

AYLIK SOSYALİST DERGİ EKİM 86

ZEMİN

“Sosyalist Parti” Dosyası

*Bir Sosyalist Parti
Kuruluyor... mu?*

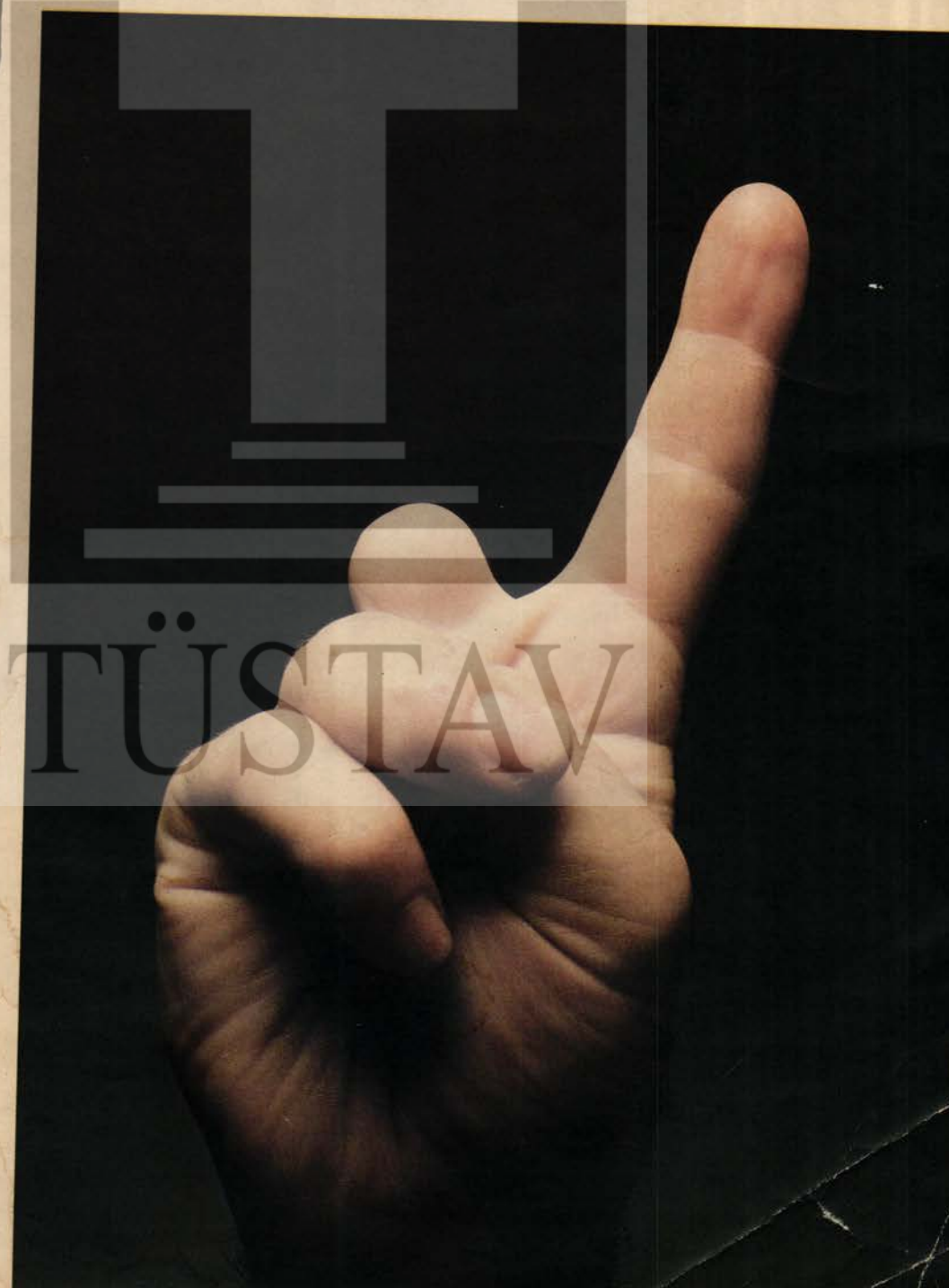
*Sosyalist Basında
“Sosyalist Parti”
Tartışmaları*

Seçimler ve Sosyalistler

Brezilya
İşçi Partisi
Üzerine

Darbenin
Yıldönümünde
Şili Deneyimi

Kitap
Eleştirileri
Değinmeler



TÜSTAV

SAYI 1
500 LİRA (KDV DAHİL)

İÇİNDEKİLER

ZEMİN'İN ZAMANI	1	KONUŞMAYANLARIN VE	
KARİKATÜR		41 KONUŞULAMAYANLARIN SAYFASI	
<i>Tan Oral</i>	3	TÜRK—İŞ 1986	
BAŞYAZI		42 <i>Ayşe Pamuk</i>	
Ara Seçimler Üzerine	4	ULUSLARARASI SOLUN GÜNDEMİ	
ARA SEÇİMLER VE SOSYALİSTLER		Brezilya İşçi Partisi	
<i>Yusuf Barman - Orhan Dilber</i>	8	Deneyimi Üzerine	
AYIN DOSYASI		44 <i>Orhan Dilber</i>	
SOSYALİST PARTİ		Brezilya İşçi Partisi'nin	
<i>Hazırlayanlar: Uğur Cankoçak - Ayşe Arut</i>	11	Bir Tarihçesi	
Bir Sosyalist Parti Kuruluyor... mu?		45 O.D. - A.A.	
<i>U.C.</i>	12	Darbenin 13. Yıldönümünde	
Sosyalist Basında		Şili Deneyimi Üzerine	
Sosyalist Parti Tartışmaları		52 <i>Orhan Dilber</i>	
<i>Derleyen: A.A.</i>	19	Elena Casares ile Bir Söyleşi	
Sosyalistler Partisi /		55 <i>Çeviren: Ayşe Arut</i>	
İşçi Kitle Partisi Üzerine		Yasasına Uygun Öldü	
<i>Orhan Dilber</i>	23	56 <i>Regis Debray</i>	
Sosyalist Parti Sorunu		ÖNCE DEMOKRAT SONRA SOSYALİST /	
Hangi Zeminde Tartışılmalı ?		58 ÖNCE İTTİHATÇI SONRA DEMOKRAT	
<i>Uğur Cankoçak</i>	26	DEĞİNMELER	
Sosyalist Parti Üzerine Tezler		Celal Bayar ve Devlet Töreni	
<i>İskender Savaşır - İ. Kemal Taciroğlu</i>	28	59 <i>Uğur Cankoçak</i>	
Hedeflerimiz Kadar Konuşmak		Celal Bayar: Kemalizmin Bir Kanadı	
<i>Bülent Somay</i>	30	59 <i>Abdullah Onay</i>	
DOSYAYA KATKILAR		Ecevit'in Anti-Marksistliği	
Sömürsüz ve Özgür Bir Dünya İçin		61 <i>Hasan Ali Arut</i>	
Sosyalist Parti		Sosyalistlerin Zorunlu Tatili	
<i>Muzaffer Bal</i>	32	61 <i>Ömer Faruk — Erol Özbek</i>	
Emekçi Kitle Partisi Üzerine		KİTAP ELEŞTİRİLERİ	
<i>Erhan Gürün</i>	34	Tarih, Bilim ve Aybar	
12 EYLÜL 1980 — 12 EYLÜL 1986		63 <i>İskender Savaşır</i>	
NEREDEN NEREYE ?		Macaristan'da İşçi Olmak ya da	
<i>Hasan Ali Arut</i>	36	Teknolojinin de İdeolojisi Vardır	
CUMHURİYET GAZETESİ BAŞLIKLARINDAN		65 <i>Ömer Faruk</i>	
13 EYLÜL 1980'DEN 30 ARALIK 1985'E		MEHMET ALİ ASLAN'IN	
SEÇMELER	37	68 SOSYALİSTLER-ARASI SORUŞTURMASI	
		69 EKİM AYINDA NELER OLDU?	

ZEMİN'İN ZAMANI

Her uzunca baskı döneminin ardından sosyalistler, devrimciler yaralarını sararak kendilerini yeniden gündeme getirirler. Zemin'in zamanını belirleyen etkenlerden biri de kuşkusuz bu. Ancak Zemin'in zamanı yalnızca böyle bir ana denk düşmüyor. Zemin, yenilgi sonrası bir "yeniden toparlanış" ve "yara sarma" hareketinden ibaret bir dergi değil. 12 Eylül ve onun ardından gelen baskı dönemi hiç olmasaydı da, devrimcilerin, sosyalistlerin zaten yapmaları gereken bir yeniden değerlendirmeyi, demokrasi, açıklık ve eleştirel düşünce temelinde bir biraraya gelişi temsil ediyor. Sosyalist alternatife hayatîyet kazandırmak, bunun sorunları üzerine düşmek, yeni ifade biçimleri bulmak ve sosyalist geleneği değerlendirmek için ortak bir mekana ihtiyacımız var.

Zemin, yeni bir oluşum olmakla birlikte geçmişin bu eski ihtiyacına cevap verebildiği ölçüde sosyalistleri buluşturan bir mekan olabilecek. Artık, çarçabuk bir değerlendirme ve hesaplaşmayla birkaç "yanlış" saptayıp, "doğru" siyaseti yeniden keşfedip, gelecek düşünceye ve mücadeleye ipotek koyma yoluna gitmek mümkün değil. Son yıllarda bulanıklaşan hafızanın ve yitirilen ufkun yeniden canlandırılması kararname ve tartışmasız doğrularla gerçekleştirilemez.

Zemin böyle bir farkındalıkla, farklı perspektiflere sahip sosyalistlerin ortak bir "zemin" arayışı sonucunda doğdu. Zemin, farklılığa, görüş ayrılıklarına yalnızca tahammül etmekle kalmayıp bunları gerçek bir "sosyalist demokrasinin" önkoşulları olarak gören bir anlayışı somutlamak üzere yayın hayatına başlıyor. Zemin, sosyalist demokrasi anlayışında birleşen sosyalistlerin, katılıma, eleştiriye ve yaygınlaşmaya açık tartışma ve hareketlerini buluşturan bir mekan olmayı amaçlıyor.

Demokrat ve Demokratik Bir Zemin

Zemin, demokratik hakları sınırlayan, güdükleştiren ya da kullanılmalarını engelleyen uygulamaların ve bu hakların "resmi" ihlallerinin tavizsiz muhalifidir. Ancak Zemin, en geniş anlamıyla demokrasiyi savunduğu için, demokrasi anlayışını, burjuva toplumlarında ortaya çıkmış "en mükemmel" biçim olan temsili demokrasiyi sınırlamıyor. Burjuva toplumundaki temsili demokrasinin getirdiği hakları reddetmek gibi tek boyutlu bir anlayışa düşmeden, ancak temsili demokrasinin radikal dönüşümüyle kurulabilecek doğrudan demokrasiyi savunuyor. Bu yüzden de, örgütsel ya da politik çıkarlar uğruna varolan düzenin resmi baskı aygıtlarıyla işbirliği yapan, uzlaşan ya da kendilerini bu aygıtların çizdiği sınırlar içinde tanımlayan eğilimlere, bu eğilimler kendilerini "demokrat" ya da "sosyalist" olarak adlandırsalar da, kapılarını kapalı tutuyor. Zemin için demokrasi zaman ve mekanla sınırlı değil, evrensel bir anlam taşıyor. Bu

nedenle de, örneğin askeri darbe ve müdahaleleri kimi zaman ve ülkeler için meşru ve ilerici, kimileri için ise gayri-meşru ve gerci olarak niteleyen anlayışları demokrat olarak kabul etmiyor.

Zemin çoğu sosyalist söylemde açıkça ya da örtülü olarak yer alan, "demokrasi, burjuvazinin bize karşı mülaka uygulaması gereken, ancak bizim kendi içimizde ya da başkalarına karşı uygulamamıza gerek olmayan bir nesnedir" anlayışına açıkça cephe alıyor. Her sosyalist oluşum ve örgütlenmenin farklı görüş ve eğilimleri söz ve örgütlenme hakkına sahip olarak içinde barındırabilmesini, sosyalizm alternatifinin gerçekleşebilmesinin olmazsa olmaz koşulu olarak görüyor. Bu anlayışın somut ifadesi, yakın geçmişte sözü edildiğinde bile "bölücülük, yıkıcılık" tepkileriyle karşılanan, sosyalist örgütler içinde hiziplerin varolabilmesinin tavizsiz bir biçimde savunulmasıdır. Zemin ancak böyle ifade edilen bir sosyalist demokrasi anlayışının, sosyalizmi, "tek parti, tek devlet, tek şef" anlayışından ayırabileceğine inanıyor.

Sosyalist Bir Zemin

Zemin, kendisine "sosyalist" diyen birey ve eğilimlerin oluştuğu bir dergi. Ancak içinde kendisine yine "sosyalist" diyen birçok eğilimi de barındırıyor. Zemin'in kendisine temel olarak seçtiği sosyalizm anlayışı, insanlığın kurtuluşunu toplumun büyük kesimini oluşturan emekçi sınıfların kurtuluşuna bağlı gören, sömürü ve hükmetmeyi her biçimiyle ortadan kaldırmayı hedefleyen bir anlayış. Zemin, sosyalizmi tartışmasız bilimsel doğrulardan oluşan kapalı bir teorik sistem, bir kalkınma modeli ya da iyi niyetli sosyalist kadroların topluma bahşedeceği bir toplum biçimi olarak görmüyor.

Zemin, sınıfsız ve özgür bir toplum için mücadelenin ülke sınırları tarafından çerçelenemeyeceğini, sosyalizmin dünya-tarihsel bir düşünce ve mücadele biçimi olduğunu biliyor. Ancak enternasyonalizmin de devletlere ya da devlet politikalarının uzantısı olarak faaliyet gösteren uluslararası kuruluşlara körü körüne bağlılık anlamına gelmeyeceğini gözden uzak tutmuyor. Zemin için enternasyonalizm "sosyalist" devletlerin devlet politikalarına tabiyet değil, vatani bütün dünya olan emekçilerin mücadelelerinin aynı somut hedefe yönelmesi, farklı ülkelerin emekçilerinin mücadelelerinin birbirleri için birer destek, dayanışma ve tarihsel ders kaynağı olması. Zemin emekçi sınıfların bir bütün olarak çıkarlarının ulusal, yöresel ya da dönemsel çıkarların üzerinde tutulması gerektiğini, ancak bunun farklı kültürel, coğrafi, hukuki ve iktisadi koşullarda yaşayan emekçilerin mücadelelerinin bir örnekletirilmesi anlamına gelmeyeceğini savunuyor. Bu hedef birliğinin bir ifadesi olarak uluslararası örgütlenme biçimlerinin yaratılmasının dünya işçi

hareketlerinin hala önünde duran acil bir görev olduğuna inanıyor.

Zemin için sosyalizm, kendilerine sosyalist adını yakıştıran rejimlerin toplumsal ve siyasi örgütlenmeleri ya da onların resmi ideolojileri anlamına gelmiyor. Zemin için sosyalizm, emekçilerin kendi kurtuluşlarını kendi elleriyle gerçekleştirmelerinin bir ifadesi. Bunun dışında sosyalizm, varolan toplumun maddi ve manevi sömürü düzeyine, bunun kurumlarına ve bu arada kendimize de eleştirel bir bakış biçiminden öte bir şey değil. Bu eleştirel bakış, sınıfsız, sömürsüz ve özgür bir toplumu gerçekleştirme yolundaki mücadelede doğrudan, demokratik ve özyönetimci örgütlenme biçimlerini önermeyi; ancak hiçbir hazır biçimi emekçilerin dolaysız mücadelesinin üzerine koymamayı ve hiçbir sosyalist düşünce ya da örgütlenmeyi bu mücadelenin yerine geçirmeye kalkışamayacağı içeriyor.

Politik Bir Zemin

Zemin'in "politik" bir dergi olması, politikayla ilgilenmesinden öte bir anlam taşıyor. Varolan kurumsal politik yapıların, neredeyse bir şakaya dönüşmüş olan yasakları, sınırları, kavgaları ve uzlaşmaları ile, politikayı toplum için beş yılın bir günü anlamını yitmiş amblemeleri damgalamaktan ibaret bıraktıkları ortada. Zemin politikanın, toplumun tüm bireyleri için, içinde yaşadıkları en küçük toplumsal birimden ülkenin kaderine kadar her alanda ve düzeyde söz söyleyebilme, tavır alabilme ve karar verebilme hakkını içeren bir anlama kavuşmasını amaçlıyor. Bunun ise çalışan, yönetilen ve baskı altında tutulan sınıf ve kesimlerin toplumun çeşitli alanlarında oluşturmaları doğrudan, demokratik, özyönetimci örgütlenmeler yoluyla mümkün olabileceği görüşünü savunuyor.

Ama Zemin'i politik bir dergi yapan, yalnızca akla gelebilecek her alanı politik faaliyetinin konusu olarak görmesi değil; önüne somut ve anlaşılır bir politik hedef koyması ve böylece politik bir kimlik edinmesi. Bir İşçi Kitle Partisinin yaratılmasını öngörmek, sosyalistleri ve emekçi kitleleri çabalarını bu hedef doğrultusunda yoğunlaştırmaya çağırarak Zemin'in somut politikasını oluşturacaktır.

Sosyalist Bir Partinin Zamanı ve Zemini

Zemin'in, kuruluşu için çalışılmakta olan "sosyalist bir parti" konusunda tarafsız ya da kayıtsız kalması beklenemez.

Zemin, sözkonusu girişimi ilk ağızda bir "Sosyalistler Partisi"ne yöneldiğinin farkında olarak olumluyor ve destekliyor.

Zemin'in, "bizim partimiz zaten var" ya da "hükümet mümkün değil" ya da "hele bir SHP iktidara gelsin de" gibisinden baştan olumsuzlayıcı tavırlarla hiçbir ilgisi yok. Sosyalistlerin ve emekçilerin var olduğu her zaman ve mekanda, varolan meşruiyet sınırlarının hiçbir zaman sosyalist bir örgütlenmeyi imkansız kılmayacağını, karşılaşılabilecek somut engellerin ancak geçici olacağını savunuyor.

Zemin, sosyalistlerin açık politika sahnesine bağımsız olarak çıkmasının işçi sınıfının öz etkinliği anlamına gelmesi de buna yönelik dinamikleri canlandıracağını umuyor. Bu nedenle Zemin, bu süreçten gerçekten aktif olarak eleştirel ve detaylı katılmayı amaçlıyor. Zemin, kurulacak bir Sosyalist Partinin sosyalist demokrasiyi ve toplumsal hayatın tüm alanlarında özyönetime dayalı özgürlükçü bir sosyalizm hedefini benimsemesi; kendisini bir "İşçi Kitle Partisi"nin ve emekçi sınıfların öz etkinliğinin yerine koymayıp bu yoldaki çabaların bir parçası olması; içinde barındırdığı farklı görüşlere söz ve örgütlenme hakkı tanıdığı gibi, dışında kalan sosyalist akımlara karşı da sekte davranmaması doğrultusunda çaba harcamayı hedefliyor.

BU ZEMİN'DE NE VAR, NE YOK?

ZEMİN'in 1. sayısı umduğumuzdan geç de olsa elinize ulaştı. Bunun kimi teknik ve teknik olmayan nedenleri var. Bunları zaman içinde giderip, heri baskı kalitesi ve sayfa düzeni gibi konularda hem de içeriğe ilişkin konularda daha iyi bir dergi sunmaya çalışacağız. Bu yolda gelecek katkı ve desteği de hiç hesap dışı tutmuyoruz.

Yayın Kurulu Sunuş yazısında sergilenen genel çizgiyi sürdürmekle yükümlü. Ama bu, Zemin'de bu genel çizginin dışında yazılar yayınlanmayacak anlamına gelmiyor Aksine bu dergi gelebilecek her türlü yazıyı "Okuyucu Mektubu" ya da "Serbest Makale" olarak yayınlamaya gayret edecek; çünkü bir tartışma yaratmak, ya da varolan tartışmaları alevleştirmek istiyor. Yasal sınırları gözönüne alıp makul bir uzunluğu ("okuyucu mektupları için en çok 2, "serbest makaleler" için de 5-6 daktilo sayfası) tutturduktan sonra gönderdiğiniz yazılara müdahale edilmeyecek.

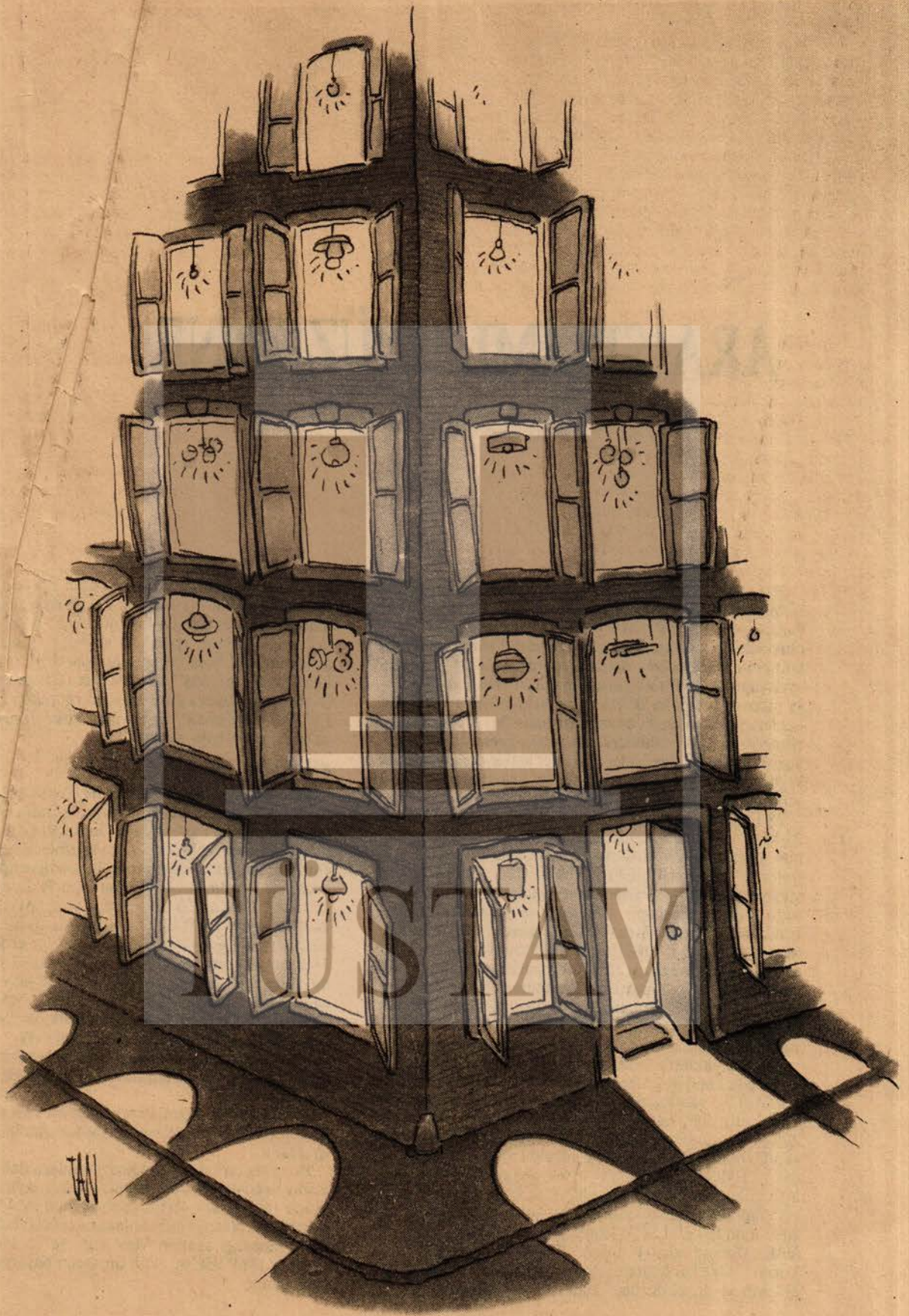
Hatta bu işbirliğini bir adım daha ileri götürüyoruz. Kendini Zemin'in çizgisine yakın gören kişi ve "çevreleri" Yayın Kurulu'nda yer almayı çağırıyoruz. Bu konuda hazırlık sürecinde "İlk Adım"a, "11 Tez" in kimi yazarlarına ve tek tek kişilere yaptığımız çağırma yineliyoruz.

Bu sayıda da görülebileceği gibi Zemin'in tanımlanmış sayfaları var; Değinmeler, Ayın Dosyası, Uluslararası Solun Gündemi, Kitap-Yayın eleştirileri gibi. Bunların yanısıra Sosyalist Olmanın Sorunları bölümünde kimi denemeler yer alabilecek. Bir de her sayıda Forum-Panel-Açık Oturum-Söyleşi türlerinden bir ya da birkaçına yer vermek istiyoruz. Bu sayıda Seçimler ve Sosyalistlerin Tutumu konulu bir panel yapmak istiyorduk. Bunun için kapatılan sosyalist partilerden TIP, TSİP, TEP ve SDP'den kimi isimlerle görüşüp bunları bir masa etrafında tartışmak istedik. Ne yazık ki görüştüklerimizin çoğunluğu, hemen ya da uzunca bir bekleyişten sonra "girişimin olumlu olduğunu" belirtip kendilerinin bu kez için affedilmelerini istediler. Aynı girişimi dergiler düzeyinde yinelediğimizde de benzer yanıtlarla karşılaştık.

Zemin sosyalistlerin ve onun da ötesinde toplumsal dönüşümü hedefleyen muhalefetin kitlesel örgütlenmesini politik kimliğinin temel taşı olarak gördüğü için ilk sayısının dosyasını Sosyalist Parti tartışmalarına ayırdı. Daha ilk sayıdan bu dosyaya dışardan katkıların girmesi ümit verici oldu. İleriki sayılarda bu katkıların artarak sürmesini diliyoruz.

Kasım başında çıkacak 2. sayımızın dosya konusu "İnsan Hakları ve Demokrasi"dir.

Zemin Yayın Kurulu



ARA SEÇİMLER ÜZERİNE

28 Eylül gecesi ilk sonuçlar alınmaya başlandığında ara seçimlerin sürprizi hemen kendini belli etti. Genellikle beklenenin aksine DYP, SHP'nin önüne geçerek ikinci parti oluyordu. Bu durumun yarattığı hemen hemen genel şaşkınlığın başlıca nedeni muhalefet partisi olarak SHP'nin atak yapıp ANAP'ı sıkıştırmasına ilişkin beklentilerin boşa çıkmasıdır; daha doğrusu bu beklentilerin DYP'nin beklenmeyen atağıyla boşa çıkarılmasıdır. Kuşkusuz seçimlerin ayrıntılı tahlilleri yapılacak; geçmiş sonuçlarla karşılaştırmalı irdelemeler daha net açıklamalara olanak sağlayacak. Yine de daha şimdiden, sıcağı sıcağına belli saptamalar yapılabilir.

28 Eylül'de su yüzüne çıkan, ya da 6 Kasım genel ve 25 Mart yerel seçimlerinden sonra bir kez daha vurgulanan gerçek, 12 Eylül sonrası "demokrasiye geçiş" modelinin tasarlandığı biçimde yürümediği yürüyemeyeceğiydi. Parlamenter mekanizmaların kendine özgü mantığı, zorlama, kısıtlama ve yasaklara rağmen kendini dayatıyor. Parlamenter siyaset platformu planlandığı ya da arzu edildiği gibi güdümlü ve iki partili bir sisteme indirgenemiyor. Bu, 6 Kasım'da, iktidar olması istenen, dayatılan partinin hezimete uğramasıyla; 25 Mart'ta "vetolu" ve parlamento dışı partilerin bir atak yaparak % 40 oy toplamasıyla; nihayet bu seçimlerde de yasaklı siyasilerin beklenenin üzerinde bir etkinlik göstererek yine yaklaşık % 40 oranında bir oyu arkalarına almalarıyla kendini gösterdi. Böylece yasakların, geçmişe atıfların işe yaramadığı, çok partinin varlığının kendini kabul ettirdiği, hatta küçük partilerin bile toplam % 20'nin üzerinde oy alarak siyasi yelpazenin eteklerinde kendilerine bir yer bulabildiği görüldü. Nihayet her ne kadar 12 Eylül rejiminin has partisi olmasa da o dönemde arta kalan son parti olan ANAP'ın belli bir gerilemeye uğradığı da bir gerçek; dahası bu gerilemenin (sosyalistlerin umduğu gibi SHP lehine değil) 12 Eylül'ün belleklerden silmeye çalıştığı, fakat "Baba bizi affet, Baba bizi kurtar" diye karşılanan Demirel'in partisi lehine olması anlamlı ve düşündürücü. Hatta kişisel yeteneklerine de

bağlı olarak daha da başarısız olan Ecevit'in tüm "solu bölme" çılgınlıklarına rağmen beklenenin üzerinde oy alması bile bu bağlamda dikkat çekici. Bu oylar 12 Eylül'le ön plana çıkan "geçmişe sünger çekme" girişimlerinin boşa çıktığının, ANAP'ın ve 12 Eylül'ün kendisinin "geçmiş" olmaya yüz tuttuğın bir işareti (hiçbir yanılısamaya yer vermeden vurgulanalı; bunun "12 Eylül'ün gerilemesi" ile bir ilgisi yok; çökü onun başlıca kurumları hala ayakta.).

KİM GERİLEDİ KİM İLERLEDİ?

Bu ara seçimlerde ANAP'ın ne ölçüde geliştiğinin, ya da bu gerilemenin ne anlama geldiğinin itelenmesi gerek. Bunun için başvurulacak ilk ölçüt geçiş seçimlerle bir kıyaslama. ANAP 6 Kasım seçimlerinde bugünkü seçimlerin yaptığı 11 seçim bölgesinde ortalama % 43,5 oranında oy almıştı; bugün bu oran % 32'dir. Aynı bölgelerde MDP'nin 6 Kasım'da aldığı oyları oranı % 24,4'tü; bugün DYP % 23,5 oranında oy aldı Buna karşılık HP 6 Kasım'da sözkonusu bölgelerde yolların % 31,6'sını alırken bugün SHP % 22,8, DSP de % 8,6 oranında oy almıştır. Bu durumda 6 Kasım seçimlerine "dört eğilimi birleştiren parti" olarak giren ANAP'ın kaybettiği oylar seçimlere yeni katılan küçük partilere ayan oylarla açıklanabilmektedir (% 5,5 RP-% 7,6); DYP de yaklaşık olarak MDP'nin oylarına eşit oranda oy toplamıştır. SHP ile DSP'nin birlikte HP oylarını böştükleri görülmekte.

25 Mart yerel seçimleri için de aynı seçim bölgeleri incelendiğinde de sonuçların çok aykırı olmadığı ortaya çıkmaktadır.

Bununla birlikte, genelde oy oranlarındaki önemizdeğişme değil de, elde edilen milletvekili sayılarına bakıldığında (6-4-1) ara seçim sonuçlarının ANAP açısından önemli bir prestij kaybı anlamına geldiği belirtilmelidir. İr atak yapacağı sanılan SHP için ise bu kayıp daha da önemli. DYP için ise ciddi bir seçim başarısından söz etmek gerek.

Öte yandan seçim sonuçları bir de genel olarak sağ ve "sol" oyların dağılımı açısından irdelenebilir. Bu durumda, 6 Kasım'da ANAP (% 43.5) + MDP (% 24.4) - % 67.9; 25 Mart'ta ANAP (% 42.4) + MDP (% 7.5) + DYP (% 13) - % 62.9; 28 Eylül'de ise ANAP (% 32) + DYP (% 23.5) + RP (% 5.5) + küçük partiler (% 7.6) - % 68.6 şeklinde bir istikrarlı sağ oy dağılımı olduğu görülüyor. 6 Kasım'da HP'nin aldığı % 31.6; 25 Mart'ta SODEP (% 32.8) + HP'nin (% 9) aldıkları % 41.8'dir. 28 Eylül'de de SHP (% 22.8) + DSP (% 8.6) - % 31.4 oy almışlardır; 25 Mart'taki sonuçların yerel seçimlerin özellikleriyle ilgili olduğu düşünülürse "sol" oyların da istikrarlı bir seyir izlediği görülmektedir. Bu aynı zamanda Türkiye'de oyların genel ve geleneksel dağılımına aykırı bir dağılım değildir.

Öte yandan ara seçimlerin geçtiği 11 seçim bölgesinin Türkiye geneli hakkında bir fikir edinebilmek için oldukça iyi bir örnekleme olduğu da söylenebilir. Bu ara seçimlerde sağ ve geleneksel CHP oylarının ciddi bir dönüşüme uğramadığı kuşkuya düşmeden söylenebilir; bu anlamda ülkenin alışılmış siyasi dengesinde önemli bir değişim olmamıştır.

SOL MU BÖLÜNDÜ SAĞ MI?

Bu ara seçimlerin, seçim öncesinde dikkatlerin yoğunlaştığı bir özelliği de "oyların bölünmesi" telaşıydı. Bir bakıma ANAP'ın en yakın rakip olarak gördüğü SHP'yi zayıflatmak için böyle bir manevrayı öne sürdüğü iddiaları doğruduydu; ama seçimlerde bunun daha çok sağın bölünmüşlüğü olarak ortaya çıktığı da bir olgu.

Bu durumda, özellikle "ilerici aydın" çevrelerin ve kimi sosyalistlerin "sol bölünmesinin" çığıllıklarının ardında sağın bölünmüşlüğü fırsatını SHP lehine çevirme kurnazlığı ve muhtemel bir SHP iktidarından demokratik açılımlar umma hayallerinin yol açtığı ilkesiz tutumlar yatıyordu. Oysa ara seçimler bu konuda koparılan fırtınanın boşuna olduğunu gösterdi. SHP'nin seçimlerde umulanın çok altında bir başarı göstermesi, daha doğrusu başarısızlığa uğraması DSP'nin oyları bölmesiyle ilgili değildi. Nitekim sonuçlar bunu açıkça gösteriyor; DSP'ye giden oylar bir tek Zonguldak'ta SHP milletvekilinin seçilememesine mal olmuştur; ancak burada da birinin oyları bölüdüğünden söz edilecekse bu hem daha çok oy alan hem de daha çok oy alacağı bilinen DSP için söylenmemelidir. Kaldı ki ANAP ve DYP'de bu seçim bölgesinde % 52'lik bir oyu kıyasıya ve ucu ucuna paylaşmışlar ve kazanan ANAP değil DYP olmuştur.

HALKIN TEPKİLERİ NEREYE GİTTİ

Seçimler öncesinde kimi sosyalistler de dahil olmak üzere "ilerici aydınlar"ın ve genel olarak "sol"un ileri sürdüğü "sol bölünmesin çağrısı" aynı zamanda da ANAP iktidarına yönelik tepkilerin sanki zorunlu olarak SHP'ye yönelmekte olduğuna ilişkin kimi yanılsama ve varsayımlara dayanıyordu; SHP'nin bir seçim zaferinin kaçınılmaz gibi görülmesiyle de besleniyordu. SHP'nin seçim başarısızlığında DSP'nin bir rolü olmadığı açık; SHP ile DSP'nin birlikte aldıkları oyların bile bir "seçim zaferine yetmeyecek düzeyde oluşu da; bu partiler geleneksel CHP oyları çerçevesinde sıkışıp kalmıştır. O halde ANAP'ın "icraatından" kaynaklandığı varsayılan tepkiler hayal miydi; bu tepkiler nereye gitti ve neden SHP'ye güttü? soruları önem kazanmaktadır.

ANAP'ın "icraatının" çalışan-sömürülen sınıfların aleyhine olduğunu görmek için çok derin bir görüşe sahip olmaya gerek yok; kaldı ki ANAP'ın politikası bunun açık açık ilan edilmesiyle belirleniyor. Özal'ın seçim

gezileinde bile şikayetleri küstahça ve pervasızca cevaplaması bunun bir diğer ifadesi.

Bu koşullarda DYP, Demirel'in de becerikli manevralarıyla ANAP'a alternatif olma yolunda önemli bir hamle yapmıştır. Böylelikle kitlelerin tepkileri madalyonun bir yüzünden ötekine aktarılmıştır. ANAP'a üst üste iki seçim deneyiminden de başarıyla çımasını sağlayan, kapitalizmin krizine kapitalizm koşullarında getirdiği somut çözüm önerileri ve bunları kitlelere kabul ettirisi olmuştu; bu onuda hiç değilse önlemlerini açık açık sergilemesinden kaynaklanan bir güveni kullanmıştı. Demirel bu avantajı "usta-çırak" motifini işleyerek "biz başlatık onlar sürdürdü" diyerek kısmen kendi lehine çevirmeyi başarmıştır. Bunun yanısıra ANAP'ın "icraatı"na yönelik tepkilerin bir kısmını da (özellikle kırsal kesimlerdeki) sağ populist bir söylemiçinde eritmeyi başarmıştır. Hemen belirtmeli; bu saptamanın kitlelerin durumlarından hoşnut olduklarını ileri sürmekle ya da DYP-Demirel çizgisine bir "ilericilik" atfetmekle ilişkisi yok. Söz konusu olan Türk siyasi tarihinde sık sık tekrarlanan bir kısır döngüye işaret etmektedir. 46'dan beri sağ populist bir söylemi tutturan burjuva partileri kitlelerin tepkilerini devşirme konusunda sözümona "sol" diye tanımlanan CHP geleneğinden daha başarılı olmaktadır. Bu, CHP'nin ve onun geleneğini sürdürenlerin kapitalist sömürü mekanizmasını doğrudan karşılarına almadıkları gibi kapitalizm çerçevesinde somut ve anlaşılır bir çözüm önerisini dile getirmede de yetersiz kalmışlardır.

Bu bakımdan kimilerinin "en ileri, en ilerici parti" diye sundukları SHP'nin seçimlerde bir başarısızlığa uğraması ve kitlelerin tepkilerinin kimilerinin hayal ettikleri gibi SHP'ye yönelmemesinin nedenleri SHP'nin bizzatlığı varlığında, yapısında yatmaktadır. SHP, ANAP'ın gerçek alternatifi değildir; ne yazık ki, sosyalistlerin de gayretle şişirilmiş kof bir balondur; SHP'nin ANAP'ın gerçek alternatifi olamayışının nedenleri, somut bir perspektife sahip olmayışında; sosyal-demokrat tanımının yalnızca aldatıcı bir etiketten ibaret oluşunda; kitlelerin kendi partileri olduğuna inanabilecekleri bir yapıya sahip olmadığı gibi, bürokratik ve anti-demokratik bir geleneğin devamı oluşunda; ve nihayet çalışan-sömürülen kitlelerin temel sorunlarının kaynağını oluşturan kapitalist sömürü mekanizmasını doğrudan karşılarına almayı şında yatmaktadır. SHP bu yüzden ANAP'ın alternatifi olamamıştır ve olamayacaktır.

SOSYALİSTLERİN ÖNÜNDEKİ GÖREV

Bugün sosyalistlerin artık görmeleri ve göstermeleri gereken, kitlelerin kazanılması için SHP gibi parti değil ondan köklü biçimde farklı bir çalışanlar partisinin gerekliliğidir. Çalışan sınıfların kendi partileri olarak benimsenecekleri, sorunlara onların gözünden bakan, sınıf mücadelesinde bir taraf olan ve kapitalist sömürüye açıkça karşı çıkıp yeni bir toplumsal çözüm öneren bir kitle partisi...

Bu yüzden ara seçimler "demokrasi" umutlarını SHP'ye bağlayan; sosyalistlerin bağımsız örgütlenmelerini belirsiz bir SHP iktidarına erteleyen; sözümona sosyal-demokrat partileri içinden ya da bunların solda kurulacak partiler aracılığıyla iteleyerek demokratik açılımların sağlanabileceğini sanan; bağımsız sınıf politikası yerine sınıf uzlaşmacılığını tercih eden sosyalistlerin ham hayallerinin yansıdığı bir aynı olmuştur.

Sosyalistlerin ve çalışan sınıfların bu seçimlerden çıkaracakları dersleri ne ölçüde çalışan sınıfların bağımsız siyasi örgütlenmesinin potasına aktarabildikleri önümüzdeki dönemde sınıflararası güçler dengesini belirleyecek başlıca etken olacak.

Eğer evdeki hesap çarşıya uysaydı, aşağıdaki yazıyı 28 Eylül'den önce okuyor olacaktınız. Eğer seçimlerde ne yapıp ne yapmayacağımız konusunda "hayati", "olmazsa olmaz" önerilerimiz olsaydı, bu gecikme önemli bir kayıp sayılabilirdi (en azından bizim için). Ancak yazının kendisinde de görebileceğiniz gibi, Zemin'in bu ara seçimlerin "sosyalistler adına" bir önerisi yoktu. Gerçi Zemin'in Yayın Kurulu üyeleri SHP'ye oy vermediler; oy kullanacak durumda olsalardı da "boş oy" kullanacaklardı. Bununla birlikte seçimlerde bağımsız bir sosyalist önerinin yaratılmasına katkıda bulunmamış olmanın sorumluluğunu taşıdığımız için başkalarına bunu bir çözüm yolu olarak sunmayı doğru bulmadık. Bu bizim "vicdani bir tercihimiz" olarak kaldı. Bu sorumluluğu duyma-

muz aynı zamandabaşkalarının kendi çözümsüzlükler sonucu (ya da alışkanlıkları gereği) SHP'ye oy vermedik, oy vermeye çağırılmalarını eleştirmemize engel değil. Çünkü yanlış bir öneriyi bile bile başkalarına sunma kolaylığındansa, "biz çözüm önerebilecek durumda değiliz" deme samimiyet ve cesaretini göstermeyi daha doğru bulduk.

İşte bu yüzden Eylül'de çıkmamız gerekirken Ekim'de çıkmamız önemli bir yayıncılık gafı olarak düşünülebilirse de vahim bir politik gaf sayılmaz. Bu düşünceler Eylül çıkışı için kaleme aldığımız Başyazımızı, olduğu gibi, Eylül başında dizgiye verdiğimiz haliyle, noktasına virgüline dokunmadan yayınlıyoruz.

ZEMİN YAYIN KURULU

7 Kasım 1983 sabahı, genel seçimlerin ilk sonuçları alınmaya başlandığında, Türk solunu önce bir şaşkınlık, ardından da sevinç sarmıştı. 12 Eylül rejiminin açıkça desteklediği MDP, seçime katılan üç parti arasından en az oy alan olmuştu. Buna karşılık, Milli Güvenlik Konseyi ile çelişkili bir görüntü içinde olan ANAP, tek başına iktidar olabilecek kadar oy toplamıştı. Üstelik "İcazet" i konusunda koparılan fırtınalara rağmen Halkçı Parti geleneksel CHP oylarını kendine çekmeyi başarmıştı. Bu tablo kimilerince "halkın demokrasi istemi" diye yorumlanmış, kimilerince de "halkın 12 Eylül'e tepkisi" olarak değerlendirilmişti.

Şimdi de önümüzdeki ara seçimler için benzer şeyler söyleniyor. Ama bu kez "rejimi temsil eden parti" olarak ANAP gösteriliyor. Böylece parlamento aritmetiğinde fazlaca bir değişikliğe yol açmayacak olsa bile, ANAP'ın oylarının azalmasının "rejimin geriletilmesi" anlamına geleceği savunuluyor.

GÜN dergisi Ağustos sayısında bu görüş, "İlhan Selçuk'un dediği gibi 'ara seçimlerde ANAP'ın yenilgisi 12 Eylül'ün yenilgisi olacaktır'. ANAP'ın sandıkta geriletilmesi hem ulusal direnişi, hem demokratik yükselişi, hem de faşizme karşı tepkileri dile getirecektir." sözleriyle ifade buluyor.

SAÇAK dergisi de aynı ayki sayısında, "demokrasi etrafındaki çelişmenin bir tarafında yer alan ANAP'ın" geriletilmesinin, "Bonapartizmin geriletilmesi" anlamına geleceği görüşünü ileri sürerek düşman kardeşiyle buluşuyordu.

YENİ GÜNDEM dergisininin 21-27 Temmuz sayısında yer alan haberdan anlaşılırdığına göre bu değerlendirmede birleşen sosyalistlerin sayısı az değil.

Ne var ki, ANAP'ın seçim yenilgisinden DYP ya da RP gibi partiler lehine bir gerilemesi anlaşılmıyor; hatta DSP lehine bir gerileme bile kastedilmiyor. Bu yaklaşımda birleşenler bir ayrım yapıyorlar. "ANAP'ın ara seçimlerde yenilgiye uğratılması onun birinci parti olma durumuna son vermekten geçiyor. Böyle bir sonucun elde edilebilmesinde SHP'nin kitlelere net bir demokrasi ve değişim programı iletebilmesi ve ilerici, demokrat, sol oyların SHP'de yoğunlaşması önem kazanıyor." (GÜN aynı yerde). "...bu ara seçimleri ANAP'ı geriletecek ve demokrasiyi genişletecek tarzda değerlendirmenin yolu oyları SHP'de toparlamaktan geçiyor." (SAÇAK aynı yerde).

Anlaşılan, ANAP'ın şu ya da bu gerekçeyle geriletilmesi talebi, SHP güçlendirilerek demokrasiyi geliştirme dileğiyle bütünleşmektedir. Açık ya da örtük ifadelerle, anlaşılır ya da karmaşık gerekçelerle sonuçta geniş emekçi yığınları demokrasi için SHP'ye oy vermeye çağırılmaktadır. Hemen söylemek gerek; bu tutumun sosyalizmin bağımsız sınıf politikasıyla ilgisi yoktur.

1980'den beri, Türk sosyalistlerinin legal politik platformunda açıkça görüşlerini belirtmeye başladıkları ilk fırsatta böyle bir çıkış yapmaları Türk işçi sınıfının önümüzdeki mücadeleye döneminde ilk gediği açmaktadır. Her ne kadar, seçimlere ilişkin bu değerlendirme sosya-

listlerin tümü tarafından paylaşılmıyorsa da, bağımsız bir sosyalist önerinin yokluğu bir olgudur. Öte yandan sosyalistlerin hiç de küçümsenmeyecek bir bölümü SHP içinde çalışmaktadır; bu değerlendirmeye katılsalar da katılmasalar da bunların hemen hemen tümünün seçimlerde SHP'yi destekleyici bir tutumda olacağı görülüyor.

ANAP'ın Gerilemesi Ne Anlama Gelir?

Hem 6 Kasım'da MDP'ye değil ANAP'a yönelen oyların, hem de bu seçimlerde ondan uzaklaşacak olanların belli belirsiz bir tepkinin, yönstüz bir karşı çıkışın ifadesi olduğunu söylemek çok yanlış değil. Ama bu daha çok siyasal psikolojinin konusudur ve tarihsel maddeci siyasal çözümlemenin tümüyle dışında tutulmasa da onun yerine geçirilemez.

Bugün ne ANAP 12 Eylül rejimini temsil etmektedir, ne de bu rejimi doğrudan karşısına alan herhangi bir siyasal parti vardır. Bu bakımdan ANAP'ın seçimlerde gerilemesini, ya da herhangi bir partinin gelişmesini 12 Eylül rejiminin gerilemesi olarak yorumlamak tümüyle özel bir değerlendirme olur.

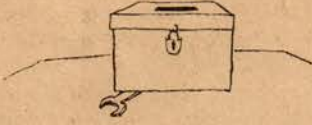
ANAP 6 Kasım'da 12 Eylül rejimini ne kadar temsil ediyorduyorsa bugün de o kadar temsil etmektedir; bugün 6 Kasım'da olduğundan daha az "demokratik" değildir. Değişen ANAP değil, olsa olsa kitlelerin eğilimleridir; daha çok da sosyalistlerin ruh halleridir.

ANAP daha 12 Eylül'den önce başlayan, 12 Eylül'le birlikte yoğun bir uygulama alanı bulan ve 12 Eylül sonrası kurumlaşmaya damgasını vuran bir sürecin parçasıdır; ama yalnızca bir parçasıdır. Bu anlamda ANAP'ın 6 Kasım'da seçim zaferi elde etmesi, 12 Eylül rejiminin gerilemesi anlamına gelmediği gibi, bugün bir seçim yenilgisine uğraması da bu anlama gelmeyecektir. (Kaldı ki yapılan tahminlere bakılırsa, ANAP'ın fazla gerilemesi muhtemel görünmemektedir. Bu durumda da 12 Eylül rejiminin gücünü koruduğu sonucunu çıkarmak doğru değildir.)

ANAP'ın DYP ya da RP lehine bir gerilemesi, 12 Eylül rejiminin kimi uygulamalarına karşı bir tepkiyi içerse de bu rejimin gerilemesi olarak yorumlanamaz; aynı şekilde ANAP'ın DSP ya da SHP lehine gerilemesi de, daha geniş tepkileri içerse de bu anlama gelmez.

"ANAP'a Hayır" Yaklaşımı ve ANAP'ın Alternatifi

"ANAP'a Hayır" yaklaşımı bir seçim perspektifi değildir; çünkü seçimlerde ANAP'a hayır demenin yolu (eğer boş oy kullanılmıyorsa), bir partiye evet demekten geçer. O haldе hangi partiye neden evet dendiği çok açık seçik belirlenmelidir. Hem GÜN, hem de SAÇAK dergileri (ve başkaları) çok net biçimde bu tercihi SHP lehine yaparken, onun sol, "demokratik" söyleminden önce (Çünkü bu bakımdan DSP'yle büyük bir fark yoktur), ANAP'ın en yakın iktidar alternatifi olma konumuna dayanmaktadırlar. Çok açıktır ki bu tercih SHP iktidarından belli beklentilerden kaynaklanmakta; ve benzer yanlış



hesapların nereden döndüğü unutulmuş görünmekte.

Aslında seçimlerde ANAP'ın gerilemesinin veya SHP'nin gelişmesinin ne anlama geleceği konusundaki bulanıklık, politik arenada bağımsız bir işçi kutbunun yokluğundan kaynaklanmaktadır. Bu yüzden, kitlelerin tepkileri gerçek muhataplarını bulmadığı gibi, sahte alternatiflere yönelmektedir.

ANAP Türk toplumunun çoğunluğuna, çıkarlarının büyük burjuvazininkilere bağlı olduğunun ve toplumsal refahın bu sınıfın gelişmesiyle sağlanacağını kabul ettirilişini temsil etmektedir. Bu projenin en iyi temsilcisi olduğunu kabul ettirdiği için MDP'yi silebilmiştir. ANAP Türk siyasi tarihinde büyük burjuvaziye bağlı açık seçik ilan eden ve bununla gurur duyduğunu çekinmeden belirten ilk partidir. ANAP Türk kapitalizminin 70'li yıllardaki derin yapısal bunalımına emperyalizm ve büyük burjuvazi tarafından getirilen çözümün temsilcisidir; kapitalist yeniden yapılanmanın partisidir.

Bu yüzden ANAP'ın gerçek alternatifi topluma çalışan-sömürülen sınıflar açısından bakan, kapitalist-emperyalist sömürücü mekanizmasının ötesinde bir toplumsal kuruluş perspektifi sunan çalışanların kendi partisi(leri) olmalıdır.

ANAP'ın bu karakteri ve bir işçi kutbunun yokluğu bir bakıma ana muhalefet partisi konumundaki SHP'yi de biçimlendirmektedir. SHP, bu yüzden, bir işçi partisi olmadığı halde öyle gözükmeye zorlanmaktadır. Öte yandan, gerek sömürülen kesimlerin, gerekse de sosyalistlerin SHP'ye yönelişleri de hem bununla ilgili, hem de bu eğilimi körükleyici bir etken oluşturmaktadır. Bir de, bu olgunun kuruntularla beslenerek ve kuruntular besleyerek sosyalistler tarafından teorileştirilmesi sözkonusu.

Oysa SHP siyasal yelpazede yokluğu hissedilen bir işçi kutbunu geçici olarak bile ikame edemez; ve bir işçi kutbunun oluşması için uygun koşulları yaratacak olan bir SHP iktidarı değildir.

SHP Neden Bir İşçi Kutbunun Yerini Alamaz?

İşçi hareketi tarihi içinde sosyal demokrat olarak bilinen partilerin hemen hemen tümü bir kitle hareketinin üzerine kurulmuş, kitle örgütleriyle bağlantılı örgütlerdir. Bu partiler temsil yeteneklerini kendi üyeleriyle sınırladıkları zaman bile ülkelerindeki işçi sınıfının belli bir kesimini temsil etmektedirler. Kaldı ki tarihsel olarak topluma işçi sınıfının gözünden bakan bir geleneği, bilinçaltı düzeyinde bile olsa hâlâ hatırlamaktadırlar. Bu bakımdan, bu tür partilerle SHP arasında önemli farklar vardır.

Klasik sosyal demokrat işçi partileri tümüyle düzen içi ve reformist bir çizgide de yer alsalar, işçi sınıfının belirli bir kesimi adına ve onun örgütlerinin bürokrasileri aracılığıyla kapitalizmi yönetmeye yönelmektedirler; bu partiler burjuvaziyle bir sınıfsal uzlaşmaya girdiklerinde bile, bu sınıfsal uzlaşmada bir tarafı temsil ederler. Buna yaparken de, uzun yıllar boyu süren mücadelelerin sonucunda elde edilmiş kazanımların prestijini ve bundan yararlanan bir otoriteyi kullanırlar.

Buna karşılık, SHP hiçbir yönüyle bir işçi partisi özelliği taşımamaktadır; sosyal demokrat etiketine rağmen böyle bir iddiası da yoktur. Yönetilen sınıfların içinden

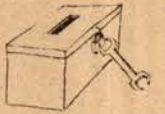
gelen bir hareketin ürünü değildir; örgütlenmesi tipik bir parlamenter burjuva aygıtına özgüdür; üye bileşimi aktif ve kitlesel değildir; partinin yönetici aygıtı, yalnızca, devletin yönetici ve kurucu ögesi olma geleneğini sürdüren bürokratlardan ve meslekten politikacılardan oluşmaktadır; ve seçmen kitlesinin sınıfsal sınırlarını muğlak tutmaya özen gösteren popülist bir politikaya sahiptir. Kitle örgütleriyle bağ kurmayışının nedeni yasal sınırlamalar değildir; bu sınırlamalar, yapısının izin vermediği bu ilişkiyi kurmayışının bahanesidir. SHP'nin tabanında yer alan ya da onu destekleyen emekçiler onun siyasi çizgisini ya da örgütsel yapısını etkileme veya denetleme şansına sahip değildir; yönetici kadroya dahil olan sendikacılar belirleyici ve temsili olmayan marjinal bir kesimi oluşturmaktadır.

Bunun dışında, SHP'yi bir sosyal demokrat partiye benzeştiren, olsa olsa ileri sürdüğü talepler ve popülist söylemidir. Oysa, bu sosyal demokratlık izlenimi yaratan siyasi program, bir kitle hareketinin dayattığı ve dolayısıyla takipçisi olacağı taleplerden değil, SHP'nin vaatlerinden ibarettir. Bu vaatlerin gerçekleştirilebilir olup olmadığı da SHP'nin iktidar olup olmayışına değil, gelişen sınıf mücadelesi içinde bu talepler etrafında toparlanan bir kitle hareketinin varlığına bağlıdır. SHP böyle bir hareketin üzerinde yükselerek iktidara gelse bile, kendisini iktidara getiren hareketi ve kitleyi temsil etmeyecektir; tersine, işlevi, bu kitle hareketiyle egemen sınıflar arasında uzlaşma sağlayacak bir tür özerk hakem rolü oynamaktan ibaret kalacaktır; başka bir deyişle, sınıf mücadelesinde çalışan sınıfların tarafında yer alamayacağı gibi, taraflarüstü bir görünüm altında egemen sınıfların safında yer alacaktır. Zaten SHP'nin devletçi ve bürokratik geleneği de böyle bir işleve işaret etmektedir.

Bu yüzden SHP bir işçi partisi olmadığı gibi, düzeniçi sınırlarda yer alan bir işçi kutbunu bile, geçici olarak da olsa ikame edemez (çünkü böyle bir oluşum uzlaşmacı bir taraf bile olsa sınıf mücadelesinin açıkça bir tarafını temsil eder); aksine SHP bağımsız bir işçi kutbunun oluşumuna yönelik eğilimleri massederek işçi sınıfının güçler dengesinde egemen sınıflar karşısında zayıf bir konumda kalmasına yol açar.

Bir SHP iktidarından beklentileri onun vaatlerine bağlamak akıl almaz bir basiretsizliğin ifadesi olacaktır. Çünkü gerçekleştireceğini ileri sürdüğü şeyler bir partinin hükümet olmasıyla çözülecek sorunlarla ilgili değildir. Bugüne kadar işçi sınıfı ve genel olarak çalışan sınıfların kaybettiği mevziler ve haklar basit bir hükümet değişikliğinin ürünü olmamıştır. Aksine tam da hükümet değişikliklerinin yetmediği noktada çalışan sınıfların ve onlara bağlı olarak sosyalistlerin bir yenilgiye uğratılmasıyla sağlanmıştır.

Kaldı ki SHP'nin bugün büyük harflerle telaffuz ettiği değişikliklerin bir kısmı hakkında söylenebilecek şeyler vardır. Örneğin bir af tasarısı bilinmektedir; bünyesinde eski içişleri bakanlarını ve yetkili bürokratları barındıran bir partinin işkence konusunda sergileyebileceği belge ve bilgiler sorunu dünya kamuoyunun gündeminde birinci sıraya yükseltmeye yeterlidir; grev hakkı ve sendikaların politik etkinliği konularında SHP'nin yapabilecekleri herhalde hükümet olmayı bek-



lemekten biraz daha fazladır; bu örnekler çoğaltılabilir ve çoğaltıldıkça SHP hakkındaki ham hayalleri açığa çıkarır.

SHP'nin bu yönlerini gözden kaçırıp, İnönü'nün bir Alfonsin, SHP'nin de bir Radikal Parti olduğunu sananlar farklı siyasal olguları birbirine karıştırdıkları gibi kitlelerin kafa karışıklığının artarak sürmesine katkıda bulunmaktadırlar.

SHP'nin sınıfsal bir ayırmaya tabi tutulmasını da gerektiren bağımsız bir işçi kitle partisinin yaratılması hedefi demokratik kazanımların sağlanmasının birinci adımıdır. Dolayısıyla bugün sosyalistlerin bağımsız bir siyasal parti olarak ortaya çıkmalarına ilişkin tartışmalar giderek ivedilik kazanmaktadır.

Seçimlerde Ne Yapılmalı?

Bu ara seçimlerde sosyalistlerin nasıl bir tutum benimsemeleri konusunu tartışmak için artık çok geç. Önceden beri SHP'yi destekleme perspektifini savunanlar için ara seçimlerin ansızın gündeme gelmesi fazla birşey değiştirmemiştir. Buna karşılık, bu tutumu kuşkuyla karşılayanlar kelimenin tam anlamıyla "fenersiz" yakalanmışlardır.

Bu anlamda bağımsız sosyalist adaylar ve işçi adayları çıkarma düşüncesi bile tartışılması olanaksız bir dilek haline gelmiştir. Mevcut yasal sınırlamalar elverdiği halde gerçekleştirilemeyen bu alternatif, bu konuda sosyalistlerin perspektifsizliğinin bir ifadesidir. Dolayısıyla kullanılmamayan bir açık kapının varlığı, belli durumlarda başvurulabilecek bir "boş oy" çağrısını da tek tek sosyalistlerin ve işçi militanların vicdani bir tercihi indirgemektedir.

Bu ara seçimlerde bağımsız bir sosyalist önerinin yokluğu esas olarak Türk sosyalistlerinin bu konudaki çözümsüzlüğünün sonucudur; bu bir genel eksiklik ve hatadır; bu hatanın cezası da çalışan sınıfların kafalarında yaratılan bulanıklığın yanısıra, kimsenin kimseden hesap sorma hakkının olamayacağıdır. (Kuşkusuz emekçileri sö-

zümone sosyal demokrat partilerin kuyruğuna takmayı bir gelenek haline getirmiş olanlardan sorulacak bir hesap her zaman olacaktır.)

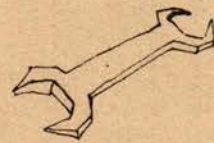
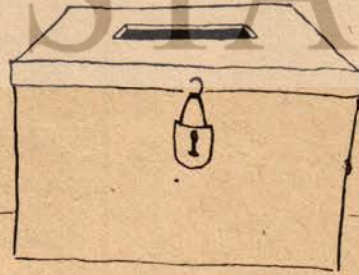
Ara seçimlerin tam da sosyalist parti tartışmalarının üzerine gelmesi herşeye rağmen iyi bir fırsat olmuştur. Bu koşullarda hiç değilse genel seçimlere kadar sosyalist parti tartışmalarının "sosyal demokrat" partilere yönelişin sorgulanmasında bir işlev görmesi sağlanmalıdır. Bu tartışmalar sosyalistlerin ve giderek çalışan sınıfların burjuva partilerinin nüfuzundan kopup kendi bağımsız siyasal konularını belirlemelerinin yolunu açmalıdır.

Ansızın gelen ara seçimlerin, açılmasına yardımcı olduğu sorular, sosyalistlerin önündeki en önemli görevin çalışan yığınların bağımsız politik mücadelesinin yaratılmasında onlara yardımcı olmak olduğunu bir kez daha vurguluyor. Sınıflar arasındaki güçler dengesinin çalışan sınıflar lehine değişmesi için herşeyden önce işçi sınıfının politik bilincinde sınıfsal bağımsızlaşmaya yönelik bir sıçramanın gerçekleşmesi gerekmektedir. Bunun için sosyalistlerin görevi, Türk sosyalist hareketinin geleneğine damgasını vurmuş olan uzlaşmacı, popülist ikameci ve bürokratik söylemin dışında bir sınıfsal dil kurmak, sınıfsal talepleri ve çıkarları bu bağımsız dil aracılığıyla savunmaktır. Bu çaba yalnızca yayın organlarında, sendikalarda, kısaca propaganda düzeyinde kahrısa yetersiz kalır. Bağımsız sınıf politikasının dile geldiği örgütlenmenin yaratılması gerekmektedir. Bugünün koşullarında bir işçi kitle partisi işçi sınıfının ve emekçi yığınların yüzlerini kendisine döndürebilecek en önemli araçlardan biri olarak belirmektedir. Burjuva ideolojisinin sosyalistleri dahi etkilediği koşullarda bir işçi partisi yalnızca işçi sınıfının içinde bir dinamik yaratmakla kalmayıp, sosyalistleri de sorunlara ve politikaya daha sınıfsal bir perspektiften bakmaya yöneltecek başlıca unsur olarak gözükmektedir.

Ara seçimler sosyalistleri ansızın yakaladı; ama bundan gerekli dersleri çıkartmak için yeterli zamanımız var; unutmayalım 1988'de genel seçimler var.



TUŞTAV



ARA SEÇİMLER VE SOSYALİSTLER

Yusuf Barman - Orhan Dilber

Yaklaşık üç aylık bir yoğun politika döneminin ardından 28 Eylül ara seçimlerini geride bıraktık. Parlamento aritmetiği açısından önemli bir değişiklik yaratma şansına sahip olmayan bu seçimler, değişik kesimler için ileriye dönük değerlendirmeler yapacakları bir sınav niteliği taşıdı. Şimdi, herkes seçim sonuçlarını bu gözle irdeleyip sonuçlar çıkaracak.

ANAP için ara seçimler bir tür mini güven oyu yoklaması niteliği taşıyordu. DYP ve DSP için, daha çok Demirel ve Ecevit'in prestijlerini ne ölçüde koruduklarının sınanması anlamını taşıyordu seçimler; bunun yanıtı alındı. SHP bu ara seçimlerde, ana muhalefetten iktidar olmaya kadar ne mesafesi olduğunu öğrenmek istiyordu; bu yolun çok uzun olduğu, çıkıp çıkmayacağını da oldukça kuşkulu olduğu görüldü.

Kuşkusuz seçimler ve sonuçlarına ilişkin daha ayrıntılı hesaplar yapılacak ve herkesin ne umup ne bulduğu daha belirgin bir biçimde ortaya çıkacak. Ancak bizi özel olarak ilgilendiren, bu sınavda başkasının kağıdını doldurmakla meşgul olan sosyalistlerin ne arayıp ne buldukları.

Bu ara seçimler öncesinde sosyalistler, "Halkımıza" hitaben çağrılar yayımlayan "ilerici aydınlarla", "ilerici basın"ın köşe yazarlarıyla el ele ve birlikte "ANAP'a Hayır! - DSP'ye Oy Verme, - Solu Bölme - SHP'yi Destekle" çizgisinde buluştular.

Bu buluşma, Türk sosyalistlerinin tarihinde ilk değil, üstelik bu durum Türk sosyalistlerine özgü de değil. Yarım yüzyıl aşkın bir süreden beri dünyanın çeşitli ülkelerinde devrimlerin harcanmasına, kitlelerin ihanetlere uğramasına neden olan ortak bir politik ideolojinin ürünüdür bu tavır. Ve temelinde de "aşamalar kuramı" yatar.

Bu politik anlayış, her duruma uygun "anti-faşist", "anti-emperyalist", "ulusal", "demokratik" vb. bir burjuvazi, burjuva partisi mutlaka bulur. Ve onu ya destekler, ya işbirliğine zorlar, onunla koalisyon girer, hatta kendi görevlerini tümüyle bir burjuva partisine devretmeye varır.

SAÇAK-GÖKYÜZÜ SORUNA NASIL YAKLAŞIYOR?

SAÇAK'ın Ağustos başyazısı öyle bir edayla sürüyor ki insan bambaşka sonuçlar çıkacak sanıyor. "Demokrasi mücadelesini ister kozmopolit-işbirlikçi kanadıyla, ister liberalerleyle, ister sosyal-demokratlarla burjuvaziye terk eden bu tür kafa karışıklıklarını ayıkladıktan" ve sosyal-demokrasi içindeki sosyalistlerimizi" eleştirdikten sonra, "ortada bir sosyal parti gözükmediği için sosyal-demokrasie oy vermek çizgisi"ne karşı çıkarken sanırsınız ki bambaşka bir noktaya varacak. Ama o ne? Karşımıza önce "bir baş çelişme mantığı" çıkıyor; buna göre "Türkiye'nin hayati sorunu demokrasidir" ve "Demokrasi etrafındaki çelişmenin bir tarafında, ANAP yer alıyor", "Peki seçim platformunda ANAP'ın geriletilmesi hangi tercihle mümkün olabilir?" "Bütün veriler SHP'ye işaret ediyor"; üstelik "SHP ana muhalefet partisidir, halkın hoşnutsuzluğunun aktığı esas kanaldır"; yoksa bu yüzden mi "DYP'nin ya da DSP'nin değil SHP'nin oyunun büyümesi ANAP'ın ve bonapartizmin gerilemesi sonucunu doğuracaktır"? Başyazı sonuna doğru "Bu bütünsel tahlil çerçevesinde kuvvetlerin görece konumlarından ötürü bu ara seçimleri ANAP'ı geriletecek ve demokrasiyi geliştirecek tarzda değerlendirmenin yolu oyları SHP'de toparlamaktan geçiyor." vurgulamasını yapıyor. SAÇAK'ın Eylül sayısında ve GÖKYÜZÜ'nde de bu görüşler tekrar tekrar vurgulanıyor. SAÇAK-Eylül'de "... bugün oyları SHP'de birleştirmek gerektiği görüşündeyiz. SHP'de birleşecek oylar hatta SHP'nin niteliklerinden de biraz bağımsız olarak demokrasi karşıtı güç-

leri gerileteceği için" derken GÖKYÜZÜ-Eylül ise SHP'ye sunulması gereken desteğin nasıl bir destek olduğunu açık seçik koyuyor "Seçim olayı yalnızca oy vermek değil, aktif olarak mücadele etmek olanağını da yaratmaktadır. SHP'nin etkiliklerine, çalışmalarına katılıp demokrasi taleplerimizi yükselterek bu partinin daha olumlu ve ileri politikalar için mücadele etmesini sağlamak önemlidir". GÖKYÜZÜ Türkiye'nin önüne koyabileceği alternatifleri "ya bağımsız demokratik bir Türkiye vardır, ya da bastırılmış tahakküm altında bir ülke" ikilemine sıkıştırarak sosyalizm alternatifini unutmayı tercih ediyor.

GÜN-YARIN SORUNA NASIL YAKLAŞIYOR?

GÜN ya da YARIN açık açık "SHP'ye oy verin", "SHP'de birleşecek oylar demokrasiyi güçlendirecektir" demiyor. Ama sonuçta bu dergilerin "ANAP'a hayır!" manşetlerinin ardından da "demokrasi için SHP'ye oy ver" çağrısı çıkıyor.

GÜN-Yarın "12 Eylül'ün bir devamı" olarak tanımladığı ANAP'ın bu seçimlerde "geriletilmesi" ve "yenilgiye uğratılması"nın ayrı ayrı anlam taşıdığını vurgulamakta titizlik gösteriyor. "Ara seçimlerde, ANAP'ın geriletilmesi hedefi, ilkin ANAP'ın yapılan son seçimlerde aldığı % 41 oy oranının azaltılması anlamına geliyor. İkincisi, aralarında demokrasi anlayışları bakımından farklar olmakla birlikte, 12 Eylül rejimine ya da kimi özelliklerine muhalefet eden SHP, DSP, RP ve DYP'nin toplam oy oranlarının yükselmesini ifade ediyor." "Buna karşılık İlhan Selçuk'un da yazdığı gibi ara seçimlerde 'ANAP'ın yenilgisi 12 Eylül'ün yenilgisi olacaktır.' "ANAP'ın seçimlerde oy oranının geriletilmesi halkın bir kazanımı olacaktır. ANAP'ın birinci parti olmaktan çıkarılması ise onun yenilgiye uğratılması anlamına gelecektir." (Yarın-Eylül Başyazısı). GÜN dergisi, Ağustos Başyazısında tam bu noktada ağındaki baklayı çıkarıyor: "Böyle bir sonucun elde edilmesinde (yani ANAP'ın birinci parti olmaktan çıkarılması.-Y.B.-O.D.) SHP'nin kitlelere net bir demokrasi ve değişim programı iletebilmesi ve ilerici, demokrat ve sol oyların SHP'de yoğunlaşması önem kazanıyor." Başyazı bunun ardından "SHP ile DSP ve sosyal-demokratlarla RP ve DYP arasında işbirliği sürecinin geliştirilememiş olması"ndan yakınıyor ve "böyle bir işbirliği olsaydı oyların bu işbirliği etrafında yoğunlaşması gerekirdi" mantığı sonucunun eşğine geliyor.

GÜN-YARIN seçimler dönemini yurt çapında bir kampanyayla değerlendirmek gerektiğini vurguladıktan sonra, "yurt çapında tüm bilinçli işçilerin ve emekçilerin, yurtsever ve demokratların, sol güçlerin demokrasi yanlısı tüm politik güçlerin" önünde duran görevleri sıralıyor: "İşkencelere son verilmesi ve işkencecilerden hesap sorulması, siyasi genel af, sendikal haklar, ayrımcı baskıların durdurulması, ülkemizin nükleer silah deposu olmaktan çıkarılması, ulusal bağımsızlıkla bağdaşmayan ikili anlaşmaların ortadan kaldırılması, işsizliğin, pahalılığın, geriliğin, geçim sıkıntısının ve adaletsizliğin yolsuzluk ve rüşvetin kaynağı işbirlikçi tekellerin, holdinglerin sınırsız egemenliğine dur denilmesi gibi demokratik istemler". Ama bu istemlerin kendilerinden ve kimlerin istemleri olduğundan çok kime yönelttikleri önem taşıyor.

GÜN, Eylül sayısının başyazısında "tekelci dayatmaların ve gerici politikaların sonu"nun gelebilmesi için, yani yukarıdaki demokratik istemlerin gerçekleşmesi için "demokratik ve sol güçler"in geçici de olsa bir blok oluşturmaları gerektiğini öne sürüyor ve bu blokun "önemli parçalarından biri olan sosyalistlerin yasal düzeyde örgütlenemediğinden" yakınıyor; "biraz da bu eksikliğin sonucunda toplumun... önemli dinamiklerinin SHP çevresinde toparlanmış" olduğunu söylüyor; bu yüzden "ANAP'ın ve SHP'nin alacağı oylar

demokrasi-anti-demokrasi mücadelesinin göstergesi durmuna dönüşüyor” saptamasını yapıyor. Aslında GÜN’ün dayandığı anlayışa göre bu istemleri kimin gerçekleştireceği önemli değil. Bakın 12 Eylül öncesinde TİP’in çıkardığı “Ekonomik Demokratikleşme Planı”nda benzer istemler geniş açıklamalarla sunulduktan sonra ne deniyor: “Planda öngörülen işçi ve emekçilerin ağır bastığı, işçi sınıfı partisinin ortak olarak katıldığı bir iktidar da gerçekleştirebilir; veya burjuva bir iktidar, nesnel koşulların zorlaması ve işçi, emekçi kitlelerle diğer demokratik güçlerin mücadelesinin baskısıyla bu yönde önlemler almak zorunda kalabilir...”

Bu bakış açısıyla, GÜN devlette “tekellerin ekonomik ve siyasal işgali” olduğunu tespit ettikten sonra “Yığınlar SHP’den bu işgali kıracak kararlılık ve planı bekliyorlar” diye kendi beklentilerini yığınlara mal etmekten geri kalmıyor.

SEÇİM SONUÇLARI VE SAÇAK—GÖKYÜZÜ, GÜN—YARIN ÇİZGİLERİNİN ANLAMI

SAÇAK—GÖKYÜZÜ ile GÜN—YARIN dergilerinin birleştikleri politik noktanın etrafında ayrıldıkları bazı konular vardı. Örneğin SAÇAK “DYP’nin veya DSP’in değil ancak SHP’nin oyunun büyümesi ANAP’ın ve Bonapartizmin gerilemesi sonucunu doğuracaktır.” diyordu. Oysa GÜN için SHP, DSP, RP ve DYP lehine kaybedeceği oylar, ANAP’ın gerilemesi anlamına gelecekti. Seçim sonuçlarının alındığı bugün, birinci bakış açısından “ANAP’ın ve Bonapartizmin” gerilemediği sonucu çıkarken, ikincisi açısından bu gerileme sağlanmış olmaktadır. Ama GÜN aynı zamanda seçimlerde ANAP ve SHP’nin alacağı oyların demokrasi-anti-demokrasi mücadelesinin göstergesi olacağını söylüyordu; bu durumda “anti-demokrasi güçlerinin” de “demokrasi güçlerinin” de oylarının azaldığı, ama yine de (ne güçlerini temsil ettiği belirtilmemiş olan DYP’nin oylarının artmasıyla) “12 Eylül’cü yapının sürmesi anlamına gelmeyen” bir seçim sonucuyla karşı karşıyayız.

SAÇAK, ANAP’ın SHP tarafından geriletilmesi düşüncesine o kadar sıkı sıkıya bağlıydı ki, DSP’nin soy oyları bölmesine karşı çıkıyor, hatta önerdiği bir Birleşik Sosyalist Partinin bile, katılmış olsaydı, seçimlerde DSP gibi davranarak oyları bölmemesi gerektiğini açıklıyordu. Bunun ardında yatan gerekçe, halk kitlelerinin ANAP’a yönelik tepkilerinin SHP’ye yönelmekte olduğu varsayımı: ki bu konuda GÜN de aynı duyguyu paylaşıyordu. DYP’nin yükselişi ve SHP’nin yaya kalması bu çizgilerin ikameci geleneğinin bir ifadesi olan, kendilerini kitlelerin yerine koyma, kendi dilek ve düşüncelerini kitlelerininki gibi sunma alışkanlığını traji-komik bir anlam-sızlığa dönüştürdü. Ne var ki, bu yanılsama yalnızca sosyalistlerin bu kesiminde sınırlı kalmadı. Büyük bir olasılıkla bu çevrelerin dışında olan, ama SHP içinde veya çevresinde yer alan sosyalistler de bu yanılsama içindeydiler; dahası SHP mitinglerinde, toplantılarında varlıklarıyla, sloganlarıyla bu yanılsamayı başkalarına da sıçratıyor, kendilerini güvenenlere SHP’ye yönelmeleri mesajını ister istemez veriyorlardı. Bu son ruh halinin basındaki bir ifadesi olarak İlk Adım dergisinin Eylül sayısı ele alınabilir.

İLK ADIM’A NE OLUYOR?

Ara seçimlerde sosyalistlerin diğer kesimleriyle birlikte SHP’ye oy verme noktasına varsa da İlk Adım’ı ayrı değerlendirmek gerekiyor. Çünkü bu dergi açıkça diğerleri ile aynı geleneği paylaşmadığını belli ediyor. Hatta gerek Başyazısında gerekse de Kaya Akın imzalı yazıda sözkonusu çizgilere yönelik eleştirilerinde ve saptamalarında (fazla ince eleştiriler dokuyan gereksiz bir irdelemeye girmedikten sonra) hemfikir olmamak için neden yok. Ancak vardıkları sonuç ve bu sonuca varış tarzları devrimci Marksist bir yaklaşımdan çok merkezci bir eğilimi yansıtır.

İlk Adımın başyazısı, haklı olarak “Bugün sosyalistlerin önündeki en acil görev işçilerin ve emekçi kesimlerin burjuvaziden bağımsız politik çizgisinin örgütlenmesinin sağlanmasıdır” diyor.

Daha sonra, “işçilerin, emekçilerin sayıca önemli bir bölümünün”, “oy verdikleri partinin parlamentoda sorunla-

rına çözüm getirebileceğine inandıkları”, “parlamentar önyargıların devam ettiği” söyleniyor, ki bu da doğru. Ama tam da bu noktada, yani çalışan sınıfların parlamenter ön yargılarının devam etmesi halinde, onları burjuva partilerinden koparma gerekliliği ön plana çıkar; sosyalistlerin parlamenter platformda yer alarak bağımsız bir politik kutup oluşturmaları, çalışan sınıfların, bağımsız politik örgütlenmesine olanak sağlayacak dinamikleri yaratmaları önem kazanır; ve bu yüzden en son yapılması gereken şey kitlelerin önünde sosyalist bir alternatif yok diye onların burjuva partilerine yönelişlerinin pekiştirilmesine katkıda bulunmaktır. Bu ara seçimlerde sosyalistlerin genel tutumu bu doğrultuda olmuştur ve İlk Adım da “şimdilik bağımsız bir tavır geliştirilemediğinden bu bağımsız tavrı savunan sosyalistlerin ve sınıf bilinçli işçilerin de bu seçimlerde onlarla birlikte devranmaları kaçınılmazlaşmıştır.” diyerek bu kervana katılmıştır. Kaya Akın da bu noktaya şöyle varıyor: “SHP’ye oy kullanmanın bir tek anlamı vardır: SHP’nin tabanına akın eden işçilerle, demoralize olduğu için ya da yanlış bir mücadele anlayışı yüzünden SHP’ye katılan eski sosyalist kadrolarla omuz omuza, birleşik bir mücadele verme konusunda bir adım atmak.”

İlk Adım’daki iki yazı da ısrarla SHP’ye oy verme noktasına varışlarının onu desteklemek anlamına gelmediğini vurguluyor. Ama bu vurgulamayı altı çizili olarak yapmak eşyanın tabiatını değiştirmez. SHP parlamenter bir seçim aygıtıdır, bir kitle partisi değil; onun kitlelerle ilişkisi ne örgütsel düzeyde, ne de eylem alanlarında değildir; gerek genel olarak kitlelerden gerekse de sosyalistlerden kendisine oy vermenin ötesinde bir destek istememekte, hatta desteğin bir başka düzeye sıçramaması, böyle bir ilişkinin kurulmaması için azami gayreti sarfetmektedir; bu yüzden SHP’ye oy vermek düpedüz destek vermektir; bu tutum, hele sosyalistlerin bağımsız eleştirilerini kitlelere açıkça ulaştıramadıkları, yalnızca ona oy vermek gerektiği mesajını ulaştırabildikleri koşullarda büsbütün bu anlama gelir.

İlk Adım’ın hangi gerekçeyle olursa olsun SHP ile DSP arasında bir ayrım yaparak birincisini diğerine tercih etmesi de ek bir yanılsamayı ister istemez körükler; DSP ile SHP arasında demokrasi programı konusunda bir farklılık yok; farklılık DSP’nin sosyalistlere açıkça saldırmasında; ama bu nedenle SHP’nin tercih edilmesi SHP’nin sosyalistlere ilişkin tutumu hakkında bir yanılsama yaratmaktan başka ne anlam taşıyabilir?

BU DENEYİMDEN ÇIKARILMASI GEREKEN DERS

Onyıllardır kitleler, sosyalistlerin hatalarının ceremesini çekiyor; hiç değilse Türkiye’de ve bugünkü koşullarda sosyalistler çalışan sınıflara yukarıdan bakan, pederane, akıl öğretici edalarını bir kenara atıp, “bizim önerebileceğimiz somut bir çözüm yok”, ya da “somut bir çözüm yolu oluşturmadaki yetersiz kaldık” diyebilmeliydiler; bunu diyebilmeli ve cersizlik ve çözümsüzlüklerini çalışan yığınların burjuva partilerine yönelişini destekleyip körükleyen bir hatalı politikaya dönüştürmemeliydiler. Böylelikle, hiç değilse yeni bir mücadele döneminin ilk adımlarında, yeni bir politik tutumun ilk örneğini verebilmeliydiler.

Bu ara seçim deneyiminden çıkartılması gereken ilk ders, Kaya Akın’ın da (herşeye rağmen) dediği gibi “1988’in gelişinden çok önce, sosyalizmin bağımsız sesini seçim platformunda da duyurabilmek için yeterli hazırlığın yapılması için bir kırbaç” olması. Bu konuda İlk Adım’ın “Sınıfın bağımsız bir inisiyatif kazanması ertelenemez bir ana görevdir” saptaması doğrudur; ama yetersizdir; seçimlerde politikasız kalmamak telaşıyla burjuva partilerine oy çağırısı yapma somutluğunda öneriler getirenler bu saptamayı da somutluğa kavuşturmak zorundadır.

Sosyalistlerin önündeki görev, çalışan sınıfların bağımsız politik örgütlenmesinin yaratılmasına katkıda bulunmak üzere azami çabayı (eski alışkanlıklarını, gururlu ve inatçı tutumlarını da terk etme pahasına) göstermek ve halihazır Sosyalist Parti kurma girişimlerine bu bakış açısıyla, bu yolda bir adım olmasını sağlamak için aktif olarak katılmaktır.

SOSYALİST PARTİ

ayın dosyası



Hazırlayanlar:
Uğur Cankoçak — Ayşe Arut

BİR SOSYALİST PARTİ

(Türkiye'yi, savaşta ilk nükleer hedef olmak ve irticanın kamu düzenini tehdit eden boyutlara ulaşması gibi iki hayati tehlikenin büyüdüğü günlerde yaşıyoruz. Bu tehlikenin ve tek kurtuluş yolunun sosyalizm olduğunun bilincinde olan sosyalistler ne büyük bahtsızlıktır ki, geçmiş yılların bilimsel muhasebesini henüz yapmış görünmüyor ve düşman kardeşler durumunu sürdürüyorlar. Tüm sosyalistleri aynı parti çatısı altında toplamayı amaçlayan girişimin başarıya ulaşması büyük ölçüde, siz değerli arkadaşlarımızın başarılı çalışmalarına bağlıdır.)

Yukarıdaki cümleler, Mehmet Ali Aybar'ın 20 Temmuz 1986 Pazar günü Sosyalist Parti için irtibat bürosunun ilk toplantısının açış konuşmasından alınmıştır. Bu ilk toplantıda elle tutulur bir sonuç alınamadı; çalışmaların sürdürülmesine ve ikinci bir toplantı yapılmasına karar verildi. Dergimiz basıma girinceye kadar da komite ikinci toplantısını yapmadı.

1986 yazında Türkiye'de sosyalistlerin yeniden bir araya gelme, partileşme çabaları hiç şüphesiz heyecan verici.

Sosyalist Parti kurma çalışmalarına geçmeden önce 1986 yazına nasıl gelindi onu görelim. 24 Ocak 1980'de Türkiye'nin durumu şöyleydi: Süleyman Demirel başkanlığında AP azınlık hükümeti iktidarda idi, devlet Cumhurbaşkanı seçilemediği için vekaleten idare ediliyordu. 20 ilde sıkıyönetim vardı. Silahlı çatışmalarda ayda ortalama 25 kişi ölüyor, 50 kişi de yaralanıyordu. Solda, Sosyalist Devrim Partisi, Türkiye Emekçi Partisi, Sosyalist Vatan Partisi, Türkiye Sosyalist İşçi Partisi, Türkiye İşçi Partisi, Türkiye İşçi Köylü Partisi vardı. Dev-Yol, Dev-Sol, Partizan, Halkın Kurtuluşu, Kurtuluş gibi çeşitli siyasetler kendi görüşleri doğrultusunda, yayınlar çıkartıyorlardı. Sağda MHP siyasi parti olarak faaliyet gösterirken, Ülkü Ocakları, ETKO gibi faşizan kuruluşlar da MHP'nin yandaşı olarak devleti ele geçirmeye uğraşıyorlardı.

İşçilerin büyük çoğunluğu, Türk-İş, DİSK, Hak-İş, adlarında üç konfederas-

yonda örgütlenmişlerdi. Bu konfederasyonlara üye olmayan bağımsız sendikalar da önemli sayıda işçiyi bünyelerinde toplamış durumdaydılar.

İşverenler, TİSK'te örgütlenmişlerdi. TÜSIAD gibi örgütler de, TİSK ile sıkı işbirliği içindeydi.

12 Eylül ordu müdahalesinden sonra, tüm siyasi faaliyetler yasaklandı. Parlamento kapatıldı. Bazı milletvekili ve bakanlar gözaltına alındı. SDP dışındaki sol partiler ve yöneticiler hakkında davalar açıldı. TİP ve TKİP yöneticileri mahkum oldu, TEP yöneticileri beraat etti. Diğerlerinin davaları sürüyor.

Tüm sendikal faaliyetler de yasaklandı. DİSK, Hak-İş ve MİSK hakkında davalar açıldı. Hak-İş ve MİSK beraat ettiler, DİSK davası sürüyor.

Sol siyasetlerin üyesi ya da yöneticisi olmakla suçlanan binlerce genç tutuklandı, çoğu mahkum olurken, bazıları beraat ettiler, birçok dava da sürüyor. Bunlardan binlercesi, yurtdışına kaçmayı başaranlar, mülteci hayatı yaşıyor.

Silahlı eylemde buldukları iddiasıyla yargılanan ve idama mahkum edilen 27 genç asıldı. Sıkıyönetim mahkemelerince idama mahkum edilmiş 80 gencin dosyaları TBMM'de bekliyor. Bu dönemde, işkence iddiaları ayyuka çıktı. "RESMÎ" ellerde ölenlerin sayısı resmi rakamlara sığmıyor.

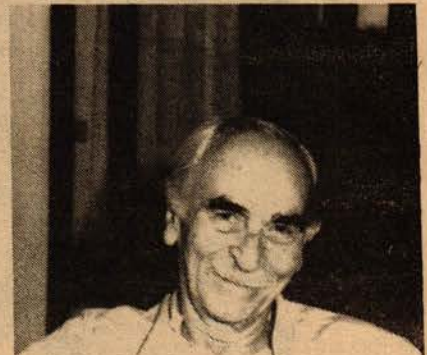
Askeri yönetimin kurduğu Danışma Meclisi'nin hazırladığı ve halk oyuna sunulan Anayasa, 1982 yılında yürürlüğe girdi. Kuruluşu onaylı, kurucuların önemli bir bölümü veto edilmiş olan üç siyasi partinin katıldığı 6 Kasım 1983 seçimleri yapıldı ve TBMM yeniden açıldı.

1982 Anayasası'na göre, siyasi partiler dışında tüm kuruluşların siyaset yapmaları yasak. Sendika yöneticilerinin, üniversite öğretim üyelerinin, üniversite öğrencilerinin siyasi partilere girmeleri yasak.

SOSYALİSTLER PARTİ KURMA ÇALIŞMALARINA BAŞLIYOR

Bu koşullarda 1980 Ekim'inden beri birbirleriyle ilişkilerini sürdüren eski SDP'liler

6 Kasım 1983 seçimlerine bir Sosyalist Parti kurarak katılıp katılmamayı kendi aralarında görüşüp vazgeçiyorlar. Daha sonra İstanbul'da olan eski SDP'liler düzenli olarak her ay toplanmaya başlıyorlar, bu toplantılarına Ankara, İzmir, Antep, Adana, Kırklareli, Tekirdağ illerinden de zaman zaman katılmalar oluyor. Konu politika ve sosyalizmin güncel sorunları. 7 Nisan 1984 tarihli SOMUT dergisinde Şahap Balcıoğlu'nun Mehmet Ali Aybar'la yaptığı bir söyleşi yayınlanıyor. "Mehmet Ali Aybar, "Anayasa sosyalizme açıktır dedi". Bu uzun söyleşide Aybar, "Günümüzde demokratik etiketli hiçbir anayasa sosyalizme kapalı değildir. Emekçi yığınların hareketlendiği bir çağda yaşıyoruz. Sermaye çevreleri, ne derece istekli olsalar da sosyalizmi yasaklayamıyorlar. Durum bugün de böyle. Yeni anayasamıza "sosyalizm yasaktır" diye bir madde konmadı. Danışma Meclisi'nde bir önerge verildi ama reddedildi. (.....) Yeni Anayasa 1961 anayasasına göre çok daha geri düzeyde olmasına karşılık, sosyalizme açıktır. Unutmayalım: De Gaulle'ün kendine göre biçip diktiği anayasayla bugün Mitterrad sosyalizme geçme denemeleri yapıyor, o yasanın tek bir maddesini değiştirmeden, tarih rüzgarlarını sosyalizme doğru estiriyor." diyerek, bir tartışma başlattı.



KURULUYOR... MU ?

U.C

Kamuoyunun ilgisini çeken bu sözler üzerine, basın, çeşitli hukukçu ve politikacılar, konuyla ilgili demeçler almaya başladı. Örneğin 82 Anayasası'nı hazırlayan Komisyon Başkanı Prof. Aldıkaçtı, 1982 Anayasası'nın eski TİP programı ve tüzüğünde bir Sosyalist Parti'ye kapalı olmadığını söyleyenler arasındaydı. Ama bazı sosyalistler aynı kanıda değillerdi; 141-142. maddelerin ceza yasasından anayasaya da alındığı gerekçesiyle; bir sosyalist partinin kurulamayacağını söylediler. Kimi yazar çizerler de bir sosyalist parti kurulsun bile, bir süre sonra, tıpkı 12 Eylül'de olduğu gibi, kapatılabileceğini vurgulayarak, sosyal demokrat partilerde çalışmayı önerdiler. Tartışma başlamıştı. Giderek sosyalist parti kurulması karşısındaki yasal engellerin geçmişten pek de farklı olmadığı, ayrıca koşullar ne olursa olsun, sosyalistlerin bağımsız hareketlerini oluşturmalarının ve çalışmalarının, "eşyanın tabiatı gereği" olduğu görüşü ağır bastı. Diğerleri azınlıkta kalmıştı. Aybar 6 Nisan 1984 günkü SOMUT dergisindeki söyleşide, Sosyalist Parti kurmanın gereğini de belirtmişti. Tartışmalar, yasal engellerden "Nasıl bir Sosyalist Parti"ye doğru kaymaya başladı. Gazeteler ve dergilerde konuyla ilgili haber ve yazılara sıkça rastlanmaya başlandı. 16-31 Mayıs 1984 tarihli Yeni Gündem dergisinde Murat Belge ile yaptığı söyleşide Aybar, büyük borchük olmuş sosyalistleri biraraya getirmenin zor ama imkansız olmadığını anlatıyor ve hiç olmazsa "... demokratik sosyalizme inanmış olanlar biraraya gelebilirler..." diyordu. Eski SDP'lilerin kendi aralarında yaptıkları uzun tartışmalardan sonra, "Tüm sosyalistleri bir çatı altında toparlamak, bu olmazsa, olabildiği kadar geniş bir çevreyi toplayan sosyalist parti için çaba sarfedilmesine, bu da olmazsa, yeniden durum değerlendirmesi yapılmasına" karar verildi; bunun için de, herkesin düşüncesini açıkladığı toplantılarla ortak bir program, tüzük hazırlanması ve kadrolar çıkartılması yönteminin benimsenmesi; o toplantılarda, tüm katılanlar gibi eski

SDP'lilerin de görüşlerini sonuna kadar savunması öneriliyordu. Bazı sosyalistlerin sonradan "kapalı kapılar ardında" hazırlıklar diyecekleri çalışmalara geçiliyor ve sosyalistlerle tek tek görüşmeler başlıyordu.

Öte yandan eski SDP'liler tüymurda yayılmış olan eski üye ve sempatanlarına dokuz imzalı bir mektup yollayarak, Sosyalist Parti kurulması konusunda görüşlerini soruyorlardı. NOKTA dergisinin "İyi bir gazetecilik" yaparak, haberi yalamasıyla konu basına yansıyor. Yine NOKTA, bu kez "Sosyalist Parti nasıl kurulmalıdır?" sorusunu ortaya atarak, Doğu Perinçek, Mehmet Ali Aybar, Sadun Aren ve Yalçın Küçük'ten demeçler alıyordu. Perinçek 4-5 ünlü ad sayarak, onların biraraya gelmesiyle partinin kurulabileceğini söylerken, Aybar "Sosyalist kurultay" önerisini getirerek, tüm sosyalistlerin biraraya gelmeleri gerektiğini basına açıklıyordu. Aybar'ın önerisi basında çıkar çıkmaz, Perinçek ve Halil Berktaş, Aybar'dan görüşme isteğinde bulunarak, kendilerinin, çağrıya olumlu yanıt verdiklerini ve hemen birlikte parti çalışmalarına başlayabileceklerini söylüyorlardı. Aybar konuyu arkadaşlarıyla görüşeceğini söyleyerek, bu katılım isteğine yanıt verdi. Eski SDP'lilerin Aybar'a yanıtı ise, "Çağrımız geneldir. Çifte standart kullanamayız. O nedenle kimseyi dışlamıyoruz. Ancak bizim çağrımız, tüm sosyalistleri, hiç değilse, anlamlı bir çoğunluğu bir çatı altında toplayabilmektir. Çalışmalarımız sürer, anlamlı bir katılım olursa, o zaman Perinçek ve arkadaşları da katılırlar" oluyordu. Ancak bundan sonra işler garip bir şekilde karışmaya başlıyor ve sosyalist kamuoyunda ısrarla "iki eğilim parti kuruyor" dedikoduları yayılmaya başlıyordu.

Birinci Saçak Paneli

Bu günlerde, SAÇAK dergisinin düzenlediği "Demokrasi ve Sosyalist Parti" paneli, A. Başer Kafaoğlu, Doğu Perinçek, Murat Belge, Uğur Mumcu ve Yalçın Küçük'ün konuşmacı olarak katılımıyla ger-

çekleşiyordu.

Oldukça kalabalık ve ilgili bir izleyici kitlesinin katıldığı panelde, ilk konuşmacı olan Doğu Perinçek, fütursuzca kullandığı uzun zaman süresi içinde, "2000'lere ufku açılan Türkiye'de gündemdeki değişikliklere Sosyal Demokrasi'nin önderlik edemeyeceğinden hareketle, emekçi kitlelerin bir siyasal örgütlenmenin önderliğinde siyaset sahnesine çıkmasının ihtiyacı olduğu görüşünü belirtti. Bu, "yasal", "kanatları olan", terörizm veya ekonomizme varan "kendiliğindencilik" alternatif bir "öncü parti" olmalıydı; "tekkedükkanları ortadan kaldırıp", böyle bir kitle partisine varılmalıydı.

Perinçek'e göre, hukuki engelleri olsa bile, bir yasal Sosyalist Parti'nin kurulması "derneklerden de dergilerden de daha korunmalı"ydı ve mümkündü. "İcazet", "tehlikeli", "solu böler", "önce demokrasi gelsin" gibi itirazları ise özetle şöyle cevaplıyordu. "Parti ihtiyacıdır. Kurulabilir. Demokratik sürecin motoru olur, yoksalonun ürünü değildir. İcazetli olmaması bizim elimizdedir. Tehlikeleri vardır. Bölmez aksine, Türkiye'nin bozulmuş olan tezasisini biraz yerine getirir."

Perinçek, teori ve program konularında ise, teorininin "bölünmek için değil, birleşmek için gerekli olduğunu, ama yine de, farklılıklar olabileceğini söylüyor ve bu noktada bilinen "iki çizgi mücadelesi" anlayışını hatırlatarak, "hata yapma özgüllüğü" olması gerektiğini ileri sürüyordu. Teorinin evrenselliğine değindikten sonra da Türkiye'nin özgüllüğü çerçevesinde, partinin "kendi yolunu, kendisinin çizmesi", "ayağını Türkiye toprağına basması" gerektiğini ileri sürüp, başka ülkelerin etki ve nüfuzu altında olmama zorunluluğu görüşünü ifade ettikten sonra, "sosyalizmde geri dönüş olabileceği" varsayımıyla partinin, "geçmiş sosyalizm deneyimlerini aşma ruhuna" sahip olması gerektiği görüşünü vurguladı. Bu bağlamda SSCB, Bulgaristan, Polonya deneyimlerini çeşitli örneklerle eleştirerek, "nasıl

bir sosyalizm" sorusuna böyle yaklaşılmaması gerektiğini öne sürdü. Program konusunda konuşmacının değindiği esas nokta "aşamalı devrin" anlayıştı. Perinçek konuşmasını bu konuyla kapatırken, özetle, "Türkiye'nin bugün kapitalizm mi sosyalizm mi diye bir yol ayrımında olmayıp, demokratik devrimini tamamlamak ya da bu anti-demokratik yapıyı sürdürmek gibi bir yol ayrımında olduğunu" ileri sürüyordu.

Aslan Başer Kafaoglu ise panele bir "yanlış anlamayla" hazırladığını ve "demokrasi ve sol partiler üzerine" konuşacağını belirtiyordu. Sosyalist, komünist, sosyal demokrat kavramlarının çok farklı ve değişken anlamlar kazandığını, bu yüzden "sol parti" tanımını kullandığını belirten Kafaoglu'na göre, "Sol parti her şeyden önce demokrasiyi gerçekleştirme ve dış sömürüyü önleme işlevi ve görevi içinde" olmalıydı. "Sol parti halka dayanır" dı; ve sol "halkın dertlerine çare bulma sanatı"ydı; bu sanata da, "halkla" yapılacaktı. Konuşmacı, "gerçek bir sol parti"nin "halktan başka kimseye inmayan bir parti" olduğunu öne sürerek; Türkiye'de sendikaların, kooperatif vb.'nin siyasete katılma olanağı olmadığını hatırlatıp, "halkın, emekçilerin aيداتlarına dayanacak bir parti" olması gerektiği görüşünü dile getirdi.

Konuşmacılardan Uğur Mumcu ise, köşesinde işlediği konulara dayanan bir girişin ardından, "Leninci ve Maoçu örgütlenme modelinin dışında", Türkiye'ye özgü bir sosyalist parti modeli gerektiğini söyledi. Mumcu'ya göre bu model için, "geçmişteki yanlışlardan ve deneylerden dersler çıkarılmalıydı; ve anlaşılın bu dersler "illegalite fetişizminden uzak durma" noktasında toparlanıyordu. Konuşmacı, "nerede illegallite var oraya kıskırtıcı ajan gelir" diyerek, bu görüşünü vurguluyordu. Yasal engeller konusunda ise bazı tarihsel örnekler veren Mumcu, "Elbette bir Sosyalist Parti'nin kurulması için güçlükler söz konusudur. Ama o güçlükleri aşmak gerekir. Eğer o güçlükler bir Sosyalist Parti kurulmasını büsbütün engellemiyorsa, yasaların verdiği olanaklarla böyle bir parti kurulur ve Türkiye demokrasisi, ancak bu partinin, şimdilik böyle bir partinin siyasal yelpazede yer almasıyla gelişebilir" diyordu.

Mumcu'ya göre, böyle bir partinin "ilkeleri" ise, şunlar olmalıydı: "Burjuva demokrasisini benimseyecek"; "Atatürk'ün tam bağımsızlık ilkesine kiskançlıkla sahip çıkacak.. hiçbir sosyalist ülkenin yönlendirici komuta verici niteliğini kabul etmeyecek"; "emekçilerin söz ve karar sahibi olacağı bir model oluşturacak"; "Türkiye'nin yakın tarihinin ilerici mirasına sahip çıkacak"; "Sosyal demokrasi ile dirsek teması içinde olacak."

Murat Belge ise bir sosyalist partiyi kendine göre tanımlayarak başladı: "Bana göre en genel tanımıyla sosyalizm bir hayat tarzıdır. Yani sadece bir iktidar meselesi,

bir ekonomik yöntem meselesi değil, bir hayat tarzıdır, bir değerler sistemidir. Sosyalist örgütlenme dediğim şey de, sosyalist olan bizim gibi insanların bu hayat tarzının içinde yaşayabilecekleri genel çatıdır."

Bir Sosyalist Parti'ye ilişkin görüşlerini açıklarken, Belge önce, "Kendini karşıtına göre tanımlama alışkanlığı"na değinip, "Resmi ideolojinin etkisinden uzak kalmamaya çalışarak, bu partinin bağımsız olması gerektiği görüşüne katıldığını belirtti; ama, "Anladığım enternasyonalizm aslında bağımsızlığı gerektirdiği için böyle düşünüyorum" dedi; bu anlamda bir bağımsızlık, ona göre, yalnızca Türkiye için değil, tüm dünyada gerekiyordu ve sosyalizm bunu gerektiriyordu. Bu bağlamda, SSCB sosyalizm deneyimi hakkında "ciddi ve hayati" eleştirileri olmakla birlikte, kurulacak bir sosyalist partinin, "anti-Sovyet" olarak tanımlanmaması gerektiğine inanıyordu.

Belge teorinin, Türkiye'ye özgü bir yanı olması gerektiğini, ama Lenin'e, Mao'ya vb.'ne "Biz Türküz, bize uymaz" gerekçeleriyle karşı çıkmaktan yana olmadığını belirtiyordu.



ILK ADIM'dan

Partinin kitle ilişkisini ve illegallite sorununu da sosyalizm anlayışıyla bağdaşır bir tarzda düşündüğünü söyleyen Belge, çoğulcu ve demokratik bir partiden yana olduğunu ve demokratikliğin ölçütünün "bütün mücadele biçimleri içinde halk kitleleriyle el ele, kol kola, omuz omuza yürüyüp yürümeme meselesi" olduğunu ileri sürmekteydi. Illegalliteye de bu açıdan yaklaşıyordu, Belge; "Türkiye kanunları illegal mücadeleyi yasaklıyor diye değil, sosyalizm kitleleşmek durumunda" olduğundan legal mücadeleden yanaydı.

Murat Belge parti içinde görüş ayrılıkları konusunda ise, diğer konuşmacılardan ileri gidiyor ve "kapalı toplantı yapmamak şartıyla fraksiyonların bulunduğu bir Sosyalist Parti modeli bütün güçlüklerine rağmen... denenmelidir", diyordu.

Bu konuşmacı partinin demokratik yapısının iç işleyişiyle sınırlı olmaması, kendi dışındaki kitle örgütleriyle de demokratik bir ilişki içinde olması gerektiğini öne sürdükten sonra, "geçici parti - kalıcı parti" tartışmasına girip, sözlerini şöyle tamamıyordu: "Geçici olsun di-

ye kurulan parti yaşayabilir, kalıcı olsun diye kurulan parti yaşamayabilir. Bizim için sorun geçici cephe partileri falan değil, doğrudan doğruya yaşamasını istediğimiz ve yaşatmaya çalışacağımız, ilkelerini benimsediğimiz bir partiyi kurmak ya da kurmamak."

Yalçın Küçük ise, daha çok bir ajitasyon havasında geçen konuşmasında, "Ne bir Anayasa, ne bir yasa Türkiye'de bir Sosyalist Parti kurulmasına engel olmaz", "Parti kurmanın riskleri vardır. Dernek ile parti arasında güvence açısından fark yok" görüşlerine yer verdi. Legal yolların güçlüklerine değindikten sonra, "Kesinlikle legal yolun bırakılmasını savunmuyorum... adının sosyalist olması o kadar önemli değil, ... sosyalistlerin yönetiminde bir partileşme mutlaka olacaktır" dedi...

SHP ile sosyalistlerin arasındaki farklar üzerinde de duran konuşmacı, bu konuyu "Onların yolu ayrı, bizim yolumuz ayrı" diye bağlıyordu.

Yalçın Küçük, "Sol öz-eleştiri yapsın" konusuna da değinip, buna şiddetle karşı çıktuktan sonra, "Kimlerin sosyalist partileşme hareketinde ağırlığı olur, sözleri he-

saba katılır?" sorusunu özetle şöyle cevaplıyordu: Bir, "Yurtdışındaki arkadaşlarımız"; iki, "Bizim legal yolumuzu kabul etmeyenler"; üç, "Direnenler... Amerikan emperyalizmine karşı olanlar."

Bu konuşmacıya göre, partileşme sürecinin "dayanakları" da, "Marx'dan başlayıp, Engels'den devam eden" bir "evrensel kaynak" ve "dünya sosyalist sistemini bir gerçeklik olarak kabul etmek"ti. Küçük sözlerini, bir geleneğe de bağlanmak gerektiğini vurgulayarak, noktalyordu. Ona göre bu gelenek, bir yanda "Osmanlı Sosyalist Fırkası T.K.P., 1940 yıllarında kurulan partiler, Fikir Kulübü, T.I.P., Dev-Genç, THKP-C, THKO ve yakın zamanın örgütlü çalışmaları", bir yandan da, "... Enver, Niyazi, Eyüp, Sabri, Hareket Ordusu'nun subay-sivil gönüllü kadroları, Anadolu ihtilalcileri, 27 Mayısçılar, ondan önce 28-29 Nisanlılar'dan oluşuyordu ve bu geleneği özümleyerek, Sosyalist Partiyi ve iktidarı kurmak durumundaydık.

Panelin daha sonraki turlarında ise, ol-

dukça verimsiz tartışmalar birkaç nokta üzerinde toplandı; SSCB konusu; özleş-tiri konusu; "fraksiyon" konusu; Sosyal Demokrasi, Sosyalist Parti ilişkisi; bunlar paneli anlamlandırarak bir tartışmaya yol açmasa da nisbeten gündeme dahil sorunlardı. Buna karşılık, bir yanda Yalçın Küçük'le paslaşmalı ve birbirine pusulalar göndermeli, Uğur Mumcu-A. Başer Kafa-oğlu kişisel çekişmesi, bir yandan da A. Başer Kafaoğlu ve Y. Küçük'ün salonu dolduran gençlere yönelik "cezaevi, işken-ce vb." ana eksenli ajitasyon gayretleriyle, Mumcu'nun bildik, "sağ terörist-sol terörist" yinelemeleri, panelde Sosyalist Parti'ye ilişkin somut ve aydınlatıcı bir tartışmanın zemininin kaymasına yolaçmıştı. Ama 3000 civarında dinleyici, üstelik 300'er lira ödeyerek geldikleri panelde, Sosyalist Parti konusuna duydukları ilgi-yi dile getirmişlerdi.

Bu arada Sosyalist Parti tartışmaları, sosyalist basında da daha ciddi yankılar uyandırmaya başlamıştı. Gün dergisi başlangıçta konuya oldukça çekimser bir tutum takınırken, giderek sayfalarında bir tartışma açıyor ve Sosyalist Parti önerile-rine, alternatif bir "Sol Parti" görüşünü işlemeye başlıyordu. (Bu konuda ilerideki sayfalarda yer alan özetlere bakınız.)

Etap Toplantısı

Bu gelişmeler üzerine, eski SDP'liler tekli görüşmelerin yetersiz kaldığına karar verip, 15 Haziran Pazar günü, 100 kadar sosyalisti Etap Otel'i'nde toplantıya çağırıyorlardı. Ancak dokuz günlük bayram tatili çoğu kişiye ulaşmayı bile engellerken, bazıları da tatilden dönmemiş oldukları için, yalnızca 68 kişinin katılımı sağlanabilmişti. Buna karşılık, Ankara'dan, İzmir'den, Eskişehir'den toplantılara katılanlar olmuştu.

Toplantıda önce şaşkınlık hakimdi; altı koca yıldan ve onca fırtınadan sonra, sağ kalan, cezaevinde ya da yurtdışında olmayan sosyalistlerin bir bölümü bir toplantıda, hem de Sosyalist Parti konusunun görüşüleceği bir toplantıda, ilk kez birlikte oluyorlardı. Eski SDP'liler suskunluğun bir nedeninin de kendilerinin "aşırı özen göstermeleri" ve "dayatmacılık olmasın diye bir görüş belirtmemekte" ısrar ediş-leri olduğunu sonradan kabul edeceklerdi. SDP'liler sadece Aybar'ın bir hoşgeldiniz konuşmasıyla yetinmiş, "evsahibi" olarak toplantıyı açmışlardı. Oysa katılanlar daha çok bu konuda ilk inisiyatifleri gösteren SDP'lilerden ve bir başka açıdan bu konuda sık sık görüş belirtmekte olan Doğu Perinçek'ten bir ilk adım beklemekteydiler. Bu durumda herkesin görüş belirtme konusundaki tereddütlerini yenmesi için harcanan zamandan sonra ilk konuşmalar başlayabildi.

İlk tutukluğun atlatılmasıyla birlikte, gündeme gelen başlıca konu, daha önce de basında tartışılmaya başlanan bir sorun etrafında oluştu; bu kurulması düşünülen partinin "geçici" olup olmayacağı tartışmasıydı. Bu konuda sertleşen ve anlaşmaz-

lık noktasına varan tartışmalar, bir partinin geçici mi, kalıcı mı olacağına önceden belirlenemeyeceği yolundaki müdahaleler sonucunda kesildi; ama, bu sorun bir bakıma toplantının başlıca tartışma zeminini oluşturmuştu ve zamanın önemli bir kısmını almıştı.

İkinci bir tartışma konusu da Doğu Perinçek'in, kendisinin eski görüşlerini temsil eden orada bulunmadığını ve herkesin de parti tartışmalarına bireyler olarak katılması gerektiğini söylemesi üzerine açıldı. Bu konu "ceketini çıkarıp da gelmek" gibi formülasyonlara bürünürken, yer yer gerilimler yarattı; bu sorun üzerine başlıca itirazlar sosyalistlerin görüşlerinin militan takipçileri olmaları gerektiği, dolayısıyla kimsenin görüşlerinden vazgeçerek gelmesinin beklenemeyeceği doğrul-

tusundaydı. Bu noktada tartışma "farklı görüşlerin bir çatı altında toplanmasının yöntemi ve gerekleri nedir?" soruna sığmıyordu. Bu konuda bir kesim parti örgütlenmesinin "eğilim" ve "hizip" hakkına izin vermesi gerektiğini savunurken, bir kesim de, farklı görüşlerin varlığına ve haklarına saygı gösterilmesi gerektiğini kabul etmekle birlikte, bu görüşlerin parti içinde örgütlenmesini uygun bulmuyordu.

Toplantıda önemli bir yer tutan tartışmalardan biri de Sosyalist Parti kurma girişimlerine kimlerin katılması gerektiği üzerineydi. Konuşmacılardan bir kısmı bu toplantının yeteri kadar temsili olmadığını, Türkiye işçi hareketinde yer alan tüm akımların, hiç değilse bunların anlamlı bir kesiminin bu girişimlere çekilmesi gerektiğini ileri sürerken, kimileri de bu sorunu üzerinde o denli durulması gereken bir konu olarak görmediklerini, hatta gelmeyenlerin zaten bu girişimin içinde yer almak istemeyenler olduğunu savunuyorlardı.

Zaman zaman sert tartışmalara varan bu konu, toplantının başlarında önerilmiş olan daha geniş ve temsili bir toplantıyı örgütleyecek bir "İrtibat Komitesi" önerisinin toplantı sonunda kabul edilmesine kadar sürdü.

Toplantı boyunca konuşmacılardan bir kısmı daha çok programa ilişkin sorunlara girerken, bir kısmı da daha çok başlangıç ilkeleri üzerinde durdu; işçi konuşmacıların diğerlerine oranla daha ısrarla derhal kuruluş girişimlerine geçilmesini istedikleri görüldü.

Toplantının sonunda daha önce önerilmiş olan "İrtibat Komitesi" önerisi, dalaran zaman nedeniyle bir kargaşa içinde tartışılabilirdi. İrtibat Komitesi için önerilen isimlerden bir kısmı, bu görevi kabul edemeyeceklerini ileri sürünce ve yeni öneriler de uygun bulunmayınca komiteyi oluşturma görevinin, toplantı çağrısını yapan Aybar'a verilmesi, yeni ve daha geniş bir toplantının bu komite tarafından oluşturulması uygun görüldü. Toplantı dağılırken, ortak bir açıklama yapılması konusu da bağlanmadı.

Toplantıyı düzenleyen Aybar ve arkadaşları bu ilk toplantıdan "Sosyalist Parti kurulmasını yasal engelliyor mu?", "Sosyalist Parti kurulması bugün için gerekli midir?", "Siz böyle bir partide yer alırmısınız?" sorularına yanıtlar bekliyorlardı. Ama toplantıdaki tartışmalar daha çok "Nasıl bir parti" konusu etrafındaydı. Buna karşılık, "Parti kurulmasının yasal engelleri vardır", ya da "Sosyalist bir partiye gerek yoktur" şeklinde görüş belirten de olmadığı için, eski SDP'liler, hiç değilse toplantıya katılanlar açısından sorularına olumlu yanıt aldıklarını kabul ediyorlardı. Aybar ve arkadaşlarıyla, toplantıya katılanların geri kalanı arasında, toplantı boyunca kendini hissettiren başlıca ayrılık, birincilerin "Nasıl bir parti" sorusunu program ve tüzük hazırlamakla görevli bir komisyonun hazırlayacağı taslak üzerinde geniş bir toplantının tartışarak yanıtlanması gerektiğini düşünmesinde yatıyordu; diğerleri ise böyle bir komisyonun henüz kurulamayacağı görüşündeydiler. Dolayısıyla sorunun çözümü, daha sonraki toplantılara kaldı.

Bu şekilde sona eren Etap toplantısına katılan 68 kişiden yalnızca 12'sinin söz almış olduğu görüldü; bu böyle bir toplantının sönük geçtiği izlenimini yaratacak bir durumdu. Oysa katılanlar açısından toplantı kamuoyuna yansıtıldan ve samilandan daha temsili bir nitelik taşıyordu; bununla birlikte katılanların bir kısmı önceden yalnızca izleyici olarak katılacaklarını bildirmişlerdi. Bunlar, toplantının sonunda düzenleyicilere teşekkür ederlerken, çok yararlı bir toplantı olduğunu eklemeyi de unutmamışlardı.

Etap toplantısını izleyen günlerde Sosyalist Parti tartışmaları, kamuoyunda daha geniş yer ilgi uyandırdı. Birçok basın-yayın organı, bu konuya geniş yer verdi; Bekleneceği gibi Yeni Gündem bunlar arasında konuya en geniş yer ayırdı. Yeni Gündem dost sohbetlerinde kişisel tartışmalarında en sık dile getirilen "Doğu Sorunu"nu ilk kez açıkça kamuoyunda formüle etmekle konuya belli bir açılım sağlamış oldu. Ancak yalnızca bu konuya değinmekle ve habercilik uğruna toplantıda yenilen yemeklerden, kimlerin nerelerden geldiğinden söz etmeyi parti örgütlenmesinin ilkesel ve kavramsal düzeyde tartışılmasına tercih ederek, konunun kişiselleşmesine ve parti ve daha da genel olarak sosyalizm taleplerinin aşınmasına katkıda bulunarak, düzen basını diye adlandırılacak diğer yayın organlarıyla aynı çizgiye düşmüş oldu.

Yeni Gündem'in 16. sayısında toplantıyla ilgili roportajlar da yer almıştı.

Çağrılı olduğu halde toplantıya katılmayan Yalçın Küçük, toplantıyı son derece önemli gördüğü halde, bir arkadaş toplantısını nedeniyle katılmadığını Yeni Gündem'e açıkladıktan sonra, "Toplantıya katılıyorsunuz neler söylediniz?" sorusunu iki maddede yanıtlıyordu: Sosyalist bir parti kurulması için yasal engel olmadığı ve bu çalışma için mümkün olduğu kadar

çok kişinin biraraya gelmesi gerektiği. Küçük, birleşme konusunun abartılmaması gerektiğini ve iki parti kurulmasının da mümkün gözüktüğünü belirtiyor ve Aybar'ın girişimini olumlu karşıladığını, Be-hice Boran'ın yasal engel konusundaki kaygılarını ise yersiz bulduğunu da sözle-rine ekliyordu.

Toplantıya çağrılmayan çevrelerden biri, **Gün** dergisiydi. Sosyalist Parti tartışmalarının bugün gündeme getirilmesinin kitleleri yanıltıcı olduğu görüşünde olan **Gün**, yine de toplantıya çağrılmış olsaydı, görüşlerini toplantıda açıklamaktan kaçınmaya-çağını belirtiyordu.

Kapatılan Türkiye Emekçi Partisi'nin genel sekreteri olan Şaban Ormanlar, toplantıya katılmama nedenlerini **Yeni Gündem**'e açıklarken, Sosyalist Parti kurulmasına karşı olmadığını, ancak bu konunun oldu bittiye getirilmesinden kaygı duyduğunu söylüyordu. Ormanlar, katılmamasının bir başka nedeni olarak, değişik sosyalist çevrelerin kuruluş çalışmalarına katılmamasından duyduğu kaygıyı dile getiriyor ve bir başka kaygısını da şu sözlerle açıklıyordu. "Toplantıya katılmamamın bir nedeni de, geçmişte neredeyse tüm Türkiye solu tarafından dışlanmış bir görüşün aktif olarak yer aldığı bir girişimde yer almak istemeyişimdi". Ormanlar, bu konunun tek başına bir ölçüt olmadığını, ama diğer çevrelerin etkin olamadığı bir toplantıda böyle bir görüşün etkin olmasının sosyalist çevreler açısından güven verici olmadığını sözlerine ekliyor-du.

Şaban Ormanlar'ın toplantıya kişisel bir gözlemci olarak katıldığını belirttiği Türkiye Emekçi Partisi kurucusu Veddi Özgüner ise, sosyalist bir parti kurulmasına karşı olmadığını, güçlüklerin göğüslenmesi gerektiğini, ancak zamanlama ve kuruluş biçimi konusunda kaygıları olduğunu belirttikten sonra, tartışmaların daha geniş çevrelerin katılımıyla sürdürülmesi gereği-ne dikkat çekiyordu.

Toplantıya katılan, ama konuşmayan Uğur Mumcu, parti tartışmalarında açıklığa kavuşturulması gereken noktanın, partinin proleterya diktatörlüğünü kabul edip etmeyeceği olduğunu söyledi. Mumcu, partinin bu ayrıma göre kurulması gerektiğini, bu durumda da Perinçek'le Aybar'ın bir çatı altında birleşmeyeceklerini belirtiyordu. Mumcu, çalışmaların daha geniş çevrelere yöneltilmesi gerektiğini de sözlerine ekliyordu.

Ümit Kıvanç'ın Doğu Perinçek ile yaptığı söyleşi, Perinçek'in görüşlerindeki değişmelerin ilkesel ya da teorik nedenlerden çok koşulların değişmesine bağlı olduğunu ortaya koyarken, kaygılı yüreklerle su serpmekten de uzak kalıyordu. Örneğin Doğu Perinçek koyu bir Sovyet yanlısını bile "biraz sosyalist" olarak gördüğünü söylerken, bunun yeni bir görüşü olmadığını, ama geçmişte bunu söylemenin ortami olmadığını belirtiyordu. İhbarcılıkla ilgili suçlamalar konusunda ise Perinçek'in

yanıtı şöyleydi: "Bir grup gitti, dört tane işçiyi MHP sempatiğini diye kurşuna dizdi. Bir adam silahını halka çevirdiyse ben onunla esash mücadele ederim, teşhir ederim. İsteyen ihbarcılık desin, bir daha da yaparım."

Hiyanet dışında herkesin sosyalizme katkıda bulunmaya hakkı olduğunu söyleyen Perinçek, "Sovyetlerin 5. kolu ve ajanı durumunda olanlar" dışında kimseyi halk düşmanı olarak görmediklerini, bunların da İsmail Bilen gibi üç beş kişiyi kapsadığını da belirtiyordu.

Bugün Sovyetler'den çok ABD'yi karşıya almak gereğini ise Perinçek, geçmişte yanlış düşünüyor olmasıyla değil, bugün koşulların değişmesiyle açıklıyordu.

Değişen koşullara dayalı bu açıklamalar, ya da Perinçek, yarın koşulların değiştiğini düşünürsü, sorusunu da ister istemez akla getiriyordu.

Mehmet Ali Aybar ise F. Aral'la röportajında İstanbul Etap toplantısını olumlu bulduğunu, partide kimlerin yer alacağı sorununun bir program ve tüzük sorunu olduğunu ve kimseyi dışlamaktan yana olmadıklarını belirtiyordu. Gelecek toplantının daha geniş olması için çalışacaklarını ekleyen Aybar, sözlerini şöyle bağlıyordu: "Anlaşmazlıklar ortaya çıkıp da biz yalnız kalırsak ve kendi gücümüze de güvenirse, o zaman biz kurarız."

Etap toplantısını izleyen süreçte konunun çeşitli yayın organlarında tartışılması, artan bir boyutta sürerken, özellikle Yeni Gündem dergisinin okuyucu mektupları köşesinde anlamlı ve ilgilii gösteren yazılar dikkati çekiyordu.

İkinci Saçak Paneli

Nihayet konuyla ilgili en son gelişmelerden biri de Saçak dergisinin "Birleşik Sosyalist Parti Panellerinin İkincisi" olarak düzenlediği panel oldu. "Sosyalist Partilerde Parti İçi Demokrasi" başlıklı panel, 26 Temmuz günü Ankara'da gerçekleşti. Panele konuşmacı olarak Halil Berktaş, Sungur Savran ve Cenani Bıçakçı katılırken, önceden katılacağı ilan edilen Seyfettin Gürsel yurtdışında olduğu için katılamıyordu. Panelde tartışmalar başlıca üç konu çevresinde yoğunlaşmıştı: parti-içi demokrasinin dünya ve Türkiye deneyimindeki yeri, önemi, ilkeleri; Leninist parti teori ve pratiğinin tarihçesi, dolayısıyla Ekim devrimi sonrası tartışmalar, özellikle de Lenin-Stalin-Troçki ilişkileri; bugün Türkiye'de kurulması çeşitli çevre ve görüşler arasında tartışılmakta olan geniş bir Sosyalist Parti kurulması sorunu. Bu konuların hemen herbirinde konuşmacılar arasında küçümsenmeyecek farklılıklar olduğu ortaya çıktı ve özellikle ikinci ve üçüncü turlarda yoğun tartışmalar oldu.

Konuşmacıların görünürde en çok anlaşmazlıkları konu, parti-içi demokrasinin gerekliliği sorunuyla. Her üç konuşmacı da Türkiye solunun bu alanda başarısız bir sınav verdiğinde birleşerek, parti-içi demokrasinin sağlıklı bir sosyalist parti için öne-

mini vurguladılar. Tartışmalarda demokratiklik ile birlikte eylem anında birliğin gerekliliği de hepsinin katıldığı temel bir noktaydı. Ne var ki, tartışma içinde bu genel anlaşmışlığın ardından önemli farklılıklar olduğu ortaya çıkıyordu.

Bir yanda C. Bıçakçı, profesyonelliğin ve gelişmiş bir parti aygıtının bürokratikleşmenin kaynaklarından biri olduğunu savunurken, H. Berktaş buna tarihsel gelişmenin verdiği aşamada profesyonel görevlilerin, partinin yeterli bir biçimde işlemleri için gerekli olduğu görüşüyle karşı çıkıyordu. Öte yandan parti içinde belirli fikirler etrafında oluşacak grupların statüsü konusunda Berktaş ve Savran arasında belirgin bir farklılık ortaya çıkıyordu. Bu tartışmada Berktaş, "hizip" kavramını kullanmayıp "kanatlar"dan söz ederken, bu tür oluşumların hangi adla anılırsa anılırsa, gizli ya da kapalı toplantılar yapmasına izin verilemeyeceğini ve "hizip disiplininin", partinin bütünlüğünü zedeleyeceği için reddedilmesi gerektiğini ileri sürüyordu. Buna karşılık Savran, tarihsel örnekleri de olduğunu hatırlatarak, "hizip" ve "eğilim" kavramlarının dışlanmasına karşı çıkıyordu; ayrıca, Savran'a göre gizli ve kapalı kavramlarının birbirlerine karıştırılmaması gerekiyordu; böylelikle parti içinde hiçbir gizli şeye izin verilmemesi gerektiği savunulurken, hiziplerin kendi platformlarını oluşturmak üzere, haberli ama yalnız kendi yandaşlarıyla sınırlı toplantılar yapabilmemesine izin verilmesi kabul edilebilirdi; bu konuşmacıya göre parti-içi tartışmalarda hizip disiplini anlamlı bir demokratik tartışma için gerekli bir haktı, ama bu disiplin partinin dışı dönük eyleminde bütünsel disipline tabi kılınmalıydı. C. Bıçakçı ise, bu konuda parti-içi muhalefetin haklarının mutlaka tüzüksel olarak güvence altına alınması, azınlıkların yönetimde orantılı olarak temsil edilebilmesi, önemli kararlarda parti içinde bir tür referandumla başvurulması gibi somut öneriler sunarken, eğilim ya da hiziplerin oluşması konusuna değinmiyordu.

Parti-içi demokrasi tartışması kaçınılmaz olarak bu konuda tarihsel deneyimlerin değişmesine varıyordu. Bu noktada tartışmalar iki ayrı düzeyde sürdü. Birinci tartışma Leninist parti teori ve pratiğine ilişkindi. Bıçakçı, Leninist parti modelinin "tepeden inme, disiplinli, katı merkezizetçi ve öncülere dayalı" olduğunu, bu yüzden kendisinin öngördüğü parti-içi demokrasi anlayışıyla bağdaşmayacağını ileri sürerken, Savran Lenin'in içinde çalıştığı partinin 1905-1921 arasındaki pratiğiyle tarihin gördüğü en demokratik işleyişe sahip partilerden biri olduğunu savunuyor ve bunu kimi tarihçilerin değerlendirmeleriyle desteklemeye çalışıyordu. Bu noktada tartışma bir başka düzeye sığmıyor ve böyle bir demokratik işleyiş varsa, hangi noktada değiştiği sorusu gündeme geliyordu.

Savran'a göre demokratik merkezizetçilik ilkesi, Stalinist dönemde, genel bürokratik yozlaşmaya bağlı olarak,

KONAK TOPLANTISI

14 Eylül günü Konak sinemasında yapılan "işçilerle sohbet" toplantısı ve onu izleyen gelişmeler de Saçak panelinden sonra belirgin biçimde gündeme gelen sorunun kalın çizgiler kazanmasına yardımcı oluyordu.

Eski SDP'liler Aybar'ın çağrısıyla, işçilerle Sosyalist Parti Sorununun tartışmak üzere bir toplantı yapmaya karar vermişlerdi. Bunun haberi duyulduğunda Doğu Perinçek bu toplantıyı birlikte düzenlemeyi onerecekti. Ancak Aybar ve arkadaşları başlangıçtan beri Sosyalist parti konusundaki girişimleri ya kendi başlarına ya da geniş bir işbirliği temelinde sürdürme görüşündeydiler: Bu yüzden ikili girişimlerden kaçınma konusundaki öznel tutumlarını koruyarak bu öneriyi reddettiler; toplantıyı kendi bildikleri gibi yapacakları Konak toplantısı Aybar'ın açış konuşmasıyla başladı; şöyle diyordu Aybar:

"Duyulmuş, işitilmiş şey değildir bir Başbakanın, yabancı işadamlarına: 'Gelin Türkiye'ye yatırım yapın. Bizde elemeği ucuzdur' diye çağrıda bulunduğu. Evet Özal'dan önce hiçbir Başbakan ne olduğunu, kimlerden yana, kimlere karşı olduğunu, böylesine açık olarak ortaya koymadı. Teşekkür etmek lazım kendisine. Elbet biliyoruz, bin dereden su getirecek, gelen yabancı sermayeden neler, ne postlar çıkarılacağını, cahillerin bu işlere akıl erdiremeyeceklerini, ballandıra ballandıra anlatacağıdır. İnsan ömrünün büyük kısmını Sakıp Sabancı'nın danışmanı olarak geçirmiş, yıllarca İşveren Sendikalarına başkanlık etmişse, kişiliği istemese de dışa yansiyebilir. İşin şaşılacak bir başka yanı da, muhalefet saflarında hiçbir partinin bunun üzerinde durmaması. Doğrusu pek şaşılacak bir yanı da yok! çünkü muhalefet de 'üç aşağı beş yukarı' bu düzenin muhalefeti. Düzeni temelden değiştirmeyi hiçbirisi amaçlamıyor. Olsa olsa biraz özgürlük, biraz daha sosyal adalet. Ve yola devam..." (...)

"Bir başka büyük sorununuz da, çağdaş uygarlığa ve bu arda demokrasiye, Bey Takımının tepeden inme buyrukları ile çözülebileceğini, bunca başarısız denemelerden sonra, hâlâ ısrarla savunmamızdır Uygurluk da, demokrasi de aşağıdan yukarı, yani kaynağı ve itici gücü halkın kendisi olduğu bir harekettir. Buna ters düşen hareketin son ve belki en ters örneği 12 Eylül askeri darbesidir. Bu darbe sözde demokrasiyi kurtarmak, rayına oturtmak için yapıldı. Ne yapıldı? Anayasa askıya alındı; Meclisler feshedildi; siyasal partiler kapatıldı; binlerce genç insan tutuklandı. Kısacası, demokrasi diye diye, demokrasi katledildi... Askerlerin demokrasiyi içlerine sindirmeleri, eşyanın doğasına aykırıdır. Emir ve komuta zinciri içinde yetişmiş olanların, aşağıdan yukarı bir hareketin felsefesini kavramaları, hele hele bunu benimsemeleri, olanaksız demiyelim, ama çok çok zordur. Tek merkezden otoriter yönetim özlemi hemen sınıtılır." (...)

terkedilmişti. Son altmış yılın Stalinist partilerinde sözü edilen demokratik merkezizetçilik, bu kavramın içi boşaltılmış bir karikatürüydü; aslında bürokratik merkezizetçilik olarak anılmalıydı. H.Berkay Savran'ın bu görüşlerine karşı, Stalin'in "halk içindeki çelişkilerini çözmekte" yanlış yöntemlere başvurmak ve daha 1930'larda SSCB'de sınıf mücadelelerinin sona erdiğini ilan etmek gibi hatalar yapmakla birlikte bu dönemde SSCB'de sosyalizmin kurulmakta olduğunu, "Bir muhalif olarak çok değerli eleştiriler yapmış" olan Troçki'nin ise hemen hemen her konuda daha da yanlış (sol) politikalar savunduğunu ileri sürüyordu; bu eleştiriyi Savran, Stalin'in kişiliğinin ötesinde, Stalinizmin bir bürokratik katmanın, Sovyet işçi sınıfı üzerindeki hakimiyetinin siyasal-ideolojik bir ifadesi olduğunu, dolayısıyla "hata"lardan değil, "sistematik" bir politikadan Ekim geleneğinden bir "kopuş"tan söz edilmesi gerektiğini belirterek, cevap veriyordu. Kendini "bir anti-Stalinist" olarak tanımlayan Bıçakçı ise bu tartışmaya Stalin döneminin eleştirisinde Savran'a paralel bir konumla katılırken sorunun kaynağının Stalin döneminde değil, Leninist Parti modelinde yattığını ve Stalin'in bu model sayesinde "emekçileri bir çalışma yığını haline" getirip, "polisliğe bir takım uygulamalara" başvurabildiğini söyleyerek, bu konuşmacıdan ayrıldığı noktayı gözler önüne seriyordu.

Nihayet panel tartışmalarının üçüncü bölümü ise, önümüzdeki dönemde geniş katılımlı bir Sosyalist Parti kurulması konusunda sürmüştü. C.Bıçakçı, panelin konusuna sadık kalarak, bu konuya girmeyeceğini söyleyip, diğer konuşmacıların da gündeme sadık kalmasını isterken, sonuçta Sosyalist Parti kuruluşu ile ilgili tartışmalardan uzak durmayı tercih ediyordu. Panelin başından itibaren bu tutumu benimseyen Bıçakçı, sonraki tartışmalarda bu tavrının gerekçesinin "Sosyalist Parti kuruluşunda yer almak isteyen tüm görüşlerin yer almadığı bu bağlamda tartışmaya girmek istemediğini" belirterek açıklıyordu. Bu durumda tartışma, Berkay ile Savran arasında geçiyordu.

Bu tartışmada H.Berkay bugün Türkiye'de sosyalistlerin legal parti platformunda yer almaktan başka çareleri olmadığını ve kitlelerle başka türlü bağ kurulamayacağı gerekçesiyle, bir "Birleşik Sosyalist Parti"nin oluşturulmasının aciliğini vurguluyordu. Berkay'a göre bu parti, program, strateji ve politikanın bazı asgari ilkelerinde anlaşılabilen sosyalistlerle kurulacak, zamanla tartışma içinde ve pratiğinde de yardımıyla düşünsel temellerde yakınlaşma olacak ve parti süreç içinde Türkiye'nin sosyalizme geçişine önderlik edecek bir öncü parti haline gelecekti.

S.Savran ise, Berkay tarafından özetlenen ve bir süredir Saçak dergisinde işlenen tipten bir partiye karşı olduğunu belirtiyordu. Ona göre bu proje yalnızca belirli teorik, programatik, stratejik konularda anlaşan belirli kadroları biraraya ge-

tirmeye yönelik olduğundan, birleştirici bir görünüşe karşılık, aslında bölücüydü. Yapılması gereken çok sınırlı bir talepler programı çerçevesinde Türkiye sosyalist gruplarının anlamlı bir çoğunluğunu biraraya getiren, işçi sınıfının sadece ileri unsurlarını değil, geniş kitlesini kucaklamayı hedefleyen bir işçi kitle partisinin kuruluş için çalışmaktı. Bu ise, birçok sosyalistin katılmayacağı temellerde bir "öncü parti" kurmaktan çok farklı ve çok daha birlikçi bir perspektifti. Berkay da, Savran'ın önerdiği "bir sınırlı talepler programının, yalnızca asgari demokratik taleplerle sınırlı olduğu varsayımından hareketle, böyle bir partinin sosyal demokrasinin sınırlarını aşamayacağı ve dolayısıyla ne anladığını ortaya koyma fırsatı bulamaması nedeniyle tartışma bu noktada askıda kalıyordu.

Panelin bu ana tartışma konuları dışında ilgi çeken bir nokta da Berkay ile Bıçakçı arasında geçen tartışmaydı. Bıçakçı, tartışmanın bir noktasında, Berkay'ın ve temsil ettiği çevrenin Stalin, Troçki, SSCB konularında bilimsel temellerini açıklamadan çok hızlı bir değişim geçirdiğini, bununla güvensizlik yaratacak bir olgu olduğunu söylüyordu. Buna bağlı olarak da Berkay'ın Aybar'a karşı tavrının çok kısa bir zaman içinde "hakarete varan" bir eleştiriden birlikte parti kurma çabasına vardığını hatırlatıyordu. Berkay ise cevabında eleştirmekle birlikte Aybar'a hakaret etmediğini belirtiyor, Troçki konusuna hiç değinmeksizin, Stalin konusunda 1969'dan beri aynı şekilde düşündüğünü, SSCB konusunun ise Saçak'ta iki yıldır işlendiğini belirtiyordu.

Bu noktada Bıçakçı'nın sorusu bir bakıma yanıtlanmış oluyordu. Berkay görüş değiştirmemişti; olsa olsa "tavrı" değişmişti. Nitekim konuşması içinde "yüz çiçek açsın, yüz fikir birbiriyle yarışsın", ya da "iki çizgi mücadelesi", Stalin eleştirisi gibi konularda resmi ÇKP görüşlerini hatırlatan yaklaşımları bunu gösteriyordu. SSCB konusunda ise değişen Berkay'ın değerlendirmeleri değil, SSCB'nin dünya konjonktüründeki yeri hakkındaki görüşüydü.

Kısacası bu panel, başka konulardaki sert tartışmaların asıl konuyu gölgelediği, birçok tartışma konusunda ardında soru işaretleri bırakan bir panel olmuştu.

Saçak'ın II. Panelinin ardından "SDP TİKP parti kuruyor" söylentileri de yavaş yavaş yön değiştirmeye başlıyordu. Panelde Berkay ve Bıçakçı arasında geçen tartışmanın sertliği bu konuda soru işaretlerinin şikillenmesine yol açmıştı. Yankı'nın haberi ve izleyicilerin yorumları bunu vurguluyordu. Buna karşılık, Saçak dergisi panel tartışmalarını yayınladığı sayısında bu istifhamı açıklığa kavuşturmaya yardımcı olmayacaktı. Çünkü "elektrik keintisi nedeniyle teypleri çalışmamış"tı ve bu yüzden asıl tartışmanın geçtiği bölüm yayınlanamıyordu; derginin verdiği özetin ise tatmin edici olmaktan çok uzak olduğu görülmüyordu.

"Bir sosyalist partinin kurulmasını zorunlu kılan bir başka neden de şu: Amerikan Kongresi'ndeki konuşmalarından öğrendik ki, Türkiye'de nükleer başlıklı silahlarla donatılmış beş askeri üs var. Bunların dördü çift anahtarlı, biri tek anahtarlı. Tek anahtar Amerikalılarda. Bu demektir ki, dilerlerse bize hiç danışmadan buradaki nükleer başlıklı füzeleri ateşleyebilirler." (...)

"Politikamıza taze bir güç gerek; işçilerin, emekçilerin, örgütlü karşı konmaz gücü... Burada bunu konuşmak için toplandık. Umarım başarırız." (...)

Toplantıda söz alan işçilerin arasında (çoğunlukla) bir sosyalist partinin gecikmeksizin kurulmasından yana olanlar olduğu gibi, şiddetle bu görüşe karşı çıkanlar hatta bu karşı çıkışlarını gerilim yaratacak sataşmalara varırdanlar da vardı. Kimileri de tartışma konusunun "Birleşik Sosyalist Parti" olması gerektiğini öne sürüyor ve toplantının dar tutulmuş olmasından (yani Şaçak çevresinin çağrılmaması olmasından) yakınıyorlardı. Bu konuda öne sürülen görüşlerin bir noktasında toplantıyı yöneten Cenani Bıçakçı bir açıklama yaparak daha önce Etap toplantısında biraraya geldikleri herkesle her seferinde birlikte toplantı yapmak zorunda olduklarını hatırlatıyordu.

Söz alan işçiler arasında beliren farklılıklardan biri de "sosyal-demokrasiye" ilişkin yaklaşımlardaydı. İki konuşmacı bir sosyalist parti kurulması için önce SHP'in iktidara gelip demokratik açılımlar sağlaması gerektiğini savunurken tepkilerle karşılaşılıyordu. Başkaları ise daha önce yaşanan deneylerden dersler çıkarmak gerektiğini hatırlatarak buna karşı çıkıyor ve demokratik hakların kazanılmasının işçi sınıfının bağımsız mücadelesine bağlı olduğunu savunuyordu.

Toplantı sona eren konuşmalar boyunca herkese söz hakkı vermeye gayret eden Bıçakçı "Bu toplantıda bana söz verilmedi, konuşturulmadım diyecek olan varsa şimdiden söylesin" sorusuna bir cevap alamayınca kapanış konuşmasını yapmak üzere Aybar'a söz verdi. Aybar, bu konuşmada genel olarak, Marksizm sorunları, sosyalist bir partinin yasal olabilirli-

ği gibi konulara değinirken, bir ara da İrtibat Komitesinden söz etti; bu komitenin çalışmalarıyla Konak toplantısının ilişkisi olmadığını belirtmesiyle de Bıçakçı'nın açıklamaları üzerine salondan gelen "Aybar CEVAP VERSİN" tepkilerini bir bakıma yanıtlamış oldu.

Toplantı öncesinden başlayıp toplantı içinde de süren eski SDP-eski TİKP sürtüşmesi toplantıyı izleyen günlerde kendini bir kez daha gösterdi. Aybar tarafından toplanan İrtibat Komitesi toplantısında yer alan Yalçın Büyükdaglı ve Tayfun Tabakoğlu, başına bir açıklama göndererek Konak toplantısının İrtibat Komitesiyle bir ilgisi olmadığını ve komitenin daha geniş bir işçi toplantısını yapmak üzere çalışmalarını sürdürdüğünü açıklıyordu. Buna karşılık yine İrtibat Komitesinin isimleri içinde yer alan ve Konak toplantısına katılmış olan Mehmet Ali Aslan da YeniGündem muhbirine bu toplantının İrtibat Komitesiyle bir ilgisi olmadığını zaten belirtilmiş olduğunu ve ayrıca Büyükdaglı ve Tabakoğlu'nun Komite adına konuşmaya hakları olmadığını düşündüğünü belirtiyordu. Böylece Büyükdaglı ve Tabakoğlu'nun bir tür "fahri İrtibat Komitesi" olarak hareket ettikleri anlaşılıyordu.

Doğu Perinçek de YeniGündem muhbirine yaptığı açıklamada Aybar'ı eleştiriyor ve hem Etap hem de Konak toplantılarının zaaflar içerdiğini öne sürüyordu. Bunun ardından da "kendilerinin de bir işçi toplantısı düzenleyeceklerini" açıklarak Büyükdaglı ve Tabakoğlu'nun İrtibat Komitesi tarafından hazırlandığını öne sürdükleri toplantının mahiyeti konusuna açıklık getiriyordu.

Öte yandan M.A. Aybar da Konak toplantısından sonra Yankı muhbirinin sorularını yanıtlarken şöyle diyordu:

"İşçilerle yaptığımız toplantı Türkiye'de atılan yepyeni bir adımdır. Daha önce bir sürü sosyalist parti kurulmuştur, o partilerin kurucuları arasında işçiler de bulunmuştur ama, parti kurulmadan evvel işçilerle toplantı yaparak ve bu işin işçilerin meselesi olduğunu, partiyi onların kuracaklarını söyleyerek işe başlamak Türkiye'de ilk defa oluyor. Bu toplantıları sürdüreceğiz. (...)

"Tabii bir göstergesidir. Karadeniz'in suyunda ne kadar basıl olduğunu anlamak için bir miktar su alıp o suyu tahlil ederek neticeye varıyorsunuz. Bu da böyle bir örnekleme. Bundan sonraki toplantıya diyelim 150 işçi, daha sonraki toplantıya 300 işçi gelecek. O toplantılarda da örnekleme yaparak fikir sahibi olacağız. Belki bu toplantıları Ankara ve İzmir'de de tekrarlayacağız. Bu toplantılara gerçekten çok önem veriyorum." (...)

"Genel olarak bu toplantılar işçilerin nabzı tutularak, onayı alınarak, onların katılımı sağlanarak işçi partisi kurulması için atılan önemli bir adımdır." (...)

"Sosyalizm bilimsel bir teori. Bilimsel olmanın vazgeçilmez koşulu nedir? Tartışmaya, eleştiriye açık olmasıdır. Eleştirilemeyen bilim teorisi olmaz. Biz bilim tarafı eleştirilebilir diyoruz ama bilim tarafından ayrılarak bir siyasal inanç sistemi doğunca ona el sürdürmüyoruz. Dolayısıyla her biri endişinin yüzde yüz doğru ve haklı olduğuna inanıyor. Sosyalist partinin kurulmasını karar verilirse program yaparken değişik düşünceleri tartışacağız. Şimdi bunların üzerinde durmakta yarar yok." (...)

"Sayın Ecevit, 'lüks otellerde toplanıyorlar' suçlamasıyla yakışsız bir adım atmış. Üstelik nedenleri, gerçekleri bilmeden konuşmuş. Bize izinsiz toplantı için kimse salon vermek istemedi. Oysa biz parti kurmanın izne tabi olmadığını ıleri sürerek direndik. Ve ancak Etap Otelinde yer bulabildik. Gerçek budur." (...)

Konak toplantısıyla birlikte, ara seçim telaşıyla geri plana düşmüş görünen "Sosyalist Parti" tartışmalarının yeniden gündellik kazanacağı anlaşılıyor. Özellikle de seçimlerin sona ermesinden sonra bu konudaki girişimlerin ve tartışmaların yeniden sosyalist kamuoyunun gündeminde önemli bir yere oturacağı anlaşılıyor...

Zemin Sosyalist Parti tartışmalarıyla ilgili bir kısa dökümün ardından, bu konuda çeşitli yayın organlarında konuyla ilgili olarak yazılan makalelerin bir özetini sunmayı hem geçmiş tartışmaların toplu bir panoramasını sunmak, hem de ilerideki tartışmaların daha kolaylıkla izlenebilmesini sağlamak amacıyla uygun gördü.



SOSYALİST BASINDA SOSYALİST PARTİ TARTIŞMALARI

Derleyen A.A.

SAÇAK

SAÇAK dergisinin Ocak 1986 sayısının "Sosyalist Solun Birliği" başlıklı başyazısı, derginin Ağustos 1985 sayısında solun Rimlik ve birlik sorununa, Ekim 1985 sayısında ise yakın geçmişin gözden geçirilmesi ihtiyacına dikkat çekildiğinin belirtilmesiyle başlıyor. 10 Kasım 1985 günlü NOKTA dergisinde, Mehmet Ali Aybar ve Doğu Perinçek'in sosyalist bir partinin kurulmasının mümkün ve gerekli olduğunu söyledikleri hatırlatıldıktan sonra, NOKTA'nın 22 Aralık 1985 sayısında, sosyalist parti konusunda solun tanınmış isimlerinin görüşlerinin alınmasıyla, sosyalist parti tartışmalarının genişlediği belirtiliyor.

Yazı, görüş bildiren sosyalistler arasında yeralan Sadun Aren'in sosyalist bir parti kurulmasının bugünkü yasal çerçevede mümkün olmadığı yolundaki düşüncesinin reddi ve eleştirisiyle devam ediyor. Bu görüşe katılmama nedenleri iki maddede özetlenmiş: Birincisi, SAÇAK'a göre, sosyalist bir parti kurulmasının yasal zemini vardır; ikincisi ise, "Emekçilerin de bir partilerinin bulunması Türkiye demokrasisinin kilit sorunudur" ve sosyalist bir parti kurulması sorununu yasalar değil, demokratik mücadele belirler biçiminde.

Yazının "İlkeli Birlik" altbaşlığını taşıyan bölümü, Doğu Perinçek'e ait olduğu belirtilen, ilkeli birliği oluşturabilmek için ortak bir tartışma platformu kurulması görüşünün savunulmasına ayrılmış. Bu platformun kimlerle kurulacağı sorusuna verilen yanıt şöyle: "Kimler sorusunun cevabı içerik tartışmasına girmeden soyut olarak "sosyalistlerdir". SAÇAK'çılar, önyargıların ve tekkeliliğin bir kenara bırakılması ve kendine sosyalist diyen, emekçilerin safında yer aldığı söyleyen herkesin bu platforma katılması gerektiği görüşündeler. Kısaca, SAÇAK'çılara göre sosyalist partinin, öncelikle sosyalistlerin bir araya gelip tartışmaları, ortak noktalar bulmaları ve örgütlenmeleriyle kurulabilecek, hiç değilse başlangıçta, dar bir kadro partisi olduğu söylenebilir.

Ayrımlık sorunu ise, birleşmenin kesinlikle gerçekleşeceğine dair iyimser bir ifadeden sonra, birlik zeminini geliştirecek bir fikir mücadelesi ve sonuçta, grupların değil tek tek bireylerin birleşeceği bir sosyalist örgütlenme önerisiyle çözümleniyor. Ayrıca, birliğin gerçekleşmesinden sonra da ayrımlıkların olacağı ve olması gerektiği vurgulanmış.

Yazının devamında, Abdullah Baştürk'ün solun -SHP içinde- "tek gövde olması" önerisine SAÇAK'ın katılmama gerekçeleri yeralıyor. Önce, sosyal demokrasinin demokratikleşme ve çağdaşlaşma sürecini kalıcı hale getirme yeteneğinden yoksun olduğu vurgulanmış; ikinci olarak, sosyal demokrasinin başarılı olabilmesi için bile, bir sosyalist partinin "sağlıklı ve dostça" eleştirilerine, yani soldan itilmeye muhtaç olduğu belirtilmiş.

Son olarak, bir sosyalist parti kurulmasının solu böleceği görüşüne karşı çıkılıyor. Sosyal demokrasi, "Türkiye'yi demokratlaştırma ve çağdaşlaştırma, emekçilerin yüzünü güldürme" çabası gösterirse, sosyalist partiden destek görecektir. Sol oyların bölünmesi sorununa verilen yanıt ise şöyle: "Sosyalist bir parti, seçim ve parlamento platformunda da emekçi kitlelerin yararına

olmayan siyasetler izlemez."

SAÇAK'ın aynı sayısında, Halil Berktaş'ın Mehmet Ali Aybar ile bir söyleşi yeralıyor. Berktaş söyleşiye, Aybar'a solda diyalog ve birlik arayışının gündeme gelmesini nasıl değerlendirdiğini sorarak başlatmış. Aybar yanıtında, 12 Eylül'den sonra solun halkla diyalogunun koptuğunu, beş yıldır sömürü, bağımsızlık ve sosyalizm gibi konulardan sözedilmediğini, büyük çabalarla oluşturulan sosyalist birikimin yok olmaması için bu suskunluğun mutlaka sona ermesi gerektiğini ve bu yolda somut girişimlerde bulunma zorunluluğunu dile getiriyor. Aybar halkla diyalog kurma konusunda sola büyük görevler düştüğü görüşünde. Bunlar içinde en öncelikli olanı ise, solun kamuoyunun gündemine getirdiği ve son beş yıldır hiç tartışılmayan düzen değişikliği, kapitalizmin çözümsüzlüğü, emekçi halkın yönetimde söz ve karar sahibi olması, ulusal bağımsızlık gibi konuların yeniden tartışılmaya başlanması. Aybar, özellikle, ulusal bağımsızlık ve anti-empyrializm konusunda sosyalist bir parti kurulmasının önemini vurguluyor. Aybar bugünkü sosyal demokrasinin, tüzük, program, politika ve eylem itibarıyla, bu sorunları gündeme getirme kapasitesini göstermediğini belirttikten sonra, yeni bir adım atmanın ancak belirli temel konuların saptanıp, bir tartışma süreci içerisinde anlaşma noktaları bulmaya çalışmakla mümkün olduğunu sözlerine ekliyor. Söyleşi, sosyalizm ve sosyalist parti sorunlarının geniş bir çerçevede tartışılmasıyla sürüyor. Aybar, tepeden inme ve bürokrat parti yönetimlerine karşı çıktığı bu bölümde, sosyalist partiyi sosyalist bir kadronun kuracağına, ancak partinin halkla kaynaşması, partide emekçilerin ağırlıkta olması zorunluluğuna dikkat çekmiş.

Söyleşinin "Susunluk Son Bulmalı" altbaşlıklı bölümünde, Aybar "Bu nasıl gerçekleşir? Sosyalistler bir parti çatısı altında mı toplanırlar? Bir ortak yayın organı dolayında mı birleşirler? Konferanslar mı düzenlerler? Bilemiyorum. Ama herhalde bugünkü dağınıklık ve suskunluk son bulmalıdır" sözleriyle, tek ve belirli bir biçim önermediğini ifade ediyor. Ancak, Aybar'ın yazının bir kaç paragraf ilerisindeki sözleri şöyle: "Ve galiba tüm yollar sonunda bir parti kurmaya çıkıyor. Çünkü yeni anayasaya göre ancak partide politika yapılabilir. Derneğe, sendikaya, meslek kuruluşlarına politika yasak."

Berktaş'ın fikri diyalog süreci içinde nasıl bir formül önerdiği sorusuna Aybar'ın yanıtı şu: "Soldayım diyen herkesin katıldığı bir kongre." Berktaş'ın son sorusu yasalardan bir sosyalist parti kurulmasına engel olup olmadığı. Aybar geçmiş uygulamalardan verdiği örnekleri şu yanıtla bağlıyor: "Bu tabloda çıkan sonuç şu: Türkiye Cumhuriyeti'nde sol partiler kurulagelmiştir. Bugün de kurulabilir. 141. ve 142. maddeler dün de, bugün de yürürlükte. Ama sol partilerin kurulmasına engel olamıyor. İşçi partileri izinle kurulmaz. Kurulur, yaşatılmaya çalışılır." Aybar sözlerini, gerçek bir demokrasiden sözedebilmek için sosyalist ve komünist partilerin de kurulması zorunluluğunu vurgulayarak bitiriyor.

11. TEZ

11. TEZ dergisinin 3. sayısında yeralan, Gencay Gürsoy-Nail Satlıgan imzalı ve "Sosyalizm İçin Bir Parti"

başlıklı yazı, sosyalist parti tartışmalarındaki farklı görüşlerin genel hatlarıyla özetlenmesiyle başlıyor. Yazının sonraki bölümü, 82 Anayasası'nın getirdiği baskıcı siyasal kurumsallaşma koşullarında sosyalist parti kurmak olanaksızdır diyenlerin önemli bir sorunu vurguladıkları, ancak bunun sosyalist bir parti kurulmasını daha da gerektirdiği görüşünün açıklanmasına ayrılmış. Yazarlara göre yasaların hayata geçirilmesi hukuki düzenlemelere değil, sınıfsal güç ilişkilerine bağlıdır. Ve bugün sosyalist parti kurma sorununun gündeme gelmiş olması bile, siyasetin sosyalizme kapalı tutulamayacağına göstergesidir. Yazarlar bunun gelecekte sosyalist partinin kapatılmayacağı, cezalandırılmayacağı anlamına gelmediğini ama bu konuda bir güvencenin hiç bir zaman olmadığını ve olmayacağını da ekliyorlar; bu konuda belirleyici olan sınıfsal güç ilişkileri olduğu bir kez daha vurgulandıktan sonra, şu tanımlamaya yer veriliyor: "Sosyalist bir parti, işte bu güç dengesini etkileme uğraşının özel bir ögesidir."

Gürsoy ve Satlıgan sosyalist parti kurulması için gereken hareket sağlayan bazı boşlukların ve bulanıklıkların anayasada varolduğu kanısındalar; sosyalist parti kurma hakkını kullanmakta gecikilirse, bu hakkın aleyhinde olan yorumların giderek yaygınlık ve yasallık kazanabileceğini, bir hakkı savunmanın en etkili yolu onu kullanmak olduğuna göre de, sosyalist partinin geciktirilmeden kurulması gerektiğini belirtiyorlar.

Yazarlara göre, sosyalist parti kurulmasını gerektiren bir başka yasal neden de, parti dışındaki kuruluşlarda siyaset yapmanın olanaksızlığı. Bu, partinin dernek, sendika vb. kuruluşların işlevlerini üstlenmesi anlamına gelmiyor ama partinin niteliğini belirleyen önemli bir etken olarak gözönüne alınmalı. Partinin niteliğini belirleyen diğer etkenler ise yasal çerçeve, Siyasi Partiler Kanunu, soldaki ve kitlelerdeki yığınlık. Bu etkenler, yazarlara göre, partinin başlangıçta geniş bir kitle tabanına sahip olamayacağı ve seçimlerde zafere oynayamayacağı anlamına gelir. Ancak bu olumsuzlukların olumlu bir yanı da yok değil: Seçim endişesi olmayan bir parti, geçmişle hesaplaşma ve iç demokrasiyi gerçekleştirme konusunda önemli avantajlara sahip olabilir. Kısacası, bu nitelikleri gözönüne alınırsa, "...kurulması gereken, maddeci teorinin gelişim tarihinde geliştirilmiş -ya da çarpıtılmış- şu ya da bu parti teorisine tipatıp uygun bir örgüt değil, içinde bulunulan somut bir konjonktürün dayattığı 'geçici' bir örgütlenmedir." Ayrıca, bu partinin, kitlelerin siyasal duyarlılığının olmadığı koşullarda mümkün olmayan "öz" örgütü ikame etmesi de sözkonusu değildir.

Yazı, sosyalist parti kurma çalışmalarında görülen iki zaafın eleştirisiyle sürüyor. Yazarlara göre ilk zaaf çabaların dar kapsamlılığı. Aybar'ın "Türkiye'ye özgü sosyalizm" ve sosyalizmin vazgeçilmez ilkesi olarak "ulusal bağımsızlık" kavramlarıyla, SAÇAK'çılığın ise "Sovyetler sosyalist değildir" biçiminde özetlenen görüşleriyle bazı kesimleri dışlayıcı koşullar dayattıklarını söyleyen yazarlar, bu koşulların sınıfın ileri kesimlerini ve sosyalistlerin çoğunluğunu kapsayacak "birleşik bir sosyalistler partisi" oluşturmaya hizmet etmeyeceği görüşündeler.

Gürsoy ve Satlıgan'a göre, sosyalist parti ile ilgili temaların "kapalı kapılar ardında" yürütülmesi ve kamuoyuna düzen basını yoluyla yansımaları ikinci zaafı oluşturuyor. Yazarların önerisi tartışmaların herkese, hatta bu aşamada, sosyalist parti kurulmasına karşı olanlara da açılması.

Yazı, sol içinde varolan derin ve karmaşık görüş ayrılıklarına dikkat çekilerek devam ediyor. Yazarların görüşü şöyle: "Yapılması gereken, tartışmayı sürdürmek,

ancak ilkesel bir uyuşmanın sağlanmasını parti kurmanın önkoşulu haline getirmemektir." Herkes kendi görüşünü koruyarak partide yer almalı, eğilim ve hizip oluşturma hakkı olmalıdır.

Yazının son bölümü sosyalist bir partinin niçin gerekli olduğu konusuna ayrılmış. Yazarlar sosyalist partinin yalnızca sosyal demokrasi, demokrasi mücadelesini yürütmeyeceği için gerekli olmadığı kanısındalar. Sosyalist partinin kurulma amacı siyasal yelpazenin solundaki boşluğu doldurmak da olamaz. Yazının son cümleleri, bu sorunun yanıtını içeriyor: "Sosyalist parti (...) kapitalizmi aşma perspektifiyle cihazlanmış bir demokrasi mücadelesi için gereklidir. Özlenen sosyalist parti, sosyalizm için bir partidir."

YENİ GÜNDEM

Gencay Gürsoy ve Nail Satlıgan'ın bu ortak yazıları YENİ GÜNDEM sayfalarında süren verimsiz bir tartışmaya neden oluyor. YENİ GÜNDEM'in 14. sayısında yayınlanan Uğur Cankoçak'a ait yazı bu tartışmanın başlangıcı. Cankoçak tartışmayı ise TIP'in kapatılması, geçici parti kuruyoruz diye parti kurulamayacağı, sosyalist parti çalışmalarında görülen iki zaafın reddi ve eski SDP'lilerle SAÇAK'çılığın farkları konusunda yoğunlaştırıyor. Yeni Gündem'in 15. sayısında, Gürsoy ile Satlıgan'ın Cankoçak'a yanıtları var. Cankoçak'ın bu polemigi hiç değilse YENİ GÜNDEM sayfalarında sona erdiren yanıtı, derginin 16. sayısının Okur Forumu bölümünde çıkıyor.

GÜN

GÜN dergisinin çeşitli sayılarındaki yazılarıyla Ali Sercan sosyalist parti tartışmalarına farklı bir bakış açısı ve farklı bir öneriyle katılıyor. Türkiye'nin bugünkü koşullarında sosyalist bir parti kurmanın yasal olarak olanaksız olduğunu ileri süren Sercan'a göre, zaten asıl sorun sosyalist bir partinin kurulması da değil. Yazar öncelikle şu soruların sorulması gerektiği görüşünde: "Kitlelerin en yaşamsal, en önde gelen, herşeyin önüne geçen sorunu nedir? Geniş halk kitlelerinin tüm diğer sorunlarının çözümünü yolunda üzerine ilk yürüyecekleri hedef hangisidir?" (Ağustos 86). Sercan'ın bu soruya verdiği yanıt demokrasi. Bu yanıt devrimcilerin önündeki görevi de belirliyor: Demokrasi Cephesinin oluşturulması.

Ali Sercan sosyalist bir parti değil sol bir parti oluşturulmasından yana. Koşulların dayattığı zorunlu ve en uygun biçim olan sol partinin, sosyalist eğilimli güçlerin biraraya gelip bir sol blok oluşturmaları ve ardından bir parti biçiminde örgütlenmeleriyle oluşacağı görüşünde. Parti biçiminde örgütlenmiş bir cephe olarak tanımlanabilecek bu oluşum, Sercan'a göre "daha geniş bir demokrasi cephesinin nüvesi, itici gücü ve dinamosu" olacak (Ağustos 86).

Çıkış noktalarından biri sosyal demokrasi ile rekabet değil iş ve güç birliği olan sol parti, Sercan'a göre, sosyal demokrasiyi, devrimci demokrat, sol ve sosyalist güçleri ve aydınları biraraya getirmeli. Bunu yapabilmek için de, farklı akımlar ayrılık noktalarını saklı tutarak asgari bir program çerçevesinde birleşmeli. Bu asgari program, demokratik, anti-empyalist, barışçı, anti-tekel ve anti-soven değişimleri öngörüyor (Mart 86).

Sercan sol bloğun partileşmeden önce bir tartışma sürecinden geçeceği, tartışma konusunu sosyalizm ilkelere değil, sözkonusu asgari programın netleşmesinin oluşturacağı görüşünde (Mayıs 86). Yazar, sosyalist parti tartışmalarını yürüten Aybar ve Perinçek'i birtakım dışlayıcı koşullar öne sürmelerinden dolayı eleştirip, bu çevrelerin amacının ortalama bir sosyalizm anlayışında birleşmek olduğunu söylüyor. Sercan'a göre, buna karşılık, sol parti için demokrasi temelinde, farklı görüşleri, hatta sosyalizm anlayışlarını barındırabilecek: "Dünya-

daki herhangi bir işçi sınıfı partisinin genel ya da özel kimi politikasını benimsemeyenler de olacaktır.”

YARIN

YARIN dergisinin Temmuz sayısında çıkan M. Tevlim imzalı ve “Neden Sol Parti?” başlıklı yazı, Ali Serca'nın görüşleriyle tam bir paralellik içinde. M. Tevlim de bugünkü acil ve esas sorunu demokrasi mücadelesi olarak tesbit ettikten sonra, mücadelenin tek başına sosyal demokrasiye terkedilemeyeceğine ve sosyalist bir parti kurmanın da bugün yasal olarak mümkün olmadığına dikkat çekip, demokrasi cephesinin yaratılabilmesi için bir sol parti kurma gereğini savunuyor. Tevlim'in önerdiği sol partinin program ve birleşimi de, Serca'nın önerisiyle aynı doğrultuda.

GÜN

NOKTA dergisinin 6 Nisan ve 8 Haziran tarihli sayılarında yeralan Behice Boran ile söyleşiden bir bölüm, yine GÜN dergisinin Temmuz sayısında yer alıyor. Behice Boran, bu yazıda, yasal partiler yelpazesinin solunda en önemli yerin boş olduğunu ve bugünkü yasal çerçevede doldurulamayacağına dikkat çekiyor. Boran'a göre, işçi sınıfı partisi kurmaya “...soyunur görünen girişimlerin yanlışlığına kesin düşmemeli”, hatta “bu tür girişimlere kararlılıkla karşı çıkılmalıdır.” Boran bu konuda bir başka uyarıda da bulunuyor: “Emperyalizmin ve ortakları egemen güçlerin düzmece sosyalist parti, hatta partiler kurdurtmayı tezgahlayabilecekleri de unutulmamalıdır.” Buna karşılık, Boran “demokratik hak ve özgürlükleri tam boyutta içeren bir demokrasiyi” öngören bir programa sahip, “pratiğinde ilkeli, gerçekçi, tutarlı ve dirençli bir parti kurulabilir” ve kurulmalıdır görüşünde. Boran'a göre farklı politik eğilim ve partiler bu birleşik parti içinde kendi görüşlerini ve bağımsızlıklarını koruyarak varolmalı, demokrasi mücadelesinde iş ve eylem birliği yapmalıdırlar.

GÜN dergisinin Haziran sayısında, “Demokrasi Savaşı ve Birlik” başlığını taşıyan yazısında, Gülcan Doğan, GÜN'ün Mart sayısında Ali Serca imzasıyla çıkan “Demokrasi, Sol Blok ve Parti Sorunu” başlıklı yazıya eleştiriler getiriyor. Doğan öncelikle, demokrasi isteyen güçlerin gruplandırılmasında sosyal demokrasinin burjuva muhalefet içinde sayılmamasına karşı çıkıyor. Yazara göre, yine de “rejim karşıtı ve demokrasiyenin yana yığınsal bir güç” olan sosyal demokrasinin demokrasi mücadelesindeki rolünü ancak sol güçler belirleyebilir.

Doğan'ın ikinci itiraz konusu, Serca'nın yazısında sol güçlerin demokrasi mücadelesini güçlendirmenin tek yolunun “legal sol parti” olarak belirlenmesi. Yazar böyle bir partinin kurulması için gereken nesnel ve öznel koşulların varmadığı kanısında. Doğan'ın göre, bugün yapılması gereken parti kurmak değil, sol güçlerin eylem birliğini yaratmak, geniş toplum kesimlerinin muhalefetini bir noktaya toplamak. Yazar bunun yolunun da yığınlar içinde çalışmak olduğu ve bu çalışmanın farklı yığın örgütlenmesi biçimleri gerektirebileceği görüşünde.

Yazar son olarak, Serca'nın önerdiği parti ilkelerinin ancak bir cephenin ilkeleri olabileceğini belirtiyor ve kendi önerisini, bir partinin değil, demokrasi mücadelesinde sol güçlerin eylem birliğini sağlayacak bir cephenin yaratılması önerisini yineliyor.

Ali Serca ve Gülcan Doğan'ın yazılarının yeraldığı GÜN'ün Haziran sayısında, Çağatay Anadol'un da “Sol Parti” başlıklı bir yazısı var. Yazara göre günümüzün en acil sorunu demokratik hak ve özgürlüklerin savunulması. Anadol, toplumsal meşruiyet ve hukuki meşruiyet biçiminde bir ayrımı yaptıktan sonra, sosyalizmin hukuki meşruiyeti olmasa da, toplumsal meşruiyete sahip olduğunu, demokrasi mücadelesinin hukuki meşruiyet kazanma sorununu da içerdiğini belirtiyor.

Bugünkü hukuki yapı, yazara göre, sosyalist bir partiye izin vermemekle birlikte, kısaca demokrat, anti-emperyalist, anti-tekelci ve anti-şoven olarak tanımlanabilecek bir program çevresinde farklı sol güçleri toplayacak bir parti kurmaya engel değil. Sosyal demokrasi ile yetinmeyecek olanlar da böyle bir parti kurmalı: “Yasal siyasi yelpazenin solunda bir boşluk mevcuttur ve bu boşluğun ne pahasına olursa olsun doldurulması, hem de sol hareket içinde yeralan herkesi kapsayacak şekilde...doldurulması gerekir.”

Anadol böyle bir partinin solu bölmeceği yolundaki görüşleri, bunun solu bölmeyeceğini, zaten varolan bir bölünmüşlüğü adını koyacağını belirterek yanıtıyor. Oy bölünmesi sorunu ise, Anadol'a göre, sosyalistlerin sosyal demokratlarla seçim ortaklığı yapmalarıyla çözümlenebilir. Ayrıca, “siyaset sadece seçimlerden ibaret değildir.”

Böyle farklı akımları kapsayan bir partide ideoloji meselesi, Anadol'a göre bir sorun yaratmıyor. Böyle bir partide “saf bir ideolojiden” söz edilemeyeceğini belirten yazar, partinin belirleyici ideolojisinin işçi sınıfı ideolojisi olacağını ekliyor.

Anadol son olarak “kimlerle?” sorusunu yanıtlarken, sözkonusu partinin bütün sol akımları kapsamayacağı da anlaşıyor: “...yaşayan sosyalizme düşmanlık besleyenler, üzerinde durduğumuz partinin dostu olamazlar. Böylesi bir ortak partiyi ise ancak dostlar kurup, ilerletebilirler.”

Çağatay Anadol aynı görüşleri başka bir biçimde YENİ GÜNDEM'in 17. sayısındaki “Sol Partiye İki Yaklaşım” adlı yazısında da belirtiyor. Bu yazıda Anadol önerdiği partinin işçi sınıfı partisi olmadığı için “geçici” olarak nitelenebileceğini belirttiğinden sonra, partinin iç işleyişine ilişkin görüşlerini açıklıyor. Anadol'a göre, “böyle bir parti içindeki işleyiş, farklı fikirler, kanatlara cevaz veren demokratik bir işleyiş olacaktır.” Ancak karar alma konusunda çoğunluk esas alınmak zorunda; kopmaları engellemek konusunda Anadol'un önerisi, önemli kararlarda herkese veto hakkı.

İLK ADIM

Sosyalist parti tartışmalarına katılan dergilerden biri de İLK ADIM. Derginin Temmuz sayısında yeralan, “Emekçiler İçin Bir Parti” başlıklı yazı, soruna oldukça değişik bir perspektifle bakmasına karşın, sosyalist parti kurma çabalarına olumlu bir yaklaşım taşıyor.

İLK ADIM'a göre, tartışmalara katılım daha da genişletilmeli ve tek bir partide birleşme sorunu bir önkoşul haline getirilmemeli. Yazı bir sosyalist parti kurulmasını tek başına bir çözüm olarak değil, eninde sonunda oluşacak bir kitle radikalizasyonunun ürünü olabilecek kitle emekçi parti kurulması yolunda bir adım olarak değerlendiriyor: “Patronların olmadığı, bağımsız bir emekçi kitle partisi oluşturmak elbette ki sermaye ile emek arasındaki mücadeleye farklı bir biçimde yaklaşan sosyalist güçlerin ortak hedefler için ortak bir platforma oturmalarını zorunlu kılmaktadır.” Buna bağlı olarak, sosyalist parti konusunda İLK ADIM'ın vurgusu, kitleleşme ve sınıf bağımsızlığı noktalarında.

Farklı eğilimlerin ortak oluşturulan bir program çevresinde bir parti oluşturmaları, parti içi işleyiş konusunda sosyalist demokrasiyi ön plana çıkarıyor. Ancak İLK ADIM'a göre sosyalist demokrasinin ilkesizlik haline gelmemesi bazı sınırlar gerektiriyor. Doğu Perinçek ve çevresine ilişkin olarak şu görüş yer verilmiş: “İdeolojik söylemiyle egemen güçlerle aynı dili kullanmış, eylemleriyle onların safına düşmüş sola hiç bir zaman güven vermemiş olan bir yapı ile birlikte hareket etmeyi düşünmek aşırı iyimserliktir... Bu çizginin yeralacağı bir parti, sosyalistlerin birlikte hareket etmelerinin önünde önemli bir engeldir.”

İlk Adım'ın Ağustos/Eylül 86 sayısında yeralan "Niçin Parti, Nasıl Parti?" başlıklı yazısına, Mustafa Karayalçın, Türkiye'de ne geçmişte ne de bugün bir emekçi kitle partisi olmadığı tespitiyle başlamış. Bu tespitten çıkardığı sonuç ise şöyle: "Verili toplum içinde varolan kazanımların savunusu temelinde yürütülecek demokratik mücadelenin asgari/vazgeçilmez aracı, bir emekçi örgütü olmak durumundadır."

Yazarın "Neden Sosyalist Parti?" sorusuna yanıtı ise "Neden sosyalist parti sorusunun cevabı, herşeyden önce, emekçilerin, ezilenlerin, demokratik kazanımları için mücadele olarak verilmelidir. Bu mücadelelerin nihai amaçla bağlantısını herkes, her görüş kendince cevaplayabilir. Ancak işin bu yanı gündemin gereklerini karartmamalıdır." biçiminde.

Yazının "Kiminle Birlikte Parti?" altbaşlıklı bölümünde, yazar Aydınlik çevresinin geçmişteki tutumu ve ideolojisi nedeniyle sosyalistlere ve kitlelere güven vermekten uzak olduğunu belirtip görüşünü şu sözlerle açıklamış: "Böyle bir partiye bir sol kanat gerekmektedir; (...) Ama partinin sağı hele ele Aydınlik'la başlarsa istediğiniz kadar sola çekmeye çalışın, bu işin sonu karanlık demektir."

"Nasıl Bir Parti?" sorusu yazıda şöyle yanıtlanmış: "Parti her halükârda devletten bağımsız olmalıdır; parti emekçi kitlelerin, toplumun tüm ezilen, baskı altındaki kesimlerinin sorunlarının taşıyıcısı olmalıdır; parti sorunların, kitlelerin geniş katılımıyla çözümlenmesi yolunda mücadele etmelidir."

Partinin programı konusunda yazarın önerisi, ayrıntılı değerlendirmelere dayalı ve geleceğe uzanan bir program değil, "bugünle yarının görevlerini, geleceğin yolunu açarak bağdaştıran bir eylem programı".

Yazar, partinin geçici olup olmayacağını tartışmasının yersiz olduğunu, ancak, baştan geçici olarak kabul edilecek bir partinin güvensizlik yaratacağını vurguladıktan sonra, partinin iç işleyişinin sosyalist demokrasiye uygun olması gerektiğini de ekliyor.

İlk Adım'ın aynı sayısında Rıdvan Akar imzasıyla çıkan "Sosyalist(ler) Parti(s)i Üzerine Görüşler ve Olası Sonuçlarına İlişkin Bir Deneme", 80-86 döneminde sosyalizm lehine önemli bir potansiyel oluştuğu, ancak bu potansiyelin geçmiştekinden farklı olduğu tesbitine yer veriyor. Sosyalistler partisi sorunu ise, bu potansiyelin çeşitli siyasi akımlar tarafından nasıl etkileneceği sorusuna bağlı olarak gündeme getiriliyor.

Rıdvan Akar, 11. Tez'de yazan Nail Satlıgan ve Gençay Gürsoy'un kimi görüşlerine katıldığını ifade ediyor. Bu görüşlerden biri, partinin "somut konjonktürün dayattığı geçici bir örgütlenme" olması. Bir diğeri, siyaset yapmak için yasal olanaklardan yararlanılabilecek tek yerin bir parti oluşu. Çok kanatlı bir parti (eğilim, hizip hakı) görüşü de Akar'ın katıldığı bir nokta.

Bunlara bağlı olarak, Akar sosyalist partiyi "daha üst oluşumlara yönelmesinde bir "İLK ADIM" olarak tanımlıyor. Yazara göre, parti kurulur, bir çekim merkezi oluşturur, katılanlar partinin yasal olanaklarından yararlanır ve SDP-TİKP gibi başı çeken hareketler marjinal oldukları ölçüde, bunların dışındaki farklı akımlar tarafından örgütlenir. Bu akımların görüş ve örgütlenmeleri partiyi aştığı anda da, parti "işlevsizliği" ve "hantallığı" nedeniyle terkedilir.

Yine İlk Adım'ın Ağustos/Eylül sayısında, Fehmi Işıklar ile bir söyleşi yer alıyor. Işıklar, kendisine yöneltilen ilk soruya yanıtında, nasıl bir sosyalist parti düşündüğünü de açıklıyor. Işıklar'a göre, bugün Türkiye'de bir sosyalist partiye ihtiyaç vardır ve kurulmalıdır. Parti olabildiğince "geniş, sosyalistlerin, işçilerin birlikte mücadele etmesini hedefleyen bir parti olmalıdır. Ve mutlaka iktidara yönelmelidir (...) Bir parti tartışma kulübü olamaz. Böyle bir partide hizipler de olamaz."

Söyleşinin sonraki bölümlerinde, Işıklar hizip konusunu daha da açarak, parti kurulduktan sonra görüş ayrılıkları

ve hizipleşmeler olabileceğini, ancak daha kurulmadan hiziplerin bulunmasının partiyi güçsüzleştireceğini belirtiyor.

Fehmi Işıklar, parti kurmak için demokrasinin gelmesini ya da sosyal-demokratların iktidarını bekleme mantığının yanlış olduğunu da vurguluyor. Işıklar, yasal engellerin gerekçe olamayacağı kanısında: "Bu, yasal güçler dengesi sorunu, öyle bir sosyalist potansiyel oluşur ki, 141-142'yi uygulamak zor olur, olanaksız olur". Ancak, Işıklar, kurulması gereken partinin bu biçimiyle, bugün ya da yakın bir gelecekte kitleleri arkasına almasının zor olduğunu dolayısıyla, yasal engellerin sorun yaratabileceğini savunuyor. Fehmi Işıklar, DİSK davasının sonuçlanmasını beklemeden sosyalist parti kurulmasının yanlış olduğu kanısında: "Dava sonunda 141-142'den ceza verilirse, kurulacak olan partinin geleceği de belli olmuş demektir (...) DİSK'le ilgili verilecek karar Türkiye'de politik mücadelenin de biçimini belirleyecektir. Bunu görmeden bir sosyalist parti kurmak hemen hemen olanaksızdır."

Kurulması düşünülen sosyalist partiyle ilgili olarak, Işıklar şu noktalara da dikkat çekiyor: "Kurulacak parti eğer siyasi iktidarı hedeflemiyorsa, genelde sosyalist potansiyeli temsil etmiyor ise, istenmese bile, bu sözde demokrasinin tamamlayıcı unsuru olur."

"(...) Kitlelere şu ya da bu nedenle, gerçekçi olsun ya da olmasın, yanlış imaj yaratmış bir kısım politikacılar bu işin önünde olursa gene zorlukla karşılaşılır diye düşünüyorum".

Söyleşinin sonunda, Işıklar gündemindeki haliyle irtibat komitesinde yer almayacağını da belirtiyor.

Saçak dergisinin Eylül sayısında, Halil Berktaş'ın Murat Belge ile yaptığı bir söyleşi yer alıyor. Berktaş'ın ilk sorusu, bugün Türkiye için birleşik bir sosyalist partinin gerekli ve yararlı olup olmadığı. Belge, Türkiye'de bir sosyalist partinin ancak birleşik olabileceği kanısında. Belge'ye göre, solun geçmişte hem toplumsal bakımdan (öğrenci-işçi hareketi kopukluğu, ulusal etnik sorunlar, mezhep sorunları) hem de siyasi çizgiler bakımından ayrılmış olması birleşik partiyi zorunlu kılıyor. Öte yandan, birleşik parti gelecekte sosyalizmle birlikte çoğulcu bir toplum kurulması açısından olumlu kazanımlar sağlayabilecek bir süreç.

Murat Belge, sosyalist parti süreci içindeki insanların biraz da dışa dönük olmaları, yen insanlar kazanmaya çalışmaları gereğini vurguluyor ve sol hareketin kendinde geliştirdiği şifreli dil yoluyla kitlelerle ilişki kuramayacağına dikkat çekiyor. Belge'ye göre iktidar sorunu da ciddiye alınmalı ve herşeyin iktidardan sonrasına bırakılması zihniyetinin iktidarı da erteleyen bir faktör olduğu görülmesi.

Berktaş'ın bir sorusu üzerine, Belge illegal deneylerin başarılı olmadığını ve esas sorunun "sosyalizmin kendisini legaliteye yazmak, yani sosyalizmi illegal sayan zihniyetin illegalitesini ortaya koymak" olduğunu belirtiyor. Buna yapabilmemesinin yolu ise kitleleşmekten geçiyor.

Berktaş'ın sonraki sorusu kitlelerden kopukluk sorununu aşmak için BSP dışında bir alternatif olup olmadığı. Belge'nin yanıtı şöyle: Tabandan gelen bir hareketlenmenin ortaya çıkmaması, 12 Eylül rejimine kitleleşme tepkilerin oluşmaması buna karşılık depolitizasyonun daha da derinleşmesi, Belge'ye göre, sosyalistleri sorunu tersinden ele almak zorunda bırakıyor. BSP sorunu da, daha anlamlı alternatiflerin üretilmediği bu durumda, sosyalistlerin çaresizliğinin, kendi dışlarında bir mantığa boyun eğmek zorunda kalışlarının bir ifadesidir. Sonuç olarak, Belge, ciddi bir birleşik sosyalist partiin bir zorunluluk olduğunu, ama bu partinin "onsuz edilmeye eğilimi" arasında görüldüğü, kitleleşme ya da kitlelerle etkileşim sorununun üstünden atlanmaması ve acele edilmemesi gerektiğini vurguluyor.

SOSYALİSTLER PARTİSİ / İŞÇİ KİTLE PARTİSİ ÜZERİNE

Orhan Dilber



Türkiye'de sosyalistlerin uzun bir suskunluk döneminden ayrılmaya başlamasıyla birlikte, sosyalist parti tartışmaları da gündeme geldi; bu tartışmaların aheniştirilmesi ister istemez her sosyalist kesimi zorlamakta, zorlayacaktır. Sosyalistlerin açık politika sahnesinde boy göstermeleri isteği birkaç kişinin tutkusundan ibaret değil; nesnel bir ihtiyacı ifade eder. Bu yüzden giderek artan bir şiddetle her sosyalisti sarsalayacak, kendinle hesaplaşmaya itecek "sosyalist parti" fikri.

12 Mart döneminin ardından gelen yükselişin Ecevit ve partisinin marifeti olmadığı, aksine onların bir yükselen dalga üzerine tırandığı kavrandıkça, benzer koşullara kendiliğinden kavuşma beklentisinin boşuna olduğu görülüyor; tabii bu koşulları yaratma görevinin sosyal demokrat diye tanımlanan partilere havale edilmesinin de. Zaten içinde bulunulan koşulların, 15 yıl öncekinden farklı olarak bir *yenilgi* döneminin koşulları olmasının başlıca anlamı da bu.

Türkiye son yıllarda önemli değişimler geçirdi, önemli değişimlerin de yolu açıldı. Kuşkusuz bunlar bir bir dökülüp irdelenmeli; ama şimdi, ciddi bir çözümlemeye gerek bile kalmadan, göze görünen, hissedilen, yaşanan değişiklikler var. Önümüzdeki dönemde, sosyalistlerin yeni koşullara uygun mücadele yöntemlerine ayak uydurup uyduramayacakları önem taşıyor. Çünkü, yeni ve uzunca süre kendi kendine değişmeyeceği belli olan koşullara uyum sağlayamayanlar ayakta kalamayacak. Ancak, Türkiye sosyalistlerinin geçen dönemde acısını çok çektiğimiz ikameci ve bürokratik geleneği bu yolda ciddi bir ayak bağı. Eğer herkes en has sosyalistliği kendine ayırıp, biz biliriz ve yalnızca biz bilebiliriz edasıyla, farklı görüşlere düşmanca yaklaşma sekteğini sürdürcekse; gerek kendini kitlenin -her nasılsa?- ezel ebed atanmış vekili sanmaktaysa; teorinin sığılığıyla iyice sıkışmış bürokratik çarklar eski alışkanlıkların ve alışılmış çalışma yöntemlerinin değişip, yeni yönelişlere geçilmesini büsbütün engelliyorsa; bu sınavdan da başarıyla çıkış şansımız az demektir.

Bu durumda, sosyalistleri bekleyen uzun soluklu mücadele dönemine hazırlık sürecinde sosyalist parti tartışmalarının bir ufuk açması sağlanabilmeli.

Bir Sosyalistler Partisi mi, İşçi Kitle Partisi mi?

Bugün somut girişimlerle ve birkaç koldan sürmekte olan sosyalistlerin parti kurma tartışmalarının somut ve nesnel bir ihtiyacı karşılığı olduğu belli. Hatta böyle bir partinin kurulmasının çalışan sınıflar arasında belli bir yankı uyandıracığı ve güçler dengesinde küçük de olsa azımsanmayacak bir olumlu değişiklik yaratacağı da kendini belli ediyor. Ama sonuçta Türkiye'de sosyalistlerin küçük bir azınlık olduğu, üstelik geçmişte sendikalar, kitle örgütleri, yayıncılar vb. ile sahip oldukları etkinlikten de yoksun buldukları gözden kaçırılabilir mi? Bu durumda bir sosyalist parti kuruluşunun çalışan sınıfların ve buradan giderek toplumun acil ihtiyaçlarının bir karşılığı olabileceğini düşünmek vahim bir aldanma -eğer aldatma

değilse- olur. Aksine bu farklılığı görmek ve gösterebilmek gerek; çünkü bu sorunun üzerinden atlamaya çalışmak boynumuzu kırmanın en kestirme yoludur.

Günümüz koşullarında sosyalist kadrolardan oluşan parti ancak bir çağrı, bir sesleniş aracı olur; sosyalistlerin ve sosyalizme sempati besleyenlerin en iyi ihtimalle bir bölüğünü toparlar; ve bu yolla söylenmeyecek sözleri, yok sayılmak istenen görüş ve eleştirileri dile getirmek için elverişli bir ortam sağlar. Oysa bu, çalışan sınıfların ve toplumun acil sorunlarına *dolaysız ve başlı başına* bir çözüm olmaktan çok uzak; olsa olsa bu yolda bir ilk adım olabilir. Çünkü kitlelerin gerçek kurtuluşu demek olan sosyalizmle, günlük sorunları arasında henüz *gerçek* bir uçurum var; bu uçurumun bağımsız bir sınıf tavrı ve yoğun mücadeleler tarafından adım adım örülmesi, ürülürken de kitlelerin *kendi etkinlikleri* içinde sosyalizm alternatifini görüp, benimsemeleri gerekir.

Bu bakımdan, kitlelerin günlük çıkarlarına hitap etmeye çalışan sosyal demokrat etiketli partilerin solunda bir boşluk olduğu doğru olsa bile, bu boşluğun bir sosyalist kadro partisi (ya da bir "öncü parti") tarafından doldurulacağı doğru değil; çünkü sosyalizm temelinde ve sosyalist kadrolar tarafından kurulması düşünülen bir parti, her ne kadar birleştirici olma iddiasıyla da ortaya çıksa, birleştirici ve kitlesel olamaz. Bir kere sosyalizm içindeki ayrılıklar bu platformda birleşmeyecek ölçüde köklüdür. İkincisi, bu sağlansa bile, yani sosyalistlerin tümü, hiç değilse anlamlı bir çoğunluğu bir araya getirilse bile, bu, çalışan sınıfların önemli kesimlerinin bir araya getirildiği, bir siyasi kutupta toplandığı anlamına gelmeyecek; çünkü sosyalistlerle emekçiler arasında böyle bir *doğrudan*, ya da basit dolaylı bir temsil ilişkisi yok. Böyle bir sosyalist girişimin alternatifi olarak sunulan bir "Sol Parti" de benzer nedenlerle bu boşluğu dolduramaz. Bir kere, kendini sosyalistlerle sınırlamadığı iddiasına karşılık yine de sosyalistlerle sınırlı olacak bir çözüm yolu; çünkü, bu noktada yapılan sosyalistlik tanımı çok subjektif bir tanım; kendinden başkasını sosyalist kabul etmeyen bir bakış açısının başkalarına demokrat, vb. sıfatları yakıştırmamasından ibaret. Üstelik kendini sosyalistlerle sınırlamaması gerektiği söylenen partinin, içinde "yaşayan sosyalizm" e muhalif sosyalistler yer alamayacak. Bu yüzden "daha geniş ve kapsayıcı" olma iddiasına rağmen bu alternatif de, sosyalistleri bile birleştirici olmaktan uzak. Öte yandan "Sol Parti" düşüncesi sonuçta bir kısım sosyalistten ibaret kalmaya aday olduğu halde sosyalist kimliğinden vazgeçme, sınıfsal konumu tanımlanmamış bir sol tarifte sınırlanma ögesi taşımaktadır. Oysa bu "şaşırtmaca" egemen sınıfların sözkonusu girişimin gerçek kimliği konusunda kandırılmasına yetmez; buna karşılık çalışan sınıfların bilincini bulandıracak bir işlev yaratır. Böyle bir "Sol Parti" Sosyal Demokrasi ile arasındaki ayrımı net bir biçimde koymadığı ölçüde ve kendini ayrı bir sınıfsal kutup olarak tanımlayıp, mülk sahibi sınıflarla her düzeyde köprüleri atmadığı ölçüde onların sosyal demokrat etiketli partilerin kuyruğuna takılmasına yardımcı olur.

Bu yüzden, siyasal yelpazenin solundaki boşluk ancak çalışan sınıfların burjuva siyasal partilerinden gerçek ve *kitlese*l bir bağımsızlaşmasını temsil eden (bu yüzden kendini sosyal demokrat diye tanımlayan partilerin de sınıfsal bir ayrışmasını gerektiren) bir kitle partisi tarafından doldurulabilir. Bu bir *İşçi Kitle Partisi*'dir. Günümüz koşullarında, toplumdaki sınıfsal güçler dengesinin değişmesi için gereken çalışan sınıfların siyasal bağımsızlaşmasının tek örgütsel çözüm yolu da budur.

Çalışanların Siyasal Bağımsızlaşması ve İşçi Kitle Partisi

Kapitalizm altında çalışan -yönetilen sınıflarla mülk sahibi- yöneten sınıfların varlığı veri alındığında, siyasal örgütlenmeler de, belirli bir soyutlama düzeyinde bir kütuplaşmada toparlanabilir. Siyasal partiler son tahlilde, kapitalist üretim ilişkilerinin devamından yana olanlar -bundan çıkarı olan sınıfları temsil edenler ve bundan yana olmayanlar- kapitalizmin sürmesinden çıkarı olmayanlar diye iki ana kutba ayrılabilir. Bu ayırımı, burjuva partileri genel tanımında toparlanan partilerin kendi içlerinde ayrılmaları kapitalist üretim ilişkilerinin sürdürülmesini sağlama işlev ve amacında birleşmelerini engellemez. Bu ayrımlar, farklı toplum kesimlerini bu amaca yöneltilmede benimsedikleri farklı yollar; bu amacı gerçekleştirmede dayandıkları farklı toplumsal kesimler; ya da yalnızca farklı zümre ya da kesimlerin çıkarlarını temsil etme tercihi gibi temellere dayanabilir; hatta bu nedenlerle farklı burjuva partileri arasında, farklı ekiple- rin siyasal ihtiraslarıyla açıklanamayacak sert çatışmalar olabilir; ama bu, onların ortak yönünü yine de ortadan kaldırmaz.

Buna karşılık, kapitalizmin devamında çıkarı olmayan tek modern sınıf, aslında varlığı kapitalist üretim ilişkilerinin yeniden-üretimini sağlamaya (hem maddi, hem de ideolojik yeniden üretimi) indirgenmiş olan işçi sınıfıdır. Bu yüzden tüm topluma kapitalizmi aşan yeni bir toplum vaat etme şansına sahip tek sınıftır; bu yüzden burjuva toplumundan hoşnut olmayan, bununla uyumsuzluk içinde olan, bu toplumun hiyerarşik örgütlenmesinin alt sınırlarında ezilen ve bağımsız bir siyasal proje oluşturma durumunda olmayan tüm kesimleri etrafında toplama şansına sahip tek sınıftır. Ama işçi sınıfının bu tanımı Marksist emek değer teorisi ve tarihsel maddeci bakış açısından bir soyutlamadır. Kapitalist üretim sürecinin yabancılaşmış bir parçası (üstelik giderek artan ölçüde bilinçsiz bir katılıma itilen bir parçası) durumunda olan, farklı kesimlere bölünmüş, türlü ve karmaşık ideolojik etkilenmelerle burjuva ideolojisinin egemenliği altındaki *bizatihi işçi sınıfı*, bu değildir. Çalışanların bu soyutlamadaki tanımı, kazanılması, ulaşılmaması gereken bir kimliğe işaret etmektedir; çalışanların üretim sürecinin bir parçası, bir "üretici güç" olma konumunu aşmış bir siyasal varlık kazanmaları, bu anlamda bir sınıf olmaları gerekir. İşçi sınıfının günlük, somut çıkarlarıyla sosyalizm arasındaki kopukluk, onun bu somut durumuyla (yani üretim sürecindeki rolü) tarihsel rolü arasındaki kopuktan ileri gelmektedir. Bu kopukluk ancak siyasal mücadele sürecinde giderilebilir. Bu süreçte sınıfın tarihsel rolünü temsil eden sosyalistler bir dolayım sağlama durumundadır; ama bu temsil kendilerini onun yerine koymalarına gerekçe olamaz ve zaten gerçekte hiç bir zaman bu tarihsel rolü ikame edemezler. İşçi sınıfının bu sınıf kimliğini kazanışı, üretimin denetlenmesi ve yönetilmesinden dağıtımın örgütlenmesi ve denetlenmesine, yerel çevrenin düzenlenmesinden ulusal ve doğal çevrenin düzenlenmesine, merkezi bir planlamaya, en basit adalet sorunlarından ulusal savunmaya kadar toplumsal ve siyasal hayatın her düzeyinde doğrudan temsile dayalı demokratik öz-yönetim organlarında örgütlenmesiyle mümkündür.

Ancak, kapitalizmden bu noktaya varan tarihsel süreçte herhangi bir ara aşama olmasa da, çalışanların bunun bilincine varışları belirli aşamalardan geçer; üstelik gel-gitli bir aşamalar silsilesidir bu. Tıpkı çalışanların ilk kez işverenler karşısında önce işyeri düzeyinde, sonra ulusal düzeyde toplu bir pazarlık gücü oluşturma ihtiyacının bilincine varışları gibi, siyasal platformda topluma mülk sahibi sınıfların gözünden bakan burjuva siyasal partilerinin nüfuzundan kopup kendi konularından bir bakış açısı getirme ihtiyacının bilincine varmaları da bu sürecin aşamalarından biridir. Çalışanların bu siyasal bağımsızlaşmaları, birçok tarihsel örneğinde görüldüğü üzere, pek ala düzen-içi bir çerçevede yer alan bir parti şeklinde olabilir. Ama bu durumda bile, böyle bir parti, eğer gerçekten kitlese l bir bağımsızlaşmayı temsil eden bir kutup oluşturuyorsa, kapitalizmi sorgulayan sarsıcı bir işlev yaratır, çalışanların bilincinde önemli bir sıçrama noktası oluşturur, sınıfsal güçler dengesini çalışanların lehine değiştirir. Ancak yine de bu bir sosyalist konum değil; bununla sosyalizm bilinci arasında, hele hele herkesin gönlünde yatan "bizim sosyalizm anlayışımız" arasında dağlar var. Bu dağların aşılması ancak kitlelerin bilinçlenme sürecinde, üstelik kendi deneyimleri içinde adım adım yaşayacakları bir bilinçlenme sürecinde mümkündür.

Bununla birlikte çalışan sınıfların acil ve güncel sorunları kendilerini dayatmaktadır; bu sorunların çözümünü kitlelerin sosyalist bir platformda toparlanmasına ertelemek, yani onların sosyalist olmalarını beklemek, onları "sosyal demokrasi"ye teslim etmek demektir; kitleleri ikame etmeye yönelik sosyalist projeler de aynı yola çıkar. Öte yandan, bunun yerine kendi kendini asgari demokratik bir platformda sınırlayan ve burjuva siyasal oluşumlarıyla sınıf uzlaşması hedeflerini güden projelerin/varacağı yer de aynıdır.

Mevcut koşullarda hem temel demokratik hakların kazanılması, hem de sürekli ve dizginlenemeyen bir biçimde erozyona uğrayan maddi yaşam koşullarının düzeltilmesi (hatta korunması bile ciddi bir mücadele konusu haline gelmiştir!) yolunda önce bir *öz-savunma hattı* çekilmesi zorunlu. Bu sorunların çözümünü kendini sosyal demokrat ilan eden burjuva partilerine havale etmek, ya da tarihin bir cilvesi olarak tecellisini beklemek olası değil (bir bakıma 27 Mayıs'ta öyle olmuştu). Bu sorunların dünyanın her yerinde hep emekçilerin mücadelelerinin bir ürünü ya da yan-ürünü olarak çözüldü; bugün ve Türkiye'de de öyle olacak. Bütün siyasal partilerin kapitalizmin, dolayısıyla büyük sanayi burjuvazisinin çıkarlarını ve ihtiyaçlarını temel alarak ortaya atıldığı; sendikal mücadele olanaklarının neredeyse sıfıra indirildiği günümüz koşullarında çalışan sınıfların bağımsız bir siyasal kutup oluşturmaları mümkün ve gerekli; böyle bir siyasal partinin kendini herhangi bir "asgari program"la sınırlamaksızın çalışanların dolaysız taleplerini onların bakış açısından dile getirmesi düzenin sorgulanması için yeterli; yeter ki kendi dinamiklerini yaratma potansiyeline sahip bu sürecin önüne muhayyel "tarihsel aşamalar" konmasın ve burjuva oluşumlarından ayak bağları takılmasın.

İşçi Kitle Partisi Perspektifi Bir Sosyalist Parti Kuruluşunu Dışlar mı?

Yeni bir mücadele döneminin açılmakta olduğu günümüz koşullarında sosyalistler önlerine çalışan sınıfların siyasal bağımsızlaşması yolunda bir örgütsel çözüm olarak *İşçi Kitle Partisi* perspektifini koymalı; toplumun acil ve güncel sorunlarına çalışan sınıfların konumundan bakan ve onların hiç değilse önemli bir kesimini gerçekten (öyle alışıldığı üzere "ideolojik" olarak, "tarihsel" olarak değil) temsil eden bir siyasal kutup oluşmalı. Orta vadede hedeflenmesi gereken böyle bir siyasal parti ve bu, herhangi bir sosyalist partiden farklı ve ayrı bir şey; her-

hangi bir sosyalist parti girişimi bu alternatifin yerini tutamaz; ama bir sosyalist parti böyle bir alternatifin yaratılmasında *bir yapı taşı* olabilir. Hatta bir başka açıdan böyle bir örgütlenmeyi hedefleyen bir sosyalist parti sürecin zorunlu bir parçası olarak kabul edilebilir. Çünkü bir İşçi Kitle Partisi'nin yaratılması herşeyden önce tabanda belli bir politik etkinliğin canlanmasına ilgi ve katılımın artmasına bağlı. Henüz bir inisiyatif eksikliği ve hareketsizlik veri; yükselen bir hareketlilik değil, yaratılması gereken bir dinamizm, dürtülenmesi gereken bir potansiyel sözkonusu. Bir İşçi Kitle Partisi'nin yaratılmasını hedefleyen ve bu amaca uygun bir yapıyı benimseyen bir sosyalist parti bu doğrultuda kitlelerin dinamizmini mayalandırıcı bir işlev görebilir. Ancak herhangi bir sosyalist partinin aynı sonucu yaratması beklenmemeli; çünkü kendini sınıfın yerine koyma, çalışanların her türlü öz-etkinliğinin üzerine kendi etkinliğini çıkarma illetinden: kendini kitlelerin her nasılsa doğal vekili sayma kuruntularından; ve bu kuruntularla onlara ultimatolar halinde politikalar dayatma alışkanlığından; kendi içinde bürokratik ve kitlelere ve kendi dışındaki oluşumlara karşı sekte davranma geleneğinden kopmamış olan Stalinist mirasın takipçisi partilerin sınıfın bağımsızlığı ve bir kitle partisinin yaratılması yolunda bir fren, bir engel olurlar. Sosyalist parti tartışmalarına bu bakış açısıyla yaklaşmak gerek.

Nasıl Bir Sosyalist Parti Kurulmalı, Sosyalist Parti Nasıl Kurulmalı?

Sosyalist parti tartışmalarına, bu tartışmaların sınıfın bağımsızlaşması yönünde dinamikler yaratacağını öngörerek aktif olarak katılmak gerek. Ama aktif olarak katılmak pişmiş bir aşı taşımaya omuz vermek değil. Çünkü alışılmış, bildik reçeteler bir işe yaramadığı gibi, hemen başvurulacak hazır reçeteler ummak da boşuna. İşin çetrefilliliği de burada zaten; ama bir muamma olmadığı açık. Yeter ki soruna ciddi ve samimi bir arayışla ve sınıfın siyasal bağımsızlaşmasını gösteren bir pusulayla yaklaşılsın. Yeter ki tartışmalardan ve işçi hareketinin uluslararası ve tarihsel deneyimlerinden yararlanma zorunluluğundan kaçılmasın.

Ne var ki ilk adımlarda bunun aksi bir eğilimin güçlülüğü kendini belli etti. Türkiye'de sosyalistlerin büyük çoğunluğu için ilk kez telaffuz edilen kavramlar sanki çok aşınmamız gibi irdelenmeden geçilmek isteniyor. Ciddi ve zorlayıcı bir ikna süreci yaşanmadan gelen gelir-gelmeyenler zaten karşı olanlardı yargısıyla beslenen bir acelecilik gözleniyor. Oysa bugün Türkiye'de ihtiyaç duyulan yeni bir girişim; daha önce denenmemiş yaklaşımlarla, çoğu eski alışkanlığı kıranak gerçekleştirilecek bir örgütlenme. Sosyalistlerin bir çoğu legal ve kitlesel çalışma yöntemlerine uzak bir gelenekten geliyor. Bu süreçte enine boyuna tartışmadan hazır modeller üzerinde bir partinin inşasına gidilmek isteniyorsa, bildik çehrelerin, kendi başarılarına allanıp pullanıp karşımıza çıkacağını görmek için kahin olmak gerekmez. O halde ya aleni ve ciddi bir tartışma süreci öngörülmeli ya da dediğim dedik diye ısrar edecekler düdüklarını kendi başarılarına ve bildikleri gibi çalmalar.

İlk ağızda olumlu olan sosyalist parti girişimleri yeni bir tartışma zemini yaratıp, bu zemin üzerinde yeni yönelişlerin, bunların gerektirdiği yeni kavram ve ilkelerin tanımlanmasına, uluslararası ve tarihsel deneyimler ışığında aydınlanmasına olanak tanımalıdır. Bu aleni bir tartışma ortamı, forum-panel, açık-kapalı toplantıların yanı sıra sürekli ve yazılı biçimlere bürünmek zorunda. Bu süreç aynı zamanda olaya henüz kuşkuyla bakan fakat mutlaka aktif olarak yer almak üzere cezbedilmesi gereken kesimlere (gerek çeşitli sosyalist akımlar, gerekse işçi hareketinin eski ve yeni önderleri) güven vermek ve ikna etmek için de gerekli.

Bu zorunluluğun saptanması, tartışmaların gündeminin de belirlenmesini gerektiriyor. Bir sosyalist parti kurulsun mu, kurulmasını mı noktası aşılıştır. Neden bir sosyalist parti kurulmalı sorusunun cevabı netleştirilmeli, nasıl bir sosyalist parti sorusu sorulmaya başlanmalıdır.

Bu gündemin saptanmasında şu noktalar üzerinde durmakta yarar var:

□ Sosyalistlerin siyasal parti olarak örgütlenmesi çalışan sınıfların burjuvaziden bağımsızlaştırılması yolunda bir adım olarak görülmelidir. Bu amaçla, "burjuvasız ve burjuvalarla işbirliğini dışlayan" bir parti fikri oluşturulurken, Türkiye işçi hareketi içinde geçmişte ve bugün yer alan tüm akım ve çevrelere açık bir girişim benimsenmelidir. Bu ne diplomatik bir çabaya, ne de alelusul çağrılarla geçirilecek bir göreve işaret eder. Bu konuya ciddi ve samimi olarak yaklaşıldığı yaklaşımlar ve girişimlerde açıkça yansımalarıdır. Çağrının yalnızca önderliklere değil bir tabana da yöneldiği gözden kaçırılmayıp ısrarlı bir tutumla ve aleni olarak yapılması zorunludur. Ancak sosyalistler arasındaki bölünmüşlüğü köklü ayrılıklara dayandığı veri kabul edilirse, bu sürecin belirsiz bir zaman kesitine uzanmayacağı da görülmelidir.

□ Farklı akımları bir çatı altında çağırmanın yolu görüşlerin farklılıklarını koruyarak ortak bir yapıya sığdırılmasını sağlayacak bir yapı tasarlanmalıdır. Bu işe eğilim ve hizip hakkının tüzüksel olarak güvenceye alınmasını, "tartışmada özgürlük eylemde birlik" ilkesinin yerleşmesini gerektirir.

□ Kitlelere bir kurtuluş perspektifi sunma doğrultusunda halihazır "sosyalizm" modelleri caydırıcı bir örnek olarak işlev görmektedir. Bu bakımdan kitlelerin toplumsal ve siyasal hayatın her alanında öz-örgütlenmelerine dayalı çoğulcu bir sosyalist demokrasi perspektifi ön plana çıkarılmalıdır.

□ Türkiye'de emekçilerin mücadelelerinin dünyanın başka yerlerinde olup bitenlerden bağımsız olmadığı gözönünde tutularak hem başka ülkelerdeki mücadelelerle dayanışmayı öngören, hem de Türkiye emekçilerinin yalnızca kendi çabalarıyla gerçek kurtuluşa erişebilecekleri gözden kaçırılmayarak enternasyonalist bir tutum benimsenmelidir.

□ Nihayet, bir sosyalist parti kuruluş tartışmalarının en önemli ve belirleyici kısmını programa ilişkin sorunlar ılgal edecektir. Ancak programın nasıl oluşturulacağı sorunu işçi hareketi tarihinin en çetrefil sorunudur. Bu sorun "bir komisyon oturur, dünya görüşünü, ilkeleri, asgari ve azami hedefleri yazar" hafifliğiyle yaklaşılıp, "zaten üç aşağı, beş yukarı neler yazılacağı bellidir" rahatlığıyla geçiştirilebilecek bir sorun değil. Sorun, çalışan sınıfların acil sorunlarına ve kısmi taleplerine somut çözümler öneren ve bunu da "biz iktidara gelirse bunları gerçekleştireceğiz" mantığıyla değil, bunları elde etmeleri için çalışan sınıfların ihtiyaç duyduğu örgütlenme ve mücadele yöntemlerini gösteren bir eylem programının oluşturulmasıdır. Öyle ki bu program günlük sorunlardan ve kısmi taleplerden hareket ederken kitleler tarafından benimsendiği ölçüde onların seferber olmasını sağlasın, bu seferberlik içinde en basit sorunların çözümünün bile iktidarın gerçekten kendi ellerinde olması zorunluluğunu çalışan sınıflara kavratsın.

II Enternasyonal'in "asgari program" geleneğinden bir kopuşu temsil eden bu bakış açısı "geçiş talepleri" anlayışdır. Sosyalist parti tartışmalarında, kitlelerin kendi kendilerini kurtarması düşüncesinin programatik düzeyde yansımaları olan bu yaklaşımın da ele alınması önem taşıyor. Çünkü sosyalistler kitlelere onları kurtarmayı vad etmiyorlar; kendileri de dahil olmak üzere tüm insanlığın kurtuluşunun onlara bağlı olduğunu göstermek istiyorlar.

SOSYALİST PARTİ SORUNU HANGİ ZEMİNDE TARTIŞILMALI

Uğur Cankoçak

Sosyalist Parti girişimlerinin başlamasıyla birlikte gündeme gelen ilk soru şuydu: Böyle bir girişim hangi zeminde tartışılacak ve tamamlanacaktır? Bugün Türkiyeli sosyalistlerin beklisi de ilk sorusu budur. Sosyalist Parti sosyalistlerin biraraya gelecekleri bir derneğin, konfederasyonun ötesinde birseyse ilkeleri, hatta kuruluş aşamasında tartışma ilkeleri olmak zorundadır. Sosyalizmi demokrasi düşüncesiyle birlikte düşünenler için tartışma ilkelerinin de tartışılabilirliği kadar olağan bir zemin yoktur. Öyleyse yapılacak ilk iş nedir?

Bu aşamada sosyalistler kendi tartışma zeminlerini ortaya koyacaklar ve bu zeminlerin tartışılması süreci yeni ve ortak bir zemini oluşturacaktır. Bu zorunlu bir aşamadır. Biz buradan yola çıkarak zeminimizi oluşturmanın zamanının geldiğine inanıyoruz.

Sosyalist bir partiye hangi ilkelerle ulaşabiliriz?

1. Teorinin eleştiriye açık tutulması ve kendini yenileyebilir bir gerçeklik olarak kabul edilmesi dogmatizmden kurtulmanın önkoşuludur. O zaman teorinin eleştiriye açık tutulması en temel ilke olmalıdır.

2. Sosyalizm İnsanlar içindir. İnsanın yabancılaşmalardan kurtulmasının tek yolu olarak sosyalizmi görenler, bireyle toplum arasındaki ilişkiyi diyalektik bir ilişki olarak kavrarlar. İşte bu diyalektik ilişki sosyalistleri şu gerçeğe götürür: insanlar sosyalizmin kurulması için birer basit araç değildirler, tersine sosyalizm, özgürleşen bireyi yaratmada biricik yoldur. İnsanın sosyalizm için olması gereği bu noktada kendini gösterir. Özgürlüğü, baskıdan ve sömürüden kurtulmanın teorisini gerçekleştirecek olan insandır. Sosyalizmin, insanı ihmal etmek gibi bir sorunu olmadığı, tersine, değiştiren ve bu değiştirme süreci içinde değişen insan gerçeğini kavraması ve kişitoplum ilişkisine bu açıdan bakması gerekir.

Sosyalist demokrasi, insanın temel hak ve özgürlüklerini bu çerçevede ele alır. Demokrasi ve sosyalizmi birbirinden ayrı kavramlar gibi göstermek, sosyalizmi saptırmanın ilk yolu, oportünizmin temel mantığıdır. Bu mantık emekçileri ilgilendiren sorunlarda çözümü-çözüm hakkını emekçilere vermez. onlara göre sorunları çözecek olan partinin bürokratik kademeleridir. Bu tarz bir bürokrasiyi engellemenin biricik yoluysa, sosyalist demokrasiyi hayatın tüm alanlarında uygulamaktır. İşyeri yönetiminden, tüm mahalli idarelere kadar hiçbir yerde demokrasi askıya alınmaz, geçici bile olsa ondan vazgeçilemez. Demokrasinin anarşiye dönüşmesini engelleyecek tek güç yine demokrasinin kendisidir.

Sosyalist demokrasinin gerçek anlamda uygulanması devleti emekçilerin karşısında bir güç olarak ortaya çıkarmaz. Toplumsal disiplin, emekçilere gerçek anlamda özgürlüğün tanınmasıyla, daha doğrusu emekçilerin özgürlük ortamını kendi elleriyle kurması sürecinde gerçek-

leşebilir. Özgürlük, toplumsal sorumlulukları içermeyen bir alan değildir. Toplumsal sorumluluk, özgürlüğün ifade ediliş biçimidir de. İnsanlar özgürlüklerini toplumsal sorumlulukları alanında gerçekleştirdikleri zaman gerçek-ten özgürleşebilirler.

3. Toplumun en dinamik gücü olan işçi sınıfı, sosyalist demokrasinin gerçekleştirilmesinde de en temel gücü oluşturur. Ona bu gücü tarih ve sınıf bilinci verir.

4. Diğer emekçi sınıflardan soyutlanmış, ayrı bırakılmış bir işçi sınıfı kavramı havada kalmaya mahkumdur. Tüm emekçi yığınları da yanına alarak devrimci görevini yerine getirebilir işçi sınıfı. Sonuçta sosyalist devrimi gerçekleştirecek olan tüm emekçi sınıflardır.

5. Sosyalistler ve Bürokrasi: Sosyalizm, işçilerin başını çektiği, emekçi yığınların hareketidir. İşçi sınıfının öncüsü yoktur, olamaz. İşçi sınıfının öncüsü olmak savıyla ortaya çıkan aydınlar, sosyalizmi yozlaştıran bürokrasinin adamlarıdır. Bürokrasiyle mücadele, bu anlamıyla partinin kuruluş aşamasında başlatılmalı, partinin örgütlenme modeli bürokrasinin ilk düşmanı olmalıdır. İşte sosyalizmin bir emekçi yığınlar hareketi olduğunu kabul ederek yola çıkan sosyalistler, katı mekeziyetçi, partiyi emekçi yığınlara komutlar veren bir araç ve giderek bir amaç haline getirme eğilimi ile amansız mücadeleyi göze almamışlardır. Model, emekçilere sosyalizmi kendi elleriyle kurma olanağını veren bir model olmalıdır. Parti içinde teorik tartışmalara set çekilmemeli, tersine teşvik edilmelidir.

6. İşçi sınıfının öncüleri, yine işçi sınıfının içinden çıkan sınıfın en bilinçli ve en aydın kesimleridir. Sosyalist parti, bu sınıfın gerçek öncülerine yaşama hakkı veren, gerçek öncüler olarak ortaya çıkmalarını sağlayan bir örgüt olmalıdır. Bu da yatay örgütlenmeyle sağlanabilir.

7. Yatay örgütlenme nedir? Tepeden inme disiplini reddeden, hiyerarşiye karşı çıkan, merkeziyetçiliği hedef almayan ve özellikle de işçi sınıfına dışardan bilinç taşımak teziyle ortaya atılan aydın öncülüklerini kesinlikle kabul etmeyen bir örgütlenme biçimidir.

Bu örgütlenme, toplumsal hayatın tüm kurumlarında emekçi kitlelerinin tüm kararları kendilerinin almasını sağlayacaktır. Bu, işyerlerinin yönetimiyle sınırlanamaz. Denetleme, değiştirme ve karar sahibi olma hakkı en geniş emekçi kitlelere bırakılmalıdır. Sosyalizmin kendi elleriyle kurulacağı bilincinden hareketle yola çıkan emekçiler, ona sahip çıkarak geliştirecek bilince ve potansiyele de sahiptirler.

8. Geniş emekçi kitlelerden kopuk bir "öncü" partinin iktidarı ele geçirerek üretim araçlarını devletleştirmesinin sosyalizm olmadığı gereği kabul edilmelidir. Toplumun dışardan güçlerle dönüşümünün sağlanamayacağı, tersine toplumun içten bir dönüşümü yaşayarak

gerçekleştirmesi sosyalizme yol açar. Üretim araçlarına örgütlenmiş emekçi kitlelerin sahip çıkmasıyla, öncü partinin kitleler adına sahip çıkması çok başka şeylerdir ve ikinci beraberinde sosyalizmi ve demokrasi getirmez. Demokrasi parti buyruklarıyla sağlanamaz. Emekçilerin günlük yaşamlarını belirleyen ve tüm toplumsal alanlara yayılan bir demokrasi sosyalist demokrasidir.

9. Sosyalizm belirli bir üretim tarzıdır. İlkeleri genel olarak belirlenmiştir. Farklı sosyo-ekonomik yapıları taşıyan toplumlarda bu genel ilkelerden yola çıkarak farklı uygulamalar sözkonusu olacaktır. İlkeleri doğmalar olarak kabul edenler için sosyalizm her ülkede aynı modele bağli kalarak gerçekleştirilmelidir, gerçekleştirilebilir. Gelişme düzeyleri arasındaki farkı, geleneksel farkları görmeyenler için bu doğal bir sonuçtur. Oysa her ülke kendine özgü bir yapıya sahipse, her ülkenin sosyalizme geçiş sorunları, sosyalizmin uygulanma biçimleri de farklı olacaktır. Sosyalizmi tek modele, kuruluşunu da tek bir yola indirgeyenler doğmatiklerdir. Bir ülkede sosyalizme nasıl geçileceğini ve sosyalizmin uygulanma biçimlerini her ülkenin kendi nesnel koşulları belirler. Emekçi yığınların dışındaki herhangi bir müdahaleci güç, sosyalizm adına bürokrasiye, dikta rejimlerine dönüştürür.

"Emekçilerin kurtuluşu, emekçilerin eseri olacaktır." 10. Ulusal bağımsızlık: ulusal kurtuluş savaşları ve sosyalizme geçiş çağındayız. Buna karşın sosyalist adı verilen dünya da bir bunalım yaşıyor. Bunun nedeni açık: İktidar bürokratların elindedir ve bürokratlar dünya bunalımı içinde emekçiler adına yeni politikalar üretmek zorunda kalıyorlar. Bu politikalar sosyalist ilkelerden değil, reel durumlara ayak uydurmaya çalışan bürokratik çabalardan kaynaklanıyor. Kendi ülkelerinde sosyalist demokrasiyi kuramayan bürokratlar, sosyalizm adına başka ülkelerin halklarına sosyalizm taşıyorlar! Hem de o ülkelerin geniş emekçi kitlelerinin karşı koymasına rağmen. Bu durumda sosyalistler proletarya enternasyonalizmini yeniden tartışmak zorundadırlar. Ulusal bağımsızlık savaşlarının yanında enternasyonalizmin anlamı nedir? Güçlü sosyalist ülkelerin, güçsüz sosyalist ülkelerin iç politikasından en basit günlük yaşamsal sorunlarından en genel dünya sorunlarına kadar her politikasını belirlemesi midir? Biraz daha açarak, güçlü bürokratların güçsüz bürokratlara akıl vermesi onlara önderlik etmesinin adı proletarya enternasyonalizmi midir? Amaç önceden saptanmıştır bürokratlarca: Dünya soslamizmine hizmet!

Proletarya enternasyonalizminin ilkelerini, dünyanın geniş emekçi kitlelerini kapsayan partilerin (dünya işçi ve emekçilerini temsil niteliği olan partilerin) dayatmacı olmayan, tersine tartışmaya açık ve eşitlikçi bir demokrasinin uygulandığı yığın örgütleri belirler. Dünya işçilerinin yadınlaşması, dayanışması, ortak düşmanlar karşısında ortak tavırlar almalarını sağlayan bir birlikteliktir proletarya enternasyonalizmi. Hiçbir ülkenin damgasını yemez

onun ortak politikası. Ve yine hiçbir ülkenin özel çıkarları için, diğer ülke emekçilerinin sömürülmesini içermez. Bugün içinde yaşadığımız dünyada varolmayan bir enternasyonalden söz edenler dayatmacı bürokratik ditaların sözcülüğünü yapmaktadırlar gerçeği bizi gerçek bir enternasyonalden söz edenlerin dayatmacı bürokratik diktaların sözcülüğünü yapmakta oluşlar gerçeği bizi gerçek bir enternasyonal düşüncesine götürür. Çünkü enternasyonal devlet tekelinde değildir. Devlet tekelinde olursa onun adı hegemonyacıdır. Ulusların bağımsızlığını zedeleyen, ülkelerin kendi emekçi yığınlarının katılımına olanak vermeyen bürokratik yığılmalara dayanışma adına sahip çıkamaz. Emperyalizmin güçlü olduğu bir çağda ulusal bağımsızlık düşüncesini dışlamak hegemonyacılığa hizmet eder. Ortak düşmana karşı ortak hareket bürokratların değil, emekçi kitlelerin işidir.

Dünya işçilerinin emperyalizme karşı mücadelesinde dayanışma ve bağımsızlık ilkeleri birlikte düşünülmelidir. Bağımsızlık içinde dayanışma ve işbirliği sosyalistlerin temel görüşü olmak durumundadır. Uluslararası ilişkileri bu kural belirlemediği sürece, dayanışma ve işbirliği her anlama gelebilecek bir safataya dönüşür.

Kapitalizme ve emperyalizme mücadelede her ülkenin emekçi kitleleri kendi ülkelerinin özgül koşullarını belirleyeceklerdir. Çünkü her ülkenin kendi emekçileri kendi ulusal durumları hakkında karar verebilme ve hareket edebilme yeteneklerine sahiptirler (ya da olmalıydılar). Emperyalizme verilecek ulusal ölçekteki mücadeleler, emperyalizmin uluslararası gücünü kırarak, zayıflatacaktır. Bu gerçek, emekçi kitlelere ulusal alanda da uluslararası alanda da güç verecektir.

11. Politik etmen: Sosyalizm mücadelesini, yalnızca ekonomik mücadeleye indirgemek sosyalizmin temel amaçlarından sapmaktır. Bu tarz bir yaklaşım, kapitalizmin restorasyonunu hedefler ki, bunun sosyalizmle hiçbir ilişkisi yoktur. İşte sosyalistlerle diğer politik akımlar arasındaki temel ayrılık buradan gelmektedir. Sosyalistler mücadelenin politik yanını ihmal etmek şöyle dursun, ona ayrıca bir önem verirler. Sosyalistler, mücadeleyi ekonomik mücadeleye indirgeyen sendikalizme karşı da savaşmak durumundadırlar. İşçi sınıfının politik iradesi sosyalist partide netleşir.

Emekçilerin hayatın her alanında örgütlenerek (mahalle, köy, işyeri, okul, spor ve kültürel alanlar) politik bir güç durumuna gelmesi, onların demokrasi mücadelesinde ağırlıklarını duyurmalarını sağlayacaktır.

Sosyalizm ancak, demokratik ortamda gelişir ve gerçekleşir. Demokrasi ile sosyalizm madalyonun iki yüzü gibidir, birbirinden ayırt edilemez. Demokrasi de ancak, sosyalist mücadele ile gerçek rayına oturur. Emekçiler, politikanın, yani sosyalist mücadelenin bir ekmek kavgası olduğunu kavradıkları an sosyalizm gerçekleşmesi için en önemli adım atılmış olacaktır.



BİR SOSYALİST PARTİ İÇİN TEZLER



1. Sosyalist mücadele, mevcut düzenin, bütün iş görme biçimleri ve kurumlarıyla birlikte aşılmasını hedefler. Bu yüzden mevcut düzenin bütün kurumlarıyla ilişkisi, temelde, hasmanedir (antagonisttir).

1.1 Verili siyasal düzlemde yer almak zorunda olacağından, bugün kurulacak legal bir siyasal parti, özünde çelişkili bir kurum olmak zorundadır. Sosyalist mücadelenin aracı olarak siyasal bir partiyi seçmek, zaten kapitalist bir düzende yaşıyor olmanın getirdiği çelişkilerin artmasını, abartılmasını göğüslemeye kararlı olmak demek. Bu çelişkiler, kısaca, karşı olunan bir düzenin içinde, onun kurallarına göre kurumsallaşmaktan kaynaklanan çelişkiler diye özetlenebilir.

1.2 Daha özgül terimlerle ifade edecek olursak: Her parti gibi sosyalist partinin de, düzen içerisindeki diğer siyasal güçler karşısında varolabilmek, onlarla rekabet edebilmek için gücünü arttırmaya ihtiyacı vardır. Bu yüzden, diğer partiler gibi, sosyalist bir partinin de bir hiyerarşisi, merkez komitesinin hazırlanmış olduğu bir programı olması kaçınılmazdır. Bütün bunlar ise, karşı olunan kapitalist üretim tarzına özgü ilişkilerin bizzat sosyalistler tarafından yeniden üretilmesi tehlikesini barındırır.

2. Bütün bunlara karşın, tarih boyunca sosyalistler siyasal partiler içerisinde örgütlenmişlerdir. Bugün de Türkiye'de bir sosyalist partinin kurulabilme olasılığı, sol kamuoyunda bir hareketlilik yaratmaya yetiyor. Neden?

2.1 Sosyalist bir partinin iktidarı hedeflemesi ile düzen partilerinin iktidarı hedeflemesi arasında köklü bir fark vardır -kaynağını sosyalist mücadele ve tasarının kendisinde bulan bir fark-. Sosyalist bir partinin hedeflediği, bir parti iktidarı, kendi iktidarı değildir. Hatta sosyalist parti, temsil ettiği toplumsal sınıfın dahi, düzen içerisinde verili tanımla iktidarı hedeflemez.

Kuşkusuz sosyalist bir parti çalışan ve ezilen bütün kesim ve sınıfların sözcüsü olmak durumundadır. Ancak sosyalist tasarım, bu sınıfların kapitalizm içerisindeki biçimlenmişlikleriyle iktidar olması değil, bu sınıfların bu biçimlenmişliği reddedecek şekilde dönüşerek, her anlamda üretken ve özgür bireylerin yabancılaşmamış, sömürünün varolmadığı toplumunu oluşturmasıdır.

Böylesi bir dönüşüm, elbette kapitalist üretimin kendiliğindenliği içinde oluşan kurumlarda gerçekleşemez. Sosyalist bir partinin ya da herhangi bir sosyalist örgütlenmenin, en önemli işlevi de bu noktada karşımıza çıkıyor: Sosyalist bir kimliğin bugünden temelini atılması. Bu ise ancak hayatın her alanında yeni üretim ilişkilerinin, bilgilenme tarzlarının, üretim süreçlerinin inşa edilmesi, kısacası kapitalizme özgü işbölümü ve bölünmenin

İskender Savaşır İ.Kemal Taciroğlu

şimdiden aşılabileceği toplumsal odaklar yaratılmasıyla mümkün olur.

2.3 Ancak bu şekilde maddileşmiş, hayatileşmiş bir kitle desteği sosyalist bir partinin burjuva devlet aygıtını ele geçirmenin de ötesinde, bu aygıtın sınırlarını daraltmasını ve giderek bu aygıtı işlevsizleştirmesini mümkün kılar. Böylesi bir desteğin yokluğunda bir sosyalist partinin iktidara gelmesi, sosyalist mücadeleyi sürdürebilmesi açısından, kendisini bulabileceği en elverişsiz konumdur.

3. Sosyalist bir partinin ayırddedici özelliği programı olamaz. Başka bir deyişle, hiçbir program bir partinin sosyalistliğinin teminatı olamaz.

3.1 Bugünün koşullarında hükümet olacak bir parti, hangi programı uygularsa uygulasin sosyalist olamaz. Çünkü mevcut devlet aygıtının çerçevesi içerisinde ve o devlet aygıtı aracılığıyla hareket edecektir. Mevcut devlet aygıtı ise, kapitalist üretim tarzının ve ilişkilerinin yeniden üretilmesi gereklerine göre biçimlenmiş yapılardan oluşur. Kapitalizmin sürekliliği açısından önemli olan bu yapılarla ne yapıldığı değil, bu yapıların bizatihi varlığıdır. Çünkü modern devlet ancak hayatın, iktisat, siyaset, özel hayat vb. gibi alanlara ayrıştığı, kapitalizme özgü bölünmüşlüğü geçerli olduğu bir ortamda varolabilir. Dolayısıyla devlet aygıtı ile yapılabilecek "iş"lerin tamamı, kapitalizme özgü bölünmüşlük, yabancılaşma ve sömürüyü yeniden üretmeye mahkumdur. (Hayatın bir alanının iktisat adı altında, verimlilik, üretkenlik gibi değerlere göre kendi kendine işlediği, kendine özgü yasaları olduğu ve doğası gereği toplumsal denetimin dışında kaldığı kabul edilmişinde, bu alanın "planlama" adı altında sınırlandırılmaya çalışılması, kapitalizme özgü seçeneklerden biridir.)

3.2 Aynı tez -yani herhangi bir programın sosyalizmin ayırddedici özelliği olamayacağı tezi- daha pozitif bir yoldan da gerekçelendirilebilir.

Sosyalizm tasarısı kafa ile kol emeği arasındaki karşıtlığın aşılması tasarısıdır. Başka bir deyişle, sosyalist mücadelenin nihai hedefi bütün kararların, o kararları uygulayacak ve kararlardan etkilenecek insanlar tarafından alınmasıdır.

Oysa klasik bir parti programı, geleceğe ilişkin bir dizi şartlı ("biz iktidar olursak") karar, yani bir dizi vaad içerir. Sosyalistler kitlelere bu tarz bir program öneremez, önermez; kitleleri program yapmaya çağırır.

Kararların oluşturulması bizzat bu kararları uygulayacak ve bu kararlardan etkilenecek kişiler/kitleler tarafından gerçekleştirilmedikçe, sosyalist partinin de pratiği ve programı kapitalizme özgü yabancılaşmışlığın, kafa ile kol emeğinin ayrışmışlığının yeniden üretilmesine katkıda bulunacaktır.

İşte bu yüzden sosyalist bir partinin ayırddediciliği programı değil, politik ve iktisadi kararların alınış şeklinin toplumsallaşmasını mümkün kılacak yeni ilişki biçimi ve mekanizmaları yaratma yönündeki faaliyetleridir. Slogan biçimine indirgeyecek olursak, programın ne olduğundan daha önemli kimler tarafından nasıl hazırlandığıdır. Sosyalist bir partinin programı ancak kitleleri program tartışmasına kattığı ölçüde anlamlıdır.

4. Buraya kadar söylenenler yeni şeyler değil. Geçmişte, 1980 öncesinde bunlara benzer şeyler söylenirdi, yazıldı. Hatta bunlara benzer tezler çeşitli siyasetler tarafından, açık ya da örtük olarak benimsendi. Ancak geçmiş sol örgütler içerisinde bu doğrultuda kitleleşme özelliği etkili olmuş siyasetler parti şeklinde değil, kabaca, "yarı legal cephe" diye tarif edilebilecek örgütlerde örgütlenmiş siyasetlerdi. Nasıl, bugün aynı tezlerden hareketle sosyalistlerin kitleleşme potansiyeli taşıyan legal bir partide örgütlenmeleri gerektiğini öne sürebiliyoruz? Bu soruyu cevaplandırabilmek için, çok kalın çizgileriyle de olsa, 80 sonrası Türkiye'sini 1960-80 döneminden farklılaştıran özelliklere değinmemiz gerekiyor.

4.1. 1960 darbesi ve anayasası, Türkiye'nin geçmişten devraldığı korporatist devlet yapısına dokunmamış, aksine bu yapıyı güçlendirmişti. Bilindiği gibi, korporatizmin ayırddedici özelliği artı-değerin piyasa kurullarınca bölüş-türülmesinden, siyasal kararların yerel temsil esasına göre kurulmuş bir parlamento tarafından alınmasındansa, her iki işlevin de mesleki temsil esasına göre kurulmuş örgütlerle, yeniden bölüştürücü bürokratik bir devlet arasındaki ilişkiler tarafından gerçekleştirilmesidir. Ancak bu temel özelliğinin yanısıra, korporatizm parlamenter sistemlerden bir dizi diğer ideolojik ve örgütsel özelliklerle de farklılaşır. Örneğin sınıfların varlığı ve sınıflar temelinde kurulum söylem ve örgütler parlamenter sistem içerisinde çok daha büyük bir meşruiyet kazanabilirken, korporatist sistemlerin dayanışmacı ideolojileri bunlara çok daha az tahammül edebilir. Türkiye gibi, korporatist karar alma mekanizmalarının yanısıra bir de parlamentonun var olduğu ülkelerde, siyasi partiler bile bu dayanışmacı ideolojinin baskısını hissederek, bazı konuları (dış politika, azınlıklar vd.) tamamen politika dışı bırakırlar.

Diğer yandan parlamenter demokrasilere kıyasla korporatist sistemlerde toplumun örgütlülük potansiyeli ve düzeyi çok daha yüksektir.

4.2 Son yıllardaki tartışalarda Türkiye'ye özgü bu korporatizmin özellikle "ceberut devlet" şeklinde tezahür eden özelliği vurgulandı. Böyle bir yaklaşım, korporatizmin devlet ve toplum arasındaki ilişkilerin, eklemlenmenin bir biçimi olduğunu gözden kaçırma tehlikesini barındırıyor. Oysa özellikle belirli toplumsal hareketlilik dönemlerini ve bu arada 1960-80 dönemini anlamak için, bu ilişki ve özellikle de bu ilişkinin kurulmasında merkezi bir konum işgal eden ara halkaların rolünü ve bu ara halkaların özerkleşme potansiyellerini doğru değerlendirmek gerekiyor. Korporatist sistemlerde bunların meslek örgütleri olduğunu söylemiştik. Farklı anlamlarda da olsa, bunlara belki üniversiteler ve DPT de eklenebilir. (Sendikaların rolü ayrı bir tartışma konusu olduğundan hiç değinmeyeceğiz. Ancak Türk-İş'in daha çok bir meslek örgütü gibi işlev görmek üzere kurulmuş olduğuna dikkati çekebiliriz).

4.3 Türkiye'de sosyalizmin, hiç değilse kökeni bakımından devletçilikle ve Kemalizmle ilişkili olduğu, öteden beri söylenir. Ancak böyle bir genelleme, örneğin 1930'ların ilericiliği ile 1960 sonrası sosyalizminin farkını açıklayamadığı gibi, 60 sonrası sosyalist hareketin et-

kinliğini ve hedeflerini de çarpıtmak zorunda kalacaktır. Gerçekten de 30'ların ilericiliği devlet katında, modernleşme sorunlarına önerilen bir çözüm olarak belirmiştir. Oysa kanımızca, 60 sonrası sosyalizmi, yukarıda andığımız ara halkaların devletin resmi ideolojisinden ve işleyişinden özerkleşme süreci içerisinde, işçi sınıfının muhalefeti ile buluşarak keşfetmiş ve oluşturmuş oldukları bir toplumsal ve siyasal harekettir.

4.4 Bu konum beraberinde hem bir dizi sınırlılık ve zaaf, hem de bir dizi hareket olanağı getirdi. Son yıllarda zaaf lar üzerinde, çoğunlukla da bunlar ölçüsüzce abartılarak duruldu. Bizi burada ilgilendiren bu konumun sağladığı ve artık varolmayan örgütlenme ve hareket olanakları.

Bunlardan birincisi, bu konumun sosyalistlere sağladığı toplumsal meşruiyet. Öyle ki, kendisini bu konumlardan birinde yeniden üretebilen bir sosyalist hareket, kağıt üzerinde illegal sayılsa bile hatırı sayılır bir ölçüde toplumda kabul görüyordu.

Bu ara konumların sağladığı ikinci ve çok daha önemli olanak ise, sosyalistlerin geniş bir ilişkiler ağına ulaşabilmesi olanağı idi. Kuşkusuz bu ilişkiler düzeni kurullarına göre tanımlanmış ve kurulmuş ilişkilerdi ama sosyalistlere her kesimden çalışanlarla buluşma olanağı veriyordu. Bu noktada sosyalist mücadeleyi, bu verili ilişkilerden hareketle, bunları dönüştürerek sosyalizmin toplumsal temelini oluşturacak yeni ilişki biçimlerini ve kurulumlaşmaları yaratmak diye tanımlamak mümkün oluyordu.

4.5 Geçmişteki bu dönüştürme çabalarının uzun vadeli etkilerini kestirebilmek için vakit henüz erken. Ancak bu arada, hiç değilse 1978'den beri Türkiye'de kapitalizmin kendisini korporatist devlet yapısı aracılığı ile yeniden üretmeyeceği iyice anlaşıldı. Sivil bürokrasi gibi korporatist devletin belkemiğini oluşturan bir kurum da dahil olmak üzere, Türkiye'de korporatizmin bütün ayırddedici kurumları (meslek odaları, DPT, üniversiteler) işlevsizleştirildi ya da köklü bir dönüşüme uğratıldı.

5. Korporatist yapının bize sağladığı avantaj, çalışan insanlarla gündelik hayatın dokusu içerisinde karşılıklı ilişkiler kurabilmemizi sağlayan resmi, yarı-resmi örgütlerin varlığıydı.

Buradan bakıldığında, gerek Türkiye'deki işlevi, gerekse de sosyalizmin talepleri açısından zaten dar bir alanı temsil eden resmî, legal siyaset, önemsiz ve hatta vazgeçilebilir görülebilirdi.

Ancak korporatist yapının çözülmesiyle birlikte, toplum çok hızlı bir örgütsüzleşme süreci yaşadı. Bu örgütsüzleşmenin belki de en vahim sonucu, her türlü birikimin aşınması, olanaksızlaşması. Artık değil sosyalist bir birikimin sağlanması, çalışanların kendiliğinden ürettikleri pratik bilgilerin, törelerin sürekliliğinin korunması bile olanaksız görünmeye başladı.

Bu koşullar altında, sosyalistlerin geçmişte denedikleri ve korporatist bir sisteme muhalefet etmenin gereklerine göre biçimlenmiş örgütlenmeleri yeniden denemeleri, zaten doğası gereği marjinalleşme riski barındıran sosyalist tasarımı bu yazıya mahkûn eder.

O halde, şimdi sosyalistlerin önünde duran en âcil görev, sosyalist tasarımın yeniden, çalışan kitlelerle buluşmasını mümkün kılacak yeni kitlesel örgütlenmelerin yaratılmasıdır. Çünkü toplumun gündemindeki en âcil sorun itilmiş olduğu örgütsüzlük halinin aşılmasıdır. Hatta belki de, bugün için belli bir sosyalizm, sosyalist örgütlenme, devrim vb. anlayışının netleştirilmesinden önce, örgütsüzleşmiş kitlelerin anti-kapitalist muhalefetlerinin ifadesi olacak kendi örgütlerini oluşturmalarının katkıda bulunmak daha âcil bir görev olabilir.

HEDEFLERİMİZ KADAR KONUŞMAK

Bülent Somay

Sosyalistlerin örgütlü mücadelesi iki farklı hedefe yönelebilir: İktidar anına ve o "hasretle beklenen" an gelip çatıncaya kadar olan süreçte, toplumsal hayatın farklı faaliyet alanlarındaki (aslında siyasi iktidarı iktidar yapan) egemenlik ilişkilerinin dönüştürülmesine. Sosyalistler bireyler olarak yaptıkları sohbetlerde ve yazdıkları yazılarda bu ikinci hedefin öneminden dem vursalar da, biraraya geldiklerinde hep iktidar anını ön plana çıkardılar. Tek tek aklı selim sahibi olan insanların kalabalık haline gelince panikten linçe kadar her türlü akıl dışı eyleme yönelmeleri gibi, sosyalistler de bir örgütte biraraya gelince gözleri iktidardan başka birşey görmez oluyor, örgütlü faaliyetlerinin her anı "iktidar anı" için girişilen bir hazırlığa dönüşüyor.

Bu "iktidar hazırlığı" anlayışına yöneltilen her eleştiri bugüne kadar "ham hayalcılık" anlamında bir ütopyizm suçlamasıyla karşılaştı. Sosyalist partinin kendisini müstakbel iktidar partisi olarak hazırlaması "gerçekçilik" sayılıyordu. Oysa sosyalizmin birbuçuk yüzyıllık macerasına gözatarsak, koca dünya yüzünde o "iktidar anı"na vasil olan sosyalist örgüt sayısı (o anı dışarıdan "hediye" olarak alanları da katsak bile) iki elin parmaklarını zor geçer. Buna rağmen sosyalist örgütlerin gerçekçilik adına iktidar rüyaları görmeleri herhalde ham hayalciliğin daha tehlikeli bir biçimidir.

Sosyalistlerin "iktidar" diye bir sorunları yok demek istemiyoruz: Kuşkusuz var, hem de en önde gelen sorunlardan biri olarak. Ancak sorun bu "iktidar" kavramı ile kurulacak ilişkide yatıyor. Sosyalistler sınıflı, sömürülü, özgür olmayan bir toplum biçimi içinde tanımlanabilen bir iktidarı ele geçirmek mi isteyecekler, yoksa ortadan kaldırmak mı isteyecekler? "Hele bir ele geçirelim, sonra yavaş yavaş, süreç içinde, birkaç aşama ve birkaç geçiş dönemi sonra, sönen bir mum alevi gibi, hissettirmeden, kendi kendine yok olur" akıl yürütmesi kimi inandırabilir ki artık? Ezilen, sömürülen sınıfların iktidarı artık "onları temsil eden partinin iktidarı" olarak tanımlanmayacaksa (ki böyle tanımlama eğilimleri hala çok güçlü) bu tür iktidar hayallerinin artık son bulması gerek. Sömürülen ve ezilen sınıflar toplumsal iktidarı kendi keşfettikleri, geliştirdikleri değişken ve her an dönüşebilir ilişkililik birimleri yoluyla ele geçirebilir, elde tutabilirler. Yoksa hala "parti iktidarı"ndan söz etmeye devam edeceksek, 1905'te Petrograd Sovyetini kuran işçilere "sovyeti dağıtın, partiye katılın" çağrısını yapan Bolşeviklerin 80 yıllık acıklı macerasından hiçbir şey öğrenmemişiz demektir.

"İktidar anı" bir son hesaplaşma anıdır. Ancak böyle bir anda tüm renkler siyah ve beyaza, tüm tavır ve davranışlar doğru ve yanlış indirgenebilir. Bunun dışında hayat çok renkli ve çok seslidir, mutlak doğrular ve mutlak yanlışlar yoktur. Varlığının çok büyük bir bölümünü "normal" koşullarda geçireceği kesin olan bir örgütün "erçek gelecek" bir anın koşullarına göre davranması, hesaplaşma henüz son hesaplaşma değilken "ya siyah, ya beyaz, ya o, ya bu" diye konuşması hayatın tüm çeşitliliğini, zenginliğini gözardı ederek kendisini bir "iktidarsız politikacılar derneğine", "sözü geçmeyen otoriteler partisine" dönüştürmesi demektir. Amaçlarını ve hedeflerini "iktidarı ele geçirme" gerçekçiliğine göre belirleyen sosyalist örgüt, sosyalizmin gerçek hedeflerini unutar. Sosyalizm, kendisine giden yolda yalnızca bir an, bir "mecburi şer" anı olan iktidar anı ile özdeş değildir; özdeş değildir ne demek, en küçük bir ilgisi bile yoktur.

1986 yılında Türkiye'de kurulmasına girişilen bir sosyalist partinin ön tartışmalarında değerlendirmesi gerektiğini düşündüğümüz kimi görüşler bunlar. Muhtemeldir ki bu "bir" girişim yakın gelecekte "birkaç" girişim olsun. Ancak bu sosyalizmin kaderi açısından çok şey farkettirmez. Yaşadığımız dönemde sosyalizmin "tek"liğinden söz etmek mümkün değil. Farklı sosyalistler, farklı partilerde ya da aynı parti içinde farklı eğilim ve guruplaşmalarda varolabilir. Bu aşamada (ki bu aşamayı bir toparlanma döneminin geçiciliği içinde değerlendiriyoruz, aksine sınırsız bir biçimde ileriyeye uzatıyoruz) farklılığa ve çeşitliliğe tahammül etmenin ötesinde bunları kaçınılmaz görmek zorundayız. Tahammül edilemeyecek tek şey, tabii ki, tahammülsüzlüğün, "tek"çiliğin kendisidir. Sosyalist bir parti farklı anlayışlara, farklı sosyalist eğilimlere, kendisine "sosyalist" demeyen radikal eğilimlere tahammül ederek, onlarla birlikte varolmayı ve çalışmayı göze alarak adını hakedebilir. Bu, işin politik düzeyi. Toplumsal düzeyde ise parti, farklı faaliyet alanlarını bir "son kerte" uğruna kendine tabi kılmaya çalışmamak zorundadır. Aksine, bu alanların kendi içlerindeki politikleşme politika alanına müdahale etmelerini engellemek, istenirse yardımcı olmak, sosyalizmin bugüne kadarki tek merkezci/ben merkezci algılanışından kendimizi ayırmak için önemli bir kıstas olacaktır. İktidar, ancak bir kriz döneminin son hesaplaşmasında siyasi iktidarda yoğunlaşır. Bu ana kadar toplumun her alanındaki ve anındaki egemenlik ilişkilerinde vardır. Sosyalist bir parti bu alanların özerkliğini tanımak ve ancak kendisini bu alanların özgüllüğüne uydurabildiği ölçüde

bu egemenlik mücadelelerine katılmak durumundadı.

Sosyalizm ne salt ekonomik düzeyde "özel mülkiyetin devlet mülkiyetine dönüşmesi" ne de salt politik düzeyde "devlet iktidarının emekçiler tarafından fethi" diye açıklanabilir. Sosyalizm her bireyin kendi maddi ve manevi potansiyelini özgürce gerçekleştirebilmesi ve topluluğun tümünün potansiyelini yönlendirmede de eşit hak sahibi olmasıdır. Bunu kendisine amaç edinen bir sosyalist parti bu amacı hem programatik düzeyde ifade etmek, hem de faaliyetinin her anında uygulamak durumundadır. Sosyalizmin bu temel hedefini bugünden, sosyalizm mücadelesi içinde gerçekleştirmek isteği, iktidara varolan düzenin belirlediği biçimde gelip gene de sosyalizmi yaratacağını sanmaktan daha hayalci değildir. Bugün kurulacak olan bir sosyalist parti bunu iyi niyet düzeyinde değil programatik düzeyde ifade etme cesaretini gösterirse, bu en azından dah önce defalarca denenip çıkmaz olduğu görülmüş bir yolda ısrar etme dargörürlüğünden bir adım ileri gidildiği gösterecektir. Ve unutmayalım ki sosyalizm, egemen sınıfların en baskıcı tedbirlerinden bile, kendi dargörürlüğünden çektiği kadar çekmedi.

Oysa, toplumsal hayatın henüz yürüyebildiği, burjuva meşruiyetinin henüz gücünü sürdürdüğü (ve burjuva meşruiyeti de öyle birkaç miting ve sosyal-demokrat partilere kayan birkaç oyla ortadan kalkacak bir şey değildir), sınıf mücadelesinin "A sınıfına karşı B sınıfı" netliğinde değil, karmaşık bir ilişkiler ağı olarak sürdüğü bir devirde, sosyalizm ancak gerçek hedefleri kadar vardır. Bu gerçek hedefler ise "sınıfsız, sömürsüz kaynaşmış bir kitle" soyutluğunda ifade edilemez. Sosyalizmin gerçek hedefleri, insanların "zorunlu çalışmadan" kutulmasıdır ("toplumsal olarak gerekli emek-zamanın" sifira ırcasıdır), insanların insani olan her alanda faaliyet gösterebilme olanağına sahip olmasıdır; insanların zihinleri ve vücutları üzerinde tam tasarruf hakkına sahip olmasıdır, angaryanın, sansürün, "zorunlu hizmetin", yasakların ortadan kalkmasıdır; insanların içinde yaşadıkları doğal ve insani çevreyi belirleme hakkıdır. Bu tanımlamaları uzatmak mümkün, ve başka bir bağlam-

da da şiddetle gerekli. Ama hepsini toplarsak, sosyalizm için mücadele insan faaliyetinin tüm alanlarına yayılır. Politik alan da sınıflı ve "işbölümlü" toplum düzeninin kendisini sıkıştırdığı cendereden çıkarak gerçek anlamına, toplum hayatının tümü üzerinde tek tek bireylerin iradelerini geçerli kılmak, fikir yürütme, iş yapma anlamına kavuşur.

Bir sosyalist partinin gücü varolan düzenin onu sıkıştırdığı alanda, aldığı oy ve beş yılda bir mitinglerinde topladığı insan sayısı ile ölçülmez. Hayatın tüm alanlarındaki faaliyetini örgütleyişi ve yaptırımları ile ölçülebilir. Bu alanlarda da yapılması gereken, temellerin, köklerin sorgulanmasıdır (böylece belki sosyalist bir partinin de radikal olma ihtimali yeniden doğar). Şehir ve sorunlarıyla ilgilenen bir sosyalist parti Dalan'ın yolsuzluklarından önce İstanbul halkının nasıl bir mekanda yaşamak istediğiyle uğraşacaktır. Militarizmle uğraşan bir sosyalist parti için sorun şu ya da bu generalin mal varlığından önce zorunlu askerlik hizmetinin sorgulanmasıdır. Bir sosyalist parti "iktidar anı"na kadar uzanan süreçte ne kadar radikal olabilmişse, iktidar anında da o kadar devrimci olabilir. Aksi takdirde ya darbeci olur ya da teslimiyetçi.

Sosyalist bir parti, sömürülen ve ezilenlerin mücadelesinde bir araçtır. Ama aynı zamanda onların kendilerine yasaklanan bir alana, politika alanına girmelerinin zemini de. Sosyalist partiyi sendikalardan, derneklerden, fikir kulüplerinden, sanat faaliyetlerinden ayıran başlıca özelliği budur. Ama tam da o meşhur iktidar anında sosyalist parti bu ayrıcalığını kaybeder; ezilenler, sömürülenler politikaya müdahale etmek için kendi öz örgütlerini (konseylerini, fabrika komitelerini, yurttaş insiyatif gruplarını ve daha başka aklımıza ne gelirse) kurarlar. Sosyalist bir parti eğer o ana kadar gerçekten radikal, çok yönlü, çok renkli bir eylem içinde olmuşsa, siyaset alanında onlardan çok önceden beri bulunmanın imtiyazıyla bu hareketlerin koordinasyonunun gerçekleştirmeye aday olabilir. Aksi takdirde ya teslimiyetçi bir ayak bağıdır, ya da darbeci bir despottur ki devrimi uzun vadede kendisi boğacaktır.



SÖMÜRÜSÜZ ÖZGÜR BİR DÜNYA İÇİN SOSYALİST PARTİ

Muzaffer Bal

(İleri Maden-İş Sendikası Eski Başkanı)

Ülkemizde sosyalist düşünce, bütün dağınıklığına rağmen vardır. Bu gerçeği kimse inkâr edemez. Varolan sosyalist düşüncenin dağınık ve bölük pörçük olduğu da kesindir. Bütün mesele, sosyalistlerin, bu bölük pörçük sosyalist düşünceyi toparlama çalışmasıdır.

Ülkemizde solu toparlayacak bir partinin, artık kaçınılmaz bir ihtiyaç olduğu da bir gerçektir.

Bu gerçeği yerine getirirken şöyle bir soru kafamıza takılıyor:

Peki hangi ortak noktada bir sosyalist parti?

Bu soruya cevap vermek için tartışalım. Çıkan bu yayını görüşlerimizin tarlası olarak kabul edip tohumlarımızı ekelim.

Ben bu soruya, aşağıda, özet olarak madde madde cevap vermeye çalışacağım. Maddelere geçmeden şunu belirtmeye ihtiyaç duydum. Düşünceye saygı ve düşünce özgürlüğü sosyalizmin temel taşıdır. İşte bu yayın organı kurulacak sosyalist partinin ne derece sosyalist olduğunun göstergesi olacaktır.

1. **Emperyalizme karşı olacak:** Evet kesinlikle ülkesini hiçbir yabancı gücü sömürmemesi gerekir. Tam bağımsızlıktan yana olmalı.

2. **Demokrasiyi savunacak:** Önce parti kendi içinde demokrasiyi kabul etmeli. Kendi bünyesinde bunu en açık ve net olarak uygulamalı. Bugüne kadar hiçbir sosyalist ve komünist partide demokrasi olayını göremedik. Sözde savunmalarına rağmen.

Demokrasi, yürütme organının kararını uygulamak değil ve hatta merkez yürütmeye ters bir düşünce söyleyince, burjuva ve emperyalizmin ajanı olarak niteleyip asmak hiç değil. Bunu neden belirtiyorum: Hayat bu tür olayları bize gösterdi de ondan. İşte Troçki, işte son Arnavutluk Başbakanı Şeh' nun başına gelenler. Her nedense demokrasiyi hep nalıncı keseri gibi kendimize yontarız. "Sosyalizmi, en iyi merkez komitesi ve hatta lider bilir, onun aldığı kararlar işçi sınıfının görüşünü yansıtır; diğer görüşler ise burjuva görüşüdür", gibi görüşlere katılmak mümkün değil. Bu olsa olsa bir diktatörlüktür, hem de halkın üzerinde bir diktatörlüktür. Böyle sosyalist demokrasi olamaz. Hemen belirteyim; yıllarca 141-142'ye hayır diyeceğim; sonra iktidara gelince düşünce özgürlüğünü yasaklayacağım. Hayır bu kabul edilir bir görüş değil. Özgürlükleri kısıtlayan sosyalizm, sosyalizm değil olsa olsa sosyalizm adına dikta olur.

Ayrıca, neden korkuyoruz? Gerçekten sosyalist düşünce en ufak bir rüzgarda yıkılıyor mu? Eğer yıkılıyorsa, çöpten yapılan şatonun kimseye faydası olmaz. Bırakın yıkılsın. Evet, parti kendi içinde demokrasiyi savunurken, tüm insanlar için de demokrasiyi savunması gerekir.

Demokrasi her tür düşüncenin yeşerdiği alanda vardır. Düşünce özgürlüğünden korkmak, kendimize olan güven-

sizlikten, işçi sınıfı ve halktan kopuk olmaktan ileri geliyor. Yani sosyalizmi halkın adına korumaya kalkmaktan kaynaklanıyor. Oysa, sosyalizmi kurup yaşatmak, sadece ve sadece işçi sınıfı ve tüm yandaşlarının üretime, yönetime ve üretilenin bölünüşüne bilfiil katılmasıyla mümkün olabilir.

O zaman neden düşünce özgürlüğüne düşman oluyoruz; halkı örgütleyelim, onlarla bütünleşelim. O zaman göreceğiz ki sosyalizm çöpten şato değil; temelden tavana kadar tunçtan bir yapı oluşacaktır. Bu açıdan, kurulacak sosyalist parti, demokrasiyi ve özgürlüğü en geniş şekilde savunmalı. Bırakın "yüz çiçek açsın, yüz fikir yarışsın."

3. **Sosyalist parti ve Enternasyonalizm:** Dünya sosyalist hareketi, enternasyonalizmi bence yanlış uygulamakta. Yani bir başka ülkenin sosyalist partisinin hakimiyeti altına girme şekline dönüşmüş durumda. Bu anlayış, köle ile köle sahibi anlayışın ürünüdür. Enternasyonalizm, partinin, dünya işçi ve Ulusal Kurtuluş hareketleri ile bağ kurması ve onlarla dayanışmaya girmesidir. Aynı zamanda tüm sosyalist hareketin eşitliğini kabul etmesidir. İşte bu temelde enternasyonalizme evet. Bir başka partinin hakimiyeti altına girmeye hayır.

4. **Ulusların kendi kaderini tayin etme hakkına saygılı olmak:** Ulusların kaderini başka bir ulusun hakimiyeti altına girmek olarak kabul etmek mümkün değil. Gördüğümüz kadarı ile, sosyalizm adına başka ülkelerin işgaline kadar iş varmış durumda. Sosyalist parti buna da en açık şekilde cevap vermeli. Kesin olarak şunu belirtmek gerek. Hiçbir zaman kendi ülkesinin halkından başka, hiçbir dış güç, o ülke halkını sömürü, baskı ve zulümden kurtaramaz. Dış güçlerle kurulan iktidarlar her zaman yıkılmaya mahkumdur.

5. **İnsanın Dönüşümü:** Dünyada gördüğümüz kadarı ile, kendilerine sosyalist diyen ülkelerde, insanı insan olarak değil makina olarak görüyorlar. Çalışabilmeleri için yedirip giydireyorlar, ama onların gelişip yönetime girmesini birçok engellerle engelliyorlar. Yöneticiler herşeyi tekellerine almışlar. Onlar belki yerlere palto olmuşlardır. Buralardan da gitmemek için halkın gelişmesini, bilgiyi tekellerine alarak engelliyorlar. Her geçen gün bürokratlaşmaya doğru hızla gitmekte. Halka karşı söyledikleri de "her insanın yapacağı bir iş vardır, uzmanlık alanı vardır. Biz sizin adınıza herşeyi düşünüyoruz, siz de üretim yapıyorsunuz. En mukaddes işi siz yapıyorsunuz. Onun için siz kendi alanınızda uzmanlaşın. Bize, aç kalınca söyleyin." İşte ben bu "Sosyalist" anlayışa da mutfak sosyalizmi diyorum.

Bir ülkede sosyalizmin iyiye veya kötüye gittiğinin ölçüsü olarak, nesiller arasındaki farka bakmak yeterli. İşte

bundan dolayı sosyalist parti insanı makina olarak değil, insanı insan olarak görmeli ve onun dönüşümünü hedeflemeli. İnsanı insan olarak görmeyi içine sindirmeli.

6. Tüm Çalışanlar Yönetimde ve Bölüşümde Söz ve Karar Sahibi Olmalı: Bu da sosyalist partinin açık ve net olarak savunması gereken bir ilkedir. Eğer çalışanlar sadece çalışıyorlarsa; ürettikleri de başkalarının kararı ile değerlendiriliyorsa, bu sosyalist bir idare olamaz. Halk adına kadro sosyalizmi olur. "Biz yönetiriz; siz aç susuz, çıplak ve hastanesiz kahyor musunuz?". Herkes işini bilsin", "Köylü köyüne, yolcu yoluna" anlayışı sosyalizm olmaz. Bu tür sosyalizm ekonomist bir anlayışın ürünüdür. Bu sosyalizm değil, olsa olsa mutfak sosyalizmidir. Sosyalizmin amacı, kafa ile kol arasındaki farkı kaldırmak ve insanı giderek çok yönlü hale getirmek, tüm insanları özgürleştirmektir.

7. Düşünce Özgürlüğü: İnsanlar düşündüklerini özgürce söyleyebilmeli. Hatta söylemeleri için sosyalist parti bütün imkanlarını kullanarak teşvik etmeli. Tüm bireyler düşündüklerini yazabilmeli. Şu unutulmamalı, hiçbir kimsenin düşüncesi beynine hapsolamaz. İnsan özgürce söyleyemediğini gizli olarak söyler ve yayar. Her zaman kişi kendi düşüncesinin doğruluğuna inanır. Ta ki kişi düşüncesinin, yanlışlığını açık tartışma sonunda kabul edinceye kadar. Eğer tartışmazsa yanlış düşüncesi de tüm toplumu sarar. Yanlış düşünceler toplumu kangren haline getirir. İşte toplum kangren haline getirilmeden, yanlış düşünceler tedavi edilmeli. Bunun da tek yolu, bireyin düşüncesini toplum içerisinde en açık şekilde söyleyip tartışmasından geçer.

Tabii ki bazen gerici ve burjuva düşünceler de söylenip yazılacaktır. Korkmayalım, bırakın söylenip yazılsın; söylenip yazılsın ki, tedavisi kangren olmadan yapılabilir. Kişi dayatma düşünceleri hiçbir zaman kabul etmez. Eder gibi gözükür, ama fırsat bulur bulmaz reddeder. Bu düşünceler doğru bile olsa.

Halktan her zaman gerici düşünce mi doğar? Kesinlikle hayır, öyle düşünceler ortaya çıkar ki, toplumu, partiyi, ileriye doğru var gücü ile iter. Partiye yön verir. Partinin gelişmesini, hatalarından arınmasını sağlar.

8. Bürokrasi: Sosyalist parti oluşturmaya çalışırken, tüm dünya sosyalist partilerinin başına bela olan bürokrasiye karşı ne gibi tedbirler alacağımız açık ve net olmalı. Bürokrasi neden ortaya çıkıyor? Acaba sosyalist partilerin yönetimdeki kötü niyetinden mi? Önce ikinci soruya cevap verelim. Kesinlikle bürokrasi insanların kötü niyetinden doğmamakta. Belki parti yönetici kadrosunda kötü niyetliler de olabilir, ama bunlar tayin edici değildir. Bürokrasinin sosyalist partileri sarması, sosyalist partilerin halktan kopuk doğup, kopuk yaşamaya çalışmasından ileri gelmektedir. Bu bir ideolojik hatadır. Şöyle ki, halk adına sosyalist kadronun devrim yapıp, yine halk adına sosyalizmi kurup geliştirmeye çalışması. Sosyalizmi sadece bir öncü düşünce ürünü olarak kabul etmek, sosyalistleri şöyle bir düşünceye götürmekte: Madem sosyalizm öncü düşünce, o zaman ha işçi sınıfının kendisi partide olmuş, veya olmamış ne fark eder. İşçi sınıfının ideolojisini savunan aydın kadrolar var ya; önemli olan önce ideoloji değil mi? Tabii bunun sonucunda da parti kitleden giderek kopar; zaten kopuk doğmuştur. Bunun adı da sosyalist parti değil kadro partisi olur.

Bürokratlaşmanın diğer bir nedeni de, *parti ile devletin görevlerinin tamamen içiçe geçmesidir*. Parti ile devletin görevleri aynı kabul edilirse, parti esas görevini yerine getiremez. Devlet bürokrasisi içinde boğulup gider.

Devlet, hangi düzende olursa olsun, bürokrasiden kurulamaz. Sosyalist düzende devleti her ne kadar bürok-

rasiden kurtarsak da, kurtarmaya çalışsak da, sosyalist devlette de bürokrasi var olacaktır. Bunu gözönünde bulundurarak partiyi devletten ayırmak gerekir.

Esasen, parti ve devlet diye iki teşkilatın var olması bile, ikisinin ayrı ayrı görevlerinin olduğunu gösteriyor. Ne yazık ki bu zamana kadar partinin görevleri yok sayılmış, parti devletin görevlerini üstlenmiştir. Bu da partiyi kitlelerden koparmış ve kitlelerle karşı karşıya getirmiştir.

Bürokrasi Hiçbir Zaman Şekilci Kararlarla Önlenebilir

Şekilci tedbirler meselenin özünü, istesek de istememek de gizler. Örneğin parti liderlerinin iki senede veya üç senede bir değiştirilmesi veya on senede değiştirilmesi fazla birşey ifade etmez. Bu en iyi niyetle yapılsa bile, sadece kendi kendimizi kandırırız. Partinin bürokratlaşmasını önleyemeyiz. En iyi niyetle de yapılsa, partinin, bürokrasi cehennemine gitmesi engellenemez.

Yöneticiler en alt birimden, fabrikadan, atölyeden, tarladan seçilmeli. Yani tüm partililer özgürce seçme ve seçilme hakkını kullanarak yöneticileri, liderleri değiştirebilirlerse bir anlam taşır. Yoksa parti tüzüğü ile iki sene ben başkanlık yaptım. Koltuğa yapışıp kalmayacağım, onun için iki sene de sen yap... Bu şekilciliktir, bürokrasiyi önleyemez.

Sosyalist parti ülkenin en ücra köşesine kadar örgütlenip, en ücra köşesindeki bireyin sesini duyurabiliyorsa, demokrasiyi savunabiliyorsa ve demokratik her türlü meslekî ve ekonomik örgütlerle bağlarını koparmayıp onların düşüncelerini ciddiye alıyorsa, bürokrasinin önüne setler çekilmiş olur. Sosyalist parti işçi sınıfının denetiminden korkmamalı. Bu denetim için işçi sınıfının elinde tek bir silahı vardır. O da *grevdir*. Sosyalist parti bugünden sınıfsız topluma kadar grev ve bağımsız sendikayı savunmalı. İşçi sınıfının grev ve toplu sözleşmesini serbest bırakması gerekir. Bir ülkede işçi sınıfının elinden grev alırsa, işçi sınıfının artık köle olmasını istiyoruz demektir. Bunun da kabul edilir bir yanı yoktur.

Buna şöyle karşı çıkılır: Efendim, işçi sınıfı kendi iktidarına karşı mı grev yapacak? Evet, kendi iktidarına karşı grev yapacak. Hem de en acımasızca. Çünkü sen onu yönetimden karar vermeden uzaklaştırma, onu sadece ve sadece üreten bir makina olarak görürsen; o da kendi varlığını, tek silahı olan grevle ortaya koyar. Hemen şunu belirtiyim, her grev haklı olmayabilir. Ama her haklı veya haksız grevin bir nedeni vardır. Onun da yönetimin hatasından geldiği açıktır. Haklı da olsa haksız da olsa, sosyalistler, grev nedenini detaylı bir şekilde grevçilerle oturup araştırmalı. Grev nedenlerini grevçilerle çözmeli. Sosyalizm grevi yasaklamaz. Grev, yöneticilerin hatalarını en iyi bir şekilde ortaya koyan silahtır. Bürokratlaşmayı da önleyecek bir silahtır. Eğer sosyalist parti grev olayına böyle bakmazsa, daha baştan işçi sınıfını reddetmiş olur.

Sosyalizm işçi sınıfının ve tüm emekçilerin gelişip kendi düzenine sahip çıktığı gün, işte o sosyalizmi hiçbir güç yok edemez. Böyle bir sosyalizm için işçiler, emekçiler, yoksul halk ve sosyalist aydınlar var gücümüzle çalışalım.

Tüm insanlık şunu bilmelidir ki sömürüyü yok edecek, demokrasiyi getirecek, bireyin özgürlüğünü sağlayacak ve zindanları yıkacak tek düzen, kitlelerin kurup geliştirdiği sosyalist düzendir. Sosyalist düzen de ancak ve ancak işçi sınıfının kurup geliştireceği sosyalist partidir.

O zaman hep beraber sosyalist parti kuruluşuna katılıp onu geliştirelim, sömürsüz özgür bir dünya için.

EMEKÇİ KİTLE PARTİSİ İÇİN

Erhan Gürün

Tarihin tekrardan ibaret olmadığını ve her geçen anın yeni durumlar yarattığını, bu yeni durumlara uygun düşünce ve eylemin yaratılmasını gerekli bulanlar için önümüzdeki süreç önemli görevleri gündeme getirmektedir. Gerçek şu ki eski alışkanlıkların rağbet bulamayacağı siyasi bir ortam oluşmuştur. Eğer bunun farkına varmayarak geçmişte kimi kez denenmiş ve giderek dejenere olmuş yöntemler kullanılırsa atılacak adımların istikbalinde baştan umut verici olmayacaktır. Bunun için yaratıcı düşüncenin ve pratik adımların bugünkü önemi çok büyüktür. Evet hiçbir şey sıfırdan kurulmuyor. Yaşadığımız anda da böylesi bir yaklaşımı kimse öne sürmemelidir. Ancak despotik bir imparatorluktan, tek parti yönetimine, çok uzak değil otuzbeş yıl önce çok partili demokrasiye ulaşmış toplum düzeni dinamik bir değişim sürecinin içindedir. Şimdi şu veya bu biçimde beylik sözlere rağbetin geçersizleştiği, toplumun bir nevi aldırmaçlık içinde olduğu bir dönemi yaşıyoruz. Çünkü kitlelerden kopuk politik yapılanmalar ve halisünasyonlar devri, başarısızlığın, toplumsal yıkımın, kitlelerin pasifizasyonunun nedenlerinden biri olmuştur. Sosyalistlerin kitlelerin sesi olma misyonuna karşılık, bu misyon, kitlelerin sosyalizmi seslendirmeleri süreciyle tamamlayıp bütünlenmemiştir. İşte bu ilk evrenin, yani sözkonusu misyon olayının bile yaşanabilmiş olması, bu deneyimin varlığı, başlı başına bir kazançtır. Şu anın sorunu da tam bu noktada başlamaktadır. Burjuvazinin sosyalizme karşı son beş yıldır tam bir yıldırma, yok etme seferberliği ile sürdürdüğü saldırı sürecini yaşadık; emekçilerin demokratik mevzilerinin büyük ölçüde tahrip edildiği, halen de edilmeye çalışıldığı bir süreci yaşıyoruz. Bütün bunlara direnç gösterebilenler, Türkiye'deki sosyalist mücadele geleneğinin değerlendirilmesiyle yola çıkarken, önümüzdeki sürece sadece tahrip edilmiş eski yapıların restorasyonu ile hazırlanmaktan vazgeçmelidirler. Aksi halde sosyalist mücadele tarzının yeni bir kimliğe ulaşabilmesini sağlayacak ön adımların en azından gecikmesine yol açacaklardır.

Sosyalist hareket içinde düşünce ayrılıklarının ve buna karşılık düşen ayrı siyasi grup ve partilerin var olduğu bir gerçektir. Mücadele geleneğinin bu gerçeğini bütünüyle reddetmek, körükörüne bir iyiniyet hummasıyla birlik isteği de anlamsızdır. Ayrıca ilkesel olarak da emekçilerin siyasi mücadelesinin ayrı ayrı partiler oluşturabileceğini öngörebilmek gerekir. Ancak geçmiş deneyime baktığımızda, ayrı sol gruplaşmaların kimine net cevaplar getirmek mümkünken, kimileri, hatta çoğu için, ayrı gruplaşmanın siyasi gerekliliğini kanıtlamak mümkün değildir. Kimi nüans ayrılıklarının aynı platformda bulunabilme imkanını yok etmesi, demokrasinin değil, merkeziyetçiliğin kutsanması neticesinde farklı görüşlerin temel anlayışlarda birlikteliklerine rağmen parçalanmalarını meşru kıldı. Bununla sınırlı kalsaydı sonuç bu kadar vahim olmayabilirdi. Ancak bunun ardından eylem birliğinin dinamitlenmesi ve kimi sol grupların birbirleriyle

mücadelesini ilk plana getirmelerine yol açan bu anlayış, sosyalizmin kitleler nezdinde itibar kaybetmesinin önemli nedenlerinden biridir. Bunun üzerine 80'den beri yaşanmakta olan süreç, sosyalizmi karalama kampanyasıyla bezemedi mi? Şu anda atılacak adımlar da birçok engellerle karşı karşıyadır. Bütün bu süreci eski yapı ve mücadele yöntemleriyle aşmanın mümkün olduğuna inanmak gerçekçi değildir.

Eski yapıların canlandırılması çabası dışında başka yol ne olmalıdır? Bunun cevabı ayrı anlayışlara karşın temel hedeflerde uzlaşan, buna karşın sınır çizgileri belirsiz olmayan bir siyasi programı benimseyenlerin birlikte oluşturacakları emekçi kitle partisine yönelmektir. Bugün bunun Türkiye'de geçmişte olmayacak biçimde, asgari-den, tartışılması imkanı vardır ve bu ne olursa olsun denemelidir.

Bugün için emekçi kitle partisinin kurulma koşullarının tam olarak var olduğu söylenemez. Ancak böylesi bir amacı hedefleyen bir partiye yönelmenin, onun temellerini atmanın dışında, hangi hedef gerçekten emekçilerin iktidarını ihtimal haline getirebilir? İşçilerin mücadelesi için böylesine bir açılım dönemi yaşayabilmek gerekli değil midir? Bir giriş olarak, sosyalist parti kurulmasının bazı temel kalkış noktalarını şöyle sıralayabiliriz:

Acil ve Demokratik Talepler İçin

a) Emekçi kitleler bugün sendikal mücadele imkanlarını büyük ölçüde yitirmişlerdir. Bağımsız sendikal hareket ve sendikal özgürlük ortadan kaldırılmıştır. 82 Anayasası ve yeni sendikal kanunlar işçi sınıfını patronlar karşısında eli koju bağı durumuna getirmiştir. DİSK'in faaliyet yasağı hâlâ gündemdedir. Sendikalara ve bütün demokratik kitle örgütlerine siyaset yasağı getirilmiştir. Toplu sözleşme ve grev hakkına büyük darbeler indirilmiştir; işçilerin greve çıkması imkansız hale getirilmiştir. Burjuvazinin gerçekleştirdiği bütün bu baskı tedbirlerini yok edecek siyasal bir mücadelenin yükünü emekçilerin partisi üstlenmelidir.

b) Düşünceye karşı baskılara, basın özgürlüğüne, eğitim, bilim ve örgütlenme özgürlüğüne indirilen darbelere karşı bu parti mücadele etmelidir.

c) İnsan haklarının hiçe sayılarak yürütülen işkencelere karşı, idam cezasının kaldırılması için, sınırsız genel af için bu parti mücadele etmelidir.

d) Kemer sıkma politikalarına karşı, ücretlilerin yoksullaşmasına karşı, işsizliğe, hayat pahalılığına karşı bu parti mücadele etmelidir.

Burjuvaziden Bağımsızlık İçin

e) Patronların olmadığı bağımsız emekçi partisimin, emekçilerin düzenini kurabilecek tek siyasi güç olduğundan hareketle böyle bir partiye ihtiyaç vardır. Şu anda

var olan sosyal demokrat partilerin hiçbiri homojen bir yapıda değildir. Patronlar, tüccarlar, emekçiler, köylüler koalisyonu olarak var olmuşlardır. Bu yapılarının sonuçta emekçi yığınların taleplerine net cevapta yetersiz kalacakları açıktır. Sosyal demokrat partilerin programlarına dahil ettikleri demokrasi ve özgürlükler konusundaki mücadelelerin gerçekçi ve radikal bir mücadeleye dönüşmesi bir emekçi partisinin varlığında daha da zorunlu hale gelecektir. Seçim koşullarında oy bölme eleştirisiyle karşı çıkılabilecek emekçi partisi, sosyalistlerin gerektiğinde seçim taktikleriyle bunu önleyebilecekleri gerçeğiyle hareket etmelidir.

f) Emekçilerin dayanışma ve mücadelesinin ulusal ve uluslararası plandaki ayrılmazlığını ve gerekliliğini vurgulamalıdır.

Emperyalizmden Bağımsızlık İçin

g) Son yıllarda giderek artan ABD ve NATO'nun etkinliğine karşı mücadele etmeli, bağımsız dış politikanın mücadelesini vermelidir.

Gerçek Sosyalizm Anlayışı İçin

h) Sosyalist demokrasiyi hedefleyen ve sosyalizmin demokrasiziz, demokrasinin sosyalizmsiz olmayacağından hareket eden bu parti, kitlelerin siyasal katılımını her alanda hedeflemeli, bunun karşısındaki bütün engellere karşı mücadele vermelidir. Sosyalist demokrasi anlayışını her alanda savunmalı, bu, sosyalizm anlayışının başlıca sınır çizgilerinden biri olmalıdır.

i) Parti, kendi bünyesinde ayrı görüşlerin varlığını sosyalist demokrasi anlayışıyla ele almalı, eylemin birliğini, düşüncede tartışmanın genişliğini sağlamalıdır.

Böylesine görevleri hedefleyen bir sosyalist partinin, bu misyonu, sadece geçmişteki eski yapının restorasyonuyla yüklenilmesi ihtimali zayıftır. Temel hedeflerde birleşebilecek olan sol görüşlerin yaratacağı kitleler nezdindeki olumluluk, böylelikle geçmiş izlenimi aşacak, bu davranış başı başına bir kazanım olacaktır.

Neticede böyle bir partinin gerekliliğine inanılanlar, elbette kendi görüşlerinin dışındakini ihanetle suçlayanlar olmayacaktır. Elbette elli yıllık geleneği öne sürenler olmayacaktır. Elbette sosyal demokrasinin değirmenine su taşımayı, periyodik olarak başkaca bir alternatif çabasına girişmeden görev edinenler olmayacaktır. Bütün bunlara karşın, geçmiş deneyimlerden ders çıkarabilecek yeteneğe sahip birçok sosyalist de, birleşmiş sosyalistlerin önyak olacağı bir emekçi kitle partisinin oluşturulması için güçlerini seferber edebileceklerdir.

Yukarıda bazı temel kalkış noktalarını sıraladığımız prensipli bir tartışma platformunun yaratılarak bu sorunu geniş perspektiflerle tartışmak ve belki nicel değil ama nitel olarak daha ileri bir noktadan başlamak gerekmektedir.

Görevimiz, son yıllarda yapıldığı üzere, kapitalist dünya ekonomisinin ve Türk kapitalizminin bunalımına düzen

iki alternatifler üretmek değil, kapitalist üretim anarşisinin başı başına alternatifi olan sosyalizmi toplumsal alternatif haline dönüştürecek güçlü çabaları örgütsel bir alternatifle toplumun gündemine koymaktır. Bunun için teorik çabalara olduğu gibi, çözümleri üretecek pratik çabalara da ihtiyaç vardır. Yaşadığımız anın gerekleri doğru olarak saptanabildiği takdirde, ilk başta yüksek tezahürata dayanmayan, kurulduğu temellerin doğruluğu ölçüsünde adım adım ilerleyen bir parti inşası çok daha olumlu olacaktır.

Kurulması amaçlanan, siyasi seçkinlerin değil, emekçilerin partisi olmalıdır. Böylesi bir yapıyı bugünün koşullarında ilk elde başarmak mümkün olmayabilir ama hedefini saptamış bir hareket bu yolu izlemelidir. Bu noktada aydın-emekçi ayrımını şematik olarak öne sürmek abestir. Ancak zaten bir emekçi partisinde yer alacak bir aydının da farklı türden, "sosyalist aydın" olması, gerçekten partili olması, bütünlüğün en önemli paydasıdır. Bunun dışına çıkacak bir seçkinler arayışı, gerekçeler başka yönlerden ne kadar "haklı" olursa olsun, zaten (büyük ihtimalle) cevapsız kalacak, gerçekleşse dahi, Türkiye'nin dünün koşullarında olmadığı gerçeğiyle, bugün ancak geçmişin bir karikatürü olacaktır. Ne TIP deneyi aynen yaşanabilir, ne de onu yapmak için bir çabaya gerek vardır.

Önümüzdeki süreçte birleşmiş sosyalistlerin partisi tartışmasının güncellik kazanacağını belirtirler ortaya çıkmıştır. Son söz olarak, bu tartışmanın önündeki tehlikelerin üzerine bir kez daha basmak gerekmektedir.

Uluslararası sosyalizmin günümüzdeki sorunları ve Türkiye sosyalistlerinin geçmiş dönemde yaşadıklarından sonra ortaya çıkan ideolojik ve politik hataların bugün yarattığı bunalım, bu bağlamda geçmişe dair yanlışların muhasebesini tam anlamıyla yapmamış (yapamamış) kimilerinin, böyle bir tartışma platformunu, geçmişten gelen hataların ve bugün cevabı verilmesi güç soruların üzerine serpilecek bir ölü toprağı gibi kullanmaları tehlikesi vardır. Bu olumsuzluğu önleyecek yöntem, tartışma platformunun prensiplerini belirleyerek, olayı bir basın havadisi magazinliğinden kurtarmaktır. Kitle önünde tartışmanın erdemini, amaç farklı olduğunda, bir kaosa ve ayrı amaçların güdüklüğüne yerini terk ettiği geçmişin önemli derslerinden biridir. Niyetler ve niyetliler bütün açıklığı ile ortaya çıkıp şaşırtmacaya cevaz verilmemelidir. Başka bir bikkınlığın yaşanmasına sosyalistlerin tahammülü yoktur. Boşa kürek çekmek alışkanlığından kurtulmanın zamanı gelmiştir. Sorun bu tasarının gerçekleşip gerçekleşmeyeceği koşullarının kısa vadede tesbit edilmesidir. Politik görüşlerinin geçmiş temellerinden hicap duyanların ve bunu açığa çıkarmaktan kaçınıp demagoji platformu arayanların böylesi bir istismarına sosyalist görüşlerini geçmişten bugüne tutarlı olarak savunular ve savunmaya devam edenler fırsat tanımak istemeyeceklerdir; bu da haklarıdır. Aksine böyle bir tutum belirdiğinde, bunu teşhir etmek görev olacaktır.

SOSYALİST BİR PARTİ (NASIL) KURULMALI (MI)

Bu sayımızın dosyasını oluşturan Sosyalist Parti konusundaki tartışmanın Zemin sayfalarında sürmesini istiyoruz. 2 daktilo sayfasına kadar mektuplarınızla ve 5-6 daktilo sayfasına kadar makalelerinizle bu tartışmaya katılabilirsiniz. "Kanuni sakıncalar" ve aşırı uzunluk dışında hiç bir gerekçeyle yazınıza müdahale edilmeyecektir.

12 EYLÜL 1980 - 12 EYLÜL 1986 NEREDEN NEREYE?

Hasan Ali Arut

"Demokrasi", "geçtik, geçiyoruz" haleti ruhiyesinden bir an sıyrılıp da son yılların yasal düzenlemelerine söyle bir baktığımızda tablo pek de iç açıcı görünmüyor: Grev, toplu sözleşme, sendikal örgütlenme haklarına getirilen kısıtlamalar; kitle örgütlerine konan siyaset yasağı, dernekleşme, gösteri, düşünce ve basın özgürlüklerinin nerdeyse fiilen kullanılmayacak ölçüde sınırlandırılması; eğitimde merkezi devlet denetiminin devasa boyutlarda arttırılması, üniversitelerin bilimsel özerkliğinin kaldırılması; yeni Polis Yasasıyla ve olağanüstü hal yasasıyla en temel insan haklarının bile fiilen kullanılamaz hale gelmesi, valilerin yetkilerinin sıkıyönetim komutanlıklarınımlerle yarışır ölçülere varması, seçim ve parti kurma konularındaki yasa düzenlemelerle, kanun hükümünde kararname yasasıyla halkın ülke yönetimi üzerindeki etkisinin nerdeyse "sembolik" bir düzeye inmesi... ve daha sayılabilecek bir dizi yasal düzenlemeyle en hafif deyimle "anti-demokratik" bir düzen giderek yerleşip kurumlaşıyor.

Bunlara, son altı yılda işçi ücretlerindeki düşüş, kârlardaki yükseliş oranlarını, gerçek ve gizli işsizlerin sayısı sayısını, konut kiralardaki baş döndürücü artışı, hiç bir yasal gerekcesi olmadan uygulanan işten çıkarmaları, yıllık enflasyon oranlarını, cezaevlerinde ve Siyasi Şubelerde işkençeden, açık grevlerinden ölenlerin, siyasal suçlardan hüküm giyen ve tutuklananların, idam edilenlerin sayılarını, giderek kanıksadığımız intihar haberlerini, üniversitelerde öğrencilerin dövülmesine varan baskıları ... vb. de eklemek gerek. Ama ne bütün bunlar, ne bunlara eklenmesi mümkün daha bir dizi başka anti-demokratik, hukuk dışı düzenleme ve uygulamanın, ard arda sıralanması, ne de rejime ilişkin tanımlamalar kendi başlarına 12 Eylül sonrasının köklü dönüşümlerinin farklı sınıflar, kesimler açısından taşıdığı farklı anlamların anlaşılması için yeterli. Keza kısa sürede kurulup Türk toplumsal formasyonunun belirleyici bir ögesi haline gelen ANAP gibi yeni bir olgunun açıklamasını sürece ilişkin betimlemelerden, tanımlamalardan dolaysızca çıkarmak mümkün değil. Yine, örneği daha beş yıl önce uğruna fütursuzca hayatların feda edilebildiği kimi davalar, amaçlar; çözüm için kafa patlatılan, hatta gırtlak

gırtlığa geline sorunlar, sessizce sosyalistlerin gündeminden düşerken, bunların yerini feminizmden çevreciliğe, Stalinizmle hesaplaşmaktan 27 Mayıs'a yönelik tartışmalara, insan hakları için mücadeleden

Genelkurmay Sıkıyönetim Basın ve Halkla İlişkiler Şubesi tarafından yapılan açıklamaya göre 1 Haziran 1985 tarihi itibarıyla sıkıyönetim askeri mahkemelerinde yargı durumuna ilişkin bilgiler aynen şöyledir:

1. Sıkıyönetim askeri mahkemelerinde devam eden dosya sayısı: **1407 adet**
2. Sıkıyönetim askeri mahkemelerinde tutuklu olarak yargılanan: **3182 kişi**
3. 12 Eylül 1980 tarihinden itibaren karara bağlanan dosya sayısı: **47718 adet**
4. Sıkıyönetim askeri mahkemelerince ölüm cezasına mahkum edilen: **449 kişi**
5. Ölüm cezaları Askeri Yargıtay'a onaylanan: **86 kişi**
6. TBMM tarafından onaylanan ölüm cezaları: **32 kişi**
7. Onaylanan ölüm cezalarından infaz edilenler: **27 kişi**
8. Onaylanıp infaz edilemeyen idam cezaları (Infaz edilemeyenlerden 4 adeti firar, 1 adedi silahlı çatışmada ölmüştür.): **5 kişi**
9. Sıkıyönetim askeri mahkemeleri ve diğer yargı organlarında işkençe ve kötü muamele suçlarından yargılanıp, mahkum olan emniyet personeli: **57 kişi**

Mahkum olan emniyet personelinin belirtilen bu rakamlar içerisinde mahkumiyet kararları kesinleşmemiş, halen teyizde ve Askeri Yargıtay'da incelemede olanlar da mevcuttur.

10. Sıkıyönetim askeri mahkemeleri ve diğer yargı organlarında işkençe ve kötü muamele suçlarından yargılanan emniyet personeli: **56 kişi**

Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü

B.Y.E. Gnl. Md.'lüğünün 2.7.1985 gün ve 1 sayılı telexsidir."

parti kurmaya kadar bir dizi yeni sorunun, hedefin alması, sıradan tahlillerle geçiştirilebilecek gibi değil.

Kimi toplumsal yapıların, kurumların, teorik-politik sorunların varlıklarını koru-

dukları, kimilerinin hızla silindiği, bunların yanısıra bir dizi yeni yapılanmaların ortaya çıktığı, yeni ya da gündemimize yeni gelen pek çok sorunun yaşamımıza girdiği hızlı bir toplumsal değişim süreci yaşıyoruz.

Ve 12 Eylül müdahalesinden altı yıl sonra, yaklaşık bir yıllık bir kıpırdanmanın ürünü olan sosyalist yayınlar, sansür, baskı, basın yasası gibi artık nerdeyse kanıksadığımız handikapların yanısıra, son altı yılın hızlı ve çok yönlü dönüşümlerini çözümlen tahlillerden yoksun olarak giriyorlar yayın hayatına. Geçmiş ile yakın gelecek arasındaki topografyası çıkarılmış bataklıkta, bir yandan seçimler, sosyalist parti kurulması, geleceğe yönelik perspektifler, gibi güncel konular karşısında tavır belirleyerek öneriler oluşturarak, diğer yandan geçmişle ve gündemdeki bir dizi yeni sorunla hesaplaşarak, el yordamıyla ilerlemek durumundalar.

Her biri görece özerk bir tarihsel evrimin ürünü olan son altı yılın gelişmelerinin çözümlenmesi, geçmişin hata, zaaf ve yenilgileriyle hesaplaşılması, kuşkusuz uzunca bir süre gündemimizin kalıcı maddelerini oluşturacak. Dahası "12 Eylül dönemi" tüm anlamları ve sonuçlarıyla ele alan tahlillerin, tartışmaların önünde hala birtakım hukuki engeller var. Ama bütün bunların üzerinden atlayarak, ya da bu sorunların çözümünü "demokrasiye geçilinceye kadar" erteleyerek, "şimdilik" demokrasi mücadelesine soyunmak da, hafifliğin de ötesinde...

"Bellek-demişti Descartes bir zamanlar beyinin, görevi anımsamak, en önemli özelliğiye unutmak olan bir fonksiyonudur". Aşağıda son altı yılın önemli gördüğümüz olaylarını Cumhuriyet gazetesinin haber başlıklarından derlediğimiz bir kronoloji halinde sunuyoruz. Kuşkusuz, kapsamlı bir dönem tahlilinin yerini alamaz böyle bir kronoloji. Bunun yerini alması da bu haber-kronolojiyi, belleklerimiz zorlayarak, geçmişte kimbilir hangi halet-i ruhiyeyle okuduğumuz haberleri, bir bütünlük içinde yeniden anımsamanın, "demokrasi", "geçtik geçiyoruz" türünden rivayetler karşısında tutumumuzu bir kez daha sorgulamamıza yararı olacağı düşüncesiyle yayınlıyoruz.

CUMHURİYET GAZETESİ BAŞLIKLARINDAN

13 EYLÜL 1980'DEN 30 ARALIK 1985'E SEÇMELER

13 Eylül — Orgeneral Evren Devlet Başkanlığı görevini üstlendi. -AP Genel Başkanı Süleyman Demirel, CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit ve MSP Genel Başkanı Necmettin Erbakan güvence altına alındılar. -MHP Genel Başkanı Alpaslan Türkeş'e teslim olması için bugün saat 15.00'e kadar süre tanındı.

14 Eylül — DİSK ve MİSK yöneticilerine teslim olmaları için yarın 18.00'e dek süre tanındı. -Ücretlere % 70 zamlarla tüm grevlere son verildi.

15 Eylül — DİSK, MİSK ve HAK-İŞ'e bağlı sendikaların bankalardaki paralarının bloke edilmesine karar verildi. -Bankalar açıldı, grevdeki 51 bin işçi dün işbaşı yaptı.

16 Eylül — DİSK'li yöneticiler ve işyeri temsilcileri teslim oldular.

17 Eylül — Gözetim altında tutma süresi 15 günden 30 güne çıkarıldı.

18 Eylül — AP'den 7, CHP'den 25, MHP'den 11, MSP'den 5, MBG ve bağımsızlardan 2, toplam 50 parlamenterin gözetim ve güvence altına alındığı açıklandı. -Türk-İş üyesi ve bağımsız sendikaların para ve evraklarına el konuldu.

19 Eylül — OECD raporuna göre üye ülkeler arasında en yüksek enflasyon oranı % 78,4 ile Türkiye'de.

20 Eylül — İstanbul Sıkıyönetim Komutanı Org. Necdet Üruğ, teslim olmayan sendikacılara yeniden çağrı yaptı.

26 Eylül — Ellerindeki silah ve patlayıcı maddeleri 15 gün içinde teslim edenlerin affedileceği açıklandı.

7 Ekim — "Balgat Katliamı" sanıklarından sağ eğilimli Mustafa Pehlivanoglu ile "Telsizler Katliamı" sanıklarından sol eğilimli Necdet Adalı idam edildiler. -İşkence ile adam öldürmekten sanık komiser muavini Mustafa Haskırış hakkında soruşturma açıldı. -Ankara Belediyesi eski Başkanı Ali Dinçer ve 5 arkadaşı tutuklandı.

15 Ekim — İstanbul Sanayi Odası'nın 300 büyük firma araştırması sonuçlarına göre 1979'da Türk Sanayii "kârlılığını" korudu. En kârlı sanayi dalı tekstil.

17 Ekim — Bir yıllık kıdem tazminatının 30 günlük ücretin 7,5 katını aşmamasını öngören yasa MGK tarafından kabul edildi.

22 Ekim — Gözaltında bulunan 500 DİSK'li serbest bırakıldı.

23 Ekim — 160.000 ateşli silahın devlete teslim edildiği açıklandı.

24 Ekim — Serdar Soyergin idam edildi.

27 Ekim — Geçici Anayasa açıklandı.

30 Ekim — Ecevit CHP Genel Başkanlığı'ndan istifa etti.

7 Kasım — Toplu suçlarda gözaltında tutma süresi 30 günden 90 güne çıkarıldı. -141, 142, 145/1 ve 163/4'e giren davalara Sıkıyönetim Askeri Mahkemelerinin bakacağı açıklandı. -34'ü tutuklu, 44 eski parlamento üyesi hakkında dava açıldı.

8 Kasım — Dolar 87,95 TL.'na çıkarıldı, Alman Markı 45,14 TL.'na düşürüldü.

10 Kasım — Güvenlik kuvvetlerince 8 Kasım günü gözaltına alınan yazar ve yayıncı İlhan Erdost'un askeri araçla Mamak Cezaevi'ne götürülürken bir erin başına vurma sonucu öldüğü açıklandı.

7 Aralık — 1980'de ortalama fiyat artışının % 111,5 olduğu açıklandı.

18 Aralık — DİSK yöneticileri için açılan davaya başlandı.

1981

6 Ocak — DİSK davasında aralarında Kemal Nebioğlu da bulunan 15 eski sendikacı tutuklandı.

8 Ocak — 19 MHP'li serbest bırakıldı.

20 Ocak — KİT'lerde irtibat subayları görevlendirildi. -Bütün bankaların yıllık % 50 faiz uygulaması kararlaştırıldı.

31 Ocak — Türkiye IMF'ye yeni bir niyet mektubu verdi.

3 Şubat — 34 DİSK'linin ülkeye dönmeleri halinde yurttaşlıktan çıkarılacakları bildirildi.

4 Şubat — Dolar 95,95 TL.'na çıktı.

6 Şubat — İstanbul Emniyet Müdür Muavini Mahmut Dikler silahlı saldırıda öldürüldü.

12 Şubat — ABD Senatosu Silahlı Kuvvetler Komitesi Başkanı Tower'e göre: "Türk-ABD ilişkileri en iyi dönemini yaşıyor." -NATO Güneydoğu Avrupa Müttefik Kara Kuvvetleri Komutanı Org. Sedat Güneş: "Sovyetler Türkiye'ye saldırırsa nükleer savaş çıkabilir."

13 Şubat — Türkiye'de serbest bölgeler kurulacağı bildirildi.

16 Şubat — Adana İTİA Başkanı ve 2 dekanı ile 6 öğretim üyesinin Dev-Yol ve TDKP mensubu oldukları açıklandı.

24 Ocak — MSP davası açıldı: Erbakan için 36 yıl hapis isteniyor.

14 Mart — Başbakan Ulusu basın toplantısında "Türk ekonomisi doğru yolda" dedi. -68 işkence iddiasının 40'ı hakkında soruşturma yapıldığı açıklandı. -12 Eylül'den sonraki altı ay sonunda 6223 kişinin gözaltında, 16888 kişinin tutuklu, 866 kişinin hükümlü olduğu bildirildi.

17 Mart — Tatiller azaltıldı: 1 ve 27 Mayıs'ın resmi tatil olma niteliği kaldırıldı.

4 Nisan — Türk-İş Yönetim Kurulu, Asgari Ücret Komisyonu'ndan çekilme kararını onayladı.

7 Nisan — Doğu ve güney sınırında 10 km.'lik bir şerit güvenlik bölgesi ilan edildi.

10 Nisan — Asgari ücret 10.000 lira oldu.

15 Nisan — 58 TÖB-DER yöneticisi hakkında dava açıldı.

28 Nisan — Tarım kesiminde asgari ücret 8610 TL. oldu.

29 Nisan — 587 sanıklı MHP davası başladı. Askeri savcı Türkeş ve 219 sanık hakkında idam istedi. -24 TİKP yöneticisi için 8-15 yıl hapis istendi.

30 Nisan — TL. değerinin günlük olarak belirlenmesi kararlaştırıldı.

2 Mayıs — ABD Doları'nın değeri 101 lirayı aştı.

7 Mayıs — Avrupa'da MHP'nin yan kuruluşu niteliğinde 129 dernek bulunduğuna açıklandı.

11 Mayıs — Avrupa Konseyi'nde Türk parlamenterlere 30 yıldır ilk kez yer ayrılmadı.

22 Mayıs — 66 sanıklı TÖB-DER davası başladı.

23 Mayıs — Adalet Bakanı Menteş: "Sivil cezaevlerindeki tutuklu sayısı 75 bine ulaştı."

2 Haziran — Sokağa çıkma yasağı bir saat kısaltıldı.

5 Haziran — Behice Boran ve Gültekin Gazioglu yurttaşlıktan çıkarıldı.

18 Haziran — MGK 277 günde 175 yasa çıkardı.

24 Haziran — 12 Eylül'den bu yana idam edilenlerin sayısı 8'e çıktı.

25 Haziran — DİSK yöneticileri için idam istendi.

2 Temmuz — Türk-İş'in Uluslararası Hür İşçi Sendikaları Konfederasyonu (ICTFU) üyeliği askıya alındı.

24 Temmuz — Evren: "Demokrasiye geçiş aceleye getirilmeyecek" dedi.

15 Ağustos — Ulusu 195 sendikacının tutuklu, 20 sendikacının gözaltında olduğunu açıkladı.

19 Ağustos — 220 idam istenen MHP davasına başlandı. Sol görüşlü Mustafa Özenç ve İsmet Şahin'in idam cezaları infaz edildi.

24 Ağustos — 141 idam istenen Dev-Sol davası başladı.

7 Eylül — Yeni gazete ve dergi çıkarmak Sıkıyönetim'in iznine bağlandı.

12 Eylül — 12 Eylül'den sonra 70 bin tüfek, 522 bin tabanca ele geçtiği açıklandı.

24 Eylül — İşkence soruşturmasında suçlanan polislerden 11'i tutuklandı.

6 Ekim — MSP Genel Başkanı Erbakan tutuklandı.

16 Ekim — MGK siyasi partileri feshetti.

19 Ekim — Devlet Başkanı Evren siyasi partilerin feshedilmesi konusunda "Partileri cezalandırdık" dedi.

26 Ekim — Tercüman gazetesinin basımı ve yayımı yasaklandı.

26 Kasım — İşkence sanığı polis Haskırış 14 yıla mahkum oldu. -MHP davasında Genel Başkan Yardımcısı Ağah Oktay Güner'in tahliyesine karar verildi. -Devlet Başkanı Evren: "Ziya ül-Hak ile her konuda görüş birliğindeyiz" dedi.

28 Kasım — ETKO davası MHP ile ilgili bulunup Ankara'ya alındı.

1982

2 Ocak — Son tahliyelerle MHP davasında merkez yöneticisi 6 tutuklu kaldı.

6 Ocak — DİSK davasında sanık avukatları duruşma yargıcı ve savcını reddetti.

23 Ocak — Milli Eğitim Bakanı Hasan Sağlam, 1311 öğretmenin görevden alındığını, 1254 öğretmenin tutuklu bulunduğunu açıkladı.

10 Mart — Bülent Ecevit'in pasaport isteği reddedildi. -CHP ve yöneticileri için soruşturma açılacağı bildirildi.

13 Mart — Üç sol eylemci Seyit Konuk, İbrahim Etem Coşkun ve Necati Vardar hakkındaki idam cezaları bu sabah infaz edildi. -Eski İstanbul Belediye Başkanı Ahmet İsvan için 6-16 yıl hapis istendi.

15 Mart — 428 sanıklı İstanbul Dev-Sol davası başladı.

16 Mart — Devlet Bakanı İlhan Öztürk: "Uluslararası Af Örgütü'nün 60 işkenceyle ölüm iddiasından 15'i doğru" dedi.

26 Mart — Sağ eylemci Fikri Arıkan'ın idam cezası infaz edildi.

7 Mayıs — Genelkurmay Başkanlığı'nın yayınladığı raporda sıkıyönetim davalarında 19 bin tutuklu, 6 bin hükümlü bulunduğu açıklandı.

24 Mayıs — Barış Derneği davası açıldı: 30 sanık için 8-30 yıl hapis isteniyor.

24 Haziran — Barış Derneği davası başladı, tahliye istekleri reddedildi.
3 Temmuz — Terör olayları ile ilgili olarak 22.783 kişinin yargılandığı açıklandı.
5 Temmuz — DİSK Yürütme Kurulu üyeleri hakkında yeni bir dava açıldı.
6 Temmuz — Bülent Ecevit, Hollanda TV'si ve Spiegel'e verdiği demeç nedeniyle 2 ay 27 gün hapse mahkum oldu.
25 Temmuz — Devlet Başkanı Evren 27 üniversite rektörünü atadı.
9 Ağustos — Prof. Sadun Aren, Makro Ekonomi ders notlarında komünizm propagandası yaptığı gerekçesiyle tutuklandı. -Cezaevlerinde 77.295 tutuklu ve hükümlü bulunduğu açıklandı.
20 Ağustos — Bülent Ecevit cezaevine konuldu.
25 Ağustos — Yeni gazete ve dergi çıkartılması Sıkıyönetim Komutanlığı'nın iznine bağlandı.
13 Eylül — DİSK'in 10 uzmanı için idam istendi.
18 Eylül — Tasarının açıklanan geçici maddelerine göre, Anayasa kabul edilirse Kenan Evren yedi yıl için Cumhurbaşkanı olacak.
1 Ekim — Evren, Burdur ve Isparta konuşmalarında "Anayasa için hayır diyen menfi düşüncelilerle mücadele edeceğiz. Bize güveniyorsanız, Anayasa'ya evet dersiniz" dedi.
4 Ekim — Türkiye Barolar Birliği'nin Anayasa raporunda: "Tasarı yeniden yazılmalı" denildi.
7 Ekim — Türk-İş Araştırma Bürosu'nun raporu: Gerçek ücretler en çok Yüksek Hakem Kurulu döneminde geriledi. -Üç aylık cezası kesinleşen yazar Nazlı Ilıcak cezaevine konuldu.
11 Ekim — Kapatılan TSİP davasına bugün başlandı.
18 Ekim — 186 idam istenen Ankara Dev-Yol davası başladı.
19 Ekim — MGK halkoyuna sunulacak Anayasa tasarısını açıkladı: Parti yöneticilerine 10 yıl siyaset yasağı getiriliyor. -MGK'nın 71 sayılı kararı yayımlandı: Anayasa tasarısının geçici maddeleri ile Evren'in Anayasa'yı tanıtmaya konuşmaları eleştirilemeyecek.
21 Ekim — Millî Eğitim Bakanı, 12 Eylül 1980'den bu yana 4968 öğretmenin görevden alındığını açıkladı.
2 Kasım — 133 idam istenen İstanbul Dev-Sol davası başladı.
7 Kasım — Anayasa halkoylaması ile kabul edildi. Evren Cumhurbaşkanı oldu.
16 Kasım — 5 Kasım'dan sonra üniversiteden çıkartılan öğretim üyelerinin sayısı 148'e ulaştı.
30 Kasım — Türkiye Yazarlar Sendikası'nın 17 yöneticisi hakkında TCK'nun 141/1 maddesi uyarınca 8-15 yıl istemiyle dava açıldı.
27 Aralık — 32 idam istenen TDKP davası başladı.
29 Aralık — MGK'nın haklarındaki hüküm onayladığı Hali F.Uyguntürk ve Kazım Ergün idam edildi. -Yasadışı örgütlere üye oldukları gerekçesiyle yargılanan 39 Harpokulu öğrencisi beraat etti.

1983

29 Ocak — Esenboğa Havaalanı katliamı sorumlusu Ermeni terörist L.Ekmeççyan idam edildi. Akyazı kuyumcu soygunu failleri de idam edildi.
30 Ocak — Ahmet Kerse hakkındaki idam cezası infaz edildi.
24 Ocak — MSP davası sona erdi: Erbakan 4 yıla, diğer sanıkların bir kısmı 2-3 yıla mahkum oldu; diğerleri beraat etti.
25 Ocak — Prof. Rona Aybay, Doç. Eroğul, Işıklı ve Ayalüz Sıkıyönetim yasalarının görevlerinden alındı. -Köy-Koop Genel Başkanı Nédim Tarhan, 8 yıl hapse mahkum oldu.
27 Mayıs — Dışişleri Bakanı, Irak sınırında "mahdut amaçlı bir hareket" yapıldığını açıkladı.
31 Mayıs — Büyük Türkiye Partisi MGK'ce kapatıldı. -Eski il ve ilçe parti yöneticileri, siyaset yasağı kapsamına alındı. -Demirel, Cindoruk, Gölhan, Çağlayangil, Baykal, Menteşe ve 9 eski parlamenter Çanakkale'de zorunlu ikamete tabi tutuldu.
1 Haziran — Evren: "Gerekirse seçimleri erteleriz" dedi.
2 Haziran — Irak sınırındaki hareket tamamlandı.
3 Haziran — Sağda yeni bir parti için çalışmalar başladı.
4 Haziran — "Kuşkulu kişilerin" Sıkıyönetim komutanlıklarınca 5 yıla kadar zorunlu ikamete tabi tutulabilmelerine ilişkin yasa yürürlüğe girdi.
23 Haziran — MGK, SODEP'in Erdal İnönü dahil 23 kurucu üyesini veto etti.
30 Haziran — Barış Derneği davasında sanıklar için 8-15 yıl hapis cezası istendi.
5 Temmuz — MGK, 91 no.lu kararı uyarınca Yassıada mahkumları parti kurup, milletvekili seçilebilecek.
6 Temmuz — Irak sınırındaki hareketi tamamlayan birlikler geri dönüyor.
8 Temmuz — MGK, SODEP kurucularından 13'ünü daha veto etti.
30 Temmuz — MGK, SODEP'ten 8, DYP'den 15 kurucu üyeyi daha veto etti.
31 Temmuz — Sıkıyönetim komutanlıklarınca 5854 kişinin aranmakta olduğu açıklandı.

24 Ağustos — SODEP ve Doğru Yol partilerinin 6 Kasım seçimlerine katılamayacağı kesinleşti. Seçim dönemi başladı.
25 Ağustos — Yüksek Seçim Kurulu 6 Kasım seçimlerine 3 partinin katılabileceğini açıkladı.
30 Ağustos — Türkiye'ye iadesi istenen Kemal Altun, Berlin'de intihar etti.
7 Eylül — Türkiye'nin ABD ile birlikte F-16 tipi savaş uçağı üretmeyi kararlaştırdığı açıklandı.
21 Eylül — MGK toplam 1683 milletvekili adayından 672'sini veto etti.
29 Eylül — Basın Yasa Tasarısı, DM'de 1 dakikada oylanıp, kabul edildi.
30 Eylül — Avrupa Konseyi Danışma Meclisi, Türkiye'ye Ocak 1984'e kadar şartlı süre tanınmasını kararlaştırdı.
26 Ekim — MGK, Olağanüstü Hal Yasası'nı kabul etti.
6 Kasım — Dört yıl aradan sonra seçimler yapıldı.
7 Kasım — Oyların yüzde 45'ini alan ANAP tek başına iktidarda. HP yüzde 30, MDP yüzde 23 oranında oy aldı. -ANAP 211, HP 117, MDP 71 milletvekilliği kazandı.
11 Kasım — MGK, yeni Basın Yasası'nı kabul etti.
14 Kasım — Barış Derneği davasında 18 kişiye 8, 5 kişiye 5 yıl hapis cezası verildi. 16 sanık tutuklandı.
6 Aralık — MGK'nın kabul ettiği yasa uyarınca, 12 Eylül öncesine benzer bir ortama yol açacak beyanatta bulunulması yasaklandı.
7 Aralık — ANAP Başkanı Turgut Özal, hükümeti kurmakla görevlendirildi. -Lübnan'da görev yapan birlikleri için ABD'ye İncirlik Üssü'nden transit terminal hizmetleri sağlanacağı açıklandı.
14 Aralık — Ulusu hükümetinin son icraatı: ABD ile F-16 uçaklarına ilişkin anlaşmanın imzalandığı açıklandı.
19 Aralık — "İkinci 24 Ocak Operasyonu": Önemli ekonomik kararlar alındı.

1984

12 Ocak — Cumhurbaşkanı Evren: "Anayasa'yı değiştirme gücünü kendisinde bulabilen bir güç gelmedikçe, YÖK'ü kaldırmak mümkün değildir" dedi.
17 Ocak — Cumhurbaşkanı Evren, İslam Konferansı Başkan Yardımcısı oldu.
29 Ocak — Türk parlamenterler üç yıl aradan sonra yeniden Avrupa Konseyi'nde.
2 Şubat — OECD Türkiye Konsorsiyumu Başkanı Gebert, "Türkiye'nin sorunları dört yıldır değişmedi" dedi.
7 Şubat — Faizde yeni tavan belirlendi: Banka % 52, özel tahvil % 55, devlet tahvili % 43 olacak.
16 Şubat — Gölcük TKP davasında Askeri Yargıtay 2 idamı onayladı.
18 Şubat — İstanbul Dev-Sol davası sonuçlandı: 7 idam kararı verildi.
25 Şubat — "Köprü satışı" TBMM'de kabul edildi.
27 Şubat — Alman Markı lira karşısında son iki ayda % 13 değer kazandı.
12 Mart — İşçi görüşünü duyurma toplantısında Şevket Yılmaz, "Yasalardan şikayetimiz var" dedi.
14 Şubat — 21 yılda fiyatlar 73, asgari ücret 37 kat arttı. -36 uluslararası banka tarafından Türkiye'ye ithalatta 300 milyon dolarlık destek sağlandı.
20 Şubat — Evren, "Genel affa karşıyım" dedi.
25 Şubat — Yerel seçimler yapıldı.
29 Şubat — Asgari ücret 24.525 lira olarak saptandı. -Yüksek faiz, vadeli mevduatı 2,5 ayda 400 milyar arttı.
5 Nisan — Ekmek kırk lira oldu.
12 Nisan — Halkevleri davası beraatle sonuçlandı. -Sendikalar yeniden toplu pazarlık masasında.
13 Nisan — İstanbul sanayicileri, dileklerini Başbakan Özal'a iletti: Gezin, "İşçi çıkarma yasağı kalksın" dedi.
20 Nisan — İncirlik'te ABD'ye tanınan "kolaylık" sona erdi, Lübnan'daki çokuluslu barış gücüne transit terminal hizmetleri sağlanmasına ilişkin anlaşma Mayıs sonunda bitecekken, dün karşılıklı olarak feshedildi.
21 Nisan — Memur maaşlarına % 5 zam yapılacağı bildirildi.
28 Nisan — 16 emniyet görevlisinin, işkence iddiasıyla yargılanacağı açıklandı.
29 Nisan — Gaziantep TDKP davası sonuçlandı: 7 kişi idam, 2 kişi ömür boyu hapis, 17 kişi de 3-12 yıl hapis cezasına çarptırıldı.
1 Mayıs — Gazeteler elli lira oldu.
3 Mayıs — F-16 uçağın anlaşması törenle imzalandı: Ortaklıkta ABD'nin payı % 49, Türkiye'ninki % 51 olacak.
4 Mayıs — YÖK, harç önerilerini saptadı: Harcın en az 1500, en fazla 40.000 lira olması kararlaştırıldı.
7 Mayıs — 120 sanıklı, yeni "TİP-84" davası başladı.
9 Mayıs — Asgari Yargıtay, MSP'nin mahkumiyet kararını bozdu.
10 Mayıs — Hükümette ilk altı ay sonunda Özal enflasyona yenik.

13 Mayıs — Türkiye, Pakistan'a 50 milyon dolar kredi veriyor.
15 Mayıs — İTÜ Rektörü Prof. Kafalı, "Üniversitelerden ayrılmalar ciddi boyutlara ulaştı" dedi.
19 Mayıs — Cumhurbaşkanı ve Millet Meclisi Başkanı'na 1260 imzalı dilekçe verildi. -Polisin acil durumlarda konuta girmesini mümkün kılacak yasa önerisi yapıldı.
22 Mayıs — 1256 imzalı "Aydınlar Dilekçesi" için soruşturma açıldı. -Uşak Dev-Yol davası sonuçlandı: 13 idam cezası verildi.
23 Mayıs — Hayali ihracat yapanlar açıklanmayacak.
28 Mayıs — Kamu kuruluşlarına yabancı ortak aranıyor. -Dünya Bankası, Türkiye'ye verdiği 150 milyon dolarlık kredinin kullanımını durdurdu.
29 Mayıs — TIKKO davasında karar: 7 idam, 8 müebbet.
1 Haziran — TIKKO-2 davası sonuçlandı: 10 idam, 2 müebbet hapis cezası verildi.
4 Haziran — Türk-İş İstanbul toplantısına 10.000 kişi katıldı.
5 Haziran — Adana TDKP davası 19 mahkumiyetle sonuçlandı.
7 Haziran — THKO davası sonuçlandı. 2 ölüm, 1 ömür boyu hapis cezası verildi.
14 Haziran — 3 ÜGD'li ve 1 Kurtuluşçunun ölüm cezası Yargıtay'ca onaylandı.
15 Haziran — TKP-ML Güneydoğu davasında 10 idam cezası verildi.
19 Haziran — Sıkıyönetimin açıklaması: Açlık grevi yapan 3 tutuklu öldü.
21 Haziran — 38 kişinin öldüğü Aybastı olayı davası 27 sanığa idam ve çeşitli hapis cezaları verildi. -Denizli ÜGD davasında 1 kişiye idam cezası verildi.
26 Haziran — Savcı Doğan Öz'ü öldürmekten sanık olarak 4 kez idam cezasına çarptırılan İbrahim Çiftçi, beraat etti.
27 Haziran — 1383 imzalı "Dilekçe" soruşturması sürüyor: 56 imza sahibi için dava açıldı.
6 Temmuz — Üçüncü dünyanın 500 büyük şirketinden 15'inin Türkiye'de olduğu bildirildi.
10 Temmuz — 10 TIP yöneticisi 5'er yıla mahkum oldu.
16 Temmuz — Şarik Tara, Halit Narin ve Ali Koçman, Pakdemirli'ye "danışman" oldular.
17 Temmuz — DİE, 1984 yılı büyüme oranını % 5,7 olarak hesapladı.
19 Temmuz — % 54 faizli Hazine bonoları kapışıldı.
30 Temmuz — HP lideri Calp, "Demokrasiye geçtik diyemeyiz" dedi.
1 Ağustos — Cumhurbaşkanı Evren "Genel af çıksın diyen çatlak sesler var" dedi. -Erzurum "Halkın Yolu" davasında 2 idam verildi.
2 Ağustos — Altı aylık ihracatın, ithalatın % 73'ünü karşıladığı bildirildi.
10 Ağustos — Kudem tazminatının yıllık tavanı 82.820 lira olarak belirlendi.
12 Ağustos — Faizler yükseltildi: Üç aylık faiz oranı % 53, altı aylık % 52 oldu. Piyasadaki para miktarı Ağustos ayı başında 900 milyar 656 milyon liraya ulaştı. -750 bin işçiyi temsil eden 36 sendika, sözleşme yetkisi için bakanlığa başvurdu.
16 Ağustos — "Aydınlar Dilekçesi" davası başladı. Davanın, dilekçenin içerdiğinden değil, sıkıyönetim bildirilerine aykırı olarak, "bildiri hazırlanması" nedeniyle açıldığı vurgulandı.
17 Ağustos — MESS ile Türk-Metal anlaştu: Ücretlere % 60 zam yapıldı.
23 Ağustos — DİSK davasında tutuklu sanık kalmadı: Dört yıldır tutuklu bulunan Abdullah Baştürk ve Yürütme Kurulu üyeleri tahliye oldu.
25 Ağustos — Toplu sözleşmelerde yeni bir model: Devlet İstatistik Enstitüsü, matbaasında çalışan işçilere enflasyon oranında zam yapmayı kabul etti.
30 Ağustos — 12 bin sağlık işçisi toplu sözleşmede % 30 barajını aşamadı.
2 Eylül — Eruh ve Şemdinli'deki operasyonlarda 77 kişi gözaltına alındı.
13 Eylül — 118 bin kitap yakılmayı bekliyor: 1978/79 döneminde Kültür Bakanlığı tarafından bastırılan kitaplar, bakanlık depolarında duruyor.
23 Eylül — Teksif ve tekstil işverenleri, iki yıl için yüzde 115 ücret zammı konusunda anlaştu.
25 Eylül — İlk grev izni verildi: 53 tersane işçisi 4 yıl sonra ilk grevi yapacak.
26 Eylül — Türk-İş Başkanı Şevket Yılmaz, "İktidar, işveren kesimini doğrudan destekliyor" dedi.
27 Eylül — Barış-2 davasına başlandı. 48 sanıklı davada 14 sanığın 8-15, 34 sanığın ise 5-12 yıl hapsi istendi.
28 Eylül — MLSPB davasında karar: 22 idam, 45 ömür boyu hapis cezası verildi.
29 Eylül — "Çayan Sempatizanları" davasında 4 idam ve 5 ömürboyu hapis cezası verildi.
13 Ekim — 12 Eylül sonrasında ilk greve 20 kişi katıldı.

4 Ekim — Cumhurbaşkanı Evren, Şemdinli-Eruh olaylarından sonra hassas bölgelerde bazı kişilere silah dağıtılacağını söyledi. -80 bin tekstil işçisi için toplu sözleşme imzalandı.
7 Ekim — Türk-İş Başkanı Ş. Yılmaz, "Bu yasalarla grev olmaz" dedi. -THKP-C/Dev-Yol örgütünün mensubu İlyas Has idam edildi.
11 Ekim — Başbakan Özal BBC'ye verdiği demeçte, "Türkiye'de siyasi tutuklu olmadığını" söyledi.
17 Ekim — Türkiye-Irak sınırında "Güneş" hareketi.
19 Ekim — Dışişleri Bakanlığı Hakkari yöresi operasyonunun sınır bölgesinde sürdüğünü, Irak'a girilmediğini açıkladı.
23 Ekim — Ekonomik İşler Yüksek Koordinasyon Kurulu üç karar aldı: Boğaziçi Köprüsü için gelir ortaklığı senedi çıkarılması, THY hisse senetlerinin halka satılması ve uçak dışalımında Airbus uçaklarının tercih edilmesi.
28 Ekim — Ankara'da işçi çıkarma yasağı kaldırıldı.
29 Ekim — İstanbul ve İzmir'de işçi çıkarma yasağı kaldırıldı.
2 Kasım — Dışişleri Bakanlığı'nın yaptığı açıklamada, "İdamları eleştiren Fransızlar işçilerimize karşıyor" dedi.
7 Kasım — YÖK'zedelere Berlin Üniversitesi'nde kürsü açılması kabul edildi.
9 Kasım — Barış davasında: M.Dikerdem, O.Apaydın, G.Görsev, M.Tümer, İ.H.Öztorun, N.Dalyancı tahliye edildi. -THKP-C eylem birliği davasında 10 idam, 25 ömür boyu hapis cezası verildi.
13 Kasım — Adalet Bakanlığı İstanbul eski Emniyet Müdürü Şükrü Balcı hakkında soruşturma açılmasına izin verdi.
22 Kasım — Devlet İstatistik Enstitüsü yıllık enflasyon oranının yüzde 46 dolayında gerçekleşeceğini öngördü.
3 Aralık — Boğaz Köprüsü'nün gelir ortaklığı senetleri İş Bankası şubelerinde satışa çıktı. Kısa sürede tükendi.
8 Aralık — SEKA'da işçilerin grev kararından sonra 6 Aralık'tan itibaren geçerli olmak üzere lokavt kararı alındı.
9 Aralık — ABD'nin 1984'teki silah satışları 14 milyon 600 bin dolar oldu: Alıcılar arasında ilk sırayı Türkiye'nin aldığı bildirildi.
13 Aralık — 15/16 Haziran olayları davası 14 yıl sonra beraatle sonuçlandı.
16 Aralık — İktidar ve muhalefet YÖK'e karşı birleşti: HP'li Mahmut Akkılıç, "Hiç kimsenin üniversiteyi bir kışla haline getirmeye hakkı yoktur" dedi.
18 Aralık — YÖK Başkanı İ.Doğramacı'nın genelgesi uyarınca öğretim üyeleri ve öğrencilerin fişleneceği bildirildi.
21 Aralık — Toplatılan 118 bin kitap Meclis'te tartışıldı. Bakan Taşçıoğlu, "Ben bakan olduğum sürece bu kitapların tek sayfası dağıtılmaz" dedi.
24 Aralık — TIKKO-5 davası başladı.
25 Aralık — Türkiye Yazarlar Sendikası davasında askeri savcı beraat istedi.
27 Aralık — Cumhurbaşkanı Evren, "YÖK'e sataşana, ağırlığımı koyarım" dedi.
29 Aralık — Elazığ Dev-Sol davasında 4 idam verildi.
30 Aralık — Sağlık Bakanı "Hastaneleri de satabiliriz" dedi.

1985

3 Ocak — Adalet Bakanlığı pişmanlık duyan teröristlere ceza indirimi getirileceğini açıkladı.
11 Ocak — KAWA davası sonuçlandı: 3 ölüm, 1 ömür boyu hapis cezası verildi.
16 Ocak — PTT hizmetlerine % 35-67 arasında değişen oranda "yıldırım zam" yapıldı.
22 Ocak — 30 kişinin idamlarının istendiği Güneydoğu olayları davası başladı. -Türkiye Yazarlar Sendikası davası beraatle sonuçlandı.
24 Ocak — TKEP davası sonuçlandı. 29 beraat, 23 mahkumiyet kararı verildi.
1 Şubat — İstanbul'da ekmek 50 lira oldu. -Dev-Der davası sonuçlandı: 4 ömürboyu hapis cezası verildi.
9 Şubat — Siirt'te 3 terörist ölü olarak ele geçirildi. -Genelkurmay, 1402 nedeniyle 4677 kişinin işine son verdiği açıklandı.
4 Şubat — 4 yıl süren MSP davası beraatle sonuçlandı.
17 Şubat — Özal hükümetinin 12. petrol zammı yüzde 5,3 oranında oldu.
19 Şubat — Bakanlar Kurulu, ilk kez Tarım Koruma İlaçları A.Ş.'nin iki işyerindeki grevini sağlık nedeniyle erteledi. -79 sanıklı TSİP davasında 21 kişiye ağır hapis cezası verildi.
20 Şubat — Diyarbakır ve Mardin'de faaliyet gösteren yasadışı bölücü çete mensubu 624 sanıklı davada 22 idam, 25 ömürboyu hapis cezası verildi. -Elektrige yüzde 16 oranında zam yapıldı.
27 Şubat — Bir ABD Doları 500 lira oldu. -TİKP davasında Yargıtay kararına uyuldu. Perinçek ve 4 TİKP'liye tahliye kararı verildi.
1 Mart — Bakanlar Kurulu ihbarcılara yeni kimlik verilmesini öngören tasarıyı benimsedi.

5 Mart — Grevler birbirini izliyor: Bir hafta içinde 5 işkolunda 8 işyeri için grev kararı alındı.

9 Mart — Kâğıda % 22 zam yapıldı.

11 Mart — Siirt'in Sason ilçesinde çıkan silahlı çatışmada 1 astsubay ve 1 er şehit oldu. Bölücü çete mensubu 8 kişi ölü olarak ele geçirildi. - Şekerin kilosuna 40 lira zam yapıldı.

12 Mart — 6 idamlı TIKKO davası başladı.

15 Mart — KUK, KAWA, THKO-TDY ve Bergama Dev-Yol davaları sonuçlandı. 4 davada toplam 4 idam, 10 ömürboyu hapis cezası verildi.

16 Mart — Serbest bölgeler belirlendi: Adana (Yumurtalık), İzmir (Nemrut), Mersin ve Antalya serbest bölgeleri yeni sınırlarıyla Resmi Gazete'de ilan edildi.

28 Mart — Pişmanlık Yasa Tasarısı kabul edildi. -Türk-İş, KİT sözleşmelerini 15 Nisan'a kadar boykot etti.

30 Mart — TKP davasında 22⁸ sanığa 2 ay ile 17 yıl 4 ay arasında hapis cezası istendi.

5 Nisan — Siirt'in Şırnak ilçesinde pusu kuran bölücü çete mensupları 5 kişiyi öldürdü.

9 Nisan — Amerikan Doları 500 lirayı aştı.

10 Nisan — Alpaslan Türkeş tahliye edildi. MHP ve ülkücü kuruluş davasında tutuklu yönetici kalmadı.

17 Nisan — Adana'da yasadışı yıkıcı bir örgüt davası sonuçlandı: 5 idam, 11 müebbet hapis cezası verildi.

20 Nisan — 24 bin kamu işçisinin ücretlerine yüzde 25 zam yapıldı.

23 Nisan — Petrol-İş ile TPAO arasında imzalanan sözleşmeyle 4 bin işçiye yüzde 33 zam yapıldı.

1 Mayıs — TİKP davası sonuçlandı: Parti yöneticilerine 5-18 yıl hapis cezası verildi.

3 Mayıs — Bitlis'in Mutki ilçesinde güvenlik güçleriyle bölücü eşkıya üç gün boyunca çatıştı, bölücülerden üçü ölü, ikisi sağ ele geçti. 5 güvenlik görevlisi şehit oldu.

4 Mayıs — Elektrikte yüzde 17 ile 26,5 oranında zam yapıldı.

7 Mayıs — Siirt'te bölücü çete üyesi 2 kişi ölü olarak ele geçirildi.

8 Mayıs — Milli Savunma Bakanlığı'na bağlı işyerlerinde çalışan 30 bin işçiye yüzde 27 zam yapıldı.

12 Mayıs — Siirt'in Eruh ilçesinde güvenlik güçleri ile çete mensupları çatıştı. 3 güvenlik görevlisi öldü, 4 çete mensubu ölü olarak ele geçirildi. -Türk-İş Genel Başkanı Şevket Yılmaz "Yetkim olsa Anayasa'yı değiştiririm" dedi.

14 Mayıs — 901 sanıklı "Yeni Çeltek" davası sonuçlandı: 1 ölüm, 12 müebbet hapis cezası verildi.

17 Mayıs — İşkenceci beş polise 1-6 yıl hapis cezası verildi.

18 Mayıs — Polis Yasası'nı eleştiren SODEP Genel Başkanı Erdal İnönü, "Amaç, polis devleti kurmak," dedi. -İthal yasak mal sayısı 127'den 3'e indirildi. -Hak-İş yöneticileri beraat etti.

23 Mayıs — Urfa'da çıkan çatışmada bir er, bir polis şehit oldu. Bölücü çete mensubu 5 kişi ölü ele geçti.

25 Mayıs — Cumhurbaşkanı Evren, aralarında döviz kaçakçılarının af getiren yasa da olmak üzere üç yasayı onayladı.

26 Mayıs — Demir-çeliğe 10 günde ikinci zam: Ereğli Demir Çelik Fabrikaları'ndan sonra Karabük ve İskenderun Demir Çelik Fabrikaları ürünlerine yüzde 3 ile 10 arasında zam yapıldı.

4 Haziran — İETT'de 8 bin işçinin ücretlerine yüzde 27 zam yapıldı.

5 Haziran — Madenlerin yerli ve yabancı sermayeye açılması ile ilgili tasarı TBMM'de ANAP'lıların oylarıyla kabul edildi.

6 Haziran — Dine küfredene 6-12 ay hapis cezası verilmesini öngören tasarı TBMM'de kabul edildi. -Serbest bölgeler yasa tasarısı TBMM'de kabul edildi.

8 Haziran — "Aydınlar Dilekçesi" davasında sanıklara 3 ay ile 1 yıl arasında hapis cezası verildi.

10 Haziran — SODEP İstanbul mitingi yapıldı.

12 Haziran — Meclis'te büyük engelleme: Polis Tasarısı'nın görüşülmesine 25 ANAP'lı katılmadı.

13 Haziran — THKP-C Kurtuluş davası sonuçlandı: 1 idam, 17 hapis cezası verildi.

16 Haziran — Polis Yasası kabul edildi. -Köy-Koop yöneticileri beraat etti.

19 Haziran — Gazete kâğıdına yüzde 49 zam yapıldı.

21 Haziran — Emniyet Genel Müdürlüğü bünyesinde "Terör Harekat Dairesi Başkanlığı" kurulacağı bildirildi.

23 Haziran — Hakkari'de çatışmada dört güvenlik görevlisi şehit oldu, teröristlerden biri öldü, biri sağ olarak ele geçti.

25 Haziran — Cumhurbaşkanı Evren Polis Yasası'nı onayladı.

27 Haziran — Bilim ve Sosyalizm Yayınlarınının 133 bin kitabı imha edildi.

28 Haziran — Kıdem tazminatı tavanı 149.450 liraya yükseltildi.

29 Haziran — Ekonomide operasyon: Petrole yüzde 4,7-6,2 oranında zam, faizde uzun vadeye prim, döviz kurlarında serbestlik kararı alındı.

5 Temmuz — HP Polis Yasası'nın iptali için Anayasa Mahkemesi'ne başvurdu. -MİSK hakkında dava açıldı.

11 Temmuz — 98 sanıklı Güneydoğu olayları davasında 10 idam, 1 ömür-

boyu hapis cezası verildi.

17 Temmuz — Elazığ Sıkıyönetim Mahkemesi'nde yasadışı çete üyesi olmak ve adam öldürmek suçundan yargılanan 43 kişiden 2'sine idam, 2'sine ömürboyu hapis cezası verildi.

18 Temmuz — Cumhurbaşkanı Evren F-16 yolsuzluğu konusunda soruşturma emri verdi.

23 Temmuz — Erzincan 1 Numaralı Askeri Mahkemesi, Pişmanlık Yasası'nın Anayasa'ya aykırı olarak Anayasa Mahkemesi'ne başvurdu.

24 Temmuz — Balıkesir Dev-Yol davası ikinci kez karara bağlandı. 2 ömürboyu hapis cezası verildi.

25 Temmuz — Üniversiteler, öğrenci harçlarına yüzde 100 zam yaptı.

4 Ağustos — Siirt'in Sason ilçesinde bölücü çete mensupları tarafından açılan ateş sonucu 1 jandarma astsubayı ve 4 jandarma eri şehit oldu.

11 Ağustos — Piyasadaki banknot miktarı Türkiye tarihinde ilk kez 1 trilyon 267 milyar liraya ulaştı. -Kayıtlı işsizlerin sayısı 5 yılda 5 kat arttı.

17 Ağustos — "Güneş Harekatı" 1. yılını doldurdu. 623 bölücü hâlâ ele geçmedi. Pişmanlık Yasası'ndan yararlanılan 4 itirafçı tahliye oldu.

21 Ağustos — Ağrı Dağı operasyonunda 3 çeteci öldü, 1'i yaralı olarak ele geçti.

25 Ağustos — Anayasa Mahkemesi'nin yabancıların Türkiye'de mülk edinmesine olanak tanıyan yasayı iptal kararı yayımlandı.

19 Eylül — TIKKO davasında 16 mahkumiyet kararı verildi.

21 Eylül — Aşgari ücret 41.400 lira oldu. -HP ve SODEP birleşme protokolü iki tarafta oy çokluğu ile benimsendi.

24 Eylül — TİKB davasında 1 idam, 17 mahkumiyet kararı verildi.

27 Eylül — HP ve SODEP birleşme protokolü Erdal İnönü ve Aydın Güven Gürkan tarafından imzalandı. Yeni partinin adı Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SHP) oldu.

28 Eylül — Emniyet Genel Müdürlüğü bünyesinde "Terörle Mücadele ve Hareket Daire Başkanlığı" kuruldu. Örgüt yılbaşından itibaren faaliyetlere geçecek.

2 Ekim — 12 Eylül sonrasında ilk üniversite öğrenci derneği Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde kuruldu.

9 Ekim — Uluslararası Af Örgütü Rapor'u yayımlandı: Türkiye'de sivil yönetime rağmen işkence devam ediyor.

10 Ekim — Adana'da 55 sanıklı yıkıcı örgüt davasında 1 idam, 5 ömürboyu hapis cezası verildi.

19 Ekim — Cumhurbaşkanı Evren, "Benim prensiplerime uymayan, milletim hayrına olmayan bir anayasa değişikliği olursa çeker giderim" dedi.

20 Ekim — İnönü ve Gürkan Evren'e yanıt verdiler: "Anayasa değişikliği"

23 Ekim — TEKP-Birlik Yolu davasında 30 beraat, 4 mahkumiyet verildi.

27 Ekim — Hakkari'nin Çukurca ilçesinde 9 erimiz, bölücü eşkiyalar tarafından şehit edildi.

3 Kasım — SHP doğdu. Aydın Güven Gürkan SHP Genel Başkanı seçildi.

11 Kasım — 70 doktora siyasal düşünceleri nedeniyle görev yasağı verildi.

12 Kasım — Cumhurbaşkanı Evren, "Anayasa'nın bazı maddeleri değiştirilebilir" dedi.

15 Kasım — Demokratik Sol Parti (DSP) kuruldu. -939 sanıklı Artvin Dev-Yol davası sonuçlandı: 11 ölüm, 10 ömürboyu, 439 beraat kararı verildi.

24 Kasım — Raşan Ecevit DSP Başkanı seçildi.

30 Kasım — 3 sanıklı yasadışı bölücü örgüt ile ilgili davada 1 sanığa idam cezası verildi. -ANAP milletvekili Akarcalı "Cezaevlerinde işkence yok, işkenceci var" dedi.

8 Aralık — Türk Tabipler Birliği siyaset yapmakla suçlandı. Ölüm cezasına karşı çıkan doktorlar yargılanıyor.

9 Aralık — Savunma Birliği Anlaşması'nın dondurulmasını isteyen SHP "ABD ile ilişkilerimizi gözden geçirelim" dedi.

14 Aralık — İçişleri Bakanlığı yönerge hazırladı: "Komünist zahlıslı yakını olanlara güvenlik belgesi verilmeyecek."

16 Aralık — TBMM Başkanı Karaduman "Maalesef işkence var" dedi.

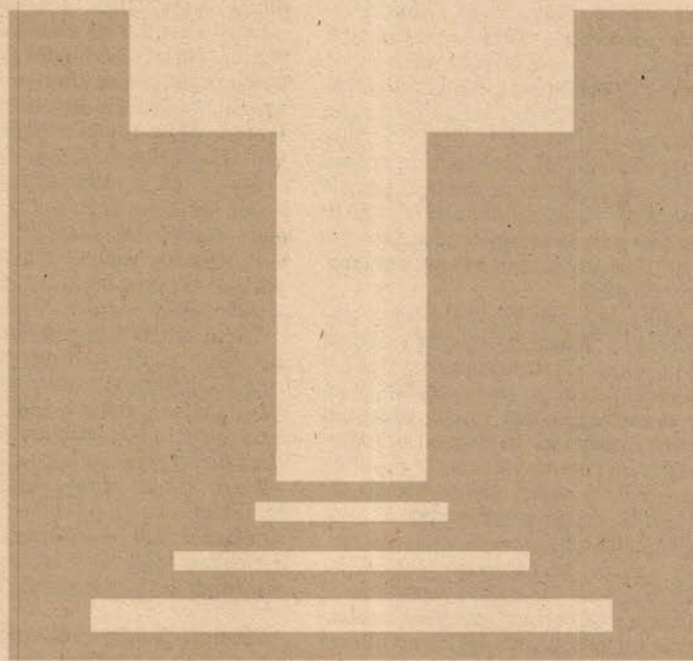
19 Aralık — TİP davasında 49 mahkumiyet, 24 beraat kararı verildi.

20 Aralık — Barış Derneği davasında karar "noksan soruşturma" nedeniyle bozuldu. -Ankara Bahçelievler davası sonuçlandı: 1 ölüm, 1 ömürboyu hapis cezası verildi.

25 Aralık — Petrole yüzde 8-10, şeker yüzde 26,6 oranında zam yapıldı. -Pirelli ve Good Year fabrikalarında grev kararı alındı.

28 Aralık — İstanbul'da ekmeç 70, otobüs bileti 100 lira oldu. -Bursa MHP davası sonuçlandı, 7 idam kararı verildi. -İstanbul THKP-C Kurtuluş davası karara bağlandı. 2 ömürboyu, 38 sanığa 5 ay ile 24 yıl arasında değişen hapis cezaları verildi.

30 Aralık — Barış Derneği, DİSK ve TİP davalarının bazı yargıçları değiştirildi. -THKP-C davasında 1 idam cezası verildi.



TÜSTAV

TÜRK-İŞ 1986

12 Eylül'den sonra, Türk-İş dışındaki işçi sendikalarının hemen hemen tümünün faaliyetleri durdurulup, büyük kısmının yöneticileri hakkında davalar açılırken, Türk-İş sendikaları varlıklarını ve dokunulmazlıklarını korudu; korudu da ne oldu? Fiilen Türk-İş de sendikal varlığını dondurmuş oldu; bir işçi sendikal örgütü olarak faaliyetini tatil etti; buna karşılık bir kurum olarak "devleti koruma ve kollama hareketına" katıldı. İşçi haklarının en ciddi saldırılara uğradığı, gerçek ücretlerin en yüksek oranlarda düşürüldüğü bir dönemin hükümetine bakan düzeyinde temsil edilerek katıldı. Bu temsilin "bir temsil olmadığı" ne kadar söylene de uluslararası platformda en sağ çizgide yer alan sendikal örgütler ve B.M. kuruluşları bile buna itibar etmeyip, Türk-İş'i sorgulama ihtiyacı duydular.

Geçen dönemde yeni yasal düzenlemelerle sendikal faaliyet alanının yoka indirgenecek kadar daraltılması; sendikalar üzerinde bir faşist rejimlerde, bir de (ne yazık ki) sözümona sosyalist olduğunu iddia eden bürokratik rejimlerde görülene yakın bir devlet denetiminin kurulması; zaten varolan siyaset yapma yasağının ek düzenlemelerle pekiştirilmesi, geleneksel olarak sınıf uzlaşmacılığının örgütü olan Türk-İş'in bu işlevini yürütme konusunda bile iki ayağının bir pabuca girmesine neden oluyor. Bu yüzden kaçınılmaz bir tıkanıklık, çaresizlik, peşinden muhalefetlerin oluşmasını getiriyor. Ancak ne Türk-İş'in bürokratik yapısı bu muhalefetlerin gelişmesine izin veriyor, ne de zaten bunların bu yapıyı değiştirmeye ve sınıf temelinde bir çizgiyi yerleştirmeye yönelik perspektifleri var; dolayısıyla Türk-İş'te kongre entrikalarında kaşarlanmış yöneticiler kolaylıkla yerlerini koruyorlar ya da muhalif görüşler ancak bu kadrolar arasına sızmışsa, bunlar aracılığıyla dile getiriyor. Bu yüzden Türk-İş'te geleceğe ilişkin olumlu ışıklar gözüküyor.

Öte yandan, henüz 12 Eylül öncesinin sendikal planda bütünsel bir muhasebesi sosyalistler ya da işçi hareketi tarafından yapılmış değil. DİSK deneyimi, bağımsız sendikalar deneyimi irdelenip, dersler çıkarılmış değil; üzerinde en çok fikir birliğine varılan Türk-İş ise bugün konfederasyon düzeyinde alternatif-siz bir örgüt olarak duruyor ve onun hakkında bile net bir bakış açısı oluşmuş değil. Boyutlarına orantılı olarak etkili Otomobil-İş, Laspetkim-İş gibi bağımsız sendikalara ilişkin muğlak olmayan ve statükoyu aşan perspektifler henüz yok.

Bu durumda sendikal düzlemde işçi hareketinin sorunlarına ilişkin soruların çoğu henüz sorulmamış durumda. Oysa birçok acil sorun bu noktadaki felçleşmiş durum nedeniyle askıda kalıyor, işçiler en temel ve günlük sorunlarının çözümü için bile sendikaları bir araç olarak görmeme eğilimine yöneliyor; belki bu yüzden siyasi partilere yönelişlerin artması söz konusu.

Önümüzdeki dönemde kuşkusuz sendikal planda yönelişlerin belirlenmesi, işçi sınıfının sendikal örgütlenme sorunlarının çözümü doğrultusunda önerilerin gelişmesi, tabandaki kıpırdanmaların ışığında giderek canlı bir seyir alacak. Ancak herhalde sosyalistlerin bu sorunlara yaklaşımında temel pusula, sendikaların devlet denetiminden çıkarılması; sınırsız grev hakkı; sendikaların siyasal sürece katılmasının yollarının sağlanması ve sendikalar içinde siyasal tartışmalara olanak tanınması; ve bütün bunlar için sendikaların bugünkü konumlarını korumalarına imkan sağlayan bürokratik yapılarının "işçi demokrasisi" temelinde bir yapılanmayla değiştirilmesi yönünü göstermelidir.

Zemin, olanakları elverdiği ölçüde, bu sorunlara yönelik tartışmalara yer vermeyi düşünüyor.

Aşağıdaki yazı her ne kadar bir perspektif sunma iddiasında değilse de sorunlara aşına bir gazeteci gözüyle Türk-İş'in bugünü hakkında bütünsel bir gözlem sunuyor.

Ayşe Pamuk

Sendikalar seçim yılında. İşyeri delege seçimlerinin pek çoğu yapıldı. Ardından şube genel kurullarını tamamlamak üzere olan,hatta genel merkez genel kurulunda hızlı davranan sendikaları-mız var. Yapılan seçimlerin sonuçlarına göre bir kısım yöneticiler değişse de, önemli bir yapısal değişikliği getirmeyecek nitelikte. İşçiler sendikalarının yönetimlerinden çok mu hoşnutlar ki, aynı kadroları ya da aynı anlayış ağırlıklı yeniden seçiliyor?

Türk-İş'in araştırmasına göre son 5 yıl içinde işçilerin gerçek ücretlerindeki kayıplar % 50'yi aştı. Her yılın başında hükümet

o yıl sonunda gerçekleşmesi söz konusu olmayacak, işçi ücretlerinin tavanını belirlemek dışında başkaca hiçbir yerde kullanılmayan düşük bir enflasyon tahmini yapıyor. O yıl yürürlüğe giren toplu sözleşmelerin brüt ücret artışı oranları buna göre belirleniyor. Yıl sonunda yapılan tahminin çok üstünde gerçekleşen enflasyon oranına, ondan da önemli olarak işçinin yaşamını belirleyen temel gıda maddeleri, kiralalar ve tüketim maddelerindeki daha da yüksek artışlara bağlı olarak işçi yoksullaşmış oluyor.

1983 yılı sonuna kadar Yüksek Hakem Kurulu aracılığı ile ve sahnelenen aynı oyunla gerçekleştirilen işçi yoksullaştırılmasının sorumluluğundan sendikalar kurtulabilmişlerdi. Olağanüstü dönemde Türk-İş YHK'ya üye verdiği halde, dönemin koşullarına sığmıyış, işçiler genellikle sendikaların yapabilecekleri hiçbir şey olmadığına inandırabilmişlerdi.

1984'e yeni yasaların önemli hak kısıtlamalarına rağmen, Türk-İş'e bağlı sendikalar yasalar himayesinde tek bırakılmanın sevinci içinde girdiler. Yasaların getirdiği temel hak kısıtlamalarını fazlaca önemsemez görüyorlardı. Aynı yılın ortalarına gelinmeden daha hava değişivermişti. 12 Eylül dönemini değerlendirmiş işveren sendikalarının karşısında günü kurtarma anlayışı içinde hazırlıksız sözleşme masalarına oturan işçi sendikaları şaşkındılar. Hele siyasi iktidarlarla içli dışlı olmalarına dayanan kamu sözleşmelerindeki gelişmeler sendikacıları panikletti. Özal iktidarı dost olmaya alışkın oldukları diğer sağ iktidarlardan farklı olarak işçi sendikalarını karşısında taviz vermek zorunda olduğu bir güç olarak görmüyor, Türk-İş'in hasretle beklediği "diyalog"a gereksinim duymuyordu. Önce Kamu Sözleşmeleri Koordinasyon Kurulu, daha sonra da kurulan kamu işveren sendikaları aracılığı ile yürütülen kamu sözleşmeleri toplu sözleşme masalarında sanki işçi sendikası tarafı yoktu. Hükümet sadece işçiyi yoksullaştıran değil, aynı zamanda işyeri çalışma koşullarını çok ağırlaştıran ve sendikaların işyerlerindeki etkinliğini silen sözleşme metinlerini istediği gibi dikte ettirdi. Sendikalar da açıklanamaz bir panik, dayanışmadan kopuk olarak ve kendi aldıkları kararları günübirlik kendileri çiğneyerek bu dayatılan metinlerin altına imza attılar. İşçinin tepkisinden kurtulmak için de, "Biz bu sözleşmeleri sehven imzalıyoruz. İmzalamasak sözleşme sonunda YHK'ya gidecek. Hem daha aylarca işçi sözleşmemiz kalacak, hem de daha da kötüsü çıkacak. Bu yasalar ile sendikacılık olmaz. Toplu sözleşme grev hakları kullanılamaz.." demeye başladılar.

Böylece 1984-85-86'da işçilerin kendi sendikaları eli ile bağtılanan toplu sözleşmeleri ile kaybettikleri, ödedikleri yeni bedel, "olağanüstü dönemi" nerede ise aratacak kadar ağır oldu. Sendikacılar, "havlu attıklarından" söz edildiğinde çok kızıyorlar, ancak kendileri de, cümleleri süsleyerek, aynı şeyi, bu yasalar ve bu iktidar uygulamaları karşısında yapacak hiçbir şeyleri olmadığını, söylüyorlar.

Bu arada her yeni yasa değişikliği, ilgili karar ve uygulamaları ile işçi haklarında yeni kayıpları getiren ve sendikalara geri

adımlar attıran siyasi iktidar karşısında sendikalar varlık nedenlerini açıklayabilmek gibi bir yeni sorun ile karşı karşıya kaldılar. Sendikalar rekabet, çünkü bulunmadığı halde, işçiye varlık nedenlerini açıklayamamanın şaşkınlığı, zorlaması ile gündeme "eylem" karar ve programları çıktı.

Uzun yıllar zora düşmemiş, rehavete alışmış sendikacılar durumlarından ne kadar rahatsız olurlarsa olsunlar, öfke ile ne kadar çok "eylemden" hatta hiç niyetleri yokken "genel grevden" söz etseler de, bir türlü "eylem" yapmayı beceremiyorlar.

Türk-İş'in gösterişli çıkışlarla 2 yılı aşkın bir süredir ağzından düşürmediği eylemlerinin bugüne kadarki çerçevesi iki miting, birkaç kapalı salon toplantısından ibaret oldu. Havasına bakılırsa, Özal hükümetine, işçi düşmanı politikasından en küçük bir sapma yaptıracak kadar bile caydırıcı olmadı.

Türk-İş'in sendikacılık yapılabilmesi için gerekli gördüğü yasal değişikliklere eğilme şöyle dursun, yasaya aykırı oluşturulmuş kamu işveren sendikaları aracılığı ile sözleşmelerdeki dayatmalarda yeni geri adımlarda değişen hiçbir şey yok. Bir önceki dönem özel sektördeki genel ücret ortalamasının kamu sözleşmelerinin çok altında olması nedeni ile, fabrikalardaki verimi düşürmemek üzere kamuya göre biraz bonkör davranan özel sektör işverenleri de bu yıl, kamu ile aynı oranlarda, ortalama %30 zammın aşmama da diretiliyorlar.

İyice çaresiz ve şaşkınlanan sendikacılar ilk kez Türk-İş'in klasik patrililer üstü politikasından vazgeçmiş görünümünde, bu seçimlerde Özal iktidarına karşı bir tavır içinde görünüyorlar. Yine de yıllardır birşeyler yapmamanın, etliye sütlüye karışmamanın alışkanlıkları ağır basıyor. Ne seçimlerde işçileri çıkarları doğrultusunda oy kullanmaya yönlendirecek doğru dürüst bir ilkelilik gündemde, ne de seçimler üzerinde etki yaratabilecek etkili bir eylem programı. Galiba öfkeli işçi tabanına birşeyler yapıldığını göstermek, oyalamak, gerçekten etkili olma çabasından, inançlılıktan ağır bastı yine.

Durum bu, sendikal tablo böyle iken nasıl oluyor da, sendikalarda yenilenen seçimlerde aynı anlayışlar yönetimlere geliyor? Sendikacılığı, işçi haklarını savunmayı beceremeyen bugünün sendikal kadrolarını hiç küçümsemeyelim. Yıllarca sandıklardan aynı kişilerin çıkmasında bir keramet olmalı. Sendikacılarımızın sandıktan nasıl çıkılacağını çok iyi bildiklerini kabul edelim. Her yerden delege seçimlerinde oynanan oyunlara ilişkin şikayetler geliyor. Herhalde işçiler bu oyunlara gelmemeyi öğrenene dek, değişen birşey olmayacak.

TÜSTAV

ZEMİN'E KATKIDA BULUNMAK İSTEYENLER

2 daktilo sayfasına kadar mektuplarınızla ve 5-6 daktilo sayfasına kadar makalelerinizle Zemin'e katılabilirsiniz. "Kanuni sakıncalar" ve aşırı uzunluk dışında hiç bir gerekçeyle yazılarınıza müdahale edilmeyecektir.

BREZİLYA İŞÇİ PARTİSİ DENEYİMİ ÜZERİNE

Orhan Dilber

Yeni-sömürge ülkeler arasında en ileri düzeyde sanayileşmiş ekonomiye sahip olanı Brezilya. Bu yüzden birçok konuda gerek uluslararası emperyalist kuruluşlar gerekse de az gelişmiş ülke yönetimleri tarafından model alınıyor. Kuşkusuz bu ülkede yaşanan sınıf mücadelelerinden uluslararası işçi hareketi için de önemli dersler çıkartılması mümkündür. Hele 1980 sonrası Türkiye ile benzerlikleri göz önüne alındığında bu nokta özel bir anlam kazanıyor. Özellikle de askeri diktatörlükten parlamenter burjuva demokrasisine geçiş sürecinde Brezilya işçi hareketinin bağımsız bir işçi kitle partisine yönelişi dikkate değer. Bu bakımdan Türkiye'de hemen hemen hiç bilinmeyen Brezilya İşçi Partisi (**Parti dos Trabalhadores-PT**) deneyimini incelemekte yarar var.

1979'da başlayan bir kitle hareketinin ürünü olarak 1980'de kurulan ve bugün yarım milyona yakın üyeye ulaşan bu özgün deneyimin bir çok alışılmışın dışında yönü var.

PT'nin ilk göze çarpan özelliği daha baştan itibaren kendini "patronların olmadığı bir parti" olarak tanımlaması. Bu, PT'ye burjuvazinin çıkarlarını savunan kimsenin, bir başka deyişle çıkarları kapitalizmin devamında olan kimsenin üye kabul edilmeyeceği anlamına geliyor. Bir başka açıdan bu tanım, işçi sınıfının burjuva partilerinin nüfuzundan kurtarılıp bağımsız bir siyasal-sınıfsal kutup oluşturması fikrinin popüler bir ifadesi. Tam da Brezilya geleneksel solunun hemen hemen tümüyle demokrasiyi kurmak için tüm muhalif güçlerin resmi muhalefet partisi olarak kurulan MDB (Brezilya Demokratik Hareketi; sonradan PMDB-Brezilya Demokratik Hareket Partisi olacak) içinde toparlanması gerektiği görüşünde birleştiği bir sırada gündeme gelen PT Hareketinin bu karakteri, ilk programatik metinlerinden itibaren net bir biçimde açıklanmaktadır. PT bu karakterini gerek kuruluş sürecinde gerekse de sonraki gelişmeler içinde hatta parlamenter mücadele sürecinde de kısmi gelgitlere rağmen temelde korumuştur.

PT'nin ikinci dikkati çeken özelliği bir sınıf karakteri taşımasının yanısıra gerçek bir *kitle partisi* oluşu. Yükselen bir sınıf hareketinin dalgası üzerinde beliren PT önerisi geniş yığınları kucaklayan ve temsili özelliği tartışmasız bir yapı üzerine bina edilmiş. İçinde farklı kuşaklardan sendika önderlerini barındırıyor: Sol muhalefetin kurucularından 80'lik Mario Pedrosa (1900-1981) gibi anarcho sendikalist dönemden gelenler; savaş sonrası dönemin önderleri; 1960'larda ücretlerin dondurulmasına karşı mücadele döneminin önde gelen isimleri; 1968'in mücadelelerinde sivri Jose İbrahim gibi önderler; nihayet partinin ana iskeletini oluşturan 1978 sonrası mücadelelerin önderleri ve kitlesi. Bunların yanısıra 1970'lerin or-

tasından itibaren yer altından çıkmaya başlayan devrimci akımların bir kısmını; Manuel de Conceição gibi tanınmış köylü önderlerini; Helena Grecco gibi kadın hareketi önderlerini; tanınmış rahipleri de içeren başlıca sol Hıristiyan eğilimleri; ve geniş öğrenci kuruluşlarını barındırıyor.

PT'nin kitle karakteri onu dar kadro partilerinden ayırdığı gibi klasik parlamenter seçim aygıtlarından da ayırıyor; çünkü söz konusu olan seçimden seçime harekete geçen genelde edilgin bir kitleden çok sürekli etkin ve çeşitli alanlarda sürekli mücadele içinde olan ve partinin politik çizgisini sürekli denetleyen etkin bir üye kitlesi. Bu kitle karakteri ve birleşik yapısına rağmen PT geçici ittifaklar koalisyonu biçiminde bir cephe partisinden de ayrılıyor; çünkü gerçek anlamda bir parti olarak örgütlenmiş kalıcı bir yapıya sahip. PT'nin bu karakteri ilk programatik metni olan 1979- İlkeler Bildirgesi'nde şöyle ifade edilmiş: "Siyasal iktidarı ele geçirmeyi ve temel, doğrudan demokrasiye geçişi sağlamak üzere çalışan yığınların kendilerinin yarattığı temsili organlara dayalı bir işçi hükümeti oluşturmaya çalışmak".

PT'nin özgün yönlerinden biri de parti içi demokrasiyi ele alış tarzıyla ilgili: "PT azınlıkların görüşlerini açıklamaya haklarına saygı göstererek inşa edilecektir. Eğilim ve hizip kurma hakkına saygı gösterecektir..." diyor İlkeler Bildirgesi. Böylelikle işçi hareketi içindeki birbirinden farklı akımların bir araya gelmesiyle kurulan PT bu akımları bir arada tutmayı da başarabiliyor. Üstelik halen örgütlü eğilim ya da hiziplerin parti içinde varlığını sürdürmesi hem tabanın politik ilgisinin sürekli canlı tutulmasına olanak sağlıyor hem de parti politikalarının taban tarafından denetlenmesine. Nitekim bir çok kritik dönemde PT'nin başlangıçta belirlenmiş temel sınıf çizgisinden sapmasının önlenmesi parti içinde devrimci hiziplerin varlığı ve mücadelesi ile sağlanabilmiş.

PT sosyalizm anlayışını tanımlarken de mevcut modellerle bir farklılığın altını çizerek özgün bir çizgiye oturuyor. Başkan yardımcısı Olivio Dutra bir röportajda: "Yeni bir toplumun inşası yolunda ilk evresinde SSCB deneyimi bir kitle katılımı ve seferberliği olarak unutulmaz bir deneyim..... ikinci evre ise tekrarlamamız gereken bir deneyim oluşturun" Af için kadın hareketinin eski başkanı ve PT Ulusal Yürütme Komisyonu üyesi Helena Grecco ise "Bu belki bir ütopya ama istediğimiz sosyalizm SSCB'deki değil" diyor. Başkan Lula ise yine bir röportaj sırasında "kapitalizmin sosyalizme karşı -ama başka ülkelerin halklarının köleleştirilmesi pasasına ve bu sayede- son cevabı" olarak tanımladığı sosyal demokrasiyle olduğu kadar "bürokratik sosyalizm"

örnekleriyle de ayrımını koyduktan sonra, "Birçok insanın bunu bir rüya olarak algılaması mantıklı... Ama sosyalizm sorununu böyle basit bir biçimde düşünüyor ve tahayyül ediyorum" diyor.

Öte yandan PT her ne kadar tamamlanmış bir sosyalizm modeli çizmese de 1982 seçim platformunda nasıl bir hedefe yöneldiğini açıkça koyabiliyor: "Ekonomiyi ve kamu yönetimini halkın hizmetine koymak PT'nin başlıca hedeflerinden biridir. Ama buna üretim faaliyetinin basitçe devletleştirilmesiyle varılmaz. Bu, tek başına, teknokratların, bürokratların güçlenmesine yol açar..."

Yalnızca çalışanların seferberliğine güvenimiz var; bu seferberlik kamuyla ilgili tüm sorunların halk denetimine tabi kılınması için gerekli koşulları yaratmalı.

(.....)

Sömüren ve sömürülenin olmadığı yeni bir toplum yaratmak için işçi sınıfına ve kendi emeğiyle geçinenlerin tümünün seferberliğine dayanan yeni bir iktidarın inşası gerektiğine inancımızı yeniden belirtiyoruz. Çalışanların hayal ettiği ve mücadelemizin bugünden hazırladığı böyle bir toplumdur.

(...)

PT Brezilya'yı değiştirmeye geldi... Daha şimdiden örgütlü ve özerk bir halk katılımının siyasal ve yönetsel eylemi üzerinde karar verme iktidarına sahip olarak yaratmaya çalışacak. Bu amaçla, referandumlara, halk meclislerine, mahalle konseylerine, işçi konseylerine, ve halk hareketinin yaratacağı tüm diğer biçimlere başvuracaktır".

PT'nin demokratik taleplere yaklaşımı da onu basit bir seçim aygıtından ayırdeden bir özellik oluşturuyor. Bir kere tüm sorunlara bunların kapitalizm koşullarında gerçekleşmesi mümkün olsun olmasın gerçek ihtiyaçlar olduğu ölçüde sahip çıkıyor. Böylelikle burjuva

toplumunun sınırlarını zorlayan bir demokrasi mücadelesi veriyor. İkincisi her talebi belli bir örgütlenme ve mücadele yöntemine bağlayarak demokratik hakların elde edilmesini parlamenter mekanizmalara değil kitle seferberliğine bağladığını gösteriyor. Bu bağlamda, sanayi işçilerinin yanısıra fikir emekçilerinin küçük üretici ve köylülerin, tarım işçilerinin sorunlarıyla kendini sınırlamayıp, kadınlardan başlayarak zencilere, kızılderililere ve eşcinsellere kadar tüm ezilen kesimlerin özgül sorunlarına ve insanca yaşama haklarına sahip çıkıyor. Alışılmış devletleştirme vb taleplerinin yanısıra basit ücret mücadeleleriyle çevre sorunlarını birleştiren radikal bir dönüşüm programı sunuyor.

Nihayet PT kendini dünyanın çeşitli bölgelerinde yürütülen sınırlı mücadelelerinden ayrı tutmadığını da titizlikle belirtiyor. 1982 Seçim Platformunun ilgili bölümü şöyle: "Uluslararası düzeyde özgürlükleri için mücadele eden tüm halklarla dayanışma içindeyiz. Günümüzde bu mücadele Orta Amerika ve Siyah Afrika'da olduğu gibi topraklarına kavuşmak için savaşan Filistin halkının mücadelesinde özel bir önem kazanıyor.

PT tüm dünya işçilerinin mücadelelerini destekliyor. Bugün sosyalizmin derinleştirilmesi ve ülkelerindeki karar mekanizmalarının demokratikleştirilmesi için mücadele eden Polonyalı işçilerin mücadelesi özel bir dikkati gerektiriyor."

Bu özetle belirttiğimiz yönleriyle dikkati çeken ve özgün bir deneyim oluşturan Brezilya İşçi Partisi olgusu Tam da Türkiye'de sosyalist parti tartışmalarının başladığı bir dönemde ve geleneksel solun burjuva partilerinden demokrasi beklentisine girdiği koşullarda değerli dersler içeriyor. Aşağıda Brezilya'da İşçi Partisi'nin kuruluşuna varan sürecin ve sonrasının özet bir tarihçesini bulacaksınız.

BREZİLYA İŞÇİ PARTİSİ'NİN BİR TARİHÇESİ

O.D. - A.A.



Brezilya'da 1964 darbesiyle birlikte işçi sınıfı ve sosyalistler üzerine çöken karabulutlar ancak 1977'den itibaren aralanmaya başladı. 1977 yılı hem bir liberal burjuva muhalefetinin sesini yükseltmesine hem de bir kitle radikalizasyonunun ilk belirtilerine tanık oldu. Bu aynı zamanda bütün sendikaların mutlak devlet denetimine bağlandığı, tüm sosyalist örgütlenmelerin dağıldığı, toplumun her düzeyinde yoğun baskıların yaşandığı uzun ve acılı bir dönemin kapanmakta olduğunun ilk işaretiydi.

"Gerillacı sol"un tamamen bastırıldığı 1974'ten itibaren devlet başkanı Geisel tarafından başlatılan baskı rejimini kurumsallaştırma girişimleri aynı zamanda bir burjuva muhalefetinin belirmesine ve 1964 darbesinin temel dayanaklarından biri olan katolik kilisesinin de muhalefet saflarına kaymasına zemin hazırlamıştı. Bu muhalefetin gündeminde yer alan insan hakları, işkence ve devlet terörünün eleştirisi gibi konular sosyalistlerin talepleriyle bir çakışma noktası oluşturuyordu. Bu muhalefetin yükselişi özellikle resmi muhalefet

partisi MDB (Movimento Democrático Brasileiro-Brezilya Demokratik Hareketi)nin gelişmesinde yansyordu.

Ancak, 1977 yılıyla başlayan kitle radikalizasyonu toplumsal muhalefetin gelişiminde yeni bir dönemin açılışı oldu. Bu radikalizasyon 1968'den beri ilk kez patlak veren kitlesel bir öğrenci hareketlenişiyse, toplumun çeşitli kesimlerinde yoğunlaşan "af ve demokratik haklar" talepleriyle ve başını Katolik Kilisesinin çektiği "Hayat Pahalılığına Karşı Hareket" in büyümesiyle kendini belli ediyordu.

Öte yandan, devlet denetimindeki sendikalarda ilk kıpırdamaların başlaması da 1977 yılına rastlamaktaydı. Bu yılın ağustos ayında bir grup sendika önderi İç İşleri Bakanı Delfin Neto'nun 1973-74 hayat pahalılığı endekslerinde tahrifat yaparak gerçek ücretlerde bir düşüşe yol açtığını açıkladılar. Bundan böyle "Autenticos" (Gerçek sendikacılar) diye adlandırılacak olan bu grup, işçi hareketinin sonraki yükselişinde son derece önemli bir rol oynayacaktı.

1977 Eylülünde Sao Paulo eyaletindeki sendikalar ücretlerin yeniden ayarlanması için ilk kampanyayı başlattılar; ardından birkaç toplantıyla bu kampanya başka bölgelerden, onlarca sendikanın katılımını sağladılar. Aynı dönemde Sao Bernardo (Sao Paulo'nun en büyük sanayi bölgesi) bölgesindeki Metal İşçileri Sendikası başlattığı ücret artışı kampanyasını "ücret artışlarının hükümetin müdahale ettiği bir süreçte değil, sendikalarla işverenlerin doğrudan pazarlığı sonucunda saptanması" talebiyle sürdürüyordu. Nihayet Eylül ayında bazı işçi önderleri açıkça sendikal özerklik ve ifade özgürlüğü taleplerini duyurdular; bu duyuruyla özgül sendikal taleplerinin yanısıra ülkede yürütülen genel demokratik haklar için mücadeleye de katıldıklarını açıklıyorlardı.

1977 sonlarına doğru kitle radikalizasyonunun başını işçi sınıfının çekmeye başlaması 1978'de bu radikalizasyonun kitle grevlerine yönelmesine yol açacaktı. Nisan 1978'de "autenticos" grubunun önde gelen isimlerinden ve Sao Bernardo Metal İşçileri Sendikası önderi Luis Ignacio da Silva (Sonradan PT önderi olacak olan ve

halk arasında "Lula" diye çağrılan işçi önderi) 10 000 kişinin katıldığı bir toplantıda: "Bu duruma yeter demenin zamanı geldi (...). Evlerimize yalnız oy toplamak için gelen politikacılar; makamlarını terk etmeyen yetkililere ve şirket patronlarına inanmama sorumluluğunu göstermenin zamanı herkes için geldi çatı. Tek tek her işçinin cesaretine, ve işçi sınıfının mücahadesinin gücüne inanmak zorundayız." diyerek bir ay sonra patlak verecek grevler için ilk ışığı yakıyordu.

Nitekim 12 Mayıs'ta Sao Bernardo'daki SAAB-Scania otomobil fabrikasında çalışan 3000 işçinin işbaşı yaptıkları halde makineleri çalıştırmayıp işi durdurarak başlattıkları grev dalga dalga yayılacaktı. Önce, 17 Mayıs'ta, Wolkswagen ve Mercedes-Benz fabrikalarına, giderek Chrysler, Kharman-Gia, General Electric, Perkins Motors, Otis Elevators, Firestone, Pirelli fabrikalarına sıçrayan grev, Sao Andre ve Sao Caetano bölgelerindeki başka fabrikaları da kapsayarak 60 000 işçinin katıldığı bir genel greve dönüştü. Grevin yayıldığı Sao Paulo eyaletinin başlıca üç sanayi bölgesinin başharflerinden hareketle (Sao Andre, Sao Bernardo ve Sao Caetano) A.B.C. genel grevi diye adlandırılan bu eylem, 12-23 Mayıs arasında kimi işyerlerinin yalnızca onbeş dakika, kimilerinin de günlerce katılmalarıyla gerçekleşmişti. Ortak merkezi talebi ücretlerde %20'lik bir artış olan bu genel grev, 1968'den beri Brezilya'daki ilk grevdi. 1968'de, Belo Horizonte'de, yaklaşık 20 işyerinde 18 000 işçinin katılımıyla başlayan grev, hükümet tarafından baskı zoruyla dağıtılmıştı. Ancak bu kez hükümet daha temkinli yanışma ihtiyacını duydu; işçilerin birçok talebi karşılandı.

A.B.C. genel grevi, ve Sao Paulo bölgesel iş mahkemesinin bu grevleri yasadışı ilan etmesiyle kamuoyunda başlayan tartışmalar, burjuva basınında hükümetin sendikal politikasını eleştiren yazıların çıkmaya başlamasıyla genelde politik tansiyonun yükselmesine yolaçmıştı. Bu, kasmım seçimlerinde gerek boş oylarla gerekse de MDB'ye yönelen oylarla yansdı; sosyalistlerin bir kısmı sosyalist ve işçi adaylarının desteklenmesini burjuva partilerine

oy verilmemesini savunurken, bir kısmı da MDB'nin desteklenmesinden yanaydı.

Sosyalist Basında İşçi Partisi Önerisi
Öte yandan kitle hareketindeki bu yükseliş bir süredir yayınlanmakta olan sosyalist dergilerin yönelişlerine de yansyordu. 1977'de çıkmaya başlayan Em Tempo (Zaman) dergisi işçi hareketinin sınıf sınırları muğlak "Halkçı" partilerde erimesi yerine, bağımsız bir işçi kitle partisini oluşturmaya yönelmesini öneriyor ve devlet denetimindeki sendikalara karşı bağımsız birleşik bir işçi konfederasyonu hedefini ileri sürüyordu. 1970'lerin ortasından beri yayınlanmakta olan Veritas (Karşı) adlı dergi ise savunduğu "yasal bir sosyalist parti" perspektifini 1978 yılında somut inşa girişimlerine vardıyordu. Bu dergi çevresinin oluşturduğu Sosyalist Amaç Birliği (Convergeoci-Socialista-CS) adlı yasal örgüt bir sosyalist partinin inşası için gerekli girişimleri yapmayı amaçlıyordu. Bu amaçla 19-20 Ağustos günlerinde Sao Paulo'da yüzlerce kişinin katıldığı bir kongre toplandı. Bu toplantının ardından CS'nin 25 yöneticisi belli aralıklarla tutuklandı. Yöneltilen suçlama, "yasa dışı ve uluslararası bir örgütün paravamı olmak, yıkıcı faaliyetler yürütmek"ti. Ancak bu tutuklamalar beklenmedik tepkilere yol açacaktı. Sokak gösterileri, protesto mitinglerinin yanısıra bir açık grevi başlamıştı. Bu protestolara uluslararası bir boyut ta katılıp, çeşitli sendikalar, insan hakları dernekleri, hatta Peru Kolombiya, Fransa, Portekiz ve İspanya'dan parlamenterler mesajlar göndermeye başlayınca tutuklulardan 15'i Eylül ayında salındı. Ancak protestolar kesilmemişti; hatta bunlara Brezilya meclisinde iki parlamenterin katılarak CS'nin amaçlarının meşru olduğunu, tutukluların salınması gerektiğini savunan konuşmalar yapılmaları ciddi bir boyuta ulaşmıştı. ABunun üzerine kalan on tutuklu da Aralık ayında tahliye edildi. Askeri Diktatörlük bu olaya kadar bu tür suçlardan yargılanan hiçbir tutukluyu tahliye etmemişti.

Bir yandan da A.B.C. genel greviyle başlayan grev dalgası artarak sürmekteydi. Eylül ayında Minas Gerais eyaletinin

BREZİLYA TARİHÇESİ

1822-1889

1822 Latin Amerika'daki Portekiz sömürgelerinin bağımsızlık kazanmasıyla, çok geniş bir alana yayılan ve çok sayıda sömürge bölgesini biraraya getiren Brezilya imparatorluğu kuruluyor.

1889 İmparatorluk, farklı bölgesel çıkarları temsil eden federal bir devlete ("Eski" Cumhuriyet) dönüşüyor.

1889-1930

1891 Laik ve federalist bir devlet öngören ilk anayasa yürürlüğe giriyor. 1894 İlik Cumhurbaşkanı Barros işbaşına geliyor.

Bu dönemde, başta kahve olmak üzere, tarım ürünlerinin dışsatımı ve snai ürünlerin dışalım (tarımsal ihracat ekonomisi) temelinde bir işbölümüyle, Brezilya kapitalist dünya pazarıyla bütünleşiyor. Oniki cumhurbaşkanı yasalara uygun olarak birbirini izliyor.

1930-1945

1930 Brezilya'da 1930'a dek hakim olan tarımsal ihracat ekonomisinin sağladığı sınırlı sermaye birikimi sayesinde yeni gelişmeye başlayan bur-

juvazinin de desteğiyle Getulio Vargas iktidara el koyuyor ve korporatist devlet (Estado Novo: Yeni Devlet)in oluşturulma süreci başlıyor.

1934 Kısmen temsilî, kısmen korporatif sistemle parlamento seçimini öngören yeni yasa yürürlüğe giriyor. Vargas kendini dört yıl için cumhurbaşkanı seçiyor.

1937 Vargas eski partileri kapatıp, bir plebisit sonucunda altı yıl sürecek olan diktatörlüğünü ilan ediyor.

Bir kitlesel mücadelenin değil, egemen sınıflar arası bir uzlaşmanın ürünü olan Vargas iktidarı, "burjuvazisiz burjuva devrimi" olarak tanımlanabilecek gelişmeleri başlatıyor. Bu dönemde, ülkede kapitalizmin gelişebilmesi için gereken uzun vadeli siyasal ve ekonomik koşullar oluşturularak, bir anlamda devlet eliyle burjuvazi ve kapitalizm üretiliyor. Vargas iktidarı korporatist devletin dayanacağı meslek ve kitle örgütlerini kurdurarak, toplumun ve devletin hiyerarşik örgütlenmesini gerçekleştiriyor. Sonuç olarak gevşek federal yapı, yerini merkezi bir devlete bırakırken, buna paralel olarak, devletin ekonomiyeye etkin müdahalesi ve yatırımları yoluyla, iç pazara yönelik sanayileşmenin koşulları da oluşturuluyor. Öte yandan, işçi sınıfı ve genel olarak kitleler korporatist örgütler aracılığıyla disiplin ve kontrol altına alınıyor.

Joao Monlevade kentinde metal işçilerinin grevi sırasında "autenticos" eğilimi ilk kez bir eylemin resmi önderliğini üstleniyordu; bu eylem başarıyla sonuçlanacaktı. Ekim-Kasım aylarında Sao Paulo, Osasco ve Guaralhos kentlerinde yaklaşık 250 000 işçinin katıldığı büyük grev ise resmi sendika önderlerinin manevralarıyla ve işçilerin büyük çoğunluğunun itirazlarına rağmen başarısız bir sonuçla sona erdirilecekti.

İşçi Partisi Önerisinin Dile Getirilişi

Bu gelişmelerin ardından kasım genel seçimleri ile bir daha yükselen politizasyon nihayet Aralık'ta "Lula"nın açıkça ve somut olarak bir işçi partisi kurulmasını önerisini dile getirmesiyle yeni bir boyut kazandı. Sao Bernardo metal işçilerinin önderi diyordu ki: "Bu parti patronlardan, formenlerden ve işçileri satanlardan arındırılmış bir parti olmalı. Bu parti, işçilerin ekonomik demokratik hakları ve sosyalizm için mücadele eden bir parti olmalı". Bu öneri "Lula"nın da dahil olduğu "autenticos" arasında kabul görüyordu ve zamanla Sao Paulo eyaletinin başka bölgelerinden başlayıp ülkenin her yanında yankı bulacaktı.

1979'un 25-26 Ocak'ta Lins kentinde toplanan Sao Paulo eyaletinde Metal İşçileri Sendikası'nın 9. Kongresi'nde 1 milyon işçiyi temsil eden delegeler ezici bir çoğunlukla bir İşçi Partisi kurulmasını önerisini onaylayıp, bu partinin inşası için hazırlık çalışmalarını yürütecek bir ulusal komisyonun kurulmasını çağırmasını ileri sürdüler. Kongre'de konuşan Sao Andre metal işçileri önderi ve MDB federal milletvekili Benedito Marcilio İşçi Partisi önerisini sunarken, mevcut partilerin sisteminin diktatörlüğü ayakta tutmaya yaradığını söylüyor ve diyordu ki: "MDB, içinde



"Lula" İşçi Partisi önerisini yapıyor.

patronlar da dahil her türlü insanın bulunduğu bir yapı, oysa işçi sınıfının partisi tabanın ihtiyaçlarından doğmalı ve patronlarla hiçbir bağlaşmayı içermemelidir." Marcilio diğer eyaletlerden temsilcilerin örgütlenip tüzük ve program çalışmalarını başlatmak için bir hazırlık komisyonu önerirken "Benim kanım partinin sosyalist ilkelere göre kurulması gerektiğidir." diyordu.

Figueiredo'nun "Demokratik açılımlar"ı ve kitle hareketinin yükselişi

Yeni yılla birlikte işçi partisi projesi böylece yaygınlaşmaktayken, bir yandan da işçi sınıfı, 15 Martta nöbeti devralacak yeni devlet başkanı eski polis şefi Joao Baptista de Figueiredo için iyi bir karşılama töreni hazırlamaktaydı. 12 Mart'ta Rio de Janeiro ve çevresinde 80 000 devlet okulu öğretmeni daha yüksek ücret ve daha az

çalışma talepleriyle greve gitti. 13 Martta ise Sao Paulo'nun sanayi bölgelerinde 200.000 işçi % 78 ücret artışı (hayat pahalılığının artış oranı olan %44, artı 1973-74'te gaspedilen %34) ve sendika delegelerini seçme hakkı talepleriyle greve girdi. O sıralarda ülkenin çeşitli yörelerinde öğrenciler akademik özgürlüklerin kısıtlanmasını protesto amacıyla boykot yaptılar. Porto Allegre'de metal işçileri, Rio de Janeiro'da hastabakıcı ve doktorlar, Rio Grande do Sul'da öğretmenler grev tehditleri ileri sürüyorlardı. Nihayet Figueiredo'nun Brasilia'ya girişi de Brasilia, Rio de Janeiro, Porto Allegre ve başka kentlerde yüzlerce ya da binlerce kişilik gösterilerle protesto ediliyordu.

Bu koşullarda başkanlık koltuğuna oturan Figueiredo'nun gündeminin başında, Geisel'den devraldığı ve işe yaramaz haldeki siyasal yapının gözden geçirilmesinin bulunması yapırgatıcı değildi kuşkusuz. Gerçekten de giderek artan bir kitle seferberliğinin üstelik bağımsız bir işçi partisi önerisine vararak gelişmesi diktatörlüğün kurumsallaştırılması projesini zorlamaktaydı. Bir kere ARENA-MDB iki partili muvazaa sisteminin yetersizliği iyice açığa çıkmıştı; solun önemli bir kesiminin MDB içinde kalmakta ısrar edişi bile kitle seferberliğinin bu parti tarafından massedilebilmesine yetmiyordu; hatta burjuva muhalefeti ve kilise bile bu partilerin dışına taşmaktaydı; resmi sendikalar işçi hareketindeki patlamaları denetim altına almakta yetersiz kalıyordu; toplum çok değişik kesimlerinde mevcut kurumlar tarafından massedilemeyen ve sokağa dökülen bir hareketlenme geliyordu. "Brezilya Mucizesi"nin çökmesiyle birlikte şiddetle kendini hissettiren ekonomik bunalımın bir de siyasal bunalımla (yönetim bunalı-

1945-1964

1945 Vargas iktidarı, general Dutra önderliğinde bir generaller topluluğu tarafından devriliyor.

1946 Yeni bir "demokratik-federatif" anayasa yürürlüğe koyuluyor.

1950 Askeri yönetim altında yapılan seçimlerde, Getulio Vargas ezici bir çoğunlukla yeniden iktidara geliyor.

1954 Vargas, muhalif bir gazeteciye suikast yapılmasını teşvik etmekle suçlanınca, ordu görevden alınmasını istiyor. Aynı yılın Ağustos ayında Vargas intihar ediyor. J. Café Filho iktidara geliyor, ancak bir yıl sürüyor.

1956 Juscelino Kubitschek iktidarı devralıyor. 1960'a dek süren Kubitschek döneminde, 1940'larda ve 1950'lerin başında devlet eliyle oluşturulan altyapı temelinde, iç pazara yönelik sanayileşme modeli, hızla gelişip yerleşiyor. Yoğun yabancı sermaye girişine koşut olarak, ülkede bir ekonomik patlama yaşanıyor.

1961 Janio Quadros seçime işbaşına geliyor, ancak aynı yıl içinde istifa etmek zorunda kalıyor.

Goulart iktidara geliyor. Askeri darbeye sonuçlanacak olan ekonomik tikanıklığın ilk belirtileri de kendini göstermeye başlıyor.

Sınırlı oy ve örgütlenme haklarına dayalı bir "demokratik ara"nın yaşandığı bu dönemde yeralan hükümetler iç pazara yönelik sanayileşme modelini uygulayabilmek için gereken ekonomik ve siyasal ortama yaratmayı başarıyorlar. Bunu gerçekleştirebilmek için gereken kitle desteği başlıca iki yöntemle sağlanıyor;

Bir yandan, sözkonusu sanayileşme modelinin gereği olarak, iç pazarın genişletilmesine yönelik önlemler alınıyor ki, bu da kitlelerin alım gücünde bir artış anlamına geliyor. Öte yandan, kitlelerin siyasal hareketliliği devlet aygıtına bağımlı örgütlere kanalizasyon ediliyor. Böylelikle hem kitle muhalefetine politik bir açılım sağlanmış, hem de bu açılım kontrol altında tutulmuş oluyor. Kubitschek döneminde gelişmenin doruk noktasını yaşayan ekonomi, 1961'den başlayarak, bunalıma giriyor. Sınai üretimin yıllık büyüme oranı hızla düşerken, enflasyon sürekli artıyor. Brezilya dış ödeme konusunda ciddi sorunlar yaşıyor. Bunalım sert bir kemerleri sıkma si-

yasetini gerektiren, mevcut siyasal ortam Goulart hükümetinin bu yönde önlemler almasını olanaksız kılıyor. 1964'e gelindiğinde, iç pazara yönelik sanayileşme modelinin tikanıklığı çözümsüzlük noktasına varıyor. Siyasal çözüm ifadesini askeri darbeye bulacaktır.

1964-1974

1964 General Castelo Branco önderliğinde bir askeri darbe gerçekleştiriliyor. Branco başkan oluyor.

1965 Bir kararname ile, partiler, cumhurbaşkanı, valiler ve başlıca şehirlerin belediye başkanlarının halk tarafından seçilmesi yürürlükten kaldırılıyor. Belediye meclisi üyeleri, birçok kent belediye başkanları, eyalet yasama meclisleri, temsilciler meclisi ve senato üyeleri seçimi ise, eskiden olduğu gibi halka bırakılıyor. Askeri yönetim iki partili sistemi getiriyor ve biri iktidar (ARENA), diğeri muhalefet (MDB) olmak üzere iki parti kuruyor.

1967 Branco iktidarı yerini General Costa e Silva yönetimine bırakıyor.

1969 General Medici başkanlığı devralıyor.

1964 darbesiyle açılan dönem, sosyalist örgütlenmelerin bastırılması, silahlı mücadeleden yana olanların yaygın bir kıyımı uğraması ve yoğun bir baskı ve devlet terörüyle belirleniyor. Cezaevleri dolarken, işkence ve resmi cinayetler en yüksek düzeye ulaşıyor.

Bu dönemde, tıkanan iç pazara yönelik sanayileşme modeli bırakılarak, yeni bir birikim modeli, ihracata yönelik sanayileşme modeli uygulamaya koyuluyor. 1964-1967 döneminde, bu yeni model için gereken temel oluşturuluyor. Kemer sıkma politikaları yoluyla, sömürü oranı artırılırken, kitlelerdeki hoşnutsuzluk belirtileri acımasız bir baskıyla yatıtılıyor. Sermayenin yeni modele göre yeniden yapılanmasının koşulları oluşturuluyor. Enflasyon ve bütçe açığı denetim altına alınıyor. 1967-1974 yıllarında yaşanan "Brezilya mucizesi" bu temel üzerinde yükseliyor. 1974'de dünya kapitalizminin bunalıma girmesiyle, "Brezilya mucizesi"nin de sonuna geliyor. Enflasyon artarken, bütçe açığı büyüyor ve büyüme hızı geriliyor. Bu arada kitlelerin hoşnutsuzluğu da artarak, kendini gösteriyor.

mı) katmerleşmesi söz konusuydu.

Bu yüzden Figueiredo koltuğuna oturur oturmaz "demokratik açılımlar" adını verdiği bir siyasal reform paketini gündeme getirmek zorunda kaldı. Bu paketten, bir kısmı af, yıllardır demokratik haklar mücadelesinin gündeminde yer alan "5. madde"nin (1968'de getirilen ve özgürlükleri kısıtlayan bir yasa maddesi) kaldırılması, ve siyasal partiler sisteminin reformu çıktı. Böylece yeni partilerin kuruluş yolu açıklarken resmi partiler de kabuk değiştirecekti. MDB içinde bir süredir varlıklarını hissettiren "gerçek halkçılar" PP (Halkçı Parti)yi kurma girişimlerini başlatırken, eski ve tanınmış "halkçı lider" Leonel Brizzola, eski diktatör Vargas'ın kızı Ivete Vargas ile birlikte II. Enternasyonal'in destekleyeceği PTB (Brezilya Emek Partisi)yi kurma hazırlıklarına girişecekti. ARENA, PDS (Demokratik Sosyal Parti) ve dönülecek MDB, içinden ayrılan PP ile 1982 seçimleri arifesinde birleşerek PMDB (Brezilya Demokratik Hareketi Partisi) adını alacak ve günümüzün iktidar partisi olacaktı.

Kuşkusuz bu "demokratik açılım" aslında burjuva muhalefeti ile sosyalistlerin taleplerinin çakışma noktasıyla sınırlıydı; bu yüzden de yalnızca burjuva muhalefetinin sesini kısmasına yol açtı, sosyalistler ve işçi hareketiyle bu muhalefetin ayrışmasını sağladı.

Nitekim, burjuva muhalefetinin razı olduğu kısmi af (bu af diktatörlüğe karşı silahlı mücadele yürütenleri dışlıyordu) kitle hareketi tarafından reddedildi. Çeşitli kentlerde sokak gösterileriyle, kimi sendika önderlerinin sert eleştirileriyle ve cezaevlerinde yaygın bir açlık greviyle bu tepkiler dile geliyordu.

Öte yandan Figueiredo'nun karşısındaki

asıl önemli sorun ciddiyetinden bir şey kaybetmemişti: Brezilya tarihinin en büyük kitlesel grevinin çözüme bağlanması gerekiyordu. 13 Mart'ta başlayan 200 000 kişinin katıldığı genel grev işverenlerin ancak %49 ila %58 arasında bir artışa razı olmaları nedeniyle sürmekteydi. Bir anlaşmanın sağlanamaması üzerine hükümet grevleri yasa dışı ilan ederek sendika önderlerini görevlerinden aldı ve 1600 kadar grev gözcüsünü tutukladı. Bunun üzerine işçiler işi durdurma eylemini 28 Mart'ta sona erdirdiler. Ama ücret artışı konusunda işveren kuruluşları ve hükümetle yürütülen tartışmalar kesilmemişti; aksine şiddetlenerek sürüyordu. Özellikle de 1 Mayıs'a doğru başka bölgelerde de işçilerin A.B.C. işçilerinin talepleriyle greve başlamaları bu süreci hızlandırmaktaydı. Nisanın ortasında Niteroi'de 10 000 liman işçisi 14 gün sürecek bir grev başlatmıştı; Rio Grande do Sul eyaletinde öğretmenlerin başlattığı grev 12 gün sürecekti. Nihayet 1 Mayıs günü Brasília'da 11 000 öğretmen, Sao Paulo eyaletinde 200 000 kamu görevlisi, grevdeydi; Salvador Katolik Üniversitesi'nde 11 000 öğrenci ve öğretim görevlisi birlikte boykottayken, Sao Paulo Üniversitesi öğrencileri de boykota çıkmışlardı.

Bu koşullarda gelen 1 Mayıs günü Sao Bernardo'da Vila Euclides stadıyuna toplanan 200 000 kişi tarafından kutlanıyordu; bu 1964'ten beri en kalabalık 1 Mayıs kutlama töreniydi. Başka kentlerde de (örneğin Rio de Janeiro'da 8000 kişilik be- lo Horizonte'de 3000 kişilik) kutlama toplantıları yapılmaktaydı.

Grevlerin 1 Mayıs'ı izleyen günlerde de sürmesi üzerine hükümet grevde kaybedilen iş günlerinin fazla mesai ile ve ücretlerden kesilerek telafi edilmesi koşuluyla

%63'lük bir artışa razı olduğunu 13 Mayıs'ta açıklamak zorunda kaldı. ABC işçileri görevden alınan önderlerinin ve tutuklanan grev gözcülerinin geri dönmesi koşuluyla bunu kabul ettir. Bu oay grevin talepleri açısından bir zafer olarak kabul edilemese de, sendika önderlerinin işçilerin ısrarı üzerine hükümet tarafından muhatap kabul edilmesi, görevden alındıktan sonra tekrar görevlerine dönebilmeleri Brezilya sendikal hareketinin tarihinde önemli bir dönüm noktasına işaret ediyordu.

Kuruluşu Doğru

Nitekim 1979'un başlarında gelişen bu grevlerin ardından İşçi partisi tartışmaları ivme kazanıyordu. Bir yandan "İşçi partisi Hareketi" yaygınlaşırken, bir yandan da sosyalistler arasındaki tartışmalar da kesin tavır belirleme noktasına varmaktaydı. MDB kurulduğundan beri bu parti içinde yer alan ve bu konumunda ısrar eden yasadışı Brezilya Komünist Partisi (PCB) öncelikli hedefin demokrasinin sağlanması olduğunu öne sürerek bütün muhalif güçlerin bu amaçla MDB içinde (sonra da PMDB) birleşmesi gerektiğini söylüyordu; bu bakış açısıyla İşçi Partisi girişimine demokrasi güçlerini zayıflatacağı gerekçesiyle karşı çıkarken "İşçi sınıfının partisi zaten 57 yıldır var, o da biziz" diyordu. Arnavutluk yanlısı Brezilya'nın Komünist Partisi (PC doB) ise bir çok konuda PCB görüşlerinin tam karşısını söyleyerek PCB perspektifinde birleşiyordu. Eski Kastrocu-gerrillacı MP-8 (8 Ekim Halk Hareketi) örgütü de yeni stalinist yönelişine uygun olarak MDB içinde kalma görüşünü savunanlara katılmaktaydı. Maoist kökenli AP-ML (Marksist Leninist Halk İttifakı) ise İşçi Partisi önerisine, kurulması gereken bir "Halk Partisi" olduğu ge-

1974.....

1974 General Ernesto Geisel iktidara geliyor. Ekonomik bunalım ve kitle muhalefeti karşısında, yavaş ve derecelik politik açılım dönemi, iktidarın kontrolünde başlatılıyor. ARENA seçimlerde ağır bir yenilgiye uğruyor.

1977 Seçimler iptal ediliyor ve seçim yasaları ARENA lehine değiştiriliyor. 1980'de % 108'e ulaşacak olan enflasyon kontrolnden çıkıyor. Yine 1980'lere kadar sürecek ve işçi direnişinin sendikal muhalefet içinde biçimlenmesine varacak olan kitlesel grev ve gösteriler başlıyor.

1978 Sao Paulo'daki fabrikalarda kitlesel iş bırakma eylemleri yapılıyor. Temel "sendikal sol"un bir kısmı tarafından atılan DT'nin (İşçi Partisi) kurulma süreci başlıyor.

1979 Geisel'in yerine Joao Figueiredo başkan oluyor. İktidar kitlesel af kampanyası karşısında geri adım atarak, sınırlı af çıkarıyor. Af eski siyasal tutukluların tüm haklardan yararlanmalarına izin vermediği gibi, diktatörlüğe karşı silahlı mücadele verenleri kapsamıyor. Yeni partilerin kuruluşu serbest bırakılıyor. ARENA, PDS'ye dönüştürken, MDB'den kopan bir grup PP'yi kuruyor. MDB ise PMDB'ye dönüşüyor.

1980 Genel af ilan ediliyor. PT kuruluşu. (A.B.C. bölgesindeki metalurji işçilerinin kırk günlük grevi, hükümetin sert müdahalesiyle karşılaşıyor. Grev illegal ilan ediliyor.)

1981 Şubat ayında, PT Başkanı Lula başta olmak üzere, sendikacı grev önderlerinden on kadarı askeri mahkemede yargılanıp, Ulusal Güvenlik Kanunu'na aykırı davranmaktan hapse mahkum ediliyor. Ağustos ayında, çeşitli işçi sendikalarının katıldığı I. İşçi Kongresi (CONCLAT) toplanıyor.

Kasım ayında seçim esasları ve parti sistemi bir önlemler paketiyle değiştiriliyor. Amaçlanan PMDB etrafında oluşan demokratik muhalefeti dağıtıp, muhalefet oylarını bölmektir. Ancak beklenenin tersine, PP ve PMDB birleşecektir.

1982 Seçimlerde, 1964'den beri ilk kez, eyalet yöneticileri, belediye meclis üyeleri, belediye başkanları, eyalet temsilcileri, federal temsilciler ve senatörler halk oyuyla seçiliyor. İktidar partisi PDS % 59 oranında oy

ahırken, muhalefet % 41'lik oranla önemli bir zafer kazanıyor. PMDB, belli başlı dokuz eyalette, PDT Rio de Janeiro'da başarılı olurken, PT federal meclise sekiz milletvekili sokuyor.

1983 Temmuz ayında, genel grev çağrısına üç milyon işçi yanıt veriyor. Grev kitlesel gösterilerle destekleniyor. Sarı sendikaların engelleyici tutumu nedeniyle yaygınlaşmıyayan genel grev, yine de önemli bir güç gösterisi anlamına geliyor. Ağustos ayında, II. İşçi Sınıfı Kongresi (CONCLAT) yapılıyor. Kongreye, oniki milyon kır ve kent işçisini temsilen 5059 sendika temsilcisi katılıyor. Muhafız sarı sendikalara rağmen, CUT'un kurulma kararı açıklanıyor. İşçilerin sendikal birliği yolunda çok önemli bir adım olan CUT, "devletten, patronlardan ve politik partilerden bağımsız, demokratik" bir kuruluş olarak tanımlanıyor. Ekim sonunda genel grev için hazırlık kararı alınıyor.

1984 PT'nin başını çektiği "derhal ve doğrudan cumhurbaşkanı seçimi" kampanyası çerçevesinde, Brezilya tarihinde en büyük kitle gösterileri yaşanıyor. Kitlesel hoşnutsuzluğun ve diktatörlüğe karşı mücadele isteğinin bir ifadesi olan bu gösteriler, Brezilya çapında oniki milyon kişiyi hareket geçiriyor. Nisan ayında, doğrudan seçim için anayasa değişikliği önerisi, temsilciler meclisinde oylanarak, çoğunlukta iktidar partisi PDS'nin oylarıyla reddediliyor. PT seçimleri boykot ediyor ancak parti içinde, iktidar ve muhalefetin üstünde anlaşıklı PMDB adayı Tancredo Neves'in desteklenmesi doğrultusunda eğilimler bulunduğu için, net bir tavır almakta ve alternatif üretmekte gecikiyor. Ekim ayında, PT ulusal büro toplantısı yapılıyor. Boykot kararının doğruluğu ve geçerliliği ilan edilerek, Tancredo Neves'in sınıf uzlaşmasının adayı olduğu ve desteklenmeyeceği açıklanıyor.

1985 Ocak ayında, cumhurbaşkanı yine dolaylı biçimde, seçim kurulu tarafından seçiliyor. İktidar partisi oylarının da çoğunu alan PMDB adayı Tancredo Neves, cumhurbaşkanı ilan ediliyor. Partinin Ekim 1984 tarihli kararına rağmen, PT'li sekiz milletvekilinden üçü de Neves için oy kullanıyor. Neves daha başkanı olmadan önce, 1984 yılının Temmuz ayına dek PDS genel sekreteri olarak ve son anda bu partiden kopan yardımcısı José Sarney devlet başkanı oluyor.



Sao Bernardo'da bir 1 Mayıs gösterisinde işçiler: "Bir işçi hükümeti için."

BREZİLYA'DA SOSYALİST AKIMLARIN TANITIMI VE PT'YE İLİŞKİN TUTUMLARI

PCB - Brezilya Komünist Partisi — Yüzyılın ilk çeyreğinde kurulan, geleneksel Komünist Partisi. Yönetiminin büyük çoğunluğunun Eurocommunist bir çizgiye kaydığına ilişkin değerlendirmeler olmakla birlikte, Afganistan'ın işgaline Merkez Komitesinin çoğunluğunun verdiği destek ve Polonya'da Dayanışma Hareketine düşmanlığı ile ortodoks çizgiye daha yakın görünmekte. Partinin 80'lik popülar önderi Carlos Luis Prestes MP-8 ile bir füzyonu örgütlemek isterken Genel Sekreterlik görevinden alınmıştır.

PCB kimi sendikalarda etkin olmakla birlikte, örneğin bir İspanya KP'si ya da Portekiz KP'sinin yasa dışı koşullarda sahip oldukları etkinlikten oldukça uzak. Voz de Unidade (Birliğin Sesi) adlı legal bir dergi çıkarıyor. PT hareketine baştan sona inatla karşı çıkmış ve liberal burjuva muhalefetleriyle işbirliği halinde demokrasinin kurumsallaşmasını hedefini öne almıştır. Bu bakımdan PT girişimini demokrasi güçlerinin bölünmesi olarak mahkum ediyordu. Demokrasi perspektifi PCB'nin baştan itibaren resmi muhalefet partisi MDB içinde çalışmaya ve "tüm muhalif güçleri" orada toplanmaya çağırma yöneltmişti. PCB "İşçi sınıfının partisi 57 yıldır yaşıyor" sloganıyla PT projesine karşı çıkmaktaydı. PCB'nin ayrıca II Enternasyonal'in desteklediği PTB (Brezilya Emek Partisi) içinde de entriзм çalışması var.

PC do B. - Brezilya'nın Komünist Partisi — 1960'ların ilk yıllarında Moskova-Pekin tartışmalarının ışığında PCB'den kopan bir maoist parti olarak kuruldu. Sonra AEP yanlısı bir çizgiyi benimsedi. İşçi sınıfı ve sendikalar içinde PCB kadar etkinliği olmamakla birlikte gerçek bir kitle örgütü niteliği taşıyan UNE (Ulusal Öğrenciler Birliği) içinde önemli bir gücü var. Bu birliğin önderliği 1982'de PT yanlılarının eline geçinceye kadar PC do B yönetime sahipti. PC do B PCB ile taban tabana zıt görüşleri savunmakla birlikte aşamalı devrim anlayışının ve Stalinist mirasının sonucunda PT'ye karşı olma ve MDB (sonra da PMDB) içinde yer alma perspektifleriyle paralel bir çizgiye düşmüştür. PT'ye karşı bir "Halk Partisi" önerisine de hiç bir zaman somutluk getirmemiştir.

MP-8 - 8 Ekim Halk Hareketi — Kastrocu-gerillacı bir popülist örgütken, 1964 darbesinden sonra katı bir Stalinist çizgiye kaymıştır. Bu dönüşümün ve PCB ile yakın ilişkilerinin bir ifadesi olarak PT konusunda ve MDB içinde çalışma konusunda öncekilerle paralel bir çizgiyi paylaşıyor.

Crimson Kanadı — PC do B'den PT tartışmaları üzerine koparak PT'ye katılan bir grup.

ALA VERMELHA - Kızıl Kanat — 1970'lerin başında PC do B'den kopan bir grup. PT tartışmaları başladığında uzun süre ikircikli kalmış, hatta neredeyse bir kimlik bulunamama düşüktükten sonra 1982 yılında bütün dinamizmini kaybetmiş olarak PT saflarına katılmıştır.

AP-ML - Marksist Leninist Halk Birliği — PC do B'den kopan bir grup. PT alternatifi karşısında bir Halk Partisi önerisini ileri sürmekle birlikte sonuçta kadroları PMDB içinde çalışmaya devam etmişlerdir.

MEP - Proletaryanın Kurtuluşu Hareketi — Merkezi çizgiye sahip küçük bir grup. PT tartışmalarıyla birlikte Troçkist kökenli hareketlerden sonra en çabuk PT hareketine yönelen gruplardan biri.

Accao Popular - Halk Eylemi — Hristiyan kökenli bir Maoist-popülist akım. PT tartışmaları içinde en çok sancıyı çeken gruplardan biri. Önceleri "bir Halk Partisi mi, İşçi Partisi mi" ikilemini çözemeyince bir bunalmaya girdi ve sonuçta örgüt olarak dağıldı. Militanları da solun çeşitli kesimlerine dağıldılar.

O Pvoao — Halk isimli dergi etrafında toplanan merkezi grup PT tartışmaları içinde Stalinist pozisyonlarından uzaklaşarak PT'ye yönelmiş de sonradan dağılıp dergisini çıkaramaz hale gelmiştir.

Companheiro — Yoldaş adlı dergi etrafında toplanan ve İspanya İç Savaşı'ndaki POUM ve II. Dünya Savaşı öncesindeki Alman SAP örgütlerinin çizgisini benimsediğini ileri süren merkezi bir akım. Bu grup başlangıçtan itibaren PT'ye yönelmiş de PT'nin sendikalarda ve öğrenci hareketlerindeki militanlarına ortak bir politik görüş dayatması fikrini reddediyordu.

O Trabalho - Emek — Troçkist kökenli OSİ (Enternasyonal Sosyalist Örgütü)'nin yaygın organı. Bu grup başlangıçta PT projesine bunun "diktatörlüğün bir dayanağı" olduğu gerekçesiyle şiddetle karşı çıktı ve PT hareketi ile ilişkili kuran işçi militanlarının büyük kısmını ihraç etti. 1981'de uluslararası bir girişimin sonucunda CS ile birleşince PT'ye yönelmiş. Aynı yıl yine uluslararası bir gelişmeye bağlı olarak CS'den ayrılınca bu kez PT içinde merkez eğilimine yakın bir sağ çizgiyi benimsedi. Bu süreçte kopan O Trabalho (Emekçi) grubu Em Tempo'ya katıldı.

Convergencia Socialista -CS- Sosyalist Amaç Birliği — LIT (İşçilerin Uluslararası Birliği) adlı ve özellikle Güney Amerika'da etkin olan uluslararası bir Troçkist eğilime bağlı bir grup. 1975'te yayınlamaya başladığı Versus (Karşı) adlı dergiyse legal bir sosyalist parti fikrini ilk ortaya atan ve bu doğrultudaki somut girişimlerle legal bir örgüt olarak kuruldu. Bir sosyalist partinin inşası çalışmalarının yürütme amacıyla kurulan CS, PT tartışmalarının gündeme gelmesiyle birlikte derhal bu harekete katıldı. İlk legal sosyalist girişimin başını çeken bir akım olarak başlangıçta önemli bir prestij ve etkinlik kazanan CS halen PT'nin içinde Em Tempo'yla birlikte en önemli devrimci kesimi oluşturuyor. (Em Tempo eğilimi % 25 CS ve O Trabalho % 10 oranlarında yer alıyorlar ve bazı temel konularda merkeze karşı ortak tavır alabiliyorlar).

Em Tempo — Zaman adlı ve 1977'den itibaren yayınlanan Dördüncü Enternasyonal Birleşik Sekreterliği yanlısı grubun çıkardığı dergi. 1978 grev dalgalarıyla birlikte Em Tempo bir İşçi Kitle Partisi perspektifini ortaya atmış ve PT tartışmalarının ardından bu harekete aktif olarak katılmıştır. Em Tempo grubu PT içinde etkinliğini arttıranın 1982'de de UNE'nin PT perspektifine yönelen bir önderliğin eline geçmesinde önemli katkılarda bulunmuştur.

rekçesiyle karşı çıkarken orta yolda kalıyordu. Bunlara karşılık zaten böyle bir parti perspektifini taşıyan Troçkist "Em Tempo" ve CS çevreleri başlangıcından itibaren bir işçi partisinin yaratılması girişimlerinde yer almaktaydılar.

Sosyalistler arasında çalkalanmalı tartışmalar olurken, İşçi Partisi'ni İnşa Hareketi de bu çalkantıları hızlandıran bir tempoyla hem tabanda hem de sendika önderlikleri düzeyinde yaygınlaşmaktaydı. Başlangıçta "autenticos" denilen sendika önderlerine bazı sosyalist grupların eklenmesiyle başlayan hareket, 1979 yazına doğru yönetimlerden İşçi Partisi'ne karşı olduğu sendikalar daki sendika muhalefetlerini çekmeye başladı; hizmetler, bankalar, eğitim, inşaat gibi yeni yeni mücadeleye giren ve giderek rakidalleşen kesimlerdeki sınıf mücadelesi eğilimleriyle bağlar kurdu; nihayet gelişen grevler süresinde işçiler tarafından seçilmiş olan ve onların büyük güvenini kazanan grev komiteleri ya da "grev kumanda merkezleri" partiyi inşa sürecine katılmaya başladılar. Gerek sendika toplantılarında tartışmalarla gerekse de İşçi Partisini kurma girişimine destek toplantılarıyla süreç Sao Paulo'dan Minas Gerais, Rio Grande do Sul, Rio de Janeiro, Belo Horizonte, gibi bölgelerde yayıldı. Belo Horizonte'de tartışmalar sonucunda fabrikalarda, okullarda, hayat pahalılığı ile mücadele komiteleri ve genel af için mücadele komiteleri içinde parti inşa çalışmalarını yürütecek çekirdeklerin oluşturulması gibi somut adımlar atıldı. Nihayet Minas Gerais'te 28 temmuz 1979'da yapılan bir geniş toplantıda İşçi Partisinin ilkeler bildirgesi, saptanmasıyla inşa girişimleri ivme kazandı. Bunun üzerine Porto Alegre'deki irtibat komitesi kendini genişleterek bildirginin propagandasının yaygınlaştırılmasını üstlendi. Bu kentteki banka çalışanlarının oluşturduğu bir çekirdek bir süredir aylık masrafların karşılanması, ofis bulunması ve bir gazete çıkarılması için hazırlıkların yapılması işlerini üstlenmişti.

Bu gelişmeler Ağustos ayında tayin edici bir dönüm noktasına ulaştı. 26 Ağustos'ta Rio de Janeiro'nun Gragoata kentinde tüm ulusal sendika önderlerinin katıldığı bir genel toplantı yapıldı. Böyle bir toplantı 1964 darbesinden beri ilk kez yapılmıyordu. Sendika muhalefetlerinin temsil edilmesine rağmen oldukça geniş ve temsili bir toplantıydı bu. Toplantı sonunda yayınlanan ortak bildiri "genel grev çağrısı için hazırlık" yapılması kararı; "genel af"; "Bir Kurucu Meclis"; "Birleşik bir İşçi Sendikaları Konfederasyonu CUI"; "Toplu sözleşmeleri denetlemek üzere seçilmiş fabrika komiteleri" gibi talepler; ve hayat pahalılığı, işgüvenliği gibi konularda mücadele hedefleri yer alırken İşçi Partisi ile ilgili hiç bir açıklama yoktu. Oysa

toplantının en canlı tartışmaları bu konu etrafında sürmüştü. Bir işçi partisi konusunun ortak bildiride yer almayışının nedeni toplantıya katılan sendikacıların bu konuda birbirine çok aykırı görüşlere sahip olmalarıydı bu yüzden birisini birden temsil edecek bir ortak noktaya varılamamıştı. PCB yanlısı sendikacılar "İP zaten var" temasında diretmekteyken, bir kısım sendikacı da bir işçi partisi kurma girişimi yerine PCB de dahil tüm yasa dışı örgütlerin yasallaşması yönünde mücadeleye ağırlık verilmesinden yanaydılar. Bir İşçi Partisinin kurulması lehinde konuşan Sao Paulo Deri İşçileri Sendikası temsilcisi şöyle konuşmuştu: "PCB yanlısı arkadaşlar, MDB'yi terk etmelisiniz. Bu parti bir işçi partisi değildir. Partiniz yasallaşmıyorsa bir yasal çalışma yolu olarak İşçi Partisi içinde çalışmayı tercih edin. Bu parti içinde farklı eğilimler olacaktır; çünkü işçi hareketi içindeki farklı eğilimleri kabul etmemek ütopyacılık olur".

Bu toplantı İşçi Partisini inşa çalışmalarının bu safhada son sınırlarına ulaştığının artık kararlı kesimleri ikna etmenin mümkün olamayacağını açığa çıkmasına yol açtı. Böylece partinin kuruluşunu ilan etmenin yolu açılmaktaydı.

Sao Paulo Deri İşçileri Sendikası Önderi Paulo Skromof bu toplantıdan sonra kendisiyle yapılan bir röportajda şöyle diyordu: "Şimdiye kadar Brezilya işçi sınıfı hiç sınıfsal bağımsızlığı temelinde örgütlenmedi. Siyasal ifadesini, (PCB'ye kazınmış olan küçük bir azınlığın dışında), tümüyle burjuva partilerinde buldu.

Aralık 1978'de açıklanmasını izleyen aylarda PT için Hareket büyüdü. Bu hareket başlangıçta resmi sendika önderlerinden oluştu. Bunlar sendikal yapı içinde küçük bir azınlıktı ama bu resmi yapıdan gelmekte oluşları önemli bir olguydu.

"Lula" parti fikrini ileri sürdüğünde

Sao Andre ve Osasco metal işçileriyle Campinas petrol işçilerinin katılımını sağlayabilmişti. Bugün yanımıza çekebildiğimiz bütün sendika önderlerini çekmiş durumdayız; artık Sao Paolo'dan dışarı, yeni önderleri kazanmaya yöneliyoruz. Örneğin Rio de Janeiro'da hareketin irtibat komitesi başından itibaren sendika muhaliflerinden oluşuyordu. Geçen ay Minas Gerais'te muhalifler eyalet çapında PT için hareketin önderliğini üstlendi.

Sao Paolo'da 1968 grevlerinden sonra yurtdışına çıkmak zorunda kalan Osasco sendikasının eski önderi Jose İbrahim son günlerde harekete katıldı. Onun katılımıyla sendika muhalefetinin en kararlı kesimlerini kazanacağımıza inanıyoruz.

PT için hareketi tıpkı bir parti yapısında inşa ediyoruz. Henüz bir tarih saptanmamış olmakla birlikte 6 ay içinde kuruluş kongremizi toplamayı ümid ediyoruz.

Bunların yanısıra ülkenin her bölgesinde hareketin çekirdiklerini oluşturuyoruz. Haftada üç kez halka açık toplantılar yapıyoruz ve bu toplantılarda kendimizi PT için propaganda yapmakla sınırlamıyoruz. Şimdi her toplantının sonunda katılanlardan PT Hareketi için militan çekirdekler örgütüyoruz. PT'nin işçi hareketinin geleneksel bir toplantı yeri olan Praça ve SE'de kitlesel bir gösteriyle kurulmasını tasarlıyoruz.

Geleneksel solun PT'ye ilişkin tavrı hangi akım ya da grubu ele aldığımızı bağli olarak farklılaşmaktadır. PC do B'in Crimson kanadı diye bilinen grup dışındaki tüm maoist gruplar PT hareketinin dışında kaldı. Bunlar ulusal burjuvazinin kesimlerinin de dahil olacağı bir ulusal cepheyi kapsayacak bir partinin inşası için çağrıda bulunmaktalar.

OCRFI (4. Enternasyonal'i yeniden inşa için Örgütlenme Komitesi)'a bağlı OSI (Enternasyonalist Sosyalistler Örgütü) ha-

riç tüm Troçkist kökenli gruplar PT hareketine katıldılar.

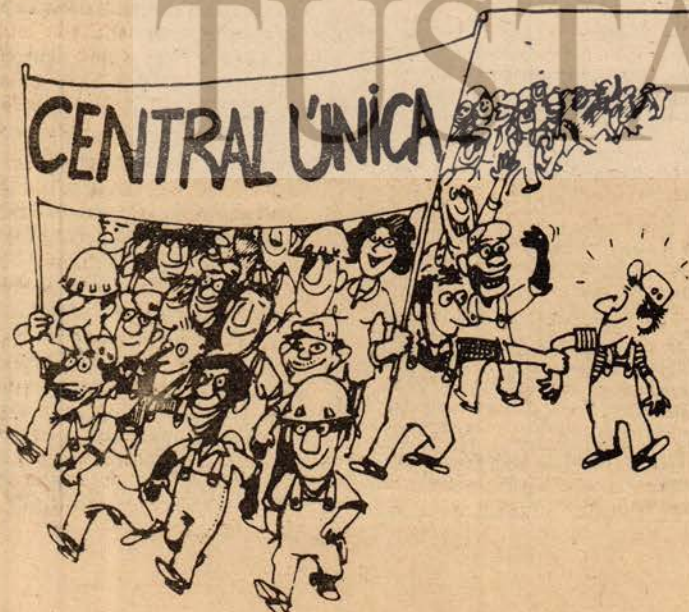
PCB hâlâ işçi partisinin 57 yıldır var olduğunu ve bunun da kendileri olduğunu söylüyorlar.

Sol katoliklerden milliyetçi hareketlere kadar solun diğer eğilimleri PT'yi destekleme eğilimindedir. Ama bu gruplar hâlâ PT'ye karşı bir güvensizlik besliyorlar. Bir Leninist partinin, organik bir büyüme süreci içinde binlerce işçiyi kazanması beklenen bir avuç aydın tarafından inşa edilmesinden başka yol olabileceğini düşünmüyorlar. Anlamıyorlar ki 1903'te merkezileşme süreci başlayıncayakadar RSDİP'in kendisi de uzun bir dönem ademi merkezietçi bir yapıya sahipti. Bizim model olarak kullanacağımız budur."

Ekim 1979'da PT hareketinin ülke çapında başını çeken unsurları biraraya getiren bir toplantı yapıldı. Bu toplantı sonunda PT Kuruluş Bildirisi yayımlandı. "Biz sendika yöneticileri" diyordu, bu bildiri "PT'nin yöneticileri de biz olalım demiyoruz. Çünkü biz inanıyoruz ki işçilerin arasından savaşım içinde sivrilmiş ve yapının oluşmasında ve yönetimde görev alacak bizden daha yetkin militanlar var. Biz politik otoritemizi sadece emekçilerin bütünlüğüne özgü bir ses oluşturma yolunda kullanma gayretindeyiz. Biz aynı zamanda bu görevleri yerine getirme yolunda oldukça önemli deneylere sahibiz. Ve yalnızca bu nedenden dolayı PT'nin kurucuları olmayı üstleniyoruz" (Bakınız İlk Adım dergisi İstanbul Temmuz-1986). 28 Temmuz Minas Gerais toplantısında kabul edilen PT İlkeler Bildirgesinden sonra PT'nin ikinci önemli programatik metni olan bu bildiri 10 Şubat 1980'de yapılan bir geniş toplantıda kabul edilen Politik Platform izleyecektir. (Bkz. aynı yer)

Böylece kuruluşu ve politik kimliği iyice şekillenmeye başlayan PT, 12 Nisan'da Birinci ("Kuruluş") Kongresini yapmaya hazırlanırken bağımsız bir işçi sınıfı partisi fikrinin bu denli somutlaşması katılımları arttırmaktaydı. Hatta meclis düzeyinde bile. 1980'in ilk aylarında PMDB'den 6 milletvekili ve bir senatör PT'ye katıldıklarını açıklamışlardı. Bu milletvekillerinden Santilho'yla birlikte Goias eyaleti eyalet meclisininin 100 üyesi de partiye katılmıştı.

Kuşkusuz bu tür katılımlar PT'yi daha baştan bir parlamenter seçim aygıtına dönüştürme yolundaki iç ve dış baskılara ivme kazandırmıştı. Ama parti içinde farklı eğitim ve hiziplerin varlığı bu tehlikeye karşı durulmasında önemli bir işlev görüyordu. "Em Tempo"da temsil edilen eğilim bu milletvekillerinin kuruluş kongresinde doğal delege olmaları önerisine "Her ne kadar bu seçilmiş resmi görevliler parlamentoya girmek için halktan yeterli oyu almışlarsa da şimdi delege olmak üzere kendi partilerinin üyelerinden de gerekli oyu almayı başarmalılar" diyerek karşı çıkıyordu. Yine aynı şekilde parti içindeki parlamentarist eğilimlerin PTB



(II. Enternasyonalin desteklediği parti) ile birleşme girişimleri de devrimci eğilimlerin mücadeleleri ile önlenerek, temel programatik metinlerde yer alan bağımsız sınıf çizgisi korunmaya çalışılacaktır.

Öte yandan 12 Nisan için planlanan Kongre, Martın sonunda patlak veren yeni bir grev nedeniyle ertelenmişti. A.B.C. bölgelerinde 150 000 otomobil ve metal işçisinin başlattığı bu grev güvenlik güçlerinin şiddetli baskılarıyla karşılaşmasına rağmen sürmekteydi. Grevin ortasında Lula, Katolik kilisesi Adalet ve Barış Komisyonu üyesi iki avukat, iki eski siyasi tutuklu ve 30 kadar sendikacı "grev kıskırtıcılığı" suçlamasıyla tutuklandı. Bu tutuklamalar grevcileri şaşırtmadığı gibi mücadelenin daha da şiddetlenmesine yol açtı. Üzerlerine saldıran güvenlik güçlerine barikatlarda karşılık veren işçiler direnişlerini sokak gösterileriyle sürdürdüler. 1 Mayıs'ta Sao Bernardo'da yürüyen 100 000 işçi "Bir İşçi Hükümeti" sloganıyla meydan okuyordu. Bu mücadeleler bir yandan kilisenin aktif katılımını ve hükümetle karşı karşıya gelişini sağlarken, bir yandan da 500 binin üzerinde çiftçi ve tarım işçisinin soya ihrac vergilerindeki ayarlamaları protesto için ülke çapında gerçekleştirildikleri gösterilerle bütünleşiyordu.

41 günün sonunda işçiler yaptıkları bir oylamayla grevi kaldırma kararı alırken yenilgiye uğrayan yalnızca bu eylem olmuştu. Çünkü bu süreç PT'nin hem üye, hem taraftar, hem de politik etkinlik bakımından gelişmesini sağlamıştı. Böylelikle 28 Mayıs'ta 26 000 üyeyi temsil eden 400 delegayla toplanan ilk Ulusal Kongre PT'nin Brezilya'nın 26 eyaletinden 23'ünde örgütlendiğini, bunların 12'sinde bütün baskı ve kısıtlamalara rağmen yasal yükümlülükleri yerine getirdiğini ve 1982 seçimlerine katılmayı hedeflediğini ilan ediyordu.

Kuruluşun Sonraki Gelişmeler

Her ne kadar bu kongrede kabul edilen metin daha önceki programatik metinlere kıyasla bazı geri adımları ifade ediyorsa da, partinin işçi kitle karakteri, yani işçi tabanını denetimine açık oluşu ve içindeki devrimci eğilimlerin ısrarlı mücadelesi, 1982 seçimleri arifesine gelindiğinde bu gerilemenin ters yüz oluşunu sağlayacaktı.

1981'de tüm yasal formaliteleri yerine getirerek tam anlamıyla yasallık kazanan PT 200 000 üyeye ulaşmıştı bile. Bu sayı 1982 Martında toplanan kongrede 300 000'e varacaktı. Kasım seçimlerinde ülke genelinde % 3, asıl beşiği olan Sao Paulo'da ise % 10 oy alarak federal meclise 8 üye sokan PT tüm etkinliğine ve sürekli gelişmesine rağmen hâlâ inşa edilmesi gereken küçük bir parti olma konumundaydı.

1982 sonrası PT için bir yandan parlamenter mücadele deneyimleri kazanma sü-

reci (meclisteki üyelerin taban tarafından denetlenmesi ve burjuva partilerinin manevralarıyla sınıf çizgisinden sapıtılmasının engellenmesi gibi) bir yandan da Bağımsız ve Birleşik bir İşçi Federasyonunun inşasına yönelik etkinliklerle belirlendi.

1983 Temmuz'unda 1979'dan beri gerçekleşen büyük genel grevin ardından toplanan ve 12 milyon işçiyi temsil eden 2. CONCLAT (İşçi Sınıfı Kongresi) "temsilli demokratik, devletten, patronlardan ve siyasi partilerden bağımsız" bir Birleşik İşçi Federasyonu (CUT) kurulmasını kararlaştırdı. 2. CONCLAT'a (1981'de yapılan 1. CONCLAT bir dahaki toplantıda CUT'nin kurulmasını kararlaştırmıştı) giden süreçte, Temmuz grevleri hem sarı sendikacıların ("pelegos") hem de bu konuda kendi aralarında bölünen PCB taraftarlarının engellemeleriyle karşılaştı; bunlar grevlerin sonucunda toplanacak bir CONCLAT'tan CUT kararının çıkacağını tahmin etmekteydiler. Pelegoslar koltuklarını kaybetme endişesiyle, PCB taraftarları da mevcut sendika önderlerinin bir araya gelmeleriyle oluşacak bir yeni federasyondan (böylelikle kendi etkinlikleri daha fazla olacaktı) yana oldukları için bu süreci engellemeye çalışmaktaydılar. CUT'nin kuruluşu PT'nin bir zaferi oldu.

1984 yılında da PT'nin başlıca mücadelesi 1985'te yapılacak başkanlık seçimlerini doğrudan oya başvurularak yapılması yolundaki kampanyalarda somutlaşıyordu. Bu süreçte Brezilya, tarihinin, en büyük kitle gösterilerine tanık olurken PT'nin üye sayısı 400 000'i aşacaktı.

Sonuçta PMDB adayı Tancredo Neves dolaylı oyla meclisten seçildi. Bu oylama sırasında PT'nin boykot kararına rağmen Neves lehine oy kullanan üç PT milletvekili başkan Lula'nın açıkça taraftar olmasına rağmen partiden ihraç edildiler. Bu olgu PT'nin yapısı ve sınıf karakteri ile ilgili olumlu bir göstergedydi.

Başkanlık koltuğuna oturmadan ölen Neves'in yerine geçen Jose Sarney'in başkanlık dönemiyle birlikte Brezilya "Yeni Cumhuriyet" diye adlandırılan bir sivil yönetimli döneme geçiyordu. Bu yeni dönemde Brezilya'da sınıf mücadeleleri henüz bir durağanlık içinde. Bütün muhalefet güçlerinin (PT hariç) desteklediği Sarney iktidarı aldığı bu güçle bir istikrarı sağlamış durumda. Ancak bağımsız bir sınıfsal kutup olarak PT'nin varlığı, bu istikrarın bozulmasıyla yükselecek mücadelelerde çalışan sınıfların çıkarları açısından önemli bir avantaj olma özelliğini koruyor: Nitekim 1985'te hükümetin toprak reformu tasarısı çerçevesinde gelişen topraksız köylülerin mücadelelerinden PT ve CUT'nin bu mücadeleleri kucaklama ve somut mücadele hedefleri sunarak işçilerle köylüler ve tarım çalışanları arasındaki bağları kurmada gösterdiği inisiyatif ve yetenek bunun önemli bir göstergesi oldu.

BREZİLYA

Güney Amerika'da, 23 eyalet ve 4 federal bölgeden (Amapa, Roraima, Fernando de N. Rondonia) oluşan federal devlet.

Yüzölçümü: 8.511.965 km² (Türkiye'nin 10,9 katı)

Dil: Portekizce.

Başkent: Brasilia.

Başlıca kentler: Sao Paulo, Rio de Janeiro, Belo Horizonte, Recife.

Nüfus: 124.600.000 (1982).

Kent nüfusu: % 65.

Ordu: Toplam nüfus 272.900

Deniz Kuv.: 47.300

Hava Kuv.: 42.800

Kara Kuv.: 182.800

Ordu harcamaları: 1351

Çalışan nüfus: 43.800.000

Çalışan nüfusun sektörel dağılımı: Tarım : %29,9

Sanayi : %24,4

Hizmetler: %43,7

Doğ borçlar: 80 milyar dolar (1982).

Halen ödenen yıllık borç miktarı: 13 milyar dolar.

Brezilya Dünyanın 8. büyük ekonomisi

Çocuk ölümlerinin en fazla olduğu 7.

ülke

Dünyanın 4. büyük tarımsal ürün ihracatçısı

Dünyanın 3. büyük hayvan sürüsüne sahip

Öte yandan 30-31 Haziran tarihlerinde yapılan 4. Kongre'de PT'nin son durumuna ilişkin bazı ipuçları sunmakta. Her ne kadar son dönemde sınıf mücadelesinin görece durağanlaşması hem PT'nin üye kitlesinin daralmasına ve bunların da politik ilgi ve katılımının zayıflamasına yol açmaktaysa da (ki bu son Kongrede açıkça görülüyor) Kongrede tartışmalar PT'nin hala hem sosyal demokrat hem de Stalinist çizgilerden kendini ayırdedebildiğini gösteriyor.

İkinci bir noktada PT, PCB ve Pc do B'nin "Yeni Cumhuriyet"e hala destek vermekte olmalarına rağmen, demokratik talepler mücadelesini burjuva kesimleriyle bir uzlaşmaya girmeksizin sürdürmede ısrarlı oluşunun kongrede onaylanması. Bu konudaki yeni bir gelişme PT'nin yeni kurulan Yeşil Parti ile işbirliği perspektifini onaylaması. Bu karara göre Yeşil Parti adayları ilk seçimlerde PT listelerinden aday olacak.

Kongre'de eğilimlerin dağılımı ise şöyle oldu: İçinde katolik eğilimlerin, Küba ve Nikaragua'ya sempati ile bakan Marksist eğilimlerin, Lula etrafında toplanan sendika kesimlerinin, ve bazı ılımlı eğilimlerin yer aldığı çoğunluk listesi oyların % 70'ini, Troçkistlerin % 10 oranında temsil ettiği "sol liste" ise kalanını aldı.

Sonuçta son Kongre'den edinilen izlenimler PT'nin özgün yanlarını olduğu kadar zayıflıklarını da korumakta olduğu; PT hala sağlam ve militan bir örgütlenme ve net bir politik yönelişe kavuşmuş değil, ve parlamentarizme doğru kayma eğilimlerini hala içinde barındırıyor.

Buna karşılık, PT'nin içinde hala son 10 yıla yakın süreçteki mücadeleler içinde deneyimler kazanış, ciddi sınavlar vermiş bir sınıf öncüsünü barındırdığı da bir olgu: bu gelişecek sınıf mücadeleleri içinde Brezilya çalışan sınıfları için küçümsenmeyecek bir hazır silah ve sınanmış bir potansiyel önderliğin güvencesini oluşturuyor.

DARBENİN 13. YILDÖNÜMÜNDE ŞİLİ DENEYİMİ ÜZERİNE

Orhan Dilber

4 Eylül 1970'te Şili'de yapılan genel seçimlerde Salvador Allende önderliğindeki Unidad Popular (Halk Birliği) cephesi oyların % 36,3'ünü alıyordu. Bu ezici bir çoğunluk değildi ama 4 Kasım'da sosyalist Allende'nin Güney Amerika'nın demokratik geleneği en köklü ülkesinde devlet başkanlığı görevine gelmesine yetmişti. Bu tarihte ilk kez, kendini açıkça Marksist diye tanımlayan bir sosyalist önderin parlamenter seçimler yoluyla bir burjuva devlete başkan oluşuydu. Kuşkusuz bu olgu burjuva-emperyalist çevrelerde bir telaş yaratırken, dünya işçi hareketinin dikkatlerini Şili üzerine çekmeye yetmişti.

Ancak, Allende bu deneyinde baştan silahsızlandırılmıştı. Birincisi ülke çapında kitlelerin politik olarak aktif ya da ilgili kesimlerinin büyük çoğunluğunun açık desteğine sahip olmakla birlikte bu destek parlamentoya aynı oranda yansımıyordu. İkincisi yasama organında az farklı da olsa bir çoğunluğa sahip olmakla birlikte yürütmeyi oluşturan askeri ve sivil bürokratik aygıt üzerinde hemen hemen hiç bir denetime sahip değildi. Üçüncüsü Allende parlamentoda kilit rolü oynayan Hristiyan Demokratlara, başkanlık yetkilerini sınırlayan önemli tavizleri içeren bir "demokratik güvenceler" sözü veremeyi kabullenmişti; ancak bu tavizi verdikten sonra başkanlığı onaylanmıştı; bu tavizler 1973 darbesine kadar UP hükümetinin elini kolunu bağlayan önemli bir engel oluşturacaktı. Dördüncüsü, Allende parlamentoda Hristiyan demokratlarla yaptığı bağlaşmanın ve devlet aygıtının yanısıra her adımda kendisini kısıtlayan bir burjuva kamburunu UP içinde taşıyordu: UP, işçi partileri olan Komünist Parti (28 milletvekili) ve Sosyalist Parti'nin (20 milletvekili) yanısıra küçük burjuvaziye ve burjuvazinin orta kesimlerine dayanan bir burjuva partisi olan Radikal Parti (33 milletvekili), Hristiyan demokratlardan kopan Birleşik Halk Eylemi (MAPU- 1 milletvekili) ve küçük bir burjuva partisi olan Bağımsız Halk Eylemi (API- 1 milletvekili)'nden oluşuyordu.* Cephenin bu burjuva kanadı başlangıçtan itibaren bir ayak bağı oldukları gibi 1973'e doğru kendi oy tabanları tarafından bile desteklenmeyen partilere dönüşeceklerdi.

Bunlara rağmen, arkasındaki aktif kitle desteğine güvenen Allende derhal cesur değişim tedbirlerine girişti. Bunların başlıcaları şöyle özetlenebilir:

Ücretlerde % 35 oranında bir artış (ki düşük ücret gruplarında bu oran daha yüksek düzeye çıkıyordu) sağlandı ve çocuklu işçi aileleri için her çocuk için günlük bedava süt verilmesi kararlaştırıldı.

Siyasal tutuklulara özgürlük verildi.

2000 kişilik özel toplum polisi dağıtıldı ve su sıkın panzerler başka amaçlar için kullanılmak üzere kızağa alındı.

Küba, Kuzey Vietnam, Demokratik Alman Cumhuriyeti ve Çin Halk Cumhuriyeti ile diplomatik ilişkiler

* Daha sonra Hristiyan demokratlardan kopan bir grup IC- Hristiyan Sol adı altında UP'ye katıldı.

sağlandı.

Güney Amerika diktatörlükleri tarafından aranan binlerce siyasal mülteciye sığınma hakkı tanındı.

Doktor muayenesi ve diş tedavisi ücretsiz hale getirildi.

En büyük arazi sahiplerinin elindeki 730.000 hektar toprağa el kondu; bir milyon hektara yakın devletleştirilen toprakların büyük kısmı köylülere devredilirken küçük bir kısmı da devlet deneme çiftliklerine ayrıldı.

UP hükümetinin bu tedbirleri bir çırpıda alması çalışan yığınlar arasındaki desteğinin de hızla artmasına yol açmıştı. Nitekim, Nisan 1971'de yapılan yerel seçimlerde oyların % 49,5'ini alan UP, muhalefetin toplam oylarından fazlasını elde ederek bir seçim zaferi elde ediyordu. Bu büyüyen destekle Allende, Temmuz ayında başta bakır ve metal işletmeleri gelmek üzere nitrat, kömür işletmelerini, en önemli bankalarla tekstil fabrikalarını tazminat ödeyerek devletleştirdi; bunlar yaklaşık 90 işletmeyi kapsıyordu (Askeri darbe yapıldığı tarihte devletin elindeki toplam 507 işletme tekrar özel sektöre devredilecekti). Öte yandan Şili'de çalışan nüfusun % 56'sını istihdam eden 34.000 işletme (toplam 35.000 içinde) ise özel mülk alanı olarak saptanmıştı.

Öte yandan UP hükümetinin bir yıllık uygulamasının sonucunda şöyle bir ekonomik bilanço çıkarılabiliyordu:

Enflasyon oranı talepte yaratılan büyük artışa rağmen % 34,9'dan % 22,1'e düşmüştü.

İşsizlik % 8,3'ten % 3,8'e düştü.

Sınai üretimin payı % 21,4'e çıktı.

Kişi başına tüketim son dört yılın toplamının iki katına ulaştı.

Kuşkusuz bu tablo çalışan yığınlarda bir umut ve canlanmaya yol açıyor, politik ilgilerini yükseltiyordu. Buna karşılık gerek Şili burjuvazisi, gerekse de emperyalist burjuvazi için alarm zillerinin çalması yadırgatıcı değildi. Bunu hemen sabotaj ve engelleme girişimleri izledi. Kapitalistlerin bir kısmı, önemli miktarda sermayeyi de kaçırarak ülkeyi terk ediyorlardı; A.B.D.'li teknisyenler ülkeyi terk ederken maden planlarını ve haritalarını götürmeyi ihmal etmiyorlardı; uluslararası piyasada Şili ekonomisinin önemli bir ögesi olan bakırın fiyatları yapay olarak düşürüldü; yedek parça darlığı baş gösterdi; emperyalist kuruluşlar Şili'ye sağlanan hemen tüm kredileri durdurdular; buna karşılık SSCB'den tüm girişimlere rağmen beklenen kredi sağlanamamıştı (ÇHC ise ancak cunta iktidara geldikten sonra Şili'den bakır satın almaya karar verecekti!). Öte yandan, CIA vb. emperyalist kuruluşlar UP hükümetinin zayıflatılması ve düşürülmesi için yakın vadeli bir strateji saptamak üzere raporlar hazırlıyor, Şili telefon sistemlerini denetleyen ITT tekelinden de istihbarat çalışmaları için yararlanıyorlardı (bu ilişkinin açığa çıkması ile birlikte telefon şirketi de millileştirildi). Bunun yanısıra Virginia eyaletinde kurulu bir "okul" da 100 kadar sağ eğilimli Şili'li sendikacı Gü-

ney Amerikalı başka benzerleriyle "özel bir eğitime" tabi tutuluyordu. Bir yandan da Allende'nin başkan seçilmesi ni engelleme amacıyla ordu komutanı Rene Schneider'i kaçırp öldürerek kendini gösteren faşist örgütlenmeler de el altından güçlendiriliyor ve hükümete karşı kitle gösterilerinin örgütleyici ve ajitator ögesi olmaya hazırlanıyordu. (Bunların en önemlisi Petria Y. Muerted -Ya Vatan Ya Ölüm-di.)

Ne yazık ki UP hükümetinin karşı karşıya olduğu sorunlar bu kadar değildi. Asıl önemli olan ve Allende'yi hareketsiz kılan daha çok UP cephesinin iç sorunlarıydı. Bunlara kısaca bakacak olursak, başta hükümetin destek aldığı kitle hareketini örgütlemeye karşılaştığı sorunlar gelir. Allende, programı uyarınca devletleştirilen işletmelerde derhal bir işçi denetiminin uygulanmasına geçmişti; bu işçi denetiminin esası, fabrika yönetimlerine işçilerin katılımının sağlanması; üretim düzeyinin yükseltilmesi; fabrikaların sabotajlara karşı korunması amaçlarına dayanıyordu. Ancak hem bu konularda işçilerin deneyimsizlikleri, hem de hükümet ve işçi konfederasyonu CUT'nin bürokratik yaklaşımları işleyişte sorunlar çıkarmaktaydı; ama bu girişimin iç sorunları olması sınıf mücadelesini keskinleştirici etkisini azaltmıyordu.

Bundan daha önemlisi, Allende'nin fabrikalarda işçi denetimi uygulamasının yanısıra düşündüğü, devletin de bir tür işçi denetimi altına alınmasına ilişkin tasarısının uygulanamamasıydı. Allende parlamento ve adalet mekanizmasının burjuvazinin denetiminden kurtarılabilmesi için doğrudan seçimle oluşmuş yerel ve bölgesel organlardan kurulu bir Halk Meclisi'ni kurup paralel bir iktidar odağı, bir denetim mekanizması gerektiğini düşünüyordu; ancak başkanlık seçiminden önce Hristiyan Demokratlarla yaptığı uzlaşma anlaşması bunu engellemişti. Böylece UP hükümeti dayandığı kitle desteğini örgütlü bir denetim gücüne, bir tür ikili iktidar odağına dönüştüremiyordu.

Öte yandan 1972 Haziran'ından itibaren kentlerde Cordones Industriales (Sanayi Kuşakları) adı altında işçi konseyleri kuruluyordu. Bunlar faşist saldırılara direnme; patronların sabotajlarını önleme; karaborsa ve patron grevlerinin aksattığı işleri düzenleme gibi konularda faaliyet gösteren öz-yönetim organlarıydı. Kırsal kesimde de eski toprak ağalarının saldırı çetelerine direnme ihtiyacından doğan Commandos Rurales (Kırsal Komandolar) adlı öz-örgütlenmeler ortaya çıkıyordu. Bunların yanısıra kentlerde SAP diye bilinen fiyat kontrol komiteleri vardı. Bir tür ikili iktidar organı oluşturmaya yönelik bu tür örgütlenmeler KP ve onun etkisindeki CUT tarafından şiddetle dışlanıyordu. Genel olarak UP ise aynı düşmanca tavır benimseme bile bu örgütlenmeleri siyasal iktidarının dayanağı olarak yaygınlaştırmaya yanaşmamıştı. (Sonuçta darbeye karşı direnebilen en örgütlü güç bu oluşumlar olmakla birlikte yetersiz kalmaları kaçınılmaz olmuştur.)

Allende'nin karşı karşıya kaldığı ikinci içsel sorun da, keskinleşen sınıf mücadelesinin farklı sınıflar koalisyonundan oluşan UP cephesinin içine yansımalarıyla ilgiliydi. Her ne kadar kağıt üzerinde Radikal Parti'nin temsil ettiği orta burjuva ve küçük burjuva kesimlerin bir "antitekel, anti-empyralist" programda hemfikir oldukları düşünülüyorsa da UP devletleştirme ve işçi denetimi uygulamalarına başlayınca, sorunlar tüm çıplaklığıyla gözönüne serilecekti. Büyük sermaye ve tekellerin küçük ve orta işletmelerin mülksüzleşmesine ve ortilmesine yol açtığı doğruydum ama varolan küçük ve orta işletmelerle tekeller arasında kaçınılmaz bir organik bağımlılık vardı; bu yüzden 90 büyük işletmenin devletleştirilmesinin ardından, hükümet küçük ve orta işletmelerin devletleştirilemeyeceği konusunda güvence veren kararnamele yayınlanmışsa da, bu cephede ortaya çıkan telasi

önleyemiyordu. Bu telasin altında yatan aslında sınıf mücadelesinin kendine özgü dinamikleriydi. Çünkü, devletleştirilen işletmelerde bir işçi denetimi uygulamasının başlamasıyla işçi kitlelerinde gelişen heyecan dalgası (hükümetin karşı çıkışlarına rağmen) kimi orta büyüklükteki işletmelerin işçiler tarafından işgal edilmesine varıyor; hükümet denetimi dışında (çoğu kez MIR'in başını çektiği) toprak işgalleri oluyor; bir yandan da Şili'de ve uluslararası platformda burjuvazi "özel mülkiyet elden gidiyor" alarmlarını yükseltiyordu. Üniversitelerde ve gecekondu mahallelerinde de hükümetin denetimi dışında gelişen kitle gösterileri bu gerilimli havayı bütünleştirmekteydi. UP bu tür gelişmeleri her ne kadar önlemeye çalıştıysa da (hatta polis kuvvetlerine başvurarak) bu gerilimin orta burjuva kesimlerde yarattığı ve büyük sermaye tarafından körüklenen tedirginliği bertaraf edemiyordu; edemezdi de, çünkü sorun "aşırı sol kıskırtmalardan" ibaret değildi; sınıf mücadelesi kendi kurallarına göre yürüyor, halk cephesinin içine de sığıyordu. Nitekim 1971 yılı başında koalisyon içinde ilk ciddi çatlak başgöstermişti; bir kanat reformlara yavaş yavaş devam etmekten yana, bir kanat da kitlelerin örgütlenmesine dayanarak daha radikal önlemlere yönelmekten yana tavır koyuyordu. Bu ayrışmada KP ile SP'nin sol kanadı arasında sert tartışmalar oluyordu. Bu gelişmenin sonucunda Allende koalisyonun sağ kanadıyla, parlamentodaki Hristiyan Demokrat grupla ve ordu içindeki kendine yakın komutanlarla ilişkilerini bozmama gayretine girerken, UP'nin solundaki oluşumlarla ve kendiliğinden gelişen kitle hareketleriyle bağları zayıflıyordu; bu da bir yandan toparlanarak birleşen sağ muhalefetin (Milliyetçi Parti -PN- ve Hristiyan Demokratlar birleşerek CODE -Demokratik Konfederasyon-yi oluşturmuşlardı) güçlenmesini önleyemiyordu. Ama asıl önemli olan CODE'nin nereden güç aldığıydı; bu da Radikal Parti tabanının giderek sağa kaymasından, dolayısıyla UP'nin sağ kanadının temsil yeteneğini kaybetmeye başlamasından başka birşey değildi. Ancak aynı zamanda ekonomik sabotaj eylemleri nedeniyle sıkışmaya başlayan işçi ve küçük burjuva kesimlerde de bir hoşnutsuzluk ve sağa kayış görülmekteydi. Allende'nin manevraları da bunu engellemekten çok bir kafa karışıklığı yaratmaktaydı. Bu durumda bir yandan burjuvazinin ve faşistlerin başını çektiği direniş bir yandan da işçi, köylü ve öğrencilerin huzursuzluğu ve ortaya koydukları gösteriler birbirine karşılar gerilimi yükselten, UP hükümetinin sarsılmasına yol açan etkenler oluyordu. Sonuçta 1973 Mart parlamento seçimlerinde UP % 43,9, birleşmiş sağ muhalefet ise % 54,7 oy aldı. UP oylarını arttırmış, ama sağ da birleşerek güçlenmişti. Bu Allende rejimi için tayin edici anın yaklaştığını gösteriyordu. Emperyalist burjuvazinin planları, iki yıl boyunca uyguladığı girişimler meyve vermeye başlamış-



Devletleştirilen işletmelerden birinde, işçiler konseyi işyerinin yönetimi ile ilgili bir tartışma toplantısında.

tı. Allende ise buna karşı koymayı başaramamıştı. Pazarlık olanağı kalmamıştı; ilk vuran kazanacaktı.

Şimdi kısaca 1971'den darbeye kadar gelişen olaylara göz atalım:

Aralık 1971: Kastro'nun Şili'yi ziyareti sırasında kadınların tencereli ve takırtılı gösteri yürüyüşleri; bunun ardından parlamento hükümetin faaliyetini kısıtlamak için bir yasa çıkararak devletleştirmeler parlamentonun onayına bağlanıyor.

Ocak 1972: İçişleri Bakanı Jose Toha (PS) parlamentoda suçlanıp görevden alınıyor. Hükümetin bütçe tasarısı parlamentoda büyük ölçüde budanarak onaylanıyor.

Mayıs 1972: Bakır işçilerinin grevi; Concepcion kentinde MİR ve UP yerel önderliklerinin birlikte düzenlediği gösteriye KP'li valinin emriyle jandarmaların müdahale ederek ateş açmaları. Bu olay UP kabinesinde ciddi bir bunalıma yol açtı ve 13 bakan istifa tehdidinde bulundu. Bu, koalisyon içinde sağ kanatta yer alan KP ile SP'nin sol kanadını bir kez daha karşı karşıya getiriyordu.

Haziran 1972: Yeni İçişleri Bakanı Hernan del Canto (PS) parlamentoda suçlanıp görevden alınıyor.

Temmuz 1972: Kamu ulaşım kesiminde grev; faşistler grevi bahane ederek terör estiriyor. Parlamento silahların denetlenmesine ilişkin bir yasa çıkararak silahlı kuvvetlere her yerde silah arama yetkisi veriyor.

Ağustos 1972: Santiago'da perakendeci tüccarın kavgalı dövüşlü grevi; faşistler yine sahnede ve ortalığı karıştırıp saldırılar düzenliyor, arabaları yakıyorlar.

Ekim 1972: Kamyon, otobüs, taksi şoförlerinin, esnaf, mağaza sahipleri ve serbest çalışanlar tarafından da desteklenen ve haftalar süren grevi; Tabipler Birliği, otobüs sahipleri, işadamları giderek greve katılıyor; sağ partiler grevi destekliyor; faşistler saldırıyor; dört bakan görevden alınıyor.

Kasım 1972: Allende General Pratt, Sepulveda ve Amiral Huerta'yı bakan yaparak grevi önlüyor.

Ocak 1973: Kennecot şirketi Hamburg'da bakır yüküne ambargo koyuyor; Maliye Bakanı görevden alınıyor.

Haziran 1973: Bir tank birliği Başkanlık Sarayı'na saldırıyor; General Pratt yönetimindeki askeri birlikler saldı-

rıyı önlüyor. Halk Allende'yi destekleyen gösteriler yapıyor; kimi fabrikalara işçiler el koyuyor. Pratt Allende'den 16 generali görevden almasını istiyor; Allende 1970'te Hristiyan Demokratlarla yaptığı protokol uyarınca ordu hiyerarşisinde değişiklik yapamayacağını söyleyerek reddediyor.

Temmuz 1973: Askeri birlikler "aşırı sol"un silah depolarını açığa çıkarmak için fabrikalarda ve mahallelerde geniş çaplı aramalara girişiyorlar; silah ele geçirilemiyor.

Ağustos 1973: Taşımacılık kesiminde patronların yeni grevi. Allende'nin denizci yaveri öldürülüyor; köprülere, yakıt depolarına, elektrik trafolarına faşistlerin sabotajları başlıyor. Hekimler, bakır işçilerinin bir kısmı yeniden greve gidiyor. UP'nin Hristiyan Demokratlarla diyalog girişimi başarısız kalıyor; Kara, Deniz ve Hava kuvvet komutanlarının yer aldığı yeni bir kabine oluşuyor ama hemen istifa ediyor. Pratt Silahlı Kuvvetler Başkomutanlığı görevinden istifa ederek, yerini Pinochet'ye bırakıyor.

Eylül 1973: Muhalefet Allende'den çekilmesini istiyor; 11 Eylül günü askeri birlikler başkanlık sarayını içinde Allende'nin de bulunduğu bir çok kişiyle birlikte imha ediyor; 13 yıldır sürmekte olan askeri rejim başlıyor.

Bir Eylül günü seçimle iktidara gelen ve hazin bir rastlantıyla yine bir Eylül günü çarpışarak ölüncüye kadar başkanlık görevini bırakmayan Salvador Allende radyoda yaptığı son konuşmasında şöyle veda ediyor Şili halkına:

"...ülkemin işçileri, Şili'ye ve kaderine güven besliyorum. Hainlerin kendilerini zorla kabul ettirmek istedikleri bu karanlık ve kötü anlarda, er ya da geç ...yeni bir toplum kurmaya layık insanlar için geniş caddelerin yeniden açılacağını bilmelisiniz.

Yaşasın Şili! Yaşasın halk! Yaşasın işçiler!

Benim son sözlerim bunlar ve ben kendimi boşu boşuna feda etmediğime inanıyorum. Alçaklığı, vefasızlığı ve hainliği mahkum edeceklere için ölümümün bir ahlak dersi olacağından eminim..."

Allende ve Şili deneyimi için, geçen 13 yıl boyunca çok şey söylendi; kimi söylenmemiş şeyler de yarın Şili çalışan sınıfları tarafından söylenmiş olacak. Ama şurası ke-

ARTAN GATIRMA VE KARŞIYAKLIK İLE SONU GELMEYEN ASKERİ DARBELERİN ARASINDA "ŞİLİ" NİN SOSYALİZM YOLU ÖSTÜNE DEĞİŞİK DÜŞÜNCELER ARTAN BİR İLGİYLE TARTIŞILIP DURDU...



BAK SORUN SU ASLINDA HER FİYAT ÇOK GABUK YAPILMA ÇALIŞIYORUZ...

NE? EĞER DAHA DA HIZLI DÖNÜŞÜMÜZ SAĞ ARTIK ÇOK GEÇ OLACAK...

BİZİN TEK UMUDUMUZ ANAYASAYI KESİNLİKLE KORUMAK...

AMA ONLAR ANAYASAYI KORUYACAĞILAR!

GEREĞİNDEN ÇOK KAYGILANIYORSUNUZ... ELİMİZDE PREDRESYONEL BİZ ÖRDÜ YAR. BU YASA SU ANLAMA GELİR Kİ BU ÖRDÜ HÜKÜMETİN ÇIKARACIĞI NE UNACAKTIR. HEA DE NE OLURSA OLUN, GENERAL PRATT'IN BİR ŞEY OLMASINA İZİN VERMEYECEĞİZ...



LEPİS HÜKÜMETİN ZARFASINDA OLMALI...

HÜKÜMET İŞÇİLERİN ARKASINDA OLMALI VE ÖRGÜTLERİN MELEKİNE YARDIM ETMELİDİR!

LEPİS HÜKÜMETİN ZARFASINDA OLMALI...

GENİŞ BİR ÇERÇİME İHTİYACIMIZ VAR. E. PRATT İLE BİRLİKTE İTTİFAKA...

ÖNE Mİ? Bİ DE NIXON'LA BELKİ DE İ.T.T. İLE??

ASKERLERİ HALKA ATEŞ AÇMAK YERİNE EMİRELERE UYUMAYA İNANDIRMAZ GEREKLİ...

...VE DE KENDİMİZ SAVUNMAMIZ İÇİN SİLAHLI OLMAMIZ...

BÖYLE Sİ SEYLER ÖRDÜNU KİŞİLETTİRİCİ...

AMA ÖRDÜNÜN BİRİ KARŞI KULLANILMASINA DA ENGEL OLMAMIZ GEREKLİ...

...VE BÖYLECE TARTIŞMA GİTTİĞE KEŞİNLİKLE İP DÜHA DA AĞIRLASARAK ÖRDÜ ÇÜNKÜ SAĞ ASKER DOSTLARINI BESLEMİŞTİ...

Chris Welch, "Dünü ve Bugünüyle Şili Gerçeği", Vardiya Yayınları, 1980, İstanbul.

sin ve Şili çalışanları biliyorlar ki doğrusuyla yanlışıyla Allende onların tarafındaydı; onun üç yıllık deneyiminden, olumsuz sonuçlanmış bile olsa, çıkarılacak dersler var. Bugün, Şili'deki askeri darbenin 13'üncü yıldönümü yaklaşırken, tüm Şili yeniden çalkalanıyor, grevler, gösteriler yaygınlaşıyor. Şilililer bilmeliler ki bu kez başkanlığı almakla yetinmemek zorundalar: askeri diktatörlüğün yerine, ekonomik, toplumsal ve siyasal hayatın her düzeyinde öz-yönetim organlarına dayanan bir devlet oluşturmak zorundalar, yeni bir toplumun yaratılmasının güvencesi ancak bu olacak.

Aşağıda Şili askeri darbesinin yıldönümünü nedeniyle yayınlamayı uygun gördüğümüz iki ayrı yazı bulacaksınız. Bunlardan biri Regis Debray'ın Allende'nin ölümü üzerine yazdığı, onun kişiliğini anlatan ve bir bakıma içten

bir veda selamı iletme isteyen yazısı. Fransız "Le Nouvel Observateur" dergisinde yayınlanan bu yazıyı Bilgi Yayınevi'nin Türkçe çevirisinden kısaltarak aldık. Yayınevi tarafından 1974'te yayınlanan "Allende, Şili'de Sosyalist Eylem" adlı kitabında yer alan Osman Koçoğlu'nun çevirisinden kısaltarak aldık.

İkinci yazı ise, darbenin hemen ardından bir sosyalist kadın militanla sığağı sığağına yapılmış bir röportajdan alınma. Röportajın yapıldığı Elena Casares Şili'deki troçkist Devrimci Sosyalist Parti'nin bir üyesi; darbe olduğunda çalışmakta olduğu fabrikadan olayı nasıl gözlemlediğini anlatıyor. Röportaj darbeden sonra sığındığı Arjantin'de Intercontinental Press dergisi tarafından yapılmış; biz Pathfinder Press yayınlardan 1974 yılında yayınlanmış "Disaster in Chile -Şili'de Felaket" adlı derlemeden kısaltarak aldık.

ELENA CASARES İLE BİR SÖYLEŞİ

Çev: Ayşe Arut

SORU: Darbe başladığında fabrikanızda ne oldu?

YANIT: Darbe günü, her gün olduğu gibi işe gittim. Sabah 09.00 sularında, bir yoldaş yanıma gelip, başkanlık sarayının yine tanklarla sarıldığını söyledi. Aynı şey daha önce, 29 Haziran'da da olmuştu. Hepimiz çalışmayı durdurup, ne olup bittiğini anlamak için radyo dinlemeye gittik. Allende'nin konuştuğunu duyduk. Elveda der gibiydi, çok heyecanlı ve dostça bir elveda. Ben ve fabrikadaki tüm diğer yoldaşlar, onun hayata da veda ettiğini hissettik, çünkü her şey bitti der gibiydi.

Başkan halka direnmesini ve kararsızlık göstermemesini söyledi. Ama ne yapacağımızı bilmiyorduk. Darbenin geldiğini biliyorduk ama siyasi parti liderliklerinin ve hatta *cordón* liderliklerinin herhangi bir mücadele çizgileri yoktu.

bulmak istiyordum. İşçilerden hiçbiri böyle bir deneyime sahip değildi ve savaşmak

Böylece, fabrikamızdaki birliğin liderleri *cordón* ve diğer fabrikaların liderleriyle temas kurmaya gittiler. Sonra aracı geldi (Fabrikanın çalışmasını sağlamak için hükümet tarafından gönderilen bir görevliydi. İşçilerle yönetim arasında büyük bir kavga olmuştu. Bu nedenle hükümet bu görevliyi bir çeşit hakem olarak göndermişti). Bize kente durumun nasıl olduğunu anlattı. Bir çatışmanın başladığını ve sakin olup ne olduğunu anlamak için beklememiz gerektiğini söyledi. Fabrikada kalmalı ve gerekirse mücadele etmeliydik. Ayrıca, evlerine gitmek isteyen işçilerin -özellikle kadınların- gidebileceklerini ekledi.

Böylece fabrikada yalnızca öncü, yani direnmek, fabrikayı savunmak isteyenler kaldı. Bir savunma komitesi, bir erzak komitesi, bir tıbbi yardım komitesi ve buna benzer başka komiteler oluşturduk. Ben haberleşme komitesini örgütledim. Sonra kente gittim. Askeri deneyimi olan birini

rini arıyordum çünkü ortada ne *cordón*, ne de herhangi bir partinin liderliği vardı. Kaybolmuştu. CUT (Central Unica de Trabajadores-Birleşik İşçi Federasyonu) ne radyodan bir anons yayınlanmış, ne de başka bir şey yapmıştı. Bu durumda biz bir şeyler yapmalıydık.

Ancak kente vardığımda, bir çatışmanın sürüp gittiğini gördüm. Yola devam etmeye çalışmak ve askerlerle, gizlenerek mücadele edenlerin açtıkları karşılıklı ateş arasında kalma riskine girmek intihar olurdu.

Böylece fabrikaya döndüm ve orda kaldım. Yoldaşların hiçbiri *cordón* liderleriyle temas kuramamıştı. Tam anlamıyla her türlü yönetim ve yardımdan yoksun kalmıştık. Tek iletişimi çevredeki fabrikalarla kurabiliyorduk.

Öğleden sonra 3.00'te, askerler sokağa çıkma yasağı ilan ettiler. Bazı yoldaşlarla durumu konuştuk ve fabrikayı terketmem gerektiğine karar verdik, çünkü fabrika-

nın hemen yanında bir hava üssü vardı ve bir paraşüt birliğinin gelme tehlikesi söz-konusuydu. Direnmeyi başaramazdık, çünkü direnmek için hiçbir şeyimiz yoktu. Fabrikayı terkettim, çünkü bir yabancıydım, bu hem benim için, hem de yoldaşlarım için tehlikeli olurdu. Buna hiç gerek yoktu.

Böylece, geceyi geçirmek için fabrikada çalışan bir arkadaşın evine gittim. Gece boyunca silah sesleri duyduk. Çok gergindik ve özellikle Allende'nin öldüğü haberini alınca, sinirlerimiz iyice bozuldu. Cunta bu haberi radyodan verdi. (Daha sabah 09.30'da, askerler bütün radyo istasyonlarını ele geçirmişlerdi.) Allende'nin öldüğünü, intihar ettiğini söylediler. Bu, yanımdaki kızlarda şok etkisi yaptı. Allende'nin çok zayıf bir adam olduğunu filan biliyorduk. Ama yine de bir liderdi, Şili'nin büyük lideri.

Ne yapacağımızı bilmiyorduk, bu yüzden evde kaldık. Bir proleter mahallesinde olmamıza karşın, caddelerde çok sayıda Şili bayrağı yükseldi. Bu Şili'nin "kurtarıldığının" tabii sağ için kurtarıldığının bir işareti sayılıyordu. çevrede darbeyi destekleyen bir sürü insan vardı. Buna çok şaşırılmıştım, birilerinin bizi ele vermesinden korkmaya başlamıştık.

Hissettiğimiz şey bir kaosun varlığıydı. Ne yapacağımızı bilmiyorduk. Hiçbir haber alamıyorduk. Umutsuzduk.

Ertesi gün fabrikaya gittim, çünkü so-kağa çıkma yasağının kaldırıldığını sanıyordum. Oraya vardığımda kaldırılmamış olduğunu söylediler.

Fabrikada yaklaşık 280 kişi çalışıyordu. Savunmada ise yaklaşık otuz kişi vardı. Çok zayıf bir savunmaydı; silahlı değildiler.

Sonra, bizimkinin karşısındaki fabrikadaki bir toplantıya gitmem söylendi. Buranın savunması daha kalabalıktı (yaklaşık seksen kişi). İşgücü yaklaşık olarak 260 kişiden oluşuyordu, yani bizim fabrikanın-

kiyle aşağı yukarı aynı. Ama burada daha mücadeleci bir hava vardı.

Ancak, bu fabrikayı savunanlar da silahsızdı. Burası bir şişe fabrikasıydı, cam yapılan bir yer.

Şişelerle molotof kokteyli yapmaya başladılar, ama çok sayıda değil.

Toplantıya geldiğimizde, toplantıyı bizim partiden, PSR'den (partido Socialista Revolucionario-Devrimci Sosyalist Parti) bazı yoldaşların yönettiğini gördük. Cordón Vicuna Mackenna'nın askerlere karşı çetin bir mücadele verdiğini, bizim cordón'un da -Cordón Cerrillos- aynı şeyi yapması gerektiğini ama tamamen örgütsüz olduğunu, liderlik yoktu- askerlere karşı silahlı savunma için cordón ve fabrikaları örgütleme işini işçilerin üstlenmeleri gerektiğini söylediler.

Tam o anda, askerler içeri daldılar. Bizi havadan gözlüyorlarmış. Hepimizi tutuklayıp, çok yakındaki hava üssüne götürdüler. Kadınlarla erkekleri ayırmışlardı. Yaklaşık üç kadın ve seksen erkek vardı. Üstlerini aramak için erkekleri piste götürüp yere yatırdılar.

Bir saat kadar sonra, ben ve bir kaç kişi dışında herkes serbest bırakıldı. Çünkü askerlere toplantının sekiz değişik versiyonu anlatılmıştı ve onlar da toplantının ne ile ilgili olduğunu -insanları sakinleştirmeye çalışan bir toplantı mı, başka bir şey mi çıkaramamışlardı. Onların bizden daha çok kaybolmuş oldukları sonucuna vardık.

Başka fabrikalarda süren ve daha şimdiden askerlere karşı silahlı mücadeleye dönüşmüş olan silahlı savunma onları çok kaygılandırıyor. Bu nedenle, henüz örgütlenmeye başlamış olan bizden çok, kendileriyle mücadele eden bu fabrikalarla ilgileniyorlardı.

Yanımda hiç bir belge olmadığı için orada bir gün tutuldum. Bu süre içinde, nasıl çalıştıklarını görme şansına sahip oldum. Subayları, askerleri, sağlık personelini gör-

düm. Bazıları, darbenin sebep olduklarından çok üzüntü duyuyorlardı. Herşeyin hemen bitivermesini ve direniş olmamasını umuyorlardı.

Çok ilginç bir şey daha gördüm. Burası Moneda'yı bombalayan dört uçağın üssüydü. Uçaklar İngiliz yapımıydı; hangi tip olduklarını bilmiyorum. Ama pilotlar Şilili değildi. Yankee olduklarını söyleyebilirdim. Konuşmalarını duyuyordum ama Kuzey Amerikalıların çok tipik bir görünüşleri vardır. Bundan başka tek olasılık İngiliz olmalarıydı, ama sanmıyorum çünkü İngilizler bu tür işlerin adamı değildiler; çok bürokratikler.

Nihayet yoldaşım belgelerimi getirdi ve gitmemize izin verdiler. Silahlı bir çatışmanın ortasından geçerek üssü terkettik. Üssün karşısındaki bir fabrikadan işçiler askerlere ateş ediyorlardı. Bir kaç dakika içinde kuşatıldılar, çünkü silahlı kuvvetlerde, işçilerde olmayan silahlar vardı.

Üste yaklaşık 500 kişi vardı. Üssün karşısındaki gecekondu mahalleleriyle savaşmak için, sık sık kamyonlarla üssü terk ediyorlardı. Bu mahallelerden La Legua adlı birinde çok mücadeleci insanlar vardı. Buradan şiddetli bir ateş açıldı. Hükümetten aldıkları bazı silahları vardı.

La Legua'daki mücadeleyi üstten izleyebiliyordum. Askerlerin de dahil olduğu çok ama pek çok insanın öldürüldüğünü gördüm. Askerlerin elli kalibrelik makinalı tüfekler taşıyan helikopterleri vardı. Halkı havadan ateşe tutabiliyorlardı. Yine de, bu gecekondu mahallesindeki halk askerlerle üç gün savaştı. Çok çetin mücadele ettiklerini ve pek çok askerin öldüğünü de söyleyebilirim. La Legua'da "miguelitos", yani lastik patlatmak için çivi yapabildiklerini işitmişim. Bu yolla bazı polis araçlarını durdurup, 160 kadar aynasız öldürdüler. Bu mahallenin halkının çoğu marjinal denen, çoğunlukla işsiz kişilerden oluşuyordu, proleter mahallesi değildi.

Üssü terkettikten sonra, fabrikaya dönemedim, çünkü bir çok birlik tarafından sarılmıştı.

YASASINA UYGUN ÖLDÜ

Regis Debray

Salvador Allende'nin bir kaybı yok bu işte, istediği gibi dövüşerek öldü. Ona hiç bir şeyi zorla yaptırabilmiş değiller! "Üstümde pijamayla kimse beni uçakla kaçmaya zorlayamaz! Herhangi bir elçilikten sığınma hakkı da istemeyeceğim!" diye tekrarlayıp durmasından, dediğini yapamayacağını sanmışlardı galiba? Oysa, bunca kaos içinde, dostlarının emin olduğu tek şey buydu: başoyuncusu için dram, çevredeki ülkelerde sık sık görüldüğü gibi, bir operet halinde bitmeyecekti. Aynı duruma düşmüş benzerlerinin, ünkeklğinden tiksindirici çok. (...)

Allende, evinin bahçesinde, çeşitli silâhlarla atış talmi yapmayı sever, fakat düşmanlarını ateşle karşılamayacağını bilirdi; ya çok geçti bunun için, -ateş edilecekse 1971'de başlangıç heyecamı içinde edilecekti-

ya da çok erken: az oy farkıyla sarılı seçilmiş bir burjuva cumhuriyeti başkanı olarak, bulunduğu mevkiden devrimi başlatamazdı ki! Ama ister cinayet olsun, ister kurban gitmek, tabancası elinde, kalesini sonuna dek savunmuş olacaktı ya! Çok kalabalık, çok da silâhlı faşist saldırganları temizleyebilmesi olası mı? Olsun, hiç değilse onun ölümünü şiddetli bir samar gibi suratlarında duymayacaklar mıydı? Önemli olan şunu anlatmaktı zaten: "Patria o Muerte." Burada teslim olunmaz, yenilmek belki ama, ayakta olarak. Gelecek için ne kadar önemlidir bu!

Ölümün şaşırtmadığı kişilere saygı diye, İspanyolca'da kısaca, 'Murio en suley = Kendi yasasına uygun öldü' diyorlar. Bir reformcu, bir konuşma ve uzlaşma yanlısı,

bir yaşama tutkunu için, ne garip bir yasa değil mi? (...) Öyleyse 'Ne adamdı!' demenin tam sırasıdır. Yarın söz yine nasıl olsa, hem de bütün hızıyla politikaya dökülecektir, bugün, handiye dostum olan bu adamı selâmlamak geliyor içimden. Bu bir kişi sorunu değildir mi, diyeceksiniz, evet, evet, öyledir...

Halka Ateş Açtırmak

Onda irade fikri bastırırdı hep. Salvador, her şeyden önce, bir yürek adamıydı ve onun için, yürek adamı denince akla gelen ne varsa -yiğitlik, doğruluk, bağlılık, coşku- hepsi, her şeyden önce gelirdi. (...)

Bu fark, bu şanlı tutarsızlık, insan olarak onun bütünü demektir. Bu yüzdendir ki Allende adını taşıyan siyasal öğretilerden bambaşka bir şeydi o, bu yüzdendir ki Allende'ci olmayan kıyamet gibi dostu vardı, bu yüzdendir ki canlı olarak teslim bayrağını çekmesi söz konusu edilemezdi. Allende'nin bu kişisel kararını ilişkin siyasal bir stratejisi yoktu, stratejisi olup da kararı olmayanları umursamazdı hiç ama, ikisine de sahip olabilenler handiye büyülüyordu onu: işbaşında gördüğü Fidel ve 'Che' gibi. Ta içinden tutuyor, böyle yapmakla onları çileden çıkarıyordu. Yasası budur bu işin, burjuva iktidarlarının elinde rehine olan reformcu, er ya da geç onlara güvence vermek için halkın üstüne ateş açtırmak zorundadır. Oysa o, 1972'de bir geçkondu semtindeki polis aramasında, halka ateş açılıp da bir işçi öldürülünce, ertesi sabah tek başına ve yaya olarak oraya gitmişti: *pobladeres*'ten özür dilemek, onlarla yüz yüze hesaplaşmak için!

Aslında başka bir şeyin hayalini kurmuştu ve hayalini kurduğundan vazgeçmeyi bir türlü kabul edemiyordu. Askerler, zor da olsa ağzından istedikleri ödünleri almışlardı ama, MIR'i yasa dışı ilân eden kararnameyi imzalamadan çekmeceyi tutuyor, böyle yapmakla onları çileden çıkarıyordu. Yasası budur bu işin, burjuva iktidarlarının elinde rehine olan reformcu, er ya da geç onlara güvence vermek için halkın üstüne ateş açtırmak zorundadır. Oysa o, 1972'de bir geçkondu semtindeki polis aramasında, halka ateş açılıp da bir işçi öldürülünce, ertesi sabah tek başına ve yaya olarak oraya gitmişti: *pobladeres*'ten özür dilemek, onlarla yüz yüze hesaplaşmak için!

Günün birinde, düşmanları bundan yararlanacak da ol-salar, bu adamın kafası reddetse de yüreğini büyüleyen kutsal devrimi, içinde bocaladığı bataktan çıkarmak için neler yaptığını, elbet açıklamak gerekecektir. Senato başkanı iken, ülkesinde darda kalmış devrimcileri kurtarmak, onlara yardım edebilmek için, bütün siyasal hayatını tehlikeye atılmaktan çekinmeyen odur. Bütün kıta polisinin aradığı, o And dağlarını yalınayak aşmış Boliviya devrimcilerini karşılamaya 'bizzat' gitmiş, Paskalya adasına onlar eliyle ötürmüştü. Şili asını içinse, 'haydutlar'dı bunlar, 'vatansız tedhişçiler'di...

Cumhurbaşkanlığı sırasında daha da kötüsünü yapmaktan çekinmiyor, durumunu ve mevkiini sık sık tehlikeye düşürüyordu: sorumlu ve içten olup da ona başvurarak istediğini elde edemeyen Güney Amerikalı devrimci yok gibiydi. Söz gelişi, yalnız bilinen üstünde dur-sak, şunu belirtmemiz gerekir: geçen yıl, etine ve buğdayına o kadar muhtaç olduğu Arjantin cuntasına, Trelew kaçaklarını geri vermektense, cuntayla savaşa girmeye bin kere razıydı. İster onur sorunu olsun, ister ilke sorunu, böyleydi işte. (...)

Kral Çıplaktı

(...) Şimdi Allende'nin ucu ucuna başarıya ulaşmış karşı manevralarını hatırlatmak ne işe yarar? Başarısı ne kadar sürebilirdi ki? Şili, gündelik iki ya da üç bunalımıyla

günü gününe yaşamaktaydı. Kırk sekiz saatin ötesinde, hiç bir şeyi planlayabilecek durumda değildi Allende. Tehlikeye öylesine alışılmıştı ki, birisini, ardından ötekisini atlatılmış olmak siyasal bir çözüm olabilecek sanılıyor-du.

Elinde maddî müeyyidesi olmayan siyasal bir iktidar, ancak lafta iktidardır. *Patri Libertad*'ın bir eylemcisini tutuklayabilmek, bir kamyonu el koyabilmek için, Engels'in dediği gibi 'silâhlı adamlardan oluşan özel bir birlik', yani devlet aygıtı gerekir. Oysa onun elindeki aygıt ay-lardır komutasından çıkmıştı, her geçen gün makamdan makama 'fiilî' bir başeğmezlik durumu yaratıyordu. Burjuvazinin yaratıp elinde tuttuğu bir devlet aygıtından, onu yaratan ve meşru kılan sınıfa karşı harekete geçmesi na-sıl istenebilir? Allende, yalnızlığını, birbiri ardınca büro-suna çağırıldığı general'lerle arasında geçen anıtsal sövüşmeler, masalara indirdiği yumruklarla doldurarak, yönetme olanaklarının elinden bir bir çıktığını görüyordu. Yerinde başkası olsa, düşerdi çoktan: o gözüpekl-iğiyle yürüyor, artık elinde olmayan gücü ve çüretiyle, iktidar olmaktan çıkmış bir iktidarı ayakta tutuyordu. Fakat, artık çıplaktı kral, bu nasıl olsa bilinecek, duyula-caktı.

Sapına Kadar Adam

İnatçı alaycılığından mı, ölüm sarhoşluğundan mıydı acaba, Allende, bir satranç oyuncusu soğukkanlılığıyla, kendini her sabah yeniden başlayan taktik manevralarına vermişti. 'Ne yapar bu?' diye sormaya benim dilim varmadı doğrusu, kimsenin de varmıyordu. 'Bunun stratejisi nedir?' diye sormaya da. Yeri değildi bir kere, densizlikti. Herkes örgütlenmek, silâhlanmak, *Unidad Popular* partilerinin silâhlı aygıtlarını birbirine uydurabil-mek için, sadece zaman kazanılmaya çalışıldığının far-kindaydı çünkü: haftadan haftaya sürdürülen, saate karşı korkunç bir yarış! (...)

Komplocular silâhsızlandırılınsın! Allende'nin buna ce-vabı hazırda: "iyi ama, neyle?" Her taraftan ona, "Se-ferberlik yap, deniyordu, halkın güçlerini harekete geçir." Zira yığınları ideolojik bir yönlendirme, politik bir yö-netimden yoksun bıraktığı, üstüyaı kurumları arasında bocalayıp durduğu gerçektir. Ama, "Hükümet darbesini yalnız halk yığınlarının dolaysız eylemi durdurabilir" di-yenlere, yine de Allende'nin karşılığı şu oluyordu: "Bir tankı durdurabilmek için, bu yığınlardan kaç kişi gere-kir dersiniz?"

İkinci nirengi noktası, kendisiydi Allende'nin: yani tari-he kötü geçmemek, kendini gözünden düşürmemek, ar-dında bırakmak istediği görüntüyü bozmamak! Açıkçası askerlerin şantajına boyun eğmemek demektir bunun, programının genel ilkelerinden gerilememek! Ne var ki, onuru kurtarmak savaşı, savaştan kaçınmak onursuzlu-ğu göze almakla olasıydı ancak ve Allende bu iki temel isteğinin karşıt olmadığına ya inandığı, ya inanır görün-düğü için, ikisinden birini seçmeye yanaşmıyordu. (...)

Onur tutkusu. Dürüstlük. Soyluluk. Katıksız olmak. Buna onlar *hombria* diyorlar ki, başka bir dile çevirmek olasıdır. Aslında Salvador Allende bir *Caballero* idi. Şim-di 'sapına kadar adam' mı diyeceğiz buna? Geçmiş çağ-ların, eskimiş, biraz da gülünç değerleridir bunlar belki, ama peşin peşin ödendiler. Çağımıza ve gereklerine ge-çilmesi için, bu 'sapına kadar adamın', rolünü bitirip dö-nemini kapaması gerekli miydi yoksa?

"ÖNCE İTTİHATÇI, SONRA DEMOKRAT..."

"İhtilalciler bir heyet halinde geldiler. Başlarında Uluç Paşa vardı. Ve ben cebimdeki rövolverimi ihtilalcilere doğru tutuyordum. Paşa bana geldi:

-Sizi götüracağız, misafir edeceğiz, dedi. 'Ben, milli irade ile buraya geldim, hiçbir kuvvet beni buradan alamaz', dedim. 'Gitmem', dedim.

Paşa, etrafındakilere bir işaret yaptı. Beni kavramaları için... Hemen tabancamı çektim. O anda ateş etmek gibi bir fikir uyandı bende. Dört kurşunu karşımdakilere kullanayım, beşincisini kendime alıkoynam. Bu iki fikir hızla aklımdan geçti. Sonra, kan dökmeyeyim, intihar ederim, nasılsa öleceğim, diye düşündüm. Tabancayı sol şakağıma koydum, solak olduğum için. Hücum ettiler, sol bileğime sarıldılar, tabancayı kaptılar. Sonradan bir subay anlattı: Tabanca toplu olduğu için tetiği hafifçe çekmişim. Bir kurşun yerinden oynamış, namlunun orta yerine gelmiş. Bir küçük hareket daha olsa patlayacaktı. Evvela beni koluna girerek götürmek istediler. 'Bırakınız' dedim sertçe. Bıraktılar."

Celal Bayar (Bir İhtilal Daha Var, Örsan Öymen)

"Bir kurtarıcı, Tanrı tarafından gönderilmiş bir kişi olmadığımı her zaman söylemişimdir. Ben, halkın zafer ümidini sadece birlik olmada gören militan bir sosyalistim."

Salvatore Allende

R. Debray, Allende'nin eski dostu "El Perro"ya soruyor:

"Kuvvet komutanları, ya kabul mabul istemeden, muhtıralarını koltuk altlarına alıp, bürosunu bastırırlarsa, ne olacak?"

"-Ne olacağını pekâlâ bilirsin: kim ilk ateş ederse, o kurtulacak! Salvador ölme-yi teslim olmaya yeğler."

"ÖNCE DEMOKRAT, SONRA SOSYALİST..."



CELAL BAYAR VE DEVLET TÖRENİ

Uğur Cankoçak

Bir ülkenin yazgısını belirleyen kişilerin değerlendirmesi tarih katındadır. Ama tarih kimi zaman çok uzun bir süreç gibi görünse de kimi zaman da anlık olaylarla kesintiye uğramış görüntüsü verir. Osmanlılar ölünün arkasından konuşmakla övünürlerdi. Cenaze töreninde imamın sorularını cemaat hep yok yok, diye yanıtlar. Alacağı olan da yok der, borcu olan da! Osmanlı yok olup gitti. Giderken de kalıntılarını bıraktı Türkiye Cumhuriyeti'nin üzerinde: Celal Bayar bu kalıntılardandı. Niçin mi?

Celal Bayar'ın Kurtuluş Savaşı'ndaki Galip Hoca'lığı hep tartışma götürür bir Osmanlılıktı.

Kurtuluşun hemen sonra emperyalizme açılmaya çalışılan ekonomik kapıların ardında Celal Bayar vardır. Osmanlıyı çökerten yabancı sermayenin adamı olarak bu kapıları açıyordu o. İsmet İnönü'yle en büyük çelişkileri de bu değil miydi: Ekonomi üzerinde devlet denetimini sıfıra indirerek "Türkiye'yi küçük Amerika yapacağım" diyen ondan başkası değildir çünkü.

Ekonomik bağımlılığı siyasal bağımlılıkla pekiştirmek için Türk askerini Kore'nin bağımsızlık savaşçıları karşısına çıkartan ve çağının kurtuluş savaşlarına önderlik eden bir ulusun insanını, bir başka bağımsızlık savaşında emperyalizmin maşası durumuna getiren de Celal Bayar ve onun ideolojisinden başka bir şey miydi?

Celal Bayar, küramsal kitaplarda, romanlarda anlatı-

lan işbirlikçi tipin basit bir karikatürü olmaktan öteye geçemedi:

Kurtuluş Savaşı'nda komitacı olarak bölücülük yapmadı, ama, Vatan Cephesi'ni kurarak bu amacına ulaştı. Üstelik bu cepheye ölüleri, tavukları, horozları bile yazdırıp radyolardan isimlerini okuttu. Yakın tarihimizin milliyetçi cephe modeli o günlerden kalmaz ve unutulmamalıdır. Atatürkçülüğün birleştirici ideolojisinin karşısına cephecilik politikalarıyla çıkmış, bölükten bölücülükten söz etmiştir. Ama oyunları hep yarım kalmış, mirası paylaşılammış bir "sivil" siyaset adamıdır o.

Egemen sınıfların en sağ kanadında yer aldı. "Aydınlar Ocağı"nın müdavimiydi. Alpaslan Türkeş'li, Yılmaz Öztuna'lı toplantılarda elini öptürüp, komünistlerin hakkında ahkâmlar kesti.

27 Mayıs 1960'da Çankaya köşkü'nde Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından tutuklandı. 1981 yılında, aynı köşke, Devlet Başkanı, Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren tarafından "onur" konuğu olarak davet edildi.

Ve Celal Bayar ancak 1986 Türkiye'sinde devlet töreniyle toprağa verilebilirdi! Kendisinin aklamadığı hayati, mirasçıları tarafından aklanmaya çalışıldı. Olmadı, olmayacak... Türkiyeli sosyalistler her sonbaharda onu anımsayacaklar ve her sonbaharda onun komünizm hezeyanlarına gülüp geçecekler...

CELAL BAYAR KEMALİZMİN BİR KANADI

Abdullah Onay

Bayar siyasal tarihimizin biraz şansız kişilerindendir. İttihat ve Terakki ile politikaya atılan Bayar, partinin önce Bursa, sonra da İzmir katib-i mesul'ü oldu. Komitacı Bayar o günlerde adam dövdürmekten çekinmedi. Yani tam anlamıyla "iyi" bir ittihacıydı. Yıllar sonra bu aısını anlatırken "Beni sakın bulursunuz, gene de öyleyim. Ama kızdığım vakit başka şeyler olurum" dedi. (1) Bunu söylediğinde Bayar 102 yaşındaydı. İzmir'in işgali tehlikesi belirince Bayar önce önce zeybek sonra da sarığı ve cübbesiyle Galip Hoca oldu. İşgale karşı direniş örgütleri oluşturma işiyle uğraştı. Son Osmanlı Meclis-i Mebusanına Saruhan mebusu olarak katıldı, İstanbul işgal edilince de Ankara'ya geçti ve Bursa mebusu olarak Meclis'te yer aldı. Ankara'da Mustafa Kemal'in çevresine girdi ve çevrenin güvenilir kişilerinden oldu. Böylece başladı

ölenemeyen yükseliş başladı Bayar'ın. Mustafa Kemal'in direktifi ile Yeşil Ordu ve resmi Türkiye Komünist Fırkası yöneticileri arasında yer aldı. Her ne kadar Fırka komünist değilse de ve Bayar emirle girmiş olsa da -o dönem sosyalizmin büyük prestije sahip olması nedeniyle- köylülere Bolşevizmi alıtmaktan geri durmadı. (2) Milli Mücadele sonrasında Atatürk'ün Hintlilerin yolladığı 250 bin lirasıyla İş Bankası'nın kurulmasına öncülük etti. Ekonomi bilgisi nedeniyle ekonomik konularda Mustafa Kemal'in güvendiği kişilerdendi. 1932'de iktisat vekili oldu. Bakanlığı döneminde, sanılanın aksine, özel sektörün gelişmesine yöneldiği gibi, devlet yatırımlarını da arttırdı.

Atatürk'ün hükümet icraatı konusunda İsmet Paşa'ya "sen bildiğini yap" demeye başlamasıyla birlikte, İsmet Paşa'nın Atatürk'le arası açıldı. Bu İsmet Paşa'nın

başbakanlıktan azline yol açtı. Böylece Bayar başbakanlığa getirildi. Bayar'ı atadığı gün Atatürk kendisine şu talimatı vermiş: "Bak Bayar... valileri, polis müdürlerini ben tayin ederim. ordu komutanlarının tayini ve terfi ben den geçer. Dış politikayı ben çizer, sefirleri ben atarım. Bunlara sen karışma, gerisini bildiği gibi yap". İnönü'nün cumhurbaşkanlığından sonraki dönemi sıradan bir milletvekili olarak geçirdi ta ki, 1945'te "dörtlü takrir"-le CHP içinde muhalefete geçinceye kadar. Fakat "dörtlü takrir" oluşumuna en geç katılan Bayar'dır; diğerleri CHP'den atıldığı halde Bayar atılmaz. DP'nin program çalışmaları bitene kadar CHP'den istifa etmez; bu iş ona "sevimsiz ve zor" gelir.

İsmet Paşa'nın çok partili rejime geçiş kararını alması ile Bayar DP kurucularından oldu ve 1950 seçimleriyle devlet kademesinin en yüksek katına, yani Cumhurbaşkanlığına yükseldi. Şanssızlığına gelince, tek parti yönetici takımında yer almasına, Atatürk'e olan sevgisinin "ibadet" derecesinde olmasına rağmen, çok partili rejim döneminde kendini başka bir konumda buldu -üstelik inançlarını değiştirmeden. Tek parti döneminde siyasal katılım imkanı bulamayan kitleler, çok partili rejime geçişle birlikte bu imkanı elde etti. Tek parti rejimine olan tepkilerini oyların DP'ye kanalize ederek gösterdiler ve ilk defa iktidar halkın oyları ile değişti. Bu Türkiye'nin siyasal gelişiminde "devrim" ya da "karşı-devrim" değildi ama yine de önemli bir gelişmeydi. Fakat bunun karşılığının da ödenmesi gerekiyordu.

Bayar, henüz muhalefet döneminde partisinin Zonguldak il kongresinde bir delegenin "kadınlar evlerine dönmelidir, dairelerde bunlara maaş vermek kötülüğe teşvik etmektir. Biz ezan sesiyle uyanmak, ezan sesiyle uyumak istiyoruz" sözlerini duyunca, yanındaki kulağına eğilip "Bu geri ve iptidai insanlarla ne yapacağız?" diye sorar. Bu "iktidarı kasetlilerle, çarıklılara mı bırakacağız?" diyen zamanın CHP'lilerinden farklı bir bakışı yansıtmıyordu. Ancak oyunun kurallarına göre oynanması gerekir. Kitlelerden oy isteyeceksen onların taleplerini de gözardı edemezsin. Üstelik bunun yolunu bazı "ilerici"-ler görmek istemese de, CHP açmıştı. 1946'dan sonra oy alırsın umuduyla türbeler açılmış, imam-hatip okulları kurulmuştu. DP, CHP'nin açtığı yoldan ilerliyordu. Ezanın Arapça okunması kanun teklifi mecliste kabul edildi fakat CHP'lilerin herhangi bir muhalefeti olmadı. Bayar'ın da bu kanunun çıkışından ne kadar rahatsızlık duyduğu biliniyor. Fakat yine de irticaya taviz verme suçu DP ve Bayar'ın üzerine kaldı. "İlerici" kesim olayın öncesini görmezlikten gelerek yıllarca bu sakızı çiğneyecektir. Bayar istediği kadar "Atatürk'ü Koruma Kanunu" çıkarırsın, düşündükleri ile yapmak zorunda oldukları ilişkiyi içinde kalacaktır. Bu konuda Bayar ile Menderes arasındaki farkı da görmek gerekiyor. Menderes'in bu konularda Bayar'dan çok daha rahat olduğu söylenebilir.

Ardından NATO'ya giriş, ABD ile gelişen bağımlılık ilişkileri, Kore'ye asker gönderme, sol üzerindeki baskı vb. kararları DP'yi "ilericiler" in gözünde günah keçisi haline getirdi. Tüm bunlar solun bazı kesimlerinin resmi ideolojinin yarattığı mistifikasyonlara bağlanmasına yolaçtı. DP bunları yaptı, fakat tarihe maddeci bir yöntemle bakıyorsak farklı bir politika uygulayabileceğini düşünmek ne kadar doğrudur? Bir noktadan sonra olay DP eleştirisini aşarak, çok partili rejime -ki bunun bir demokrasi olduğu söylenemez- karşı olan kesimlerin DP'ye yönelttikleri eleştirilerle tek parti rejimine olan özlemlerini dile getirmesi haline dönüştü. "Altın çağ"a geri dönüş özlemi başladı. Tek parti döneminde irtica yoktu, tam bağımsızdık vb. Ne olduysa DP ile oldu, bütün kötülüklerin anası DP'dir. Oysa kitlelere alternatif sunmayan çarpık laiklik anlayışıyla "devrim"le, emirle İslam'ın direncinin kırılmayacağı bir gerçekti. Fırsatını bulunca insanlar bunu dile getiriyordu. DP NATO'ya girmişti, ancak İsmet Paşa girmeye çalışmamış mıydı? ABD ile ilişkiler CHP döneminde başlamamış mıydı, üstelik sol üzerinde baskı tek parti döneminde yok muydu? DP'nin tek parti döneminin ideolojik mirasını hiçbir zaman reddetmedi. Bayar'ın yıllar sonra söylediği sözlerde bunu görmek mümkün: "İttihat ve Terakki'yi DP'ye tercih ederim. Biri evladım gibidir. Bir diğeri de babam. İnsanın babası her şeyden kıymetlidir" (3). DP'nin plebisiter diktatörlüğe kayışı, sonunu hazırladı. 27 Mayıs askeri darbesinden sonra kendisini almaya gelen askerlere Bayar, istediği kadar "Ben komitacıyım, beni buraya millet getirdi! Siz götüremezsiniz" diye dirense de, iktidara veda ediyordu. Yargılandı, idama mahkum edildi, cezası hapisle çevrildi, Kaşseri' de cezasını çekerken affedildi. Ve daha sonra sağın etkin bir şahsiyeti olma durumunu korudu. Bayar için söylenecek bir şey daha var: Devletine olan bağlılığını hiç kaybetmedi. Yıllar sonra 27 Mayıs'ı "fiili bir durum" diye niteleyip "tarihimizin çok eski geleneklerine ve devlet karakterine" dayandığını söylerken de, 12 Eylül'ü desteklerken de buradan hareket ettiğini sanıyordum.

Ömrünün sonlarına doğru komünizm fobisine tutulduğunu da söylemek lazım. Yıllar önce "bu kıs komünizm geliyor" demişti, ancak ardından 12 Eylül geldi. Ölümünden bir süre önce de "komünistlerin imha" edilmesinden söz etti. Bayar hakkında çok şey yazıldı çizildi. Atatürkçüydü/ Atatürk ilkelerini çiğnedi, demokrattı/ diktatördü vb. Bunların her biri de bakış açısına göre değişti. Aslında Bayar'ı ne İttihatçılık'tan, ne de Kemalizm'den soyutlayarak -Kemalizm gibi muğlak bir ideolojinin İsmet Paşacı kanadı olduğu kadar Celal Bayar'ı kanadı da olabilir- değerlendirmeli. Çünkü demokrat olup olmayacağı da o çerçevede anlaşılabilir. Kendisi için söylediği şu sözler aslında bunu çok iyi ifade ediyor: "Ben önce ittihatçıyım, sonra demokrat... Fakat daha Atatürkçüyüm."



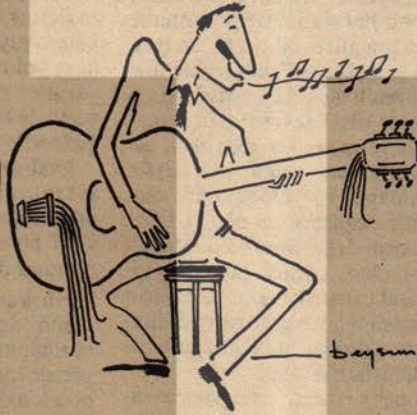
ECEVİT'İN ANTI-MARKSİSTLİĞİ

Hasan Ali Arut

Bir süredir Ecevit'in adı yeniden 'kamuyu'nun zirvelerine doğru tırmanışa geçti. Ancak bu kez geleneksel 'sosyal demokrat' kimliğine ilginç yenilikler getiriyor: Örneğin bu kez halktan olduğu kadar hak'tan da yana olduğunu söylüyor; Allah adını sık sık kullanmaya, İslami değerlere saygıda kusu etmemeye özen gösteriyor; 27 Mayıs'ın kemikleşmiş ilerciyorumuna eleştiriler getirerek, solda da egemen olan "ilericilik-gericilik" sorunsalını delen politik çıkışlar yapıyor. Bu yeni Ecevit, kimilerine göre eskisine kıyasla daha 'demokrat', kimilerine göre ise 'sağa kayıyor'. Böylece ağırbaşlı, sorumlu "Devlet Adamı", "Kıbrıs Fatihisi" kisvesinin bu yeni özelliklerle içiçe bulunduğu bir Ecevit imgesi giderek yaygınlaşıyor. Bir yandan da yaygın bir biçimde sol oyları bölmek suçlamasıyla karşı karşıya kalıyor. Ecevit, bu suçlamayı kendi ifadesiyle, "1877 seçimlerinde sağdan gelen ama gerçekte sola ait olması gereken" oyları yeniden sola, ama bu kez geleneksel CHP çizgisinin devamı olan SHP'ye değil, "gerçek sosyal demokrasinin" sözcüsü DSP'ye çekmeye çalıştığı iddiasıyla karşılıyor. ("Biz oylarımızı esas olarak ANAP'ın tabanından alacağız."), bu aynı zamanda Türkiye'ye özgü 'sosyal demokrat' çizgideki kimi dönüşümlerin ilk adımlarını da temsil etme iddiasında.

Ancak başta Cumhuriyet gazetesi olmak üzere, ilerciy kamuoyunun tepkisini çeken bunlardan hiçbiri değil. "Sağa kayan", "solu bölen" Ecevit'e yönelik eleştirilerin ağırlık noktasını aslında Ecevit'in "seçkinler", "gazetelerin köşe başlarını tutanlar", "yarı-aydınlar" diye adlandırdığı kesime yönelttiği suçlamalar oluşturuyor. Bunlar ve "tabandan örgütlenme", seçkinlere karşı, halk türünden yeni temalar çevre-

sinde dile getirdiği görüşler... Osmanlı ve Cumhuriyet tarihine, 'yeni' bir bakış açısına dayandığı izlenimini veren bu aşırı basitleştirilmiş, yavan, yeni popülist lafazanlığın tek etkisi, sosyalist ve sosyal demokrat hareketleri etkileyen aydınları dışlamak değil. Aynı zamanda sosyalizm, sosyal demokrasi ve CHP popülizmi arasındaki puslu alana yerleşen kimi aydın ve yazarların manevra alanına da ciddi bir darbe vuruyor.



Beysun Gökçin Cumhuriyet, 30 Aralık 1978

Kısacası, sosyal demokrasinin "doğal lideri"ne karşı solda beliren tepkilerin esas kaynağını, ilk bakışta DSP'nin, söylemi ve örgütlenmesi ile alabildiğine "sağa açılma", soluna karşı "kapıları sınıksız kapatması", Marksist solu düşmanca dışlaması oluşturuyormuş gibi gözüküyor.

Ancak gözden kaçan önemli bir nokta var: Gerek solda hakim olan "ilericilik-gericilik" anlayışının eleştirisinde, gerek DSP'nin yalnızca lafazanlığını yaptığı-

gerçekte sıkı bir bürokratik-konspiratif denetime tabi tuttuğu-tabandan örgütlenme anlayışında, tepeden inmeciliği, seçkin politikaları eleştirisinde, gerekse de olmaz yerlerde kullandığı "sivil toplum" kavramında, Ecevit'in ve DSP'nin kurmaylarının bu yeni temaları hemen tümüyle kendi solundaki ve özellikle de Marksist solun içindeki tartışma-hesaplaşmalardan devşirmekte ve hatta apartmakta oldukları.

Bu olgu, kuşkusuz Türkiye'de sosyal demokrasi olan sunulan politik çizginin bilinen yapısal cılızlığına işaret ediyor. Bu çizgi bugün sahip olduğu önem ve meşruiyeti kitlesel örgütlenme planında özerk bir gelişme dinamiğinden değil, devlet içindeki yerleşik konumundan alıyor. Aynı zamanda da sosyalistlerin teorik-politik tartışmalara verimli bir zemin oluşturamamış olmalarından ve genel olarak politik zaaflarından, işçi sınıfının kendi örgütlenmesini yaratamamış olmasından yararlanıyor.

Bugün SHP, özellikle büyük kentlerdeki toplumsal etkinliğini, örgütlenmesinin dinamiğini ve yaygınlaşmasını, büyük ölçüde SHP içinde çalışmaktan başka bir alternatif göremeyen sosyalist kadrolardan, işçilerden ve sosyalist sendikacılardan sağlıyor. Bu kesimlere kapılarını sınıksız kapatan DSP ise sosyal demokrat hareket içindeki 'dönüşümler' için kendi solundaki tartışma, araştırma ve teorik üretimleri devşiriyor. Türkiyeli sosyalistlerin deneyimlerini, teorik-politik tartışmalarının ürünlerini, politik etkinliklerini ne zaman toplumda sosyalist bir alternatifin inşası için seferber edecekleri sorusu ve sosyalist demokrat olarak adlandırılan partileri sınıfsal bir ayrışmaya zorlayacakları sorusu ise belirleyici önemini korumaya devam ediyor.

SOSYALİSTLERİN ZORUNLU TATİLİ

Ömer Faruk-Erol Özbek

Aslında üç yıl önce gazeteler yazmıştı; "Demokrasiye döndük" diye. Şu tarihin karşı konulmaz akışı ile belirlenen zaman pek bir yavaşladığından olsa gerek, bir yere döndüğümüzün farkında olmamız için üç yıl bile yeterli olmuyor gibi. Zaten bizde de her şeyin olduğu gibi demokrasiye dönüşün de bir kendine özgü olduğu, bize benzerliği oluyor. Toplum baskıcı yönetimlere hiçbir zaman çok uzun tahammül etmiyor. Niteliği, doğası pek anlaşılmayan mekanizmalarla demokrasiye dönüşü zorluyor. Ancak demokrasiye dönüş yine de bir etkinlik, bir tasarı olmak-

tan çok bir edilginlik hali, neredeyse sadece birtakım yasa-kların, baskıların kalkması olarak yaşanıyor.

Altı yıl önce demokrasi tatil edildiğinde, bir kesim için bu tatil tuhaf bir mutlakiyet kazandı: Öğrenciliğinin ya da işinin yansız gösterilere katılan, pankartlar hazırlayan, bildiriler yazan, grevdeki işçilere sıcak bir dost gülcüğü götürmek için onlarla saatlerce birlikte oturan, tartışan, hep tartışan insanlardan oluşan bir kesim için. Kısacası hayatlarının verili sınırlarıyla, verili kimliklerle yetinmeyen, hayatlarının anlamı diye bir şeyden söz edilecekse, bunun ancak kendilerini başta insanlara doğru-

aşmakla ve bu insanlarla yeni, eşitsiz ve gayri-insani bir düzenin kuralları tarafından belirlenmemiş ilişkileri kurarak mümkün kılınabileceğine inanan bir kesim.

Zorlandıkları tatille birlikte bu insanları bir dizi şok bekliyordu. Örneğin soyut bir düzlemde de olsa kurtuluşları için çırpındıkları, uğruna çeşitli fedakarlıklara katlandıkları insanların TRT'nin dayattığı "gösterici = pankart asan", "pankart = bombalı pankart = siyasi cinayet" gibi propaganda formüllerini benimseyemediğini görmeyen şoku. Bir Demirel'in benzer bir durumda diyeceği "Milletimiz bize muhalefet görevi verdi" klişesinden hareketle, çoğunlukla böyle ifade edilmediyse de, "Miflet bize izin vermiştir" duygusuna kapılındı.

Bu duygunun pratik sonuçları çeşit çeşit oldu. Kurulu düzenin yakın bir gelecekte değişmeyeceği saptamasını yapan birçok insan, düzenin (beylik bir tabirle) "pislik"lerinden korunmak için bireysel çözümler aramaya başladı... İlk akla gelen çözümlerden biri nedeense hep Güney oldu. Bu çözümü benimseyenler, 12 Eylül'le birlikte daha da tahammül edilmez bir hal alan düzenin insanlık dışılığının farkında olan; "daha güzel dünyalar"ın düşlerini kuran, bu dünyaların gerçekleştirilebileceğine inanan, mevcut nefret edilen düzenin nasıl değiştirilebileceği konusunda (teorik düzeyde de olsa) savları olan insanlar. Yabancı dil bilen, okuma ve yazma içiçe olan, genellikle üniversite vb. yerlerden gelen, 12 Eylül öncesindeki toplumsal çatışmanın bir yanına, aktif olarak katılmamış da olsalar hiç değilse sözel olarak taraf olmuş kişiler. Şimdilerde düzeni değiştirme ya da "daha güzel dünyalar düşleme" istekleri, güçleri kalmamış gibi. Daha da vahimi, toplumsal çatışmaya aktif olanların uğranılan ortak yenilginin bedelini tek başlarına ve oldukça ağır bir biçimde ödemekte olduklarını, yalnız bırakıldıklarını giderek daha az hatırlamaktalar.

Çözümlerinin Güney'e yönelik olması, artık epeyce rahat bir yaşantıdan yana olduklarını gösteriyor. Büyük şehrin günlük hengamesinin ürettiği stresten, politikanın ve onun gerektirdiği tavır almalarından uzak kalarak, deniz, kum ve güneşle mutlu olacaklarını umuyorlar. Mali durumu iyi olanlar ev, tekne alıp sık sık mavi yolculuğa çıkıyorlar. Mali durumu daha az iyi olanlar ise bar, restoran, pansiyon ya da hediyelik eşya satan yerler açmayı yeğliyorlar. Yerli halktan daha "zeki" oldukları ve turizmin gelecekte para getirecek bir sektör olduğunu önceden farkettiler, böylece "ileri görüşlülükleri"ni bir kez daha kanıtladıkları için başarılı da oluyorlar. Çoğunlukla da mevsimlik çalışıp, kışın ya İstanbul'a dönüyorlar ya da Güney'de kalıp barlarda "Biz eskiden..." diye başlayan sohbetlere dalyıyorlar. Alışkanlıktan olacak başlangıçta kitapla ilişkilerini kesmediler; Güney'e kitaplarıyla birlikte göçtüler. Ama bütün bunlara rağmen özledikleri dünyayı pek bulamamış gibi bir halleri var. Kendi sözleriyle "kaçış projesi" diye adlandırdıkları projeyi gerçekleştirenlerin çoğu mutsuz. Bir grup açtığı pansiyonun adına "Ütopya" adını vermiş; bu da sıkıntılarının giderilmesine yetmemiş. "Herkes bunalımlarıyla birlikte geldi, kimse onları İstanbul'da bırakmadı. Burada bunalım grupları oluşturarak birbirimizi ziyaret ediyoruz" diyorlar.

"Zorunlu tatil" nitelemesini özellikle son altı yılı böylesi çözümler peşinde geçirenlerin yaşadıklarını betimlemek için kullandık. Ama 12 Eylül'ün sillesini doğrudan yiyenlerin son altı yılını, zorunlu da olsa "tatil" terimiyle nitelemek, ancak kara mizahın sınırları içerisinde kabul edilebilir bir tavır. Bu insanların yaşadıkları kişisel acıları belki daha da derinleştiren, bu acıların paylaşılmasını mümkün kılacak bütün iletişim kanallarının kapanması olmasaydı. Yurt dışına kaçanlar, yurt içinde kaçak hayatı yaşamak zorunda kalanlar ve en korkuncu içeri düşenler, işkenceye maruz kalanlar kendi yaşadıklarını ortak bir yazgının değişik yönleri olarak görmek ve böyle anlamlandırmak imkanından mahrum bırakıldılar.

İşin tuhafı bu tür doğrudan baskılara maruz kalmayanların da benzer bir içe kapanma, tecrit olma ve bunalım tablosu sergilemeleri.

Burada dışsal koşulların da etkisi hayli önemli. Basında haber namına hiçbir şeyin kalmaması, insanları haber yerine gelişmeleri hiçbir güvenilirliği olmayan dedikodulardan ya da resmi açıklamalar üzerine yapılan spekülasyonlardan izlemek zorunda kalması, başlı başına bir yalınlık ve depolitizasyon kaynağı. Basının yüzlerce olayı yazmadığının bilinmesi en tuhaf dedikoduların bile dış dünyanın yorumlanışında ihmal edilmemesi gerektiğini doğuruyordu. Bu ortamda oluşan paranoya, yeni yeni darbe hazırlıkları, ülkücülerin iktidarı ele geçirme girişimlerini konu alan dedikodular yarattı. Çok sayıda sosyalist için ayırıcı özellik, neredeyse kendi içlerinde önmüzdeki günlerin hangi felaketlere gebe olduğunu tartışmak haline gelmişti.

"Grevci/boykotçu eşittir terörist" gibi aşırı sağ klişeler, toplumda vaktiyle sosyalistlere saygı duymuş, onlara destek vermiş insanları bile büyük ölçüde etkileyecek kadar yaygınlaşınca, sosyalistler ciddi bir savunma imkanı yokluğu karşısında çaresizlik içinde bocaladı. Sosyalistler dehşet içerisinde, kitle desteği sahibi oldukları yerlerde bile "ötekilerden daha iyi politikacı" olarak değerlendirildiklerini farkettiler.

Faaliyetten men edildikleri an, sözkonusu kitle desteği tarihte sık rastlanmayan bir biçimde süratle sessizleşerek ya onların geri gelmesini beklemeye başladı, ya da aktif bir tepki göstermeyerek yapılanları onaylama durumuna düştü.

Kuşkusuz bunun nedenleri arasında çeşitli şeyler sayılabilir: Sosyalistlerin bugüne kadar kaba kuvvete ve hatta silah kullanımına yeterince eleştirel bakmamakla, sola yönelttilen şiddetin meşrulaştırılmasına, dolaylı olarak da olsa katkıda bulunmuş olmaları; sosyalist demokrasi anlayışının muğlak bırakılmış olması; hangi gösterinin hangi sloganlarla yapılacağı gibi sorunların belirlenmesinde malum siyasi kimliklerden birine sahip olmayanlara söz hakkı tanınmayışına da bağlı olarak sosyalist söylemin sıradan bir popülizme yakınlaşması vb.

Ama bütün bu sorunlarla birlikte mahkum edilmiş olduğumuz içine kapanmışlığı, tecrit edilmişliği aşmak için belki de en acil görev, şu "bilinç dışardan verilir" ilkesini yeniden düşünmeye başlamak. Geçmişte bu ilkeyi, sanki bilinç sahip olunabilecek bir şeymişcesine yorumladık; o zaman bu şeyin verilmesi için kendi dışımızdaki çalışan kesimlerle karşılaşabilmek yeterli oluyordu. Bu yorumun belki en eksik yönü bilinci verecek insanların, aydın denilenlerin, nasıl bilinçleneceği meselesi. Geçmiş altı yılın da çarpıcı bir biçimde gösterdiği gibi, Marksizmin bilgisine sahip olmak ve hatta bu bilginin doğruluğuna inanmış olmak, bilinçlilik için yeterli bir ölçüt oluşturmuyor, bu düzenin içerisinde yaşıyor olmanın, bu düzenin alışkanlıklarıyla kurulmuş olmanın doğurduğu bunalımları, sınırlılıkları aşmaya yetmiyor.

Belki de şu şekilde yorumlamalıyız "bilinç dışardan verilir" ilkesini: Bilinçlenme, yabancılaşma ve sömürü ilişkilerini aşmak üzere kendi gündelik hayatımız içerisinde normal olarak karşılaşmayacağımız insanlarla, bu düzenin öngörmediği türden ilişkiler kurma ve bu ilişkileri sürdürme sürecinin adıdır. Yani, sosyalistlerin çalışanlarla kurduğu ilişki, bilinç diye bir şeyi vermenin aracı değil, doğrudan doğruya her iki tarafın da bilinçlenmesi sürecinin kendisidir. Ve kapitalizmden kaçmayı, kopmayı ancak bu tür ilişkilerin oluşturduğu sosyalist bilinç mümkün kılabilir.

Güneye gidenlerin de keşfetmekte olduğu gibi, insan kendi kendine kaçamaz; kaçmak, ancak başka insanlarla ve yeni bir dünyaya doğru mümkün olur.

TARİH BİLİM ve AYBAR



İskender Savaşır

Aybar'ın Marksizm eleştirilerinin ağırlık noktasını tarihsel maddeciliğin ve diyalektiğin bilimselliği iddiası oluşturuyor. Her ikisini de doğa bilimlerinin kistasına vuran Aybar, her ikisini de, ama özellikle diyalektiği yetersiz buluyor.

Şaşırtıcı olan bu eleştirilerin giderek yaygınlaşan ve derinleşen doğa bilimleri eleştirilerinin hiç dikkate alınmadan yapılması. Bu, Aybar gibi kendisi de Marksist gelenekten gelen birinde daha da şaşırtıcı, çünkü diyalektikle doğa bilimleri arasındaki ilişki başından beri bir öykünme ilişkisi değil, *karşılıklı* eleştiri ilişkisi olmuştur. Taşkın Sözdinler'in de çok önemli bir yazısında belirttiği gibi "diyalektik yöntem işe herşeyden önce gerçekliğin kavranması sürecinde doğa bilimlerine özgü yöntemin eleştirisiyle başlar" (Akıntıya Karşı 2). Başka bir deyişle, tarihsel maddecilik, doğa bilimlerinin yöntemini tarihe ve toplumsal olaylara uygulama çabası değildir; aksine verili bütün kurum ve davranış biçimlerinin olduğu kadar doğa bilimlerinin de bir eleştirisini içerir.

Aybar, bunu hiç hesaba katmayarak doğa bilimlerinin konumuna yerleşiyor ve oradan tarihsel maddeciliği eleştiriyor. Bu yazının amacı, Aybar'ın yaklaşımını tersine çevirmeye çalışmak. Yani, tarihsel maddeciliğin perspektifine yerleşildiğinde doğa bilimlerinin nasıl görüldüğü hakkında birtakım ipuçları elde etmeye çalışmak.

Doğa Bilimlerinin Yabancılaşma Tarzı

Tarihsel maddeciliğin mümkün tanımlarından biri şu olabilir: Tarihsel maddecilik insanların içinde yaşadıkları dünyayı, kendilerini belirleyen koşulları nasıl ürettiklerinin bilgisidir.

Bu yüzden tarihsel maddecilik dünyayı oluşturan, insanları belirleyen koşulların her birini dışsal birer olgu olarak değil, bir ürün olarak kavrar. Kuşkusuz burada "ürün" kelimesini çok geniş bir anlamda kullanıyoruz: Aletleri ve malları olduğu kadar, parayı, sanat eserlerini, ideolojileri, mesleki disiplinleri ve bilimsel teorileri de kasdetmek için.

Kapitalist üretim tarzında bu ürünlerin hepsi yabancılaşmış bir tarzda varolurlar. Yani, hepsi insan emeğinin ürünü olma özelliklerini gizler, insanların karşısına on-

lara yabancı birer gücmüşcesine çıkarlar.

Bu noktada durup bilimsel teori ve hipotezlerin de, bu teori ve hipotezler insan faaliyetlerinin her türlü katkısının dışında, kendi içinde varolan bir düzenliliği yansıttıklarını iddia ettikleri ölçüde, bu yabancılaşmışlık özelliğini paylaştığını söyleyebiliriz. Ancak amacımız bakımından fazlasıyla genel bir düzeyde dile getirilmiş bir doğru bu. "Bilimlerin bilimi" olma iddiasında olan tarihsel maddeciliğin neden pozitif diye anılan bilimlerin yöntemine öykünemeyeceğini göstermek istiyoruz. Bu yüzden bu disiplinlerin kendilerine özgü varoluş ve yabancılaşma tarzını daha yakından incelemekte yarar var.

Gündelik Kavramlar ve Bilim

Aybar'ın da paylaştığı yaygın bir kaniya göre, pozitif diye anılan bilimleri diğer insan faaliyetlerinden ayıran en çarpıcı özellik, bu disiplinlerin önyargısızlığı ya da nesnelliliğidir. Bugün bu kanının mutlak bir anlamda doğru olmadığını biliyoruz. Bütün bilimsel faaliyetler temel birtakım önyargılar ve tanımsal bazı kabuller çerçevesi içerisinde yürütülür ve bu çerçeve tarafından yönlendirilirler. Bilimin nesnelliliği iddiası bakımından özellikle düşündürücü olan ise, bu önyargı ve kabullerin kendilerinin, bilimsel bir çalışmanın ürünü olmamalıdır (bkz. Kuhn, *Bilimsel Devrimlerin Yapısı*, Alan Yayınları).

O kadar ki, her bilimsel faaliyetin temelinde yatan bu önyargı ve tanımsal kabulleri, teorik önermeler olarak dahi yorumlamamak gerekir. Neyin madde, neyin gerçeklik, neyin hareket sayılabileceği yolundaki temel kabuller daha çok gündelik alışkanlıklar tarafından belirlenen, gövdeye sinmiş davranış kalıplarıdır. Bu davranış kalıplarını "pratik bilgi" ya da daha da iyisi "varlık anlayışı" diye adlandırabiliriz. Ancak her iki adlandırma da belli bakımlardan yanıltıcı olacaktır; bu yüzden birkaç noktayı özellikle vurgulamakta yarar var:

1. Varlık anlayışı, son kertede bir toplumdaki temel iktisadi ilişki tarafından belirlenir. Örneğin temel iktisadi ilişkinin tarım olduğu bir toplumda, tarım varlığının temelini oluşturduğundan, varolan her şey, tarımın döngüsel zamanına tabi bir ürün olarak algılanacaktır.

2. Dolayısıyla, varlık anlayışı kişilerin iradi olarak benimsedikleri bir görüş ya da inançlar sistemi değildir. Aksine bir toplumda yaşayan herkesin ortak kültürel kimliğini oluşturur; çelişkiler içermekle birlikte toplumsal iletişimi mümkün kılan mutabakat zemini. (Gramsci'nin hegemonya kavramı varlık anlayışının bu yönüne işaret eder.)

3. En önemlisi de, varlık anlayışı salt edilgen değildir; yani kendinden tamamen bağımsız olarak varolan bir şey ya da konu hakkında değildir. Bunu belki bir örnekle göstermek daha açıklayıcı olur. Paranın varlığı, bizim para hakkındaki pratik bilgimizden bağımsız değildir: Birtakım kağıt ve maden parçalarına biz para muamelesi etmiyor olsaydık, o kağıt ve maden parçalarının "para" demek olduğu yolundaki alışkanlıklarımız olmasaydı, para da varolmazdı. (Tabii, bu, daha önce de söylediğimiz gibi, para hakkındaki pratik bilgi ve alışkanlıklarımız iradi olarak değiştirilebileceği anlamına gelmiyor.)

Aynı şey farklı bir biçimde de olsa, doğal objeler için de geçerlidir. Her üretim tarzı bir varlık anlayışı dolayısıyla, insanların görme ve algılama süreçlerini biçimlendirerek, varlığın farklı yönlerini gösterir. Bir köylü tarafından döngüsel bir zamana tabi bir ürün olarak ya da bizim tarafımızdan doğrusal zamana tabi bir nesne olarak algılanan bir ağacın, bu algılamaların ötesindeki "kendinde içinde varlığı"ndan söz etmek anlamsızdır. Farklı varlık anlayışları varlığın farklı yönlerini gösterirler. Ama varlık bizim için daima bir varlık anlayışıyla, bir yorumlama tarzı ile birlikte verilir. "İnsan duyuları (...) insanileştirilmiş doğanın bir sonucu olarak ortaya çıkarlar. Beş duyunun oluşması, şimdiye kadarki dünya tarihinin sonucudur" (Alman İdeolojisi).

Sistematik Bir Unutuş Olarak Bilim

Bütün bunlardan sonra doğa bilimlerinin nesnellığı iddiasını ne yapacağız? İddianın kastedildiği anlamıyla geçerli olmadığını göstermek yeterli değil; bilim adamlarının kendileri nesnel ya da önyargısız olduklarını iddia ediyorlarsa, bu, çarpıtılmış bir biçimde de olsa, bilimsel faaliyetin bir yönünü yansıtıyor demektir.

Sanırım şöyle bir şey söylenebilir:

Tarihsel maddecilik açısından bakıldığında, doğal bilimlerin nesnellığı, insanoğlunun girişmiş olduğu en sistematik unutma/unutturma çabası olarak görünüyor.

Bunu yine Aybar'ın iddialarından birini eleştirerek açmaya çalışalım: Aybar, bilimsel yöntemlerin, diyalektik yöntemin aksine, konusunu önceden belirlemediğini, konusu hakkında hiçbir bilgi içermediğini; sadece "doğruyu bulmak ve kanıtlamak için aklın izlediği yol ya da yollar" olduğunu öne sürüyor (s. 103). Ancak, nesnellik, dünyanın nasıl olduğu hakkında, araştırmalar sonucu keşfedilmiş bir özellik değil, bilimsel faaliyetin ön-gereğidir. Dolayısıyla herhangi bir konunun bilimsel olarak incelenebilmesi için, önce onun bir "nesne", yani her türlü insanı katkının dışında kurulmuş bir şey olarak tanımlanması gerekir. Ancak nesnel olan hakkında doğa bilimlerinininkine benzer bir bilimsel bilgiye sahip olunabilir.

Bu ne demek? Bu, bilimsel faaliyetin ilk adımının konu hakkında, bilim adamının kendisinin dahil mevcut bütün pratik bilgilerin bastırılması demek. Tarihsel olarak bilimsel zihniyetin hegemonikleşme sürecine mevcut bütün geleneksel pratik bilgilerin, bazen cebren, kazınması, yok edilmesi eşlik etti (örneğin cadı avlarıyla). Ama daha da önemlisi, bugün bile bilimsel faaliyetin kendi kurumsal yapısının, devralmış olduğu geleneklerin, toplumsal işbölümü içerisindeki yerinin vb. kendi konusunun kuruluşuna nasıl katkıda bulunduğu üzerine düşüneme-

mesidir. (Bilimci söylemin bir çeşitlemesi olan yapısalcılık, bilimin bu 'unutkanlığını', "epistemolojik kopuş" olarak tanımlıyor. Oysa epistemolojik kopuş yalnızca bilimin kendi tarihsel oluşumu ve temelleri üzerinde düşünemeyişinin bir ifadesidir.) Toplumsal işbölümü, kurumsal yapı vb. gibi olguların bilimin konusuna olan katkısı sezildiği anda, bu ilişki bilimsel yöntemlerle araştırılmaz; aksine konu, o katkılardan bağımsız olarak yeniden tanımlanmaya çalışır. Çünkü bilim bütün bu katkıları ancak "öznel" çerçevesi içerisinde düşünebilir.

Çok kısaca özetleyecek olursak: Tarihsel maddecilik için önemli olan, dünyanın bir ürün olma özelliğidir. "Ürün" terimi dünya ile insanın iççeliğine işaret eder. Oysa bilimsel yöntem dünyayı inceleyebilmek için ona, tam da bu ürün olma özelliğinden sıyrarak bakar.

Pratik Bilgi ve İdeolojik Bağımsızlık

Bütün bunlar neden önemli? Neden, bilimin kendi kendisini ve dünyayı tarif etme tarzına teslim olmamız gerekiyor? Sanırım iki farklı gerekçeden ötürü:

Birinci gerekçenin sosyalizm tasarısıyla ilişkisi daha dolaylı: İnsan kendi dünyasını korumak istiyorsa, gerek kendi dünyasına, gerek bilime, bilimin baktığından daha farklı bir biçimde bakmak zorunda. Dünyanın üreticilerinin pratik bilgilerinden tamamen bağımsız olarak varolmadığını söylemiştik. Dolayısıyla, bu pratik bilgilerin ve bunların bütününe oluşturduğu varlık anlayışının terk edilmesi, sadece dünya hakkında "fikir değiştirmek" değil, aynı zamanda bir dünyanın yitirilmesi demek.

Bilim eleştirisini önemli kılan ikinci gerekçe ise sosyalizmin ideolojik bağımsızlığı ile ilgili. Bu ideolojik bağımsızlığın önemli bir yönü, tarihsel maddeciliğin kapitalist üretim tarzının mümkün kıldığı insan başarılarına, burjuva söylemlerinden farklı bir biçimde yaklaşması. Belki bu farklılaşma gereği yine en iyi bir örnek üzerinde gösterilebilir.

Çok kabaca özetlenecek olursa, genellikle burjuva söylemlerinin gerçekçi romanın ortaya çıkışını tarih boyunca zaten varolmuş olan bir üslup ve eğilimin sonunda keşfedilmesi, kendini bulması ve yetkinliğe kavuşması diye açıkladığı söylenebilir. Başka bir deyişle bu söylemlerin ortak yönü, gerçekçi roman ile hem onu mümkün kılan, hem de onun aracılığıyla yaygınlaştırılan varoluş tarzı arasındaki ilişkiyi koparmaktır.

Oysa hiç değilse Lukacs'tan bu yana Marksistler gerçekçi roman ve genel olarak gerçekçi üslubun kapitalist üretim tarzı ve onun ideolojik donanımları içerisindeki yeri üzerinde giderek zenginleşen ve incelen bir birikim sağladılar.

Bu alandaki birikimin köklülüğünün belki de en önemli ölçütlerinden biri, tarihsel maddeciliğin kendisi içerisinde üretilemeyen açıklama ve yaklaşımların bile yorumlanma ve içerilmesinde gösterilen başarı. (Bir örnek için bkz. Coward ve Ellis, **Dil ve Maddecilik**, İletişim Yayınları).

Ancak kapitalist üretim tarzının kendisini yeniden üretmesinde, bilimsel faaliyetin kendisinin ve bilimci söylemin tuttuğu yer, edebiyata kıyasla çok daha merkezi. O kadar ki, Aybar örneğinin de gösterdiği gibi Marksistlerin kendileri bile, bu alandaki burjuva söylemlerinin hegemonyasından kurtulamıyorlar. Bu yüzden bana, önümüzdeki yıllarda Marksist düşünür ve araştırmacıların en önemli görevlerinden birinin doğal bilimlerin ve bilimsel söylemlerin tarihsel maddecilik açıklamasının temellerini atmak ve geliştirmiş gibi geliyor. Kuşkusuz böyle bir çabanın Marksistlerin kendi siyasal pratiklerini nasıl gördükleri üzerinde de önemli bir etkisi olacaktır. Ama bu başka yazıların konusu...

Macaristan'da İşçi Olmak ya da TEKNOLOJİNİN DE İDEOLOJİSİ VARDIR



Ömer Faruk

"Çünkü işbölümü başlar başlamaz her insanın kendisine zorla verilen ve ondan kaçamayacağı özel, yalnız kendine ait bir faaliyet alanı olur. O bir avcı, balıkçı, çoban veya eleştirici-yazardır ve eğer geçim araçlarını yitirmek istemiyorsa öyle kalmak zorundadır. Oysa hiç kimsenin yalnız kendine ait bir faaliyet alanının bulunmadığı, tersine herkesin dilediği herhangi bir dalda faaliyette bulunabildiği toplumda üretim bir bütün olarak toplumca düzenlenir ve böylece bana, eğilimime bağlı olarak bugün bir şey, yarın başka bir şey yapmak; ne avcı, ne balıkçı, ne çoban ve ne de eleştirmen olmadan sabahleyin avlanmak, öğleden sonra balık tutmak, akşamleyin sığırlara bakmak, yemekten sonra da eleştiri yapmak imkânını verir." (Alman İdeolojisi)

Böylesi çekici bir ütopyayı düşleyemez olduk nice... Bu çarpıcı düşün neden bir türlü gerçekleşmediğini, gelişmesinin önünde ki bazı engelleri nelerin oluşturduğunu 1984 yılında yayınlanan ama hemen hiç ilgi görmeyen bir kitaptan kalkarak yeniden hatırlamak tartışmak istedim. Miklos Haraszti'nin *Macaristan'da İşçi Olmak* isimli çalışması Budapeşte'de bir traktör fabrikasında ki teknolojiyi; ücretlerin neye göre biçimlendiğini; işçilerin kendi aralarında ve onlar diye adlandırdıkları yöneticilerle (parti, sendika, fabrika) olan ilişkilerinin niteliğini, bilinçlerini, hayata bakışlarını sosyolojik çözümleme ve değerlendirme yapabilen birinin gözüyle anlatıyor.

Kuşkusuz, belirttiğim diğer yanlar da önemli. Ama ben bu yazıda daha çok üretim sürecinde teknoloji ile insan arasındaki ilişkiyi anlamaya çalışacağım.

Kitaptan önce kısa bir girişe gerek duyuyorum. Zira teknoloji konusunda Türkiye'de hemen hiç yayın yapı-

madı. Yapılan bir iki makede düzeyindeki yayın da -nedense?- ilgi görmedi. Hemen belirteyim, benim konuyu kavrama düzeyim de bu yayınların çizdiği sınırı aşmıyor.

Bizde henüz üretim süreci, sanayileşme, teknolojinin niteliği tartışma konusu yapılmıyor. Hatta, kendisini sol diye adlandıran kimi partiler "İleri bir sanayi toplumu için..." diye gazetelere ilanlar vererek programlarının özünü oluşturan en temel hedefleri açıklıyorlar. Oysa çok önce, 1968'ler de gelişen kitle hareketlerinin önemli özelliklerinden biriydi bu konu: "Başlayan devrim, yalnız kapitalist toplumu değil sanayi toplumunu da gündeme getirmektedir." (1) diyerek, bu hareketlerin kimi önderleri makineyi, teknolojiyi taraflı gören bir anlayışa sahip olduklarını belirtiyorlardı.

Konunun daha fazla dağılmasına izin vermeden öncelikle Marx'ın Kapital'deki soyutlamalarına kısa bir göz atalım. Emek süreci, en genel anlamıyla insan ve doğa arasındaki ilişki sürecidir. Bu süreci üç temel öge karakterize eder 1) İnsanın kişisel eylemi, yani işin kendisi, 2) İşin nesnesi, 3) İşin araç ve gereçleri. İkinci ve üçüncü koşullar işin nesnel koşullarına ilişkin faktörlerdir. Birinci koşul ise insanın üretim süreci içinde işi ve kendini, nasıl yeniden üretebildiğini içerir. Açmaya çalışalım. Manifaktür döneminde önce insanlar ürettikleri ürünün bütün aşamalarını kontrol etmekte, daha önce ürünü tasarlamakta, üretim sürecinde iş aletinin daha yetkinleşmesi için gerekiyorsa alete müdahale edebilmekte, ürünün meydana geliş sürecinde ürünü de daha mükemmele doğru istedikleri gibi değiştirebilmekteydiler. Bu süreç içinde insan doğa üzerinde etkindir, onu değiştirebilmektedir. İş yapmadan evvel onu (ki bu çok önemli) tasarlayabilmektedir-

ler. Emek sürecinin bu biçiminde insan kendisini, kişiliğini, yeteneklerini, bilincini doğa ile birlikte dönüştürebilmektedir. Sürekli gelişen bir yaratıcılık ve doyum içindedir. Manifaktür dönemi ile birlikte insan işin değişik aşamalarından yalnızca birini yapmaya başlar. İş de, insan da parçalanmıştır artık. Tasarlayan değil uygulayan biri durumuna gelmeye başlamıştır. Kapitalizmin gelişmesi, emperyalizme dönüşmesiyle birlikte işbölümü çok incelmeye başlamış, kimi zaman aynı ürünün değişik parçalarını yapan yüzlerce insan devreye girmeye başlamıştır. İnsanın başlangıçta ürettiğini tasarlayabilmesi, ustalık, işi ve aleti değiştirebilme özellikleri tümüyle ortadan kalkmıştır. Artık yeni bir durum vardır. Kısaca, "İşin küçük parçalara ayrılması, işçinin becerilerinden koparılarak vasıfsızlaştırılması, hiyerarşik bir iş örgütlenmesi, kafa ve kol emeğinin ayrılması, makinenin giderek hem emeğin yerini alması hem de onu kendinin bir uzantısı haline getirmesi." (2)dir artık söz konusu olan.

Bantlarda gerçekleştirilen üretimden en yüksek verimi alabilmek için insanlar da makine yerine konarak inceleme konusu olmaya başlamışlardır. Bunların en ünlüsü F. Taylor'un "Bilimsel Yönetimin İlkeleri"dir. "Taylor, her hareket için gerçekleşmesi için en ekonomik bir beden- sel ayrıntıyı bütünü olduğunu savunur. İşçi önceden bu bilgilerle donatılrsa, yapacağı her bedensel hareketin ne zaman, nasıl yapılacağı ve ne kadar süreceğini bilir ve bunları aynen uygularsa, işçilerden alınacak verimin büyük ölçüde artacağını ileri sürer. Taylor'un görüşleri uygulanır ve sonuçta bugün hâlâ kullanılan "zaman ve hareket etüdü" çıkar ortaya. Bu tür çalışmanın özelliği insanı gerçek bir makineye indirgemesi ve insanın da aynı bir makine aksadığı gibi sürekli, değişmez bir tempoda, kasmadan belli el-kol-beden hareketleri yapmasını sağlamaya çalışmasıdır." (3) Artık, başlangıçta bütün bir emek sürecini tasarlayarak kendini, iş aletini ve ürettiği ürünü sürekli geliştirebilen usta işçiler gitmiş, yerine bant üzerinde yapacağı hareket saniyelerine kadar hesaplanmış olan, belli bir süre içinde belli bir hareketi (örneğin vida sıkma) yıllarca yapmak durumunda kalan vasıfsız işçiler gelmiştir.

Bu durumun işçilerin bilincine yansımaları düşünülemezdi. Nitekim, işçiler iş araçlarını ve ürünü değiştirdikleri dönemde kendilerini onların üstüne koyabilirken "Otomasyon sürecindeki işçi için bu artık söz konusu değildir. Bilim ve teknoloji işçilerin fonksiyon alanlarının çok dışındadır. Dolayısıyla makine ve genel olarak iş araçları, onun görgü ve bilgi alanlarının dışında geliştirilmekte ve o kendi fonksiyonunu bu gelişkin makineye tabi kılmak zorunda kalmaktadır. Yani makine onu değiştirmektedir" (4). "Bu arada iş'in kendisi de, bu bilgi birikimi ve bilgi denetimini yöneticiler elinde yoğunlaştırılabilmek, 'yapan' kişi açısından idittikçe daha mekanikleştirilebilecek bir biçime sokulmuş, en ince ayrıntılarına bölünerek tüm yaratıcılığında soyutlanmıştır. Bu anlamda Braverman'ın deyimi ile yirminci yüzyılda iş 'aşığılanmıştır' (abç)' (5). Bu durum işçilerin belli bir yaratıcılıkla birlikte düşünülebilecek olan 'devrimci sınıf' olma özelliğinin de zaafa uğramasına neden olmuştur. "Ayrıca, basit emek sürecinde insanla insan, insanla doğa ve insanla işi arasında çelişik bir başkalaşım olmadığından üretici kişi üretimin sonuçlarından da sorumludur. Bu sorumluluk hem nesnel hem de öznel, yani üretici aynı zamanda bu sorumluluğu yükleneyecek bilinçtedir de. Kapitalist emek sürecinde ise ne üretici kişi ne de sermayeci için bu söylenemez. Bunun da sonuçlarının toplumsal boyutları kolayca tahmin edilebilir. (Çevre kirlenmesi, doğanın tüketilmesi, savaş, açlık vb. gibi.)" (6). Bu durum işçilerin kimi zaman normal fonksiyonlarını bile yerine getiremez hale düşmelerine yol açmış; kapitalistleşmenin

ve mekanikleşmenin doruk noktasına ulaşan ABD'de işletme sahiplerinin *Taylorizm dışında çözümler* aramalarına bile neden olmuştur. Zira sonuç "umutsuzluk, düzensizlikler, aşırı içki ve uyuşturucu madde kullanımı, psikomatik hastalıklar, yabancılaşma, şiddet tutkusu, umutsuzluk ve kayıtsızlık..." (7) tir. "Birkaç yıldan beri Taylorizm, kapitalist sistemin taraftarları tarafından da ciddi olarak yadsınmaktadır. Batılı ülkelerin sanayicileri kabul etmektedirler ki çalışmanın 'rasyonel' örgütlenmesi, işçileri robot durumuna indirmekle ve onların akıl ve zekalarını devre dışı bırakmakla bir hata işlemektedir. Bu durumda, ölçsüz bir ısrafın nedenleri yatmaktadır. Gerçekten insani potansiyelin unsurları böylece pasifliğe (abç) indirgenmektedir. (...) Parçalara ayrılmış işin ve askeri hiyerarşiden esinlenmiş otoriter kumanda tarzının insan-cılığı ortadan kaldıran niteliğine karşı bir tepkiye tanık olmaktadır. Amaca göre yönetim ilkesinin ortak... katılımcı... birliği... demokratik işletme yönetimi yöntemlerinin yaygınlaştığını görmekteyiz." (8)

Olumsuzluklarını bu kısa (o ölçüde de yetersiz) girişte açıklamaya çalıştığımız kapitalist emek süreci ve onun insanı en tüketen biçimi diye de adlandırılabilir olan Taylorizm -ne yazık ki- yalnız kapitalist ülkelerde kullanılan bir teknoloji değil. Devrim sonrası, Sovyetler Birliği'nde; Taylorizm'in üretimi -daha önceki dönemlerle kıyaslanmayacak kadar çok-arttırıcı yanının çekiciliğine kapılılarak aynen kapitalist ülkelere aktarılmış; ve bugüne kadar uygulanmaya devam edilmiş. Lenin "Bu açıdan kapitalizmin ortaya attığı son söz olan Taylor sistemi, öteki tüm kapitalist ilerlemeler gibi, burjuva sömürsünün incelenmiş vahşiliği ile iş sırasındaki mekanik hareketlerin analizine, gereksiz ve saçma hareketlerin ortadan kaldırılmasına, çalışma yöntemlerinin incelenmesine, kayıt denetiminde en iyi sisteminin uygulanmasına ilişkin bazı büyük bilimsel buluşların kaynaştırılmasına dayanır. Sovyet Cumhuriyeti, her ne pahasına olursa olsun, bu alanda bilim ve teknolojinin getirdikleri arasında değerli ne varsa, tümünü benimsemelidir. Sosyalizmi kurmamız olasıdır, tam tamına, Sovyet iktidarını ve yönetimin Sovyet örgütlenmesini kapitalizmin en güncel buluşları ile kaynaştırmadaki başarımıza bağlıdır. Rusya'da Taylor sistemine ilişkin çalışma ve öğretileri örgütlemeli, bunları sistematik bir biçimde denemeli ve kendi çıkarlarımız için kullanmalıyız." (9) diyor.

"Macaristan'da İşçi Olmak"ı kavrayabilmemize yardımcı olacağına inandığımız bu girişten sonra kitaba daha içerden bakabiliriz sanırım.

Kitap, Miklos Haraszti'nin 1971 yılında "polis gözetimi" altında geçirmek zorunda olduğu altı ayı değerlendirebilmek için çalıştığı Budapeşte'de Kızıl Yıldız Traktör Fabrikası'ndaki gözlemlerinden oluşuyor. Macaristan'da yayınlanmamış; üstelik yazarın cezalandırılmasına neden olmuş. Batı'da yayınlandığı zaman Macaristan'daki resmi görevliler 'Haraszti'nin yazdığı kadar olmasa da, koşulların o zaman kötü olduğunu kabul etmişler.

İlk kez yirmidört yaşında, yazdığı şiirlerde "sınırsız demokrasi"yi savunduğu için hakkında soruşturma açılan Haraszti; bu kitap hakkında da soruşturma açıldığında, savunmasında; 'parça başına ücretin sosyalist bir kurum' sayılması halinde kitabın 'devletin kurumlarına saldırı da bulunduğu' iddiasının haklılık kazandığını belirtmiş. Kitabın sonundaki mahkeme tutanaklarından anlaşıldığına göre iddia makamı bu konuda sessiz kalmayı tercih etmiş.

Haraszti'nin fabrikada ilk farketdiği şey kendilerine ödenen parça başına ücretin, aslında saat başına hatta dakika başına ücret olduğunu farketmesi. Daha çok kazanmayı teşvik etmek amacıyla benimsenen parça başına

üçrette: her parça için saptanan üretim süresinin fabrikanın saptadığı normlarda pratikta olduğundan daha düşük olması ve işçilerin belli bir gelirin üstüne çıkmak için ne kadar çalışırlarsa çalışınlar bunu gerçekleştirememeleri. "Çizelgeyi inceledikleri, bir bardak su içtikleri, bunlarını sümkürdükleri, birazcık dinledikleri ya da aletlerini değiştirdikleri zamanlarda" (10) işçilere bir şey ödenmemesinin nedeni bu ücret sistemi. Bütün bunları yapmadan, ayrıca "yemeden, içmeden, tuvalete gitmeden ya da herhangi bir habersiz toplantıya (siyasal, üretim sorunları konulu) katılmadan, ayrıca makineyi de temizleyip ayarlamadan sekiz saat boyunca kesintisiz çalışılsa" (12) bile kazanılan ücret saptanan ücretten daha düşük oluyor.

İşe gidiş geliş, makineyi ayarlama süresi de dahil olmak üzere toplam 12 saat işse ayırmak zorunda kalan işçilerin bu tip bir ücret sistemi yüzünden geçim sorunlarını çözebilmek için yoğun bir biçimde çalışmaları gerekiyor. "Makinelerin birinden ötekine koşup ayar yaparken, vidaları sıkarak, levyelerini çekerken, düğmeleri açıp kaparken ve her şeyi çalıştırıp sonra tüm bunları yeni baştan yaparken biri beni izlese, işin inceliklerini kaptığıma rahatça düşünebilir. Aslında doğru dürüst yetişemiyorum bile. Şaşkın bir haldeyim, soğuk terler döküyorum, midem burkuluyor. İş koşullarının ve kafamdaki başka sorunların baskısı altında kendime hakim olabilmek için akla kararı seçiyorum" (11).

Peki, işçiler bu ücret sistemiyle nasıl geçiyorlar? "Parça başına ücret sisteminde, ya da üretilen işe göre ödenen herhangi bir biçiminde, (güvenlik maddelerinin) çığnemesi hem kaçınılmaz hem de göz yumulan bir şey (abc). Parça başına çalışan bir işçi, sadece çalışarak değil, ama daha çok yönetmeliklere uymayarak para kazanıyor" (13). Avantajı verilen bu yöntemle kaliteye ve güvenlik koşullarına önem vermeyerek işçiler ücretlerini arttırabiliyorlar. Tabii bu da "kolay olmuyor. İşe başlar başlamaz, hızlandırılmış tempo aşırı bir sınırlılığa yol açıyor. Gözlerim kıvılcım yağmurunu üzerinde donup kayıyor, tüm gövden levveye doğru itiliyor, gerilime dayanamayıp zamanından önce levveyi çektiğim oluyor. Makine sarılıyor, titriyor. Malzeme üzerindeki aşın baskı, ürktüğü vuruş ve sarsıntılara yol açıyor. Gittikçe yükselen sesleri duyduğca şurama burama kramplar giriyor, korku ve suçluluk duygusuna gömülüyorum. Uyuşmuş dikkatim verile bir oluyor" (14). Tüm yaratıcılıklarını, bilgilerini, düş güclerini, inisiyatif ve cesaretlerini avanta elde etmek için harcamaya başlayan işçiler, ister istemez makinanın olanaklarını da zorlamaya başlarlar. Ve kaçınılmaz sonuç gelir... Kazalar, ve kalitesiz ürün.

Bu tür bir üretim sürecinin sonunda işçilerin ABD'deki benzerlerinden pek farklı olmayan bir dünyası oluyor. "Futbol, bira, motosikletler, ev, TV programları, işçilerin kafalarında ve tartışmalarında baş köşeye yerleşiyor" (15). Girişte bahsettiğimiz tasarlayan, çok yönlü işçi gitmiş; yerine, bu tip teknoloji uygulayan bütün ülkelerde görülen makinelerin uzantısına dönüşen birisi gelmiştir. Bana çok etkileyici gelen şu bölümü uzun olma pahasına aktarmak istiyorum. "Sonunda tek çıkış yolu benim de makine haline gelmem oluyor. En usta işçiler bunu çok iyi beceriyor. Ne tür iş yapıyor olurlarsa olsunlar, sanki yüzlerine kıpırdamayan bir maske yapıştırmış gibi. Gözleri kapanmış görünüyor ama hiç bir şeyi de kaçırmıyorlar. Hareketleri hiç çaba gerektirmiyormuş gibi. Manyetik kontrol altındaki cansız nesnelere gibi önceden belirlenmiş yolu izliyorlar. Tüm gün boyunca hızlı ve düzenli bir ritimde işin üstüne atlamıyor, yorgunken de yavaşlamıyorlar" (16). "Makinenin ritminin bir parçası olmuş durumdayım. Ve belki de bu yüzden dış dünyaya ilişkin başka hiç bir şey değil de cinsellik-aynı atıl ve kimliksiz

birinin cinselliği bilincimde yer buluyor. Sevmediğim biriyle sevişmek... Ritim sürekli buraya sürüklüyor beni. Ne hissettiğimi ve ne hissedeceğimi biliyorum, ama hissetmiyorum bunu" (17).

...Ve umut!

Takriben yüz yıldır uygulanagelen kapitalist emek sürecinin yukarıda altını çizmeye çalıştığımız olumsuz sonuçlarına karşı yeni çözümler arayışlarına girilmemesi düşünülemezdi. Nitekim, ABD'de işletmecilerin bile daha 'katılımcı' çözümler aramak durumunda kalması, Yeşiller-Alternatifler gibi hareketlerin sorunu çok önemseyerek 'Alternatif teknolojiler' arama-uygulama çabası üzerine girmesi hep bu doğrultuda gelişmeler. Bildiğim kadarıyla 'reel sosyalist' ülkelerde devlet tarafından bu konu henüz sorun olarak gündeme gelmemiş, Harastzi, Bahro gibi yazarlar devlete rağmen bu sorunu işliyorlar.

Harastzi, kitabının son bölümlerinde farklı bir üretim sürecinin de olabileceğine ilişkin bazı gözlemlerini aktarıyor. "Evlik" (18) diye adlandırılan bu durum yukarıda anlatmaya çalıştığımız politik boyutu ile birlikte düşünülürse ne derece önemli. Zira, şimdiye dek Taylorizm eleştirilerine yöneltilen eleştirilerde en çok üzerinde durulan nokta "Peki nasıl bir teknoloji istiyorsunuz? Sizin söyledikleriniz pratikte gerçekleşmez" biçiminde idi. Evlik örneği; insanı merkez alarak var olan farklı bir çözümlen olabileceğini hissettirmesi açısından; üstelik, geçmişte tıpkı ilk Sovyet örgütlenmelerinde olduğu gibi, sendikaların, partinin, teorinin ve hatta devletin dışında işçilerin kendi kendilerine 'evlik'i yaratmış ve 'o duygu' yakalamış olmaları açısından önemli.

Evliğin işçi, fabrikanın kendisinden beklediğini yerine getirdikten sonra ya da boş zamanlarında yapıyor. Fabrikadaki aletlerle ve fabrikada yapıldığı için yöneticiler tarafından hırsızlık ya da 'aşağılık bir içgüdü' olarak nitelendiriliyor. Yapılan şeyler çoğunlukla anahtarlıklar, kül tablaları, cetvel ve gönyeler, tuzluklar, televizyon antenleri, kilit ve sürgüler, zarflar vb. Bunların yanında, çalıştıkları makinelerin bozulan parçalarını da yapmak zorundalar; ama bunları yaparken ücretleri kesildiği için pek severek yapmıyorlar.

Evlik yapmak için işçi önce neyi, hangi aletlerle yapacağına karar veriyor. Kullanacağı aletler kendi makinesinden farklı aletler de olabiliyor. Yönetmenliğe göre diğer makinelerde çalışması yasaktır; üstelik, diğer makinelerdeki arkadaşları normal fabrika üretimi sırasında kendi üretimine engel oluyor diye evlik yapmak isteyenlere makinesini kullanmazken ya da yardım etmezken, yalnız evlik yaparken yardım ediyor. Dostluk duygusunu da en canlı şekilde bu yardımlaşma sırasında yakalayabiliyorlar.

"Şunu yap" buyruğunun yerini 'Acaba ne yapabilirim?' sorusu alıyor. (...) Olanaklar sınırlı ama evlik yapan bir işçi kendi kafasını kullanıyor ve gözlerini dört açıyor. Hammaddeleri dikkatle gözden geçiriyor, elinin altındaki aletleri incelediği gibi, makinelerin ve atölyenin bir köşesinde duran bileyleme makinesi ve çark taşlama makinesi türünden yardımcı makinelerin normal koşullardaki kapasitesini de ölçüp biçiyor. Sonra da ne yapacağına karar veriyor ve başka bir amaçla değil, o şeyi gerçekleştirmek için çalışmaya başlıyor. Bu nesneyi kullanırsa bile, her şeyden önce onu tamamlamış, nerede, nasıl ve neyle yapıldığını bilmeyen, kısacası yaratmış (abc) olmanın zevkini tadacak" (19). "Evlik yaparken kalitenin kendisi bir amaca, bir kâra, bir zevke dönüşüyor. Sorun 'ne yaptığın' değil, 'nasıl yaptığın'" (20). Çünkü, işçiler fabrika üretimi sırasında edinemedikleri bir duyguyu; tasarlama, bütün bir süreci kontrol etme, ürünün değil, üretim sürecinde makineye karşı daha merkeze ko-

nan insan olma duygusunu, yaratma duygusunu, 'o duyguyu' tadıyorlar. Çünkü, "Makinelerimizin, yani frezelerin, tornaların, matkapların kapasitesi, hayal gücümüzü hem geliştiriyor hem de belirliyor" (21).

Alıntının oldukça fazla olduğu bir yazı oldu. Yazarların konuyu benden daha iyi açıkladığı yerlerde kendimi onların yerine geçirmedim. Yazıyı Haraszi'nin evlik yaparken hissettikleriyle bitirmek bana çok uygun geliyor. "Evlik yaparken makine üzerindeki iktidarımızı yeniden kuruyor, özgürlüğümüzü geri alıyoruz. Beceri ve yeteneğimiz, güzellik duygusunun hizmetine giriyor. Yaptığımız eşya ne kadar önemsiz olursa olsun, yapılması sanatsal bir yaratım biçimini alıyor. Ayrıca bu eşyalar, 'hırsızlık iftirasına uğramamak için' çok ender olarak pahalı, gösterişli, ya da yarı-mamül malzemedir yapılıyor. Genellikle, kırptınlardan, hurda demirden ve artıklardan üretiliyor evlikler ve bu da güzelliklerinin her şeyden önce ve en çok onlara verilen emeğin kendisinden geldiğini kanıtıyor. (...) Tüm işimize evlik yapma zevkinin yön verdiğini düşünün, o zaman her eşyada, değişik bir duyumu, zevk için yapılan işi ifade eden bir öz bulunurdu. (...) Dünyayı bütünlüğüyle kavramak; gücümüzü birleştirmek; çekişme ve düşmanlığın yerine işbirliğini koymak; istediğimizi yapmak; birlikte tasarlayıp birlikte uygulamak; yaptığımız şey sadece ortaya çıkıp var olduğu için bize zevk veren

o özü yaratmak; üretimin baskılarından ve kontrolörlerinden özgür olmak... Evliğin, yani gücümüzü ve yeteneğimizi yeniden diriltene o birkaç dakikamızın bildirisini, işte bunlar..."(21)

- 1) David Dickson, *Alternative Technology and the Politics of Technical Change*, Fontana/Collins, Londra, 1974. (Aktaran A. Işık, Kuramlar Boyunca Özyönetim ve Yugoslavya Deneyi, S. 82, Alan Yayıncılık)
- 2) Haçer Ansal, *Teknolojinin Tarafılığı ve Üretim İlişkileri*, 11. tez, S. 159 (Konu hakkında daha fazla bilgi sahibi olmak isteyenlerin başvurabileceği bir kaynak)
- 3) Şule N. Torun, *Emek Süreçleri ve Özel Olarak Kapitalist Emek Süreci I*, Yayınlanmamış makale.
- 4) *Birikim*, Sayı 20, S. 50
- 5) Torun, a.g.e.
- 6) Torun, a.g.e.
- 7) Edward S. Greenberg, "The Consequences of Worker Participation: A Clarification of the Theoretical Literature", *Social Science Quarterly*, c. 56, no. 2, s. 192. (Aktaran A. Işık, S. 25)
- 8) Michel Sallou, *L'Autogestion*, PUF, documents économici, Paris, S. 109. Işık Yayıncılık, Ankara 1979, Çev.: Cumhuriyet Düzgün.
- 9) V. I. Lenin, *Halkın Devlet Yönetimine Katılımı Üzerine*, S. 109, Işık Yayıncılık, Ankara 1979, Çev.: Cumhuriyet Düzgün.
- 10) Miklos Haraszi, *Macaristan'da İşçi Olmak*, İstanbul 1984, Kaynak Yayınları, Çev.: İbrahim Altınsoy, S. 48.
- 11) Haraszi, S. 28.
- 12) Haraszi, S. 48.
- 13) Haraszi, S. 55.
- 14) Haraszi, S. 82.
- 15) Haraszi, S. 63.
- 16) Haraszi, S. 68.
- 17) Haraszi, S. 139.
- 18) **Evlik**; işçinin, fabrikanın malzemesini ve aletlerini kullanarak kendi zevki ve kullanımı için yaptığı eşyaya deniyor. Evlikler, satmak ya da ek bir gelir elde etmek için yapılmıyor.
- 19) Haraszi, S. 174.
- 20) Haraszi, S. 174.
- 21) Haraszi, S. 173.

Bir ara TİP Genel Başkanlığı da yapan sosyalist Avukat M. Ali Aslan kimi sosyalistlere bu soruları gönderdi. Gelen cevapları olduğu gibi bir kitap halinde yayınlayacak.

Bir de bunların dışında sizin gibi tek tek sosyalistlerden gelecek cevapları içeren bir kitap yayınlamayışını düşünüyor.

Konuyla ilgilenip sorumluluk duyuyorsanız cevaplarınızı bu adrese gönderin:

TÜSTAV

M. Ali Aslan
Damga Sokak No:21/6 Kadıköy
Telefon: 336 62 36

- 1- **Türkiye'nin bugünkü koşullarında, bir Sosyalist Parti'nin kurulması gerekli midir? Neden?**
- 2- **Anayasa ve yasal düzenlemeler, bir Sosyalist Parti'nin kurulmasına engel midir?**
- 3- **Çeşitli Sosyalist siyasetlerin, eğilimlerin veya grupların, bir Sosyalist Parti'de biraraya gelmesinin gerekliliğine inanıyor musunuz? Bu, hangi yöntemle ve hangi "asgari müşterekler" etrafında birleşmekle başarılabilir?**
- 4- **Bunların dışında, Sosyalistlere söylemek istediğiniz bir şey var mıdır?**

EKİM AYINDA NELER OLDU?

Hazırlayan: Sina Giritli

- 1 Ekim 1949** Çin Halk Cumhuriyeti ilan edildi **3 Ekim 1945** Dünya Sendikalar federasyonu kuruldu **7 Ekim 1949** Demokratik Alman Cum.Kuruldu **9 Ekim 1978** Tip'li 7 genç kurşuna dizildi **10 Ekim** Dünya İnsan Hakları Günü **11 Ekim 1910** Kömür yükleme işçileri grevi **12 Ekim 1922** Halk İştirakiyun Fırkası ikinci kez kapatıldı **13 Ekim 1970** Bossa Fb. işçileri işi durdurdu **15 Ekim 1970** Gislaved işçileri işi durdurdular. Bu olayda Hüseyin Çaptan öldü **16 Ekim 1878** İstanbul Dikimevi işçileri grevi **20 Ekim 1920** TBMM Halkçılık Bildirisi yayınlandı **21 Ekim 1964** Ataş rafinerisi işçilerinin grevi **24 Ekim 1945** Birleşmiş Milletler kuruldu **25 Ekim 1959** Macaristan'ın Sovyet ordularınca işgali **30 Ekim 1919** İstanbul hamalları greve gittiler.

...ve sinema...ve sinema...ve sinema...ve sinema...ve sinema...ve sinema...ve sinema...ve sinema...ve

...ve sinema/1

Aralık 1985

1960-1970 Türk Sinema Ortamı/E.Batur-M.Erksan-O.Kutlar

Arthur Penn/Küçük Dev Adam

Orson Welles/Sineması ve Cüssesiyle

Werner Herzog/Çekim Günlüğü

...ve sinema/2

Nisan 1986

1986 Sinema Günleri

Woody Allen/Komedi ile Trajedi

Claude Levi-Strauss/ve Sinema

Sergei M.Eisenstein/Bir Kart, Bir Mektup

...ve sinema/3

Eylül 1986

Umberto Eco/Gülün Adı

Jean-Luc Godard/'a Göre Televizyon

Fransız Yeni Dalgası/Devam Ediyor

Eric Rohmer/Nasıl Çekiyorum

Roland Barthes/ve Sinema

Nelson Pereira Dos Santos/Tutukluluk Anıları

hil yayın hil yayın hil yayın hil yayın hil yayın hil yayın hil yayın hil yayın hil yayın hil yayın hil yayın hil yayın

GÖRME BİÇİMLERİ

JOHN BERGER



Bir Mültecinin Anıları

FİLİSTİN SÜRGÜNÜ

FAWAZ TURKİ

Yaşadığımız Dünya Dizisi: 6



Güney Afrika'da

İrkçılığa Karşı Mücadele

SİYAH ÖFKE

Yaşadığımız Dünya Dizisi: 5



Avrupa'da ve Osmanlılarda
ÇAĞDAŞ KÜLTÜRÜN OLUŞUMU
Büyük Boy / Başvuru Kitapları: 1



METİS YAYINLARI

Binbirdirek Sok. 3/5 Cağaloğlu-İstanbul 527 79 21